

Искра Христова-Балканска
Даниела Бобева-Филипова
Теодора Пенева
Антон Костадинов

ТЪРГОВСКО-ИНВЕСТИЦИОННИТЕ ОТНОШЕНИЯ БЪЛГАРИЯ – КИТАЙ

София, 2022

УНИВЕРСИТЕТСКО ИЗДАТЕЛСТВО
„ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

Настоящото изследване е осъществено в рамките на научноизследователската програма на Института за икономически изследвания при Българската академия на науките. Авторският колектив включва: проф. д-р Искра Христова-Балканска (увод, заключение, първа глава), проф. д-р Даниела Бобева-Филипова (увод, заключение, трета глава), гл. ас. д-р Теодора Пенева (трета глава), гл. ас. д-р Антон Костадинов (втора глава).

Рецензенти:

Проф. д.ик.н. Димитър Хаджиниколов

Доц. д-р Виктор Йоцов

© Искра Христова-Балканска, Даниела Бобева-Филипова, Теодора Пенева, Антон Костадинов – автори, 2022

© Институт за икономически изследвания – БАН, 2022

© Николай Николов – художник на корицата, 2022

© Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2022

ISBN 978-619-202-776-6

Книгата е посветена на търговско-инвестиционните отношения между България и Китай, но на практика са анализирани широк кръг от проблеми, които изясняват особеностите на икономическия модел на Китай. Анализирани са икономическите и търговските политики на Китай, които лежат в основата на израстването на тази страна до световна икономическа и търговска сила и един от основните износители в света. Дефинирани са външно-търговските отношения на Китай с основните търговски партньори – Европейския съюз и САЩ, както и противоречивите им взаимоотношения в търсенето на конкурентни предимства за тяхната продукция в света. Акцентът пада и върху китайската политика, насочена към търговското проникване на Китай в различни региони на света, изразена чрез инициативата „Един пояс, един път“. Търговските отношения между България и Китай са обект на специален анализ, като се разкриват възможностите за разширение на външноикономическите връзки между Китай и България като страна, членка на ЕС. Съществен аспект в книгата е моделът за привличане на преки чуждестранни инвестиции в Китай, който сам по себе си се различава съществено от класическата теория, която обяснява еволюцията и същността на преките чуждестранни инвестиции. На основата на емпирично изследване са представени китайските инвестиции в България, като са подчертани тяхната същност и перспективи на развитие.

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	8
-----------------	---

ПЪРВА ГЛАВА

РОЛЯТА НА КИТАЙСКАТА НАРОДНА РЕПУБЛИКА В СВЕТОВНАТА ТЪРГОВИЯ – ПРОЯВЛЕНИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА	12
---	----

1.1. Икономическото развитие на Китайската народна република и включването ѝ в международния обмен на стоки и услуги.....	12
1.2. Икономическите реформи в Китай – цели и резултати.....	15
1.2.1. Ролята на Специалните икономически зони за развитие на външната търговия на Китай	20
1.2.2. Характерните черти на икономическото развитие на КНР.....	21
1.3. Китайската политика за развитие на експортноориентираните отрасли като част от „концепцията Бейжинг“.....	30
1.3.1. Факторите, които насърчават и улесняват външната търговия на Китай	32
1.3.1.1. Реформите в паричната и валутната област.....	32
1.3.1.2. Реформите в данъчната политика	38
1.3.1.3. Промените в митническата политика	40
1.4. Външната търговия на Китай, основни търговски партньори и структура на износа и вноса.....	42
1.4.1. Пандемичната криза във връзка с COVID-19 и отражението върху външната търговия на Китай	53

1.4.2. Китай и САЩ – противоречия и възможности за развитие на взаимните търговски връзки.....	55
1.4.3. Търговско-икономически отношения между Китай и Европейския съюз	65
1.5. Роля на глобалните производствени и стойностни вериги за развитието на китайската външнотърговска експанзия	73

ВТОРА ГЛАВА

ТЪРГОВСКИЯТ СТОКООБМЕН НА БЪЛГАРИЯ С КНР	90
2.1. От глобални към регионални инициативи	90
2.2. Търговски стокообмен между 17-те и КНР.....	97
2.3. Търговия със стоки България – КНР.....	106
ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ ВТОРА ГЛАВА	119

ТРЕТА ГЛАВА

ПРЕКИТЕ ЧУЖДЕСТРАННИ ИНВЕСТИЦИИ В КНР И ДИНАМИКАТА НА ИНВЕСТИЦИОННАТА ПОЛИТИКА НА КНР ЗАД ГРАНИЦА	124
3.1. Въведение	124
3.2. Методология на изследването и източници на информация.....	127
3.3. Развитие на теорията за ПЧИ и особеностите на тяхната приложимост към китайските ПЧИ.....	128
3.4. Динамика на китайските инвестиции в чужбина и чуждестранните в КНР	136
3.4.1. ПЧИ в КНР	136
3.4.2. Китайските инвестиции в чужбина	145

3.5. Ефектите от китайските ПЧИ в чужбина (от гл.т. на приемащата страна).....	152
3.6. Китайските регулации за изходящите инвестиции	157
3.7. Китайските автори за китайските задгранични инвестиции	166
3.8. Преките китайски инвестиции в България.....	170
3.9. Ефектите от китайските ПЧИ за българската икономика	185
3.9.1. Фактори и мотивация на китайските инвестиции в България.....	187
3.9.2. Сравнителни предимства, политики и пречки за китайските инвестиции в България.	192
3.10. Политика за насърчаване на китайските инвестиции в България.....	193
ПРИЛОЖЕНИЕ 1:	
АНКЕТНА КАРТА ЗА СТАНДАРТИЗИРАНО ИНТЕРВЮ С ФИРМИ С КИТАЙСКО УЧАСТИЕ.....	208
ПРИЛОЖЕНИЕ 2:	
СЕКТОРЕН АНАЛИЗ НА ФИРМИ С КИТАЙСКО УЧАСТИЕ В БЪЛГАРИЯ	209
СЕКТОР СЕЛСКО СТОПАНСТВО.....	209
СЕКТОР ИНДУСТРИЯ.....	220
СЕКТОР ЕНЕРГЕТИКА.....	229
СЕКТОР УСЛУГИ.....	236
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	247
ЛИТЕРАТУРА	251

Списък на съкращенията

КНР – Китайска народна република
ДЦК – Държавни ценни книжа
ЦБ – Централна банка
СИЗ – Специални икономически зони
ГФИК – Глобална финансова и икономическа криза
БВП – Брутен вътрешен продукт
БФОК – Брутно формиране на основен капитал
ТНК – Транснационални корпорации
ПЧИ – Преки чуждестранни инвестиции
МВФ – Международен валутен фонд
ОИСР – Организация за икономическо сътрудничество
и развитие
ДДС – Данък добавена стойност
СТО – Световна търговска организация
ЕС – Европейски съюз
SITC – Стандартна международна външнотърговска класификация
UNCTAD – Конференция на ООН за търговия и развитие
ГСВ – Глобални стойностни вериги
ИКТ – Информационно-комуникационни технологии
ССТ – Споразумение за свободна търговия
АСЕАН – Асоциация на страните от Югоизточна Азия
ЦИЕ – Централна и Източна Европа
СЦИЕ – Страните от Централна и Източна Европа
С. Македония – Северна Македония
МСП – Малки и средни предприятия
ЕПЕП – Един пояс, един път
ОЕМ – Оригинален производител на оборудване
GPA – Глобално споразумение за обществени поръчки
Belt and Road Initiative (BRI) – Инициативата Един пояс един път
New Silk Road – Новият път на коприната

ВЪВЕДЕНИЕ

Книгата е посветена на развитието на външнотърговските и инвестиционните връзки между България и Китай¹ и оценката за развитие на външноикономическите отношения между ЕС и България с Китай, който заема главна роля в глобалната икономика и търговия. На практика са изследвани широк кръг от проблеми, между които факторите, които съдействат за превръщане на Китай в главна икономическа сила в света, разширението на международните търговски и инвестиционни връзки, прилаганите китайски икономически и търговски политики за проникване на различни пазари в света, и по специално на европейския пазар чрез формата „16+Китай“² в рамките на инициативата „Един пояс, един път“. Особено внимание се обръща на външнотърговските връзки и инвестиционните връзки между България и Китай. Акцентът пада върху изясняването на особеностите на китайската инвестиционна политика в света и върху преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) на Китай в България.

Многоаспектната същност на настоящото изследване се основава на прилагането на теоретико-методологичен подход, който допринася за изясняване на основните структурни изменения в китайската икономика, позволили нейното позициониране до втора икономическа сила в света. Логическият анализ на последователните етапи на развитие на китайската икономика и на разширението на търговско-инвестиционните връзки на Китай позволява изясняването на различни аспекти на китайските външноикономически връзки, вкл. и с България.

В историко-теоретически и практически аспекти се доказва, че КНР успява, на основата на постепенни и последователни реформи във всички сфери на икономиката и финансите, да разшири неимоверно експортния потенциал и да стане фактор в световния инвестиционен потенциал. Изясняват се особеностите на прила-

¹ В текста се употребява Китай и Китайска народна република (КНР).

² В текста се употребява „16+1“ или „16+Китай“.

ганите политики, които позволяват разширението на пазарните дялове на КНР на международния стоков и инвестиционен пазар.

Обърнато е особено внимание на търговските отношения на КНР с главните търговски партньори – ЕС и САЩ, които се характеризират с остри пререкания и взаимни упреци относно равнопоставеността на взаимните търговски връзки. Подчертава се, че експанзията на КНР в сегмента на дигиталните технологии поражда осезаеми рискове и противопоставяне от САЩ. Изтъкнато е, че тези политики могат да доведат до разделяне на глобалната икономика, която и без това преживява трудни времена във връзка с пандемичната криза поради COVID-19. Важна е констатацията, че технологичният трансфер, който се считаше като основен мотив и положителен ефект за приемащите ПЧИ икономики, сега се счита за основен риск за стабилността на развитите икономики и тяхната национална сигурност. Новата регулаторна рамка на икономическите отношения на КНР с ЕС ограничава инвестициите и търговията с КНР.

Идентифицирани са и са анализирани потенциалът на търговията на България с КНР и на страните, участващи в инициативата на КНР „16+1“ по сектори и групи стоки, както и проблемите на търговските дисбаланси с КНР. Изяснена е китайска глобална търговска и инвестиционна експанзия „Един пояс, един път“, която се допълва с регионална инициатива „16+1“, чиято цел е диверсифицирането на търговските маршрути и увеличение на броя търговски партньори от Европа, между които е и България. Доказано е, че търговският стокообмен между България и КНР нараства през последните две десетилетия, като КНР има нарастващ дял във вноса и износа на България. Подчертано е, че китайският внос в България е по-висок, защото много стоки с произход от КНР се внасят от европейски страни.

Третата част на изследването се основава на методология, интегрираща макроподход (анализ на инвестиционните потоци на базата на статистически данни) и микроподход (на базата на анализа на резултатите на специално проведено емпирично изследване на китайските компании в България). Анализ и идентификация на факторите и динамиката на ПЧИ от и към КНР, като се изведени

оригинални концепции относно китайския икономически модел и търговско-инвестиционната политика на тази страна.

В историко-теоретически и практически аспекти се доказва, че КНР успява, на основата на постепенни и последователни реформи във всички сфери на икономиката и финансите, да разшири неимоверно експортния потенциал и да стане фактор в световния инвестиционен потенциал. Изясняват се особеностите на прилаганите политики, които позволяват разширението на пазарните дялове на КНР на международния стоков и инвестиционен пазар.

В книгата се анализират редица въпроси, които не са особено изследвани в българската икономическа литература като същността на китайските инвестиции и тяхното отражение върху вътрешната икономика на Китай. Същността на китайските ПЧИ не може да се обясни с конвенционалната теория на международните финанси и инвестиции или да се дефинира с инструментариума на класическата икономическа теория. Спецификата на осъществяваните от Китай ПЧИ е възможно да бъде разбрана и осмислена чрез познанието на китайския политически и икономически модел, който няма аналог в света.

Изтъква се, че диверсифицирането на насоките и качеството на ПЧИ се дължи на проникването на световния инвестиционен пазар на китайските инвеститори. Китайските инвестиции в чужбина оказват ефект върху приемащите икономики – от стопанската дейност до контрола върху местните компании. Това дълбочинно проникване в приемащите икономики води до противоречиви реакции, като редица страни съзнават възможните рискове за техните стопанства.

Изследва се доколко опитът на другите страни се повтаря в България, като се вземат предвид спецификите на малка отворена икономика. На базата на сходни изследвания и направеното емпирично изследване на китайски инвестиции в България се оценява вероятността за разширяване на китайските инвестиции в България. Открити са спецификата, факторите и ефектите от китайските инвестиции в България на основата на сравнение с натрупания опит с китайските ПЧИ на глобално равнище и в ЕС.

Изпълнени са поставените задачи като изследването на пазарните и непазарните инструменти на китайското икономическо развитие и издигането на Китай до една от първите икономически сили в света. Проследени са основните търговски потоци от и към Китай с фокус върху ЕС и страните, участващи в инициативата 16+ Китай. Идентифицирани са потенциалът на търговията на България с Китай по сектори и групи стоки, както и проблемите на търговските дисбаланси на ЕС и САЩ с Китай. Анализирани са факторите и динамиката на инвестициите от и към Китай, като се открояват перспективите – обхватът, секторите и очакваните ефекти по отношение на България. Посочени са основните механизми и пречките от регулаторно и икономическо естество пред ПЧИ от Китай. Приложена е методология за инвестиционен кредитен рейтинг на международните агенции за кредитен рейтинг и китайските методологии и на тази основа са дефинирани разликите и възможностите за синергия за целите на Китай и за осъществяване на изгодни търговски и инвестиционни връзки с България.

Изследването е осъществено в рамките на изследователската програма на Института за икономически изследвания при Българската академия на науките.

Авторите на отделните части са:

Увод – проф. д-р Искра Христова-Балканска,
проф. д-р Даниела Бобева-Филипова;

Първа глава – проф. д-р Искра Христова-Балканска;

Втора глава – гл. ас. д-р Антон Костадинов;

Трета глава – проф. д-р Даниела Бобева-Филипова,
гл. ас. д-р Теодора Пенева;

Заклучение – проф. д-р Искра Христова-Балканска,
проф. д-р Даниела Бобева-Филипова.

ПЪРВА ГЛАВА

Ролята на Китайската народна република в световната търговия – проявления и предизвикателства

В настоящата първа глава се разкриват и са обект на анализ ефектите на значителните икономически трансформации, предприети от Китайската народна република (КНР) от началото на 80-те години на XX век. Подчертани са факторите, които обуславят значителната експортна експанзия на Китай на международния стоков пазар. Изтъкнати са основните причини и политики, превърнали тази държава в световна икономическа сила и първи износител в глобален мащаб. Подчертани са търговско-икономическите отношения между КНР и САЩ, между КНР и ЕС и възникналите търговски дисбаланси и противопоставяне между тези основни търговски партньори, отразяващи се върху политиката на Световната търговска организация (СТО) и върху световната търговия. В първа глава акцентът пада главно върху търговско-икономическите отношения на КНР в глобален мащаб. Не са обект на изследване паричната и валутната политика на Китай, освен като фактори, съдействащи за търговската експанзия на Китай.

1.1. Икономическото развитие на Китайската народна република и включването ѝ в международния обмен на стоки и услуги

Китай израства до световна търговско-икономическа сила благодарение на дълбоките икономически и обществени реформи, проведени последователно от правителството на Китай. Опитът на Китай надхвърля всички познати примери за бърз икономически растеж и външнотърговско развитие, което позволи преодоляването на икономическата изостаналост и бедност на 800 милиона човека. По данни от Световната банка номиналният БВП на Китай е вторият по големина номинален БВП в света, измерен в текущи

щ.д., и най-големият по паритет на покупателната сила (ППС). Годишният икономически растеж на Китай постоянно надминава този на САЩ. Понастоящем китайската икономика съставлява 16,34% от световната икономика, изпреварена единствено от САЩ, чийто дял е 24,41%³.

Преди икономическите реформи Китай е централно управлявана планова икономика, характеризираща се с контролирани цени и централизирано разпределение на ресурсите в стопанството. През 1950 г. всички индивидуални домакински селскостопански ферми са колективизирани и организирани в големи комуни.

През 60-те и 70-те години китайската планова икономика се индустриализира въз основа на мащабните инвестиции във физически и човешки капитал. Към 1978 г. почти три четвърти от промишленото производство е произведено от централно контролирани държавни предприятия.

Основната цел на тогавашната държавна власт на Китай е самозадоволяването на страната с всички необходими стоки и услуги. Производителността на труда на китайските предприятия е на сравнително ниско равнище, индустрията е енергоемка и с висок разход на суровини.

Китай прилага импортно заместваща търговска стратегия⁴, която планово насочва икономическите ресурси на страната към индустриализиране на страната. Трудовоинтензивните отрасли произвеждат стоки за износ, които слабо се търсят на международния пазар. Икономиката се основава на приоритетното развитие на тежката индустрия и сравнително доста по-слабо развитие на производствата на стоки за потребление и на услугите, което прави износа слабоконкурентен на световния пазар. В страната се внасят стоки, които не се произвеждат в Китай, и за задоволяване на индустрията и потреблението в КНР.

Моделът на икономическо развитие на Китай не се различава от тогавашното икономическо развитие на развиващите се страни, с ниски доходи, спестявания и нерентабилно производство, които

³ World bank data.

⁴ Импортно заместваща търговска стратегия (import substitution) е задоволяването на икономиката на страната с местни суровини и междинни стоки.

се нуждаят от външни заеми за покриване на недостига от инвестиции и валута, необходими за поддържане на вътрешното потребление и производство. В тези години може да се подчертае, че китайската икономика е подложена, подобно на други развиващи се страни, на двоен недостиг (two gap analysis), т.е. на липса на вътрешни икономически ресурси за потребление и производство и зависимост от внос на капиталови стоки и суровини за индустриализиране на икономиката.

Провежданите от правителството на Китай политики като „Големият скок напред“⁵ и „Културната революция“⁶ пораждаат дълбока икономическа разруха, социален спад, демографски срив и бедност.

През 1977 г. Дън Сяопин⁷ възстановява властта на партийната фракция, ръководена от него, и се започват изменения в стопанството на КНР, като се запазва социалистическата форма на управление, но се въвеждат пазарни механизми, които да задвижат китайската икономика. Дън Сяопин е основоположник и главен изпълнител на теорията за изграждане на социализъм, отразяващ спецификата на развитие на китайската икономика, която е страна, изостанала в обществено-икономическата и културната област. Икономическото развитие на КНР се основава на програми и планове, които последователно трябва да изграждат, укрепват и развиват социализма в КНР.

⁵ „Големият скок напред“ (1958 – 1961 г.) е икономически и социален план, който цели бързото развитие на КНР. Целта е КНР да се превърне от аграрна в конкурентоспособна индустриализирана икономика. Резултатите са катастрофални – милиони гладуващи, нисък стандарт на живот и демографски срив.

⁶ Великата пролетарска културна революция (Културната революция) е масова кампания в КНР, от 1966 до октомври 1976 г., насочена срещу партийни служители и интелектуалци, които Мао и неговите последователи обвиняват в предателство на революционните идеали, и по неговите думи те са проводници на капитализма. Този период се характеризира с крайна политизация във всички области на живота в градовете, съпроводена с икономически и социален безпорядък.

⁷ Китайски политик, дългогодишен лидер на КНР от края на 70-те до началото на 90-те години на XX век.

1.2. Икономическите реформи в Китай – цели и резултати

Годишите 1978 – 1979 г. са повратен етап в китайската икономика, когато се полага началото на дълбоки икономически реформи чрез внедряване на пазарни механизми в стопанството и намаляване на държавния контрол върху икономиката. Целта е ускоряване на икономическия растеж и трансформиране на всички сфери на икономическия живот и производствената база на основата на привличане на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) и развитие на китайската външна търговия. Една от главните политики за реструктуриране на китайската икономика е засилването на експорта и разширяване на търговското присъствие на Китай на задграничните пазари.

Концепцията на „планирана пазарна икономика“ се утвърждава след 1984 г. с изменения и децентрализация в администрирането на държавните предприятия и на Националния комитет по планиране⁸ на КНР. Икономическото държавно планиране е съобразено с търсенето и предлагането на вътрешния и на външния пазар на стоки и услуги и със Закона на стойността и капиталистическата конкуренция. Китайските предприятия са поставени в конкурентна среда и определят обемите стоки, които произвеждат, отговорни са за пласмента на продукцията и нейното ефективно реализиране. Вътрешните компании, които не са ефективни и не устояват на предизвикателствата и измененията на пазарната конюнктура, както и бавно се приспособяват към производства на стоки, които се търсят на вътрешния и външния пазар, постепенно се закриват.

През 1988 г. промяна в китайската конституция узаконява развитието на частните предприятия в КНР. Приема се закон, съгласно който се постановява разделяне на собствеността на частна и държавна в управлението на държавните предприятия. Стопанските ръководители на държавните предприятия имат повече

⁸ Националният комитет за планиране (1952 г.) се преименува Национален комитет за планиране и развитие“ (1998 г.) През 2003 г. той е преименуван на „Национален комитет за развитие и реформа“. Планирането изчезва от функциите на този комитет.

свобода да взимат решения, касаещи организацията, управлението и развитието на предприятието. Преструктурирането на държавните предприятия е важен фактор за повишаване на ефективността на индустрията.

Икономическата промяна в китайската икономика намира израз в следните икономически области:

➤ Икономическата реформа в КНР се извършва, без да се изменя политическата система, при съблюдаване на приемственост на традиционни за КНР политики и практики, известна като „концепцията от Бейжинг“. Теоретичната същност на Концепцията от Бейжинг, съчетаваща държавни форми на управление с пазарни механизми при запазване на ролята и влиянието на еднопартийната система, се противопоставя на Вашингтонския консенсус, насочен към бърза промяна на държавната собственост в частна и на институциите – теоретичната основа на реструктуриране на икономиките на страните от Централна и Източна Европа.

➤ Изменението в ценообразуването е съществено за реструктуриране на китайската икономика. Цените на стоките, произведени от пазарноориентирани и ефективни предприятия нарастват. Цените на енергийните източници и на суровините се определят и планират от държавата и структурните държавни предприятия не са в състояние да се приспособяват към нарастващите цени в частния сектор. Нарастването на цената на въглищата обуславя увеличение на цената на електричеството и на транспорта, както и на общото равнище на вътрешните цени. Дисбалансите в икономиката изострят икономическите противоречия и се очертават инфлационни очаквания.

С цел уравновесяване на икономическите и ценовите пропорции в икономиката правителството на КНР намалява до 30% държавното разпределение на въглища и стомана, след което предприема реформа на цените. Цените на стоките се формират на основа на търсенето и предлагането или на взаимно договаряне между предприятията. Началото на икономическите реформи се свързва с развитието на трудоемки отрасли като текстилната индустрия и производството на стоки с ниска добавена стойност. Масовото промишлено производство, съчетано с евтина работна ръка

и конкурентен валутен курс, позволява нарастване на износа. Ценовата реформа уравновесява производството на текстил и на леката индустрия съобразно търсенето и предлагането на вътрешния и външен пазар. Същността на двойната ценова система е, че за един и същи вид суровина или материал се прилагат два вида цени – официална и пазарна. Разликите между официалната и пазарната цена постепенно изчезват и икономиката функционира при пазарни условия.

➤ Приватизацията се осъществява чрез получаване на правото на ползване от предприятията без прехвърляне на собствеността. Аграрната реформа се оказва положителен експеримент и позволява освобождаването на ресурси за индустриалното преструктуриране на страната. Средствата за производство и селскостопанската продукция са във владение на производителите, докато земята остава държавна собственост. Промисленото производство се финансира от правителството с приходите от селскостопанския сектор, породени от ножицата на цените между индустриалните и аграрните цени.⁹

➤ Извън целите, залегнали в програмите и плановете, пазарните механизми проникват в икономиката. Например общинските аграрно-индустриални предприятия действат в пазарна среда, не получават кредити от банките и не са част от държавния сектор. Конкуренцията между аграрните предприятия оказва влияние върху реформирането на държавните предприятия. Нови работни места се създават, които поглъщат освободените работници от реформата на селското стопанство. Аграрните предприятия допринасят за отваряне на китайската икономика. Тяхната дейност в началото е експеримент, но се натрупва опит, който допринася за отваряне на китайската икономика и за изграждане на експортната стратегия на страната. Разширението на броя на аграрните и на частните предприятия постепенно намалява влиянието на държавните предприятия, принудени да оцеляват в пазарна среда. Освобождаването на местните аграрни предприятия оказва влияние не само върху вътрешното преструктуриране на китайската ико-

⁹ През 1985 г. цените на продуктите се регулират основно от пазара, с изключение на памука, а и на малък брой селскостопански продукти.

номика и нарастване на производството, а допринася за отваряне на китайската икономика към световния пазар на стоки и услуги (Byrd, Lin 1990). Въпреки това структурата на собствеността на 100 големи китайски компании след Глобалната финансова и икономическа криза 2007 – 2008 г., котиращи на китайската фондова борса, показва, че при 99 от тях мажоритарният пакет акции се държи от държавата. Някои големи публични компании и хилядите кооперации са публична или общинска собственост.¹⁰

➤ Петгодишните централни планове на държавата чертаят икономическата и външнотърговската стратегия при контрол от държавата на икономическите ресурси. Държавните предприятия се конкурират на пазара, но държавните административни решения са тези, които направляват икономическите дейности и развитието на експортноориентираните отрасли.¹¹ Отварянето на китайската икономика към световните пазари се основава на обосновани външнотърговски стратегии, основаващи се на стимулиране на експортноориентираните индустрии.

Финансирането на китайските компании се основава на банкови кредити, които се отпускат след задълбочено проучване от банката на бизнес плана на компанията и бъдещите ѝ възможности за развитие и пласмент на произведената продукция. Декапитализацията на азиатските банки и Азиатската банково-финансова криза от 1998 – 1999 г. бяха стимул за преразглеждане и реорганизиране на банковата дейност с цел опазване на ликвидността на паричните институции.

Освен банковите кредити, се насърчава набирането на допълнителен паричен ресурс по линия на корпоративното самофинансиране. Този начин на взаимнообвързано финансиране тласка китайските предприятия да набират парични средства от извън-

¹⁰ D. Flouzat-Osmont d'Amilly, 2011, L'Europe et l'évolution du modèle chinois, « Politique étrangère », Institut français des relations internationales, 2, pages 389 à 401, <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2011-2-page-389.htm>

¹¹ В процеса на приватизация се намесват „силови групировки“, които са главно представители на различни крила в Китайската комунистическа партия, и според китайски изследователи съюзът между власт и капитал поражда корупция, което означава, че голяма част от печалбата се концентрира в едните владетели на капитал и ресурси.

банкови източници, като около 60% от общите спестявания на фирмите съставляват заеми от извънбанкови източници. Извънбанковото финансиране до голяма степен се осъществява по линия на „неформални финансови мрежи“ (grey banks), които са гъвкави системи на финансиране и разширяват възможностите за вътрешни инвестиции на компаниите. Кредитите от извънбанкови източници съставляват близо 20% от финансовия портфейл на предприятията, което без съмнение води до задълбочаване на вътрешнокорпоративната финансова задлъжнялост на предприятията (D. Flouzat-Osmont d'Amilly, 2011).

Основен източник за набиране на паричен ресурс от китайските банки са депозитите на домакинствата, които съставляват около 40% от разполагаемия доход на домакинствата. Посредством банковата система спестяванията на китайското население финансира предприятията, изпълнението на значителни инфраструктурни проекти и други обществени цели. Значителните спестявания на населението, т.е. причината за високата ликвидност на китайските банки, обслужват също покриването на дефицитите, възникващи по сделки с външни търговски и други контрагенти. Реализираните излишъци от външната търговия се влагат в покупката на държавни ценни книжа (ДЦК) предимно на САЩ. Около 2/3 от валутните резерви на Китай се използват за закупуването на американски ДЦК.

Други възможности за финансиране на китайските предприятия се появяват след 2007 г., когато се активизират операциите на облигационния пазар и по-значително се извършват спекулативни сделки на фондовата борса. Дисбалансираното вътрешно разпределение на финансовия ресурс на населението, финансирането по линия на неформални парични канали затруднява контрола на паричната политика от Централната банка (ЦБ) на Китай. Това води до известно нарушаване на макроикономическите пропорции между икономическия растеж, цените, намаляване на безработицата и постигане на стабилен бюджетен баланс.

1.2.1. Ролята на специалните икономически зони за развитие на външната търговия на Китай

Основополагащ компонент на политиката на „отваряне“ на китайската икономика към световния пазар са специалните икономически зони (СИЗ) на Китай, които понастоящем са разположени почти по цялото крайбрежие на страната. В тези специфични зони се създават условия за привличане на инвестиции от транснационални компании (ТНК) под формата на облекчения при чуждестранни капиталовложения, на ниски работни заплати, на данъчни и други улеснения. Предназначението на тези зони е бързото развитие на високотехнологични производствени дейности в експортните отрасли на икономиката. За тази цел се прокарват следните мерки:

- Изграждане на инфраструктурни съоръжения в СИЗ;
- Предоставяне на преференциални данъчни политики за чуждестранни инвеститори;
- Премахват се митата по вноса на производствено оборудване и се намалява корпоративният подоходен данък.

Предоставените облекчения от Китай не са еднопосочни. Те обуславят редица задължения за ТНК като публичното оповестяване на същността и ефектите на вносните технологии. В случай на изместване на чуждестранната компания и локализирането ѝ в друга дестинация внесеното технологично оборудване, машините и информационно-технологичните съоръжения остават във владение на Китай.

Специалните икономически зони са центрове за бързо развитие на китайската икономика. Обособяват се четири специални икономически зони (СИЗ) със специфично предназначение. В СИЗ (*Шенжен, Жухай, Шантоу, Ксиамен*)¹² се развиват експортно ориентирани производства с участието на чуждестранни капитали. Прилагат се преференциално данъчно облагане за чуждестранните инвеститори, освобождаване от мита по внос на технологично оборудване, премахване на корпоративни такси за компаниите, стимулиране на експортноориентирани производствени проекти с

¹² В близост до Хонконг (Шенжен), Макау (Зухай), Тайван (Шантоу и Ксиамен).

чуждестранно участие (50% намаление на корпоративните данъци върху доходите на експортноориентирани предприятия, при които 70% от продукцията е за експорт).

Обособяват се 14 крайбрежни СИЗ и 3 района покрай делтите на три реки, където икономическото развитие се стимулира чрез прилагането на нови външнотърговски практики. Зоните са с различно предназначение, в едни от тях се акцентира върху вноса и развитието на иновативни технологии, в други се развиват главно производства на основата на внос на суровини и междинни продукти, където предприятията работят за реекспорт, в трети се извършват различни дейности, насочени към разширение на китайската външна търговия.

До 1992 г. в Китай са създадени 60 СИЗ, които се развиват на държавно и общинско равнище. Към 2005 г. СИЗ са 210 национални и 1346 провинциални зони за развитие. Географското разположение на индустриалното производство е в близост до крайбрежните райони, където има пристанища и летища, улесняващи достъпа на китайските стоки до международните стокови пазари. Специалните икономически зони, изпълняващи специфични функции, са важна основа за развитие на външната търговия на Китай. Към 2009 г. там се произвеждат 33,1% от общата продукция за износ и 37,1% от общия внос на Китай (*China Custom Statistics, 2009*).

1.2.2. Характерните черти на икономическото развитие на КНР

Преструктурирането на китайската икономика на пазарна основа подобрява значително икономическите показатели на страната. След 2001 г. БВП на страната нараства непрекъснато до 2007 г., след което поради влиянието на Глобалната финансова и икономическа криза (ГФИК) (2008 – 2009 г.) и нарушаването на доставките в света темпът на растеж се забавя, но той остава сравнително по-висок в сравнение с този в други страни. До 2016 г. се наблюдава бърз икономически растеж, като средногодишното нарастване на БВП от 2001 – 2019 г. възлиза на малко под 10%.

Глобалната финансова и икономическа криза (ГФИК) възпрепятства дейността на китайските компании зад граница, което породило намаляване на поръчките от чужбина, свиване на чужде-

странните инвестиции и свиване на китайския износ. Темпът на безработица към края на 2008 г. е 9,4% – над средния темп на безработица от 4%. Китай обаче не изпитва напълно ефектите на ГФИК и не изпада в дълбока рецесия, както САЩ и развитите европейски държави. Това проличава от макроикономическите показатели на китайската икономика, които не се намаляват значително по време на ГФИК и впоследствие се стабилизират (Таблица 1.2.2.1.).

Китай предприема също конкретни мерки за справяне с кризата, като към края на 2008 г. приема План за икономическо развитие, за стимулиране на икономическия растеж и на БВП до 15% до 2010 г. Правителството отпуска 454 млрд. евро за инвестиции в големи инфраструктурни проекти, за развитие на селското стопанство, за строеж на социални жилища и за опазване на околната среда.

В периода 2001 – 2019 г. БВП на човек от населението по ППС на Китай нараства с 21,42%, което показва подобрението в доходите на китайското население. Прилагането на теорията на социализъм с пазарни форми на управление реструктурира китайското стопанство и след 1990 г. се очертава рязък спад на абсолютната бедност и увеличаване на социалните неравенства. В исторически план и в сравнение с други страни Китай съумява да овладее бедността. В началото на икономическите реформи коефициентът на абсолютна бедност, съгласно който индивидът живее с по-нисък доход от 1 долар на ден (по ППС), засяга 74% от китайското население, а през 2004 г. той възлиза на 15%.

За последните 30 години индексът на човешко развитие на Китай се подобрява с 46%, което показва подобряването на жизнения стандарт. Въпреки това около 30 милиона души, от повече от 1,3 млрд. население, живеят с по-малко от 77 щ.д. годишно.

Ножицата на доходите между селските и градските региони на Китай се разширява – около 22 милиона души в селските райони оцеляват с по-малко от 90 щ.д. годишно, други, около 40 милиона, живеят с около 125 долара. Разликата в доходите между градското и селското население е значителна.

Таблица 1.2.2.1. Макроикономически показатели на китайската икономика

Показатели	2003 – 2012 Средно	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021 (p)
Реален БВП (годишно изменение в %)	10,5	7.8	7.4	7.0	6.9	6.9	6.8	6.0	2.3	8.0
Цени на дребно (годишно изменение в %)	3.0	2.6	2.0	1.4	2.0	1.6	2.1	2.9	2.4	1.1
Безработица (% от активното население)	4	4.1	4.1	4.1	4	3.9	3.8	3.6	4.2	3.8
Салдо по текущата сметка		1.5	2.2	2.6	1.7	1.5	0.2	0.7	1.8	1.6
Индустрия (вкл. строителството), добавена стойност (% от БВП)	45,5	46,5	45,4	44,2	43,1	40,8	39,5	39,9	39,7	39
Брутно капиталопроизводство (% от БВП)	33,6	46,7	46,2	46,4	45,8	43,2	42,6	43	43,8	43,3

Източник: Database: World Development Indicators, WB, World Economic Survey

Според официалната статистика големите градове и прилежащите територии са три пъти по-богати на глава от населението от селските райони.¹³

Данните показват, че БВП на човек от населението нараства до 2007 г., а след ГФИК започва да намалява в сравнение с периода до кризата. Повишаването на доходите и подобряването на благосъстоянието на домакинствата е важна икономическа цел на китайското правителство и във връзка с политиката за поддържане на вътрешното потребление. Друга непосредствена цел е преодоляването на неравенството в доходите.

В средносрочен план политиките за справяне със социалното неравенство намират израз в прогресивно данъчно облагане и усъвършенстване на системата за социална защита. Очаква се реформите да допринесат за намаляване на бедността, за разширяване на средната класа и за увеличаване на частното потребление като двигател на икономическия растеж (Световна банка).

Таблица 1.2.2.2. *Брутно формиране на основен капитал (БФОК), нетен износ и процент на заетостта в първичния, вторичен и третичен сектор на индустрията в БВП за съответните години, в %*

	1990	2000	2019
Брутно формиране на основен капитал (БФОК)	34,0	33,7	43,1
Нетен износ	2,7	2,4	1,5
Заетост			
Първичен сектор	60,1	50,0	25,1
Вторичен сектор	21,4	22,5	27,5
Третичен сектор	18,5	27,5	47,4

Източник: China Statistical Yearbook 2020

След 2000 г. икономиката на Китай се характеризира с високи темпове на нарастване на реалния БВП, на умерена инфлация и

¹³ Съгласно МВФ, най-бедните 10% от населението преживяват много рязко влошаване на условията си на живот, докато най-богатите 10% са увеличили доходите и благосъстоянието си. През октомври 2015 г., според оценки на института Nurun в Шанхай, в Китай има 596 милиардери (над 537 в САЩ).

безработица. Салдото по текущата сметка е положително. Индустрията дава около половината от добавената стойност, като заема значителен дял от БВП.

В структурата на БВП в дългосрочен период инвестициите нарастват за сметка на потреблението. Относителният дял на нетния износ в БВП сравнително намалява, защото износоът, в по-голямата си част, се състои от стоки, асемблирани в предприятия, локализиращи в Китай и използващи компоненти с внесена добавена стойност. Добавената стойност на китайската промишленост остава по-ниска спрямо стойността на готовия продукт;

В периода 1990 – 2020 г. делът на първичния сектор в БВП намалява, което се дължи на свиването на производството на селското стопанство, но значението на този отрасъл не се пренебрегва от държавните власти.

Съществен дял на вторичния сектор е тежката индустрия. Промисленото обновление на китайската индустрия се дължи на навлизането на чуждестранни компании на китайския пазар, предимно от Европа. Промисленото производство се реструктурира и се развива възходящо благодарение на вноса на съвременни технологии, на автоматизирани оборудвания, на информационно-телекомуникационни продукти.

Китайската тежка индустрия има редица сравнителни предимства. Китай е основен производител на стомана. Понастоящем китайското производство на стомана съставлява 50% от световното търсене и 20% от световната търговия. Около 60% от желязната руда, 50% от медта, 48% от алуминия и 45% от никела в света се използват от Китай (China Statistical Yearbook 2020).

В дългосрочен план се развива производството на моторни превозни средства и транспортно оборудване, след като европейски и японски ТНК се локализиращат на китайския пазар и създават смесени предприятия, които издигат равнището на този отрасъл на тежката индустрия. През 2009 г. Китай е най-големият автомобилен пазар в света, изпреварвайки САЩ. Китайската автомобилна промишленост произвежда 5 милиона електрически и хибридни превозни средства до 2020 г. В този отрасъл са инвестирани 54 млрд. долара и допълнително още 10 млрд. щ.д. за разработване на иновативни технологии за превозни средства, батерии за електрически автомо-

били и други компоненти за реструктуриране на производството на моторни превозни средства.

Китайската тежка индустрия е обект на регулиране и контрол от Министерството на индустрията и информацията на Китай поради свръхпроизводството в този отрасъл. Използват се целенасочени стандарти за ограничаване на свръхпроизводството на стомана, на въглища, на цимент, на стъкло и алуминий. Прилага се политика на „диференцирана политика за кредитиране на компаниите“. Тези от предприятията, които се реструктурират, получават кредити, докато компаниите, които не инвестират в нови технологии, срещат затруднения при финансирането. Предприятията разполагат с 6 месеца, за да изпълнят изискванията и да въведат стандартите за енергийна ефективност и безопасност. Предприятията, които не изпълняват стандартите, са заплашени от закриване и/или глоби.

Третичният сектор на Китай се развива, като за това е показателна еволюцията на сектора на услугите. Секторът на услугите се оценява на около 50% от БВП, като делът на третичния сектор изпреварва индустриалния сектор, особено след ГФИК.

Информационните и комуникационни технологии са дълбоко вкоренени в социално-икономическия живот на Китай. През 2014 г. Китай е на първо място в света с 641,6 милиона интернет потребители. От друга страна, Китай се възползва от информационните и комуникационните технологии, за да продава собствените си продукти при по-изгодни експортни цени. Блокирането на много западни сайтове, като Facebook, YouTube, Dailymotion, улеснява появата на местни алтернативи като Renren и Youku.¹⁴

Особено значение за настоящото икономическо развитие на Китай е 13-тият подред петгодишен план, в който бяха заложени целите на китайския икономически растеж за периода 2016 – 2020 г. Основната идея е поддържане на устойчив социално включващ икономически растеж, като се намаляват неравенствата в доходите. Поставените цели водят до развитие на китайския вътрешен пазар,

¹⁴ Китай приема Техническата спецификация за електронна търговия (ebXML). Тези уебтехнологии позволяват на китайски и чуждестранни компании да се рекламират и да продават своите продукти.

на сферата на публичните услуги, на образованието на здравеопазването и жилищата.

Третичният сектор би следвало да допринася за създаване на богатство в по-голяма степен от селското стопанство и преработвателната промишленост, което отразява прехода към икономика, основаваща се на услугите. Увеличението на разходите за научноизследователска дейност предполага по-нататъшното надграждане на индустрията на основата на иновативни технологии. Публичните инвестиции се регулират средносрочно и са насочени към стратегическите сектори на китайската икономика.

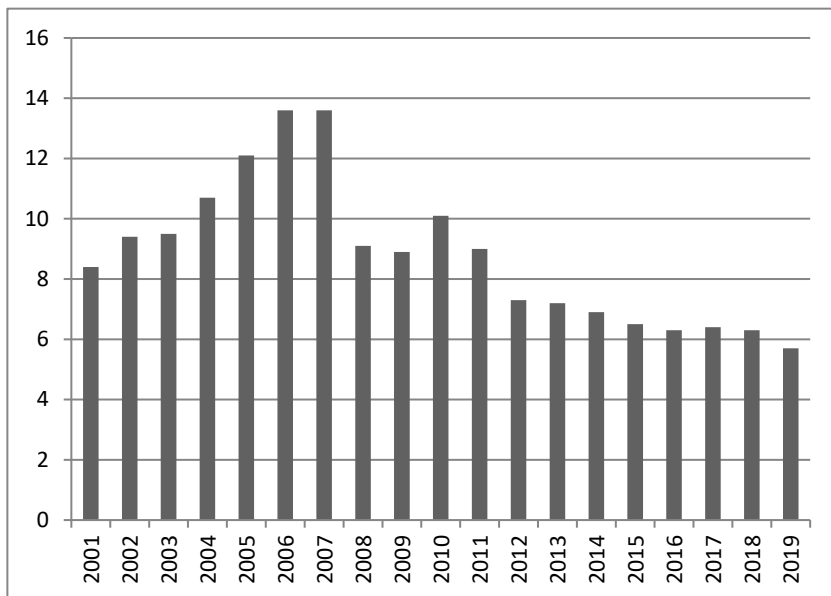
Бурното икономическо развитие и високият производствен капацитет пораждат значителни неравновесия, защото свръхинвестирането увеличава задлъжнялостта и това се отразява отрицателно на китайския икономически модел дори и в кратки срокове. Задлъжнялостта на домакинствата през 2016 – 2017 г. нараства от 44,9% до 49%, като през 2008 г. това отношение възлиза на 17,9% от БВП¹⁵ (Schwenninger A., 2018).

Китай се превърна в световен производствен център, където вторичният сектор (включващ промишлеността и строителството) представлява най-големия дял от БВП. През последните години обаче модернизацията на Китай задвижва третичния сектор и след 2013 г. той заема дял от 46,1% от БВП, докато вторичният сектор съставлява 45,0% от общото производство на страната. Междувременно относителният дял на първичния сектор в БВП е намаляло драстично след отварянето на китайската икономика към световната икономика (Фигура 1.2.2.1.).

След 2015 г. настъпва изменение в политиката на Китай за постигане на висок икономически растеж, основан на свръхпроизводството, на стимулиране на експорта на всяка цена. В този период за първи път от две десетилетия не беше постигната целта на правителството за неговото увеличение. Вътрешните инвестиции в производството и инфраструктура се забавят, а главната причина е *трансформирането на модела на икономически растеж на Китай*.

¹⁵ Schwenninger A. (2018). La Chine à travers le spectre de la balance des paiements, Sciences PO OFCE Working Paper N 22, www.ofce.fr

Фигура 1.2.2.1. БВП на човек от населението по години.
Предишната година = 100



Източник: China Statistical Yearbook 2020

Промяната в икономическия модел се налага поради структурните проблеми на китайската икономика, която изпитва затруднения поради бързия ръст на индустрията и производителността, натрупването на вътрешнофирмена задлъжнялост и натрупаните задължения в портфейлите на предприятията, диспропорционалното демографско развитие и замърсяването на околната среда.

Необходимостта от нов икономически модел цели преодоляването на дисбаланси в китайската икономика и разрешаването на противоречията между еднопартийното ръководство на Китай и изменящата се социално-икономическа структура на обществото, характеризираща се със задълбочаването на неравенствата в доходите в китайското общество. Целта е преструктуриране на производството на стоки с по-ниска добавена стойност към високотехнологични индустрии, основани на съвременни и енергоспестяващи нови оборудвания.

Икономическата ситуация на Китай се променя по време на пандемичната криза във връзка с COVID-19. Въпреки пандемичната криза, Китай бързо се възползва от силата на своята икономика преди кризата и бързо започва да се възстановява. Страната е единствената голяма икономическа сила, която през 2020 г. е с положителен икономически растеж от 2,3%. Това се дължи на високата степен на адаптивност и ефективност на китайските компании, които бързо се ориентират към производство на маски, на медицинско оборудване и на други електрически апарати, отговарящи на повишеното търсене на тези стоки на световния пазар. Китай увеличава също публичните инвестиции в икономиката и стимулира експорта.

През 2021 г. се очертава икономически растеж от 8,0 – 8,5%. До голяма степен тези очаквания се дължат на стабилизирането на индустрията и на експорта след преодоляване на първата вълна на пандемичната криза във връзка с COVID-19. Възможно е обаче икономическият растеж да се забави в бъдеще поради природните катаклизми в Китай във връзка с наводненията и поради разпространението на третата и четвъртата вълна на пандемичната криза поради COVID-19 (мутацията на вируса Delta). Нарастването на краткосрочните рискове вероятно ще ограничава вътрешното потребление. Въздействието на пандемичната криза във връзка с COVID-19 може да се компенсира от външното търсене на китайската продукция и от предоставяне на умерена държавна помощ. Краткосрочните рискове са се изместили в посока „надолу“, защото повтарящите се огнища на агресивни варианти на COVID-19 биха могли да доведат до значителни икономически сътресения.

През 2020 г., когато ЕС и САЩ обявиха финансови пакети за стимулиране на икономиката, Китай не последва подобна финансова политика за поддръжка на компаниите, а ги принуди те да се адаптират към променените условия в световната търговия и да намерят начини сами да си помогнат, което и беше направено с бързото преориентиране на китайските компании към световното търсене на медицински стоки и други апарати. По този начин Китай доказва на конкурентите от САЩ и ЕС, че няма да участват в съвместно разрешаване на кризата, а ще разчитат на собствения си икономически и иновативен потенциал.

Въпреки предизвикателствата, икономиката на Китай остава стабилна. В 14-ият петгодишен план (2021 – 2025) заляга програмата за развитие на „Визия 2035“ в следващите 15 години. Целта е утвърждаването на Китай като „умереноразвита икономика“, подобряване на факторната производителност и намаляването на зависимостта на китайската икономика от външните пазари и технологии. Опитът на Китай при изпълнението на икономическите реформи предполага постигането и на целите, залегнали в програмата.

1.3. Китайската политика за развитие на експортноориентираните отрасли като част от „концепцията Бейжинг“

Съществена част от икономическите реформи на Китай, насочени към преодоляване на икономическата разруха от 60 – 70-те години е развитието на външната търговия и стимулиране на икономическия растеж чрез износа на страната. Под влияние на експанзионистичната външноикономическа активност на новоиндустриалните страни от Азия след 80-те години на XX век Китай постепенно излиза от външноикономическата и търговска изолация. Транснационалните корпорации от Япония и новоиндустриализираните икономики от Източна Азия преместват трудоемки производствени мощности в Китай, търсейки ефективност на производството поради ниските производствени разходи там. Делокализирането на фирми от други азиатски страни в Китай променя структурата на търгуемите стокови обеми на суровини, на междинните стоки, на готовата продукция за реекспорт.

Чуждестранните транснационални корпорации (ТНК) интегрират Китай в азиатското разделение на труда и обвързват китайската индустрия с азиатската индустриална структура. Ето защо по-голямата част от китайските външнотърговски операции съставляват вътрешнофирмена търговия. Китай, както и повечето от развиващите се страни, изпитва недостиг от парични и капиталови ресурси.

Китайската външнотърговска стратегия се основава на засилване износа на стоки. Китайският пробив във външната търговия и отварянето на икономиката на регионално равнище се основава на внос и износ на стоки на преработващата индустрия и на из-

вършване на различни монтажни дейности. На първо време в китайската икономика се привличат чуждестранни инвеститори (ПЧИ) в отраслите, работещи за износ. Преките чуждестранни инвестиции навлизат в производства на „асемблиране“ и имитация на стоки с ниска добавена стойност. Тогава китайската индустрия добавя малка добавена стойност към производството на стоки за износ. Експанзията на външните пазари се подпомага активно от държавната власт на партийно и административно равнище.¹⁶

Впоследствие Китай се ориентира към повишаване конкурентоспособността на износа, както и на реализиране на сравнителни предимства от ниските цени на производствените фактори – труд и капитал. Бързият икономически растеж на Китай обуславя разширяването на двустранните търговски връзки и на пазарните ниши на международния пазар на стоки.

През 1980 г. Китай става член на МВФ. През 2001 г. – на Световната банка и на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР). Приемането на КНР в Световната търговска организация (СТО) на 11.12 2001 г. на конференцията на СТО в Доха (официално поискано членство от КНР на 10.7.1986 г.) е успех на планомерно проведените икономически реформи в страната и на международните икономически и търговски контакти на КНР. Включването на Китай в СТО е важен фактор за многократното нарастване на външнотърговските операции на тази страна и до нейното издигане като основна експортна сила в света.

Съгласно разпоредбите на СТО, Китай се задължава да третира недискриминационно всички членове на СТО, което включва и еднаквото третиране на чуждестранните фирми, локализирани на китайска територия, по търговски въпроси с местни компании. Също така Китай се ангажира да премахне ценовия контрол, насочен към защита на вътрешните производители или на доставчиците на услуги. Китайските компании получават правото да изнасят и търгуват свободно зад граница, с изключение на стоки при

¹⁶ Въпросите, отнасящи се до привличане на ПЧИ и осъществяване от Китай ПЧИ зад граница, както и характеристиката и последствията от включването на страната в международния инвестиционен пазар, са обект на анализ в Трета глава.

търговия със специално оборудване, както и да премахнат субсидиите по износа на селскостопанска продукция.

1.3.1. Факторите, които насърчават и улесняват външната търговия на Китай¹⁷

Либерализирането и децентрализирането на парично-банковата сфера, на валутната, данъчната и митническа политика на КНР съществено допринасят за външнотърговската експанзия на страната. След присъединяването на Китай към СТО търговската система на страната беше реформирана, като се изменя предишната система на регистрацията на външнотърговските операции.

1.3.1.1. Реформите в паричната и валутната област

Реформирането на банково-финансовата сфера е съществена част от развитието на външната търговия и стимулиране на износа. През 1984 г. се учредява Китайската народна банка (*Public Bank of China*), след отделянето на други 4 държавни банки. Държавните банки се рекапитализират през 1998 г. и през 2004 – 2005 г. поради необходимостта от финансиране на предприятията с мажоритарна държавна собственост при тяхната частична приватизация и листването им на китайската фондова борса.

Паричната политика има за цел поддържане на стабилна стойност на юана съгласно Закона за Народната банка на Китай. В съответствие със споменатия закон официалните парични власти определят лихвените проценти, променят задължителните резерви на търговските банки и насочват заеми към определени отрасли или региони в отговор на правителствените приоритети. Тази политика напомня на интервенционната политика на централните банки в Европа и САЩ от 30-те до 50-те години на миналия век. Паричната политика на Китай се отличава със силната намеса на централната банка и това е нелоялна конкуренция към търговските партньори, особено към тези развити икономики, с които Китай има най-висок дял на внос и износ.

¹⁷ Целта е подчертаването на важните фактори, които допринасят и улесняват външнотърговската експанзия на Китай, а не тяхното подробно и задълбочено представяне.

В началото на всяка година Държавният съвет на Китай определя референтни стойности на БВП, на индекса на потребителските цени (CPI), на паричното предлагане (M2) и на растежа на кредитите. Лихвеният процент на централната банка е едногодишен лихвен процент по заемите.

В средата на 1980-те години беше въведена система на „двоен валутен курс“ за насърчаване на износа. Китайските износители получават правото да запазват част от валутата, реализирана от износ, и да я продават по пазарен курс, който е по-висок от официалния валутен курс, на валутния суапов пазар, където валутните курсове се определят от търсенето и предлагането на валути, а не административно. Индустриите, които произвеждат взаимнозаменими стоки, имат правото да внасят производствено оборудване по официално определен валутен курс, който е изкуствено надценен, за стимулиране на вноса на ново производствено оборудване и за ограничаване на вноса на произвежданите вече в Китай стоки.

Контролът над валутната система ограничаваше и изкривяваше функционирането на експортния сектор. Това се дължеше на сложната система от начислявани такси върху износа и от изискванията за експортно лицензиране. До валутната реформа реалният валутен курс беше надценен средно с 44%. Валутният курс на юана към долара през 80-те години спада, но след този период до валутната реформа валутният курс на юана се повишава – от около 1:1,7 (1981 г.) до 1:8,7 (1994 г.), като след това курсът на юана към долара бавно нараства до 1:6,8¹⁸, което дава повод на основните търговски партньори още тогава да обвиняват Китай, че провежда политика на експортен дъмпинг и нискоценова конкуренция на международния стоков пазар.

Въпросът с подценяването на юана и провеждането на дъмпинг при износа на стоки е обект на дългогодишни разговори и дискусии на правителствени икономически форуми между Китай и други развити икономики. Търговските партньори на Китай

¹⁸ Guoqiang Long, May 2010 China's Sustainable Trade Strategy: An overview, www.iisd.org

(главно САЩ и ЕС) считат, че подцененият курс на юана изкривява международната конкуренция.

Валутната система се либерализира през 1994 г. На мястото на пазара на валутни суапове, на който китайските предприятия износители обменяха част от валутните приходи от експорта, се въвежда единен валутен пазар и плаващ валутен курс на юана.

От 1995 до 2005 г. курсът на юана беше фиксиран към долара. В резултат на многогодишните дискусии в международните организации за промяна на съотношението юан-долар и уравнивяване на курса на юана спрямо валутите на основните търговски партньори за постигане на равнопоставеност в търговските отношения китайската валутна политика освобождава движението на курса на юана.

С ръста на външната търговия на Китай се очакваше курсът на юана да се променя в зависимост от обемите търгувани стоки и услуги на международния търговски пазар и той да поскъпва. Китайската народна банка обаче продължава контролирането на курса на юана след началото на либерализацията на валутната политика.

След 2005 г. курсът на юана се определя на основата на „кошница от валути“¹⁹, съставена от относителните тегла на валутите на основните търговски партньори на Китай.²⁰ Централната банка въвежда валутен режим на регулируемо плаване, пълзящ валутен курс (“crawling peg”). Валутният курс се движи в определен тунел, около котва (кошница от валути). Регулируемото плаване цели елиминиране влиянието на външни шокове върху китайската икономика и търговия чрез навременното отразяване на измененията

¹⁹ Валутната кошница се състои от две групи валути. В първата са включени долар, евро, йена, корейски вон. Във втората – сингапурски долар, британска лира, индийска рупия, малайзийски рингит, австралийски долар, канадски долар, рубла, тайландски бат.

²⁰ Подробностите за механизма не са добре известни на финансовата общност и са били обект на различни иконометрични изследвания. В краткосрочен план паричните власти избягват внезапните промени в стойността на юана спрямо долара. В дългосрочен план курсът на юана следва котировките на основните валути долар, йена, евро.

в търсенето и предлагането на юани и щ.д. Валутният курс на юана се повишава с 33% спрямо долара (от юли 2005 г. до юли 2015 г.).²¹

Либерализирането на курса на юана се оказва ефективна и рационална практика, защото позволява коригирането на валутния курс в зависимост от конюнктурата и търгуемите обеми на международния пазар на стоки и услуги. Това позволява китайската външна търговия да не изпитва промените във външната търговия със САЩ. Подобна валутна политика успешно подкрепя конкурентоспособността на компаниите износители, а също така и води до нарастване на валутните резерви на страната. Китайските домакинства обаче не повишават покупателната си способност и не се възползват от скъпия юан, купувайки вносните стоки доста по-скъпо.

В периода 2005 – 2015 г. реалният ефективен валутен курс на юана, оценен чрез „кошница“ от валути на относителните тегла на паричните единици на основните търговски партньори на Китай, се повишава с 56%. Тази тенденция се прекъсва по време на ГФИК (2008 – 2010 г.), когато износът на Китай спада при свиването на международната търговия със стоки и поради ниската икономическа активност в развитите икономики. По време на ГФИК Китайската народна банка фиксира курса на юана към долара и това спира промяната на реалния ефективен валутен курс на юана.

След ГФИК Китай продължава прилагането на регулируемото плаване. С цел поддържане на международната конкурентоспособност на китайския износ Китайската народна банка поддържа стабилен курс на юана към долара при увеличени производствени разходи поради модернизирането и оптимизирането на китайската производствена база.²² (McKinnon & Schnabl, 2014).

Китай е обвиняван от основните търговски партньори, че умишлено поддържа курса на юана нисък, за да улеснява своя износ. В доклада за Китай на МВФ (май 2015 г.) се подчертава, че юанът ефективно е поскъпвал към долара с 33% в течение на 10

²¹ V. Coudert, P. Lez, (2015) La politique de change chinoise et la place du renminbi dans le système monétaire international, *Revue d'économie financière*, 3, 119, p. 69 – 96.

²² R. McKinnon, G. Schnabl (2014). China's Exchange Rate and Financial Repression: The Conflicted Emergence of the RMB as an International Currency, *China & World Economy*, 22(3).

години. Либерализирането на юана отговаря на стремежа на китайските власти да интернационализират използването на юана, защото за КНР това е стъпка към включване на юана в състава на валутите, които формират относителната стойност на Специалните права на тираж (СПТ) на МВФ. Действително към 1.10.2016 г. Изпълнителният съвет на МВФ включва юана в „кошницата от валути, формиращи СПТ“.

Твърдението, че Китай умишлено поддържа курса на юана нисък към долара за стимулиране на износа, е отхвърлено от Министерството на финансите на САЩ. В доклад от 19.12.2007 г. се подчертава, „че Китай не манипулира своята валута, за да извлича търговски ползи от нея“.

През декември 2015 г. китайските парични власти премахват фиксирането на юана спрямо долара и обвързват курса на юана с претеглена „кошница“ от валути на 13 основни търговски партньори (26,4% за щатския долар, 21,4% за еврото и 14,7% за японската йена).²³ Това позволява по-голяма гъвкавост при регулирането на поскъпването на юана, ако се очаква, като цяло, доларът да поскъпва в отговор на по-високите лихвени проценти спрямо Япония и Европа в този период. Измененията в китайската валутна политика целят уравновесяването на курса на юана при промени главно в курса на долара на международния валутен пазар. Към 2.12.2016 г. юанът е девалвирал със 7,74% спрямо 2015 г., което е най-големият спад през последните 20 години.

Централната банка въвежда валутен режим на регулируемо плаване „crawling peg“²⁴, пълзящ валутен курс, при който валутният курс се движи в определен тунел около изменяща се котва, в случая кошницата от валути. Този валутен режим отразява

²³ За да намалят въздействието на силния долар върху цялостното представяне на кошницата, китайските власти обявиха на 28 декември 2016 г., че теглото на долара в кошницата ще спадне от 26,4% на 22,4% от 1 януари. Тази промяна ще бъде постигната чрез добавянето на южнокорейски вон, южноафрикански ранд, дирхам на Обединените арабски емирства, саудитски риал, унгарски форинт, полска злота и турска лира.

²⁴ Малки промени във валутните курсове, които променят стойността на валутата към повишение или намаляние с малки проценти в рамките на определени граници.

промените в търсенето и предлагането на юана и на долара, което отстранява влиянието на външни шокове върху китайската икономика и търговия.

Централната банка на Китай прилага различни мерки за стабилизация и интервенция на валутния пазар, за да намалява излишъка от ликвидни средства и респ. за да поддържа стабилен валутен курс на юана и независима парична политика. Въпреки бързия прираст на операциите, оформени в юани, на офшорните финансови и валутни пазари, китайските власти прилагат валутен контрол (поради натиска върху вътрешните лихвени проценти), за да неутрализират притока на чуждестранен капитал и натиска към намаляване на номиналните лихвени проценти по активите в юани.

През 2020 г. юанът поскъпна с 6,7% спрямо долара, повече от йената (5,2%) и еврото (5%). В доклада на Министерството на финансите на САЩ (януари 2020 г.) не се поставя на обсъждане поскъпването на юана. Също така въпросът с поскъпването на юана не се обсъжда в доклада на Министерството на финансите на САЩ от април 2020 г., след като преговорите между САЩ и Китай почти прекъснаха, което вероятно се дължи на промяна в политическия курс на САЩ с идването на Джо Байдън. Друга причина за отстъпление на САЩ от предишните твърдения за манипулиране на курса на юана вероятно означава, че Китай има нови икономически приоритети, свързани с концентрирането към разрешаване на вътрешноикономически проблеми, и регулирането на курса на юана остава на по-заден план.

В периода 2006 – 2020 г. лихвените проценти постепенно се либерализират, особено когато се касае до стремежа на китайските официални власти да повишават ролята на юана като международна валута. Китай е един от главните износители в света, а валутата му няма статут на международно резервно и платежно средство.

Промените в паричната политика на Китай, свързани с отслабването на контрола над движението на капитал, показва, че валутната политика на Китай се стреми към интернационализиране на юана. Отслабването на контрола на централната банка над движението на курса на юана също показва опитите на китайското правителство в това отношение. Специалната икономическа и търговска зона Шанхай представлява подобен оазис на интернацио-

нализация на юана, но цялостният процес на международно търгуване на китайската валута засега се забавя в очакването на повишаване на лихвените проценти.

Китай е напреднал при внедряване на парични иновации като въвеждането на криптоюана. Това е криптирана валута, регистрирана по сметки, която може да се трансферира по други сметки при плащания и при депозирание на средства, без да са необходими допълнителни записи, а чрез безплатен превод в китайската банка. Операциите с криптоюани се гарантират и са под контрола на Китайската централна банка. Подготовката за развитие на тези плащателни отношения се развива от години и заплатите на държавните служители се изплащат в криптовалута в няколко града на Китай. Плащанията в криптоюани се развиват бързо, проникват във вътрешната търговия и така се цели осветляването също на сделки, които не минават през банките и съответно върху които не се начисляват данъци. Навлизането на криптоюаните е приобщаваща политика, позволяваща по-добър мониторинг на публичния и на частния бизнес, твърде склонни да отпускат междудфирмени заеми и да заемат средства от небанковия сектор.²⁵

1.3.1.2. Реформите в данъчната политика

Реформирането на данъчната политика е част от цялостна стратегия за улесняване на износа на Китай и за експанзия на международните стокови пазари. През 1985 г. косвените данъци се намаляват, за да се улеснява дейността на китайските компании износители. През 1994 г. стоковият данък се премахва, който се начисляваше върху експорта на компаниите и се възстановяваше след финализиране на сделката на предприятията износители. На мястото на стоковия данък се въвежда данък добавена стойност (ДДС) и акцизи при износ на стоки. Целта е подобряване на конкурентоспособността на китайския експорт на международния пазар на стоки. Реекспортните компании, обвързани с предприятията на преработващата индустрия и с търговските фирми, се освобождават от мита, от ДДС и акцизи върху вноса на суровини и важни за индустрията стоки.

²⁵ <https://www.optionfinance.fr/analyses/2021-lannee-du-yuan.html>

След 2005 г. Китай прилага политики и въвежда мерки за намаляване на обема на вноса на замърсяващи природата и на енергоемки стоки. Компаниите, които не реструктурират икономиката с нови технологии за намаляване на суровинната зависимост на производството, се ограничават при получаване на кредити за внос.

Китайското правителство предприема намаляване на експортните отстъпки за голяма стокова номенклатура поради нарастването на обемите на експорта и положителното салдо на търговския баланс. Това обуславя спада в данъчните отстъпки за експортните стоки и касае китайски компании, които начисляват в износните цени косвените данъци. Реекспортните компании от преработващата индустрия и външнотърговските фирми се освобождават от мита, от ДДС и акцизи върху вноса на суровини и върху изделия от значение за индустриалното производство. Преработването на междинни стоки, вносът на суровини и материали за преработване в промишленото производство на Китай и реекспортът на готови изделия са освободени от вносни мита на суровините и от свързаните с вноса данъци като ДДС.

От 1.04.2019 г. ДДС, начисляван върху вноса на селскостопански и публични стоки, е 9%, стоките от преработващата индустрия се облагат с 13% (срещу предходните 10% и 16%).²⁶ Потребителският данък се заплаща от фирми, които използват в производствения процес междинни облагаеми стоки, които влизат в преработката на други стоки за износ. (Стоките, вредни за здравето, луксозните стоки, козметиката, вредни за здравето на човек артикули се облагат с потребителски данък.)

Китайското правителство предприема намаляване на експортните отстъпки за голяма стокова номенклатура поради нарастването на обемите на експорта и за ограничаване на нарастването на излишъците по салдото на търговския баланс. Това обуславя спада в данъчните отстъпки за експортните стоки и касае китайски компании, които начисляват в износните цени косвените данъци.

²⁶ Съобщение на Държавната служба на акцизите на Китай (ДСА), 2019, № 39.

1.3.1.3. Промените в митническата политика

Митническата политика²⁷ е също обект на съществени изменения за улесняване на външната търговия чрез опростяването, хармонизирането, стандартизирането и за по-голяма прозрачност на митата във връзка с ратифицирането от Китай на Споразумението за улесняване на търговията на СТО (WTO, Trade Facilitation Agreement (TFA)) през 2015 г. Националният комитет за реформиране на митническата политика (учреден през март 2016 г.) изпълнява пилотни проекти при нови равнища на митата в СИЗ Шанахай (2015 г.), за да се развива търговията на стоки, свързани с електрониката. Търговските инспекции, декларациите по внос и износ, данъците и други обременяващи външната търговия, изискуеми до този момент процедурите се опростяват. Световната банка издига Китай до 46 място (от 78-о, 2017 г.) в класацията *Лесно правене на бизнес*.

Митата по внос на стоки със значение за развитието на информационно-комуникационните технологии (ИКТ) и на потребителските стоки неколkokратно се намаляват. Китайското правителство намалява митата по износа на 37% от всички стоки от митническата номенклатура (1.07.2017 г.). Промяната в митата изменя тарифата за страни със статута „най-облагодетелствана нация“, като се въвежда мито с усреднена стойност до 7,5% (2018 г.) от над 9% (2013 г.). Същевременно среднопретеглените мита са 4,4% през 2017 г. от 4,6% (2013 г.).²⁸ Съгласно Известието относно тарифата за внос и износ в КНР от 1.01.2021 г. в Китай са обложени 8580 внесени и 102 изнесени стоки.

²⁷ Митата по вноса и износа са няколко вида – конвенционални, специални преференциални митнически ставки, митнически ставки върху стоки по тарифни квоти, общи митнически ставки, временни мита върху вноса, специални мита за държави със статут за най-облагодетелствана държава, от които се ползват страните, членки на СТО, държави, с които Китай има двустранни търговски споразумения, и за стоките, изнасяни от Китай, митата са пониски. Митническите ставки върху износа са един вид, като е вероятно да има временни мита върху износа на определени стоки.

²⁸ China Dashboard Winter 2020, Asia Policy Institute.

²⁸ Ari Chernoff and Zoey Ye Zhang (2021). Import-Export Taxes and Duties in China January 7, 2021 China Briefing.

Китай приема регламенти, уреждащи намаляването на данъците и митата върху вноса и износа на страната, с цел още по-цялостното отваряне на страната към международния стоков пазар и за насърчаване на вътрешното потребление. Тези промени облагодетелстват фирмите от външната търговия. Схемата на тези улеснения е сложна и представлява разписания на общите условия, които трябва да се изпълняват от чуждестранните компании, които търгуват с китайски фирми.

Китай продължава да налага износни мита (или временни такива) по 107 стоки от номенклатурата за износ при фиксирани данъчни ставки. Въведени са регламенти против дъмпинг на стоки, субсидиране на експорта, както и наказателни мита по вноса на стоки от страни или региони, които нарушават сключените търговски споразумения. Десетки хиляди предприятия са регистрирани в китайските митници и получават правото да осъществяват външно-търговски операции. Предприятията имат пряк достъп до международните пазари, за да могат да реагират своевременно на измененията на международния пазар на стоки и услуги, което прави износа на стоки и услуги по-конкурентоспособен.

Китай е сключил двустранни и/или многостранни споразумения за свободна търговия с повече от 20 държави или региони. Вносът на стоки с произход от държави, с които Китай има търговски споразумения, се облага с преференциални мита – по-ниски в сравнение с митата към други държави.²⁹ Те са по-ниски от митата, прилагани за страни със статута „най-облагодетелствана нация“, и от обикновените мита. Квотните мита на Китай се начисляват при 8 групи стоки (пшеница, царевица, ориз, захар, вълна, памук и тор).

През 2013 г. Китай създава свободни търговски зони с цел освобождаване на експортноориентираните предприятия от бариери за осъществяване на тяхната външнотърговска дейност и за либерализиране на правата за внос и износ. Либералната външнотърговска

²⁹ Китай намалява обикновените мита с Нова Зеландия, Перу, Коста Рика, Швейцария, Исландия, Южна Корея, Австралия, Грузия, Пакистан и страните от Азиатско-тихоокеанския търговски договор. С изключение на стоките, към които континентален Китай е поел специални ангажименти в съответствие с международни споразумения, нулеви мита за всички стоки с произход от Хонконг и Макао.

политика включва свободна търговия с валути, по-свободен пропускателен режим за внос и износ на стоки и привличане на ПЧИ.

През 2018 г. съгласно Генералната администрация на митниците в Китай като свободни търговски зони са определени 37 града с олекотен митнически надзор.³⁰ Създаването на тези зони улеснява задграничната търговия с Китай и по електронен път, чрез онлайн връзки.

Съгласно петгодишните планове за развитие на икономиката на Китай и последователната стратегия за заместване на вноса, китайското правителството контролира правата на предприятията да участват във външна търговия. Първоначално дванадесет китайски външнотърговски компании получават правото да извършват вносно-износни операции със задгранични фирми.

След приемането на либерални мерки и мероприятия за регулиране на външнотърговските отношения на страната чрез реформите във валутната, данъчната, митническата, кредитната и транспортната политика правителството на Китай установява правила във външната търговия, които обхващат широк кръг от местни предприятия, работещи за износ, като им дава правото те сами да изнасят продукцията, и със същите права се ползват и компаниите с чуждестранно участие.

1.4. Външната търговия на Китай, основни търговски партньори и структура на износа и вноса

Външнотърговската експанзия на Китай се дължи на комбинираното въздействие на бързото развитие на икономиката, на реструктуриране на индустрията, на мерките и мероприятията за либерализиране на валутната, данъчната, митническата политики и други сфери на стопанския живот, касаещи експортната стратегия на страната. Голям дял за външнотърговската експанзия на Китай има постъпателното и планомерното действие на китайските

³⁰ Това са Тиендзин, Шанхай, Чунчин, Далиен, Ханджоу, Нинбо, Чиндао, Гуанджоу, Шънджън, Чънду, Суджоу, Хъфей, Фуджоу, Джънджоу, Пинтиен, Пекин, Хо Хот, Шънян, Чанчун, Харбин, Нанкин, Нанчан, Ухан, Чанша, Наннин, Хайкоу, Гуейян, Кунмин, Си Ан, Ланджоу, Сямън, Таншан, Уси, Уейхай, Джухай, Дунгуан и Ухан.

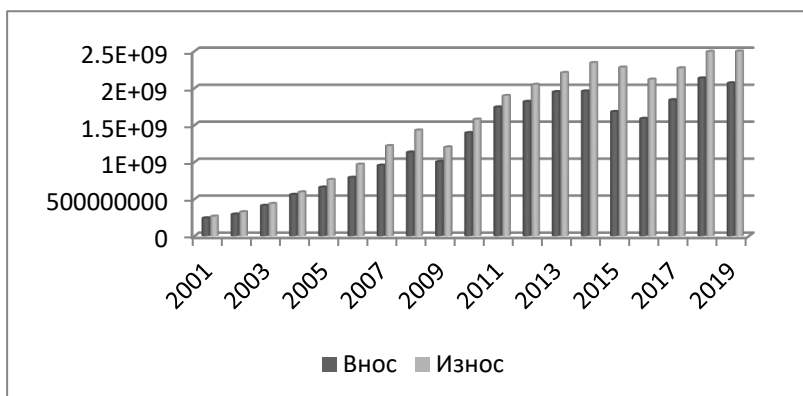
официални власти. Относителният дял на Китай в световната търговия нараства в периода 2011 – 2019 г. с близо 2%. Търговският дял на САЩ в световната търговия нараства с 1,3%, а този на ЕС намалява (Таблица 1.4.1.).

Таблица 1.4.1. *Относителен дял на Китай (без Хонконг), на ЕС28 (2013 – 2020), на САЩ в световната търговия (в %)*

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ЕС28	16,9	15,7	15,0	15,0	14,7	15,0	15,1	15,3	15,4
	15,9	15,9	15,6	16,2	17,7	17,9	17,3	17,0	17,2
Китай	12,2	12,3	13,1	13,1	12,9	12,6	13,3	13,9	13,9

Източник: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>

Фигура 1.4.1. *Внос и износ на стоки от Китай за съответните години в хиляди щ.д. в периода 2001 – 2019 г.*



Източник: Comtrade

В периода 2001 – 2019 г. външната търговия на Китай се развива възходящо. От началото на реформите към „планирано стопанство с пазарни икономически отношения“ китайската външна търговия се умножава с около 100%. След ГФИК износът на Китай значително превишава вноса. Вносът на Китай се колебае, като той се понижава през 2009 г. и впоследствие, през 2016 – 2017 г., поради неблагоприятната търговска и икономическа конюнктура в основните търговски контрагенти на Китай.

**Таблица 1.4.2. Износ и внос на стоки и услуги в периода
2000 – 2019 г. в % от БВП на Китай**

Показатели	2000	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Износ на стоки и услуги, %	20,9	26,6	25,5	24,6	23,5	21,4	19,6	19,7	19,1	18,4
Внос на стоки и услуги, %	18,5	24,2	22,8	22,1	21,4	18,1	17,3	17,9	18,3	17,3

Източник: World Development Indicators World Bank

През 2020 г. стойността на износа на стоки от Китай се увеличава 3,7% до 2590,6 милиарда щатски долара, а вносът намалява с 0,6% до 2055,6 млрд. щ.д. Съществена част от стоковите групи за износ през 2020 г. съставляват машините и транспортното оборудване (раздел 7 на SITC), разнородните видове стоки (раздел 8 на SITC), стоки, класифицирани по материал (раздел 6 SITC), респективно – 48,7%, 22,4% и 16,8%, от общия износ на стоки на Китай.

Коефициентът на корелация за годините 2001 – 2019 г. между БВП на Китай в трилиони щ.д. и световния износ на Китай възлиза на 0,9620674, което показва силната зависимост на БВП от износа на страната. Приносът на износа и вноса на Китай в БВП нараства, но към 2017 – 2019 г. тази тенденция се прекъсва поради влиянието на причини от вътрешен и външен характер. Намаляването на приноса на вноса и износа на стоки и услуги в БВП се дължи и на факта, че търговията с услуги на Китай е с отрицателно салдо към търговските партньори.

Експортният профил на Китай показва еволюцията на китайската промишленост. Около половината от китайския износ се основава на производството на промишлените експортноориентирани предприятия. Това са машини и транспортно оборудване, главно електрически машини, сложни апаратури и уреди, устройства за ИКТ, апарати и оборудване за запис и възпроизвеждане на звук, офис техника и машини за автоматична обработка на данни, промишлени машини и машинни части.

В периода 2016 – 2020 г. средните темпове на растеж са най-високи при стоките, които не са класифицирани по **SITC**, което показва, че структурата на износа е силно диверсифицирана и насочена към стоки от високотехнологичния сектор. Други основни пера по износа са: различни видове преработени стоки, мебели и части от тях; промишлени стоки, класифицирани главно по материали, текстилна прежда, платове, готови изделия, метални изделия, желязо и стомана, химикали и химически продукти, храна и живи животни. През последните години в износа на Китай влизат главно стоки с висока добавена стойност и предимно сложни машини, които са част от съвременни апаратури и ИКТ устройства (Таблица 1.4.3.).

Таблица 1.4.3. Износ на основни стоки от Китай
в периода 2016 – 2020 г. в млрд. долари

	2016	2017	2018	2019	2020
Всички стоки	2097,6	2263,4	2494,2	2498,6	2590,6
Електрически уреди за линейна телефония или линейна телеграфия	201,4	219,2	240,4	224,1	223,2
Машини за автоматична обработка на данни	125	142	154,2	148,5	170,2
Електронни интегрални схеми	61,2	67,2	84,7	102,2	117,1
Части и принадлежности за използване на машини	25,9	34	45,3	32,4	31,5
Части и принадлежности за моторни превозни средства	28,3	31	34,8	33,6	32,9
Лампи и осветителни тела	30	28,5	30,6	33,2	25,5
Преработени нефтени масла	19,4	25,5	29,1	34,6	35,7
Диоди, транзистори и полупроводникови устройства	26,6	26,6	33,4	31,2	31,9
Приематели за телевизия	28,2	31,5	25,5	31,3	33,5
Триколки, скутери, играчки			25,5	31,3	33,5
Устройства с течни кристали	28,7	28,5	25,7		

Източник: 2020 International Trade Statistics Yearbook, Vol. I

Обект на износ са също продукти на химическата промишленост, машини и транспортни оборудвания, различни видове стоки за широка употреба и в по-малка степен се изнасят суровини, храни и живи животни.

В периода 2016 – 2020 г. средните темпове на растеж на износа на Китай за всички стоки нараства с 5,4%, експортът на селскостопанска и земеделска продукция е незначителен (0,9%), но с 4,6% расте износът на сурови материали, на минерални горива и смазочни материали, на химикали с 8,5%, с 5,5% респективно износът на стоки, класифицирани по материал, с 6,4% на машините и на транспортните средства, с 2,4% на разни произведени стоки и с 49% на стоките, които не са класифицирани по SITC.³¹

Вносът на Китай също се състои от стоки с висока добавена стойност, като интегрални схеми, автомобили и друго транспортно оборудване, телефонни устройства и апаратура, машини за електронна обработка на данни и други. Наред с това Китай внася значителни количества храни, суровини, нефтени продукти, благородни метали, които влизат в производството на телекомуникационните устройства.

През 2016 – 2020 г. някои стоки нарастват със следните темпове: с 6,7% нараства вносът на всички стоки, със 17,3% – на храни, на живи животни, на други селскостопански стоки, с 9,8% – на сурови материали, на зеленчуци, на масла, с 11,0% на минерални горива, на смазочни материали, с 6,7% на химикали, с 8,4% на стоки, класифицирани главно по материал, с 6,0% – на машини и транспортни съоръжения, с 3,7% – на разни други стоки. Стоките, които не са класифицирани по SITC, бележат спад от 27%.³²

Като икономика, силно зависима от износа, Китай се нарежда на първо място сред страните с най-висок търговски излишък през 2020 г. Положителното търговско салдо на Китай нараства остро след 2010 г. Положителното търговско салдо намалява след 2015 г., когато достигна рекордния връх от близо 594 млрд. долара. През 2015 г. двустранният търговски дефицит на САЩ с Китай

³¹ 2020 International Trade Statistics Yearbook, Vol. I

³² 2020 International Trade Statistics Yearbook, Vol. I

възлиза на около две трети от общия излишък в търговията със стоки на Китай.

Таблица 1.4.4. Внос на основни стоки от Китай
в периода 2016 – 2020 г. в млрд. долари

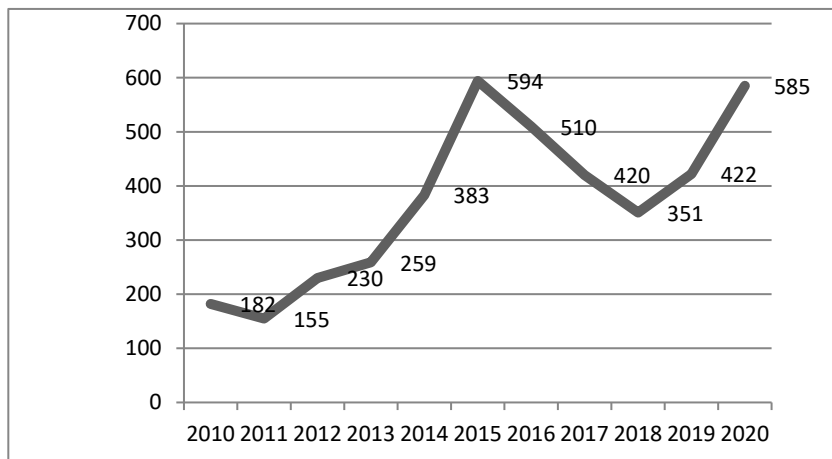
	2016	2017	2018	2019	2020
Всички стоки	1587,9	1843,8	2135	2069	2055,6
Електронни интегрални схеми	227,6	261,2	312,7	305,9	350,8
Нефтени масла и масла от битум	116,7	163,8	239,2	238,7	176,3
Железни руди, концентрати, железен пирит	58	76,5	75	99,8	118,9
Нефтени газове и други газообразни въглеводороди	23	33	50	52,4	42,1
Автомобили и други моторни превозни средства за транспорт	44	49,9	49,6	47,1	44,9
Електрически уреди за линейна телефония или линейна телеграфия	45,9	47,8	48,9	42,6	43,7
Соя	34	39,6	38,1	35,4	39,5
Злато и платина	64	51,4	45,8	43,9	11,4
Медни руди и концентрати			32,7	34,1	34,3
Машини за автоматична обработка на данни			31,3	30,6	33,9
Устройства с течни кристали	38	37,3	33,8		
Диоди, транзистори и полупроводникови устройства	27,9	28,2	28,5		

Източник: 2020 International Trade Statistics Yearbook, Vol. I

Вносът на нови технологии е основен стимул за външнотърговската експанзия на Китай на световния стоков пазар. Експортът на Китай се състои от енергийни носители на въглеводородна основа. След 2017 г. вносът на енергийни носители, природни изкопаеми, суровини нараства, което е признак за динамичното промишлено производство на Китай и за развитие на инфраструктурата.

В Шанхайската зона за свободна търговия (2015 г.) се прилагат най-съвременни форми и инструменти като електронната трансгранична търговия. Законът за електронна търговия (2018 г.), цели намаляването на продажбата на фалшиви стоки. Разпоредбите водят до постепенно премахване на капиталовите ограничения за електронна търговия за нерезиденти в други зони за свободна търговия. От началото на 2019 г. китайското правителство увеличава обхвата на необлагаем трансграничен внос на електронна търговия в 22 пилотни зони.

Фигура 1.4.2. Търговският баланс на стоки на Китай от 2010 до 2020 г. в милиарди щ.д.



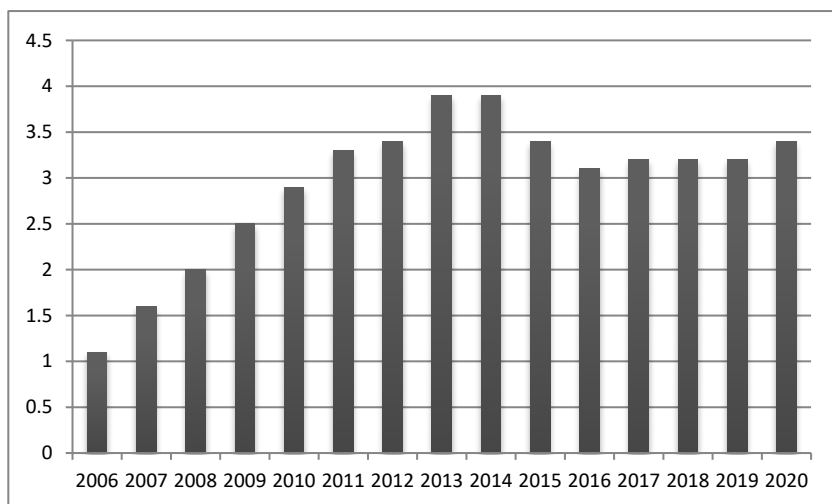
Източник: data.imf.org/

През 2020 г. търговският излишък на Китай възлиза на около 5 млрд. долара (при износ 2590,6 млрд. долара и при внос 2055,6 млрд. долара). За разлика от това невидимият търговски баланс на Китай, който е главен показател на търговията с услугите, на държавните трансфери между страните, приключва с дефицит и се колебае около 261 млрд. долара в края на 2019 г. *Китай бележи непрекъснато положително салдо на търговския баланс, но реализира дефицити при търговията с услуги.*

След 2011 г. излишъците на търговския баланс на Китай нарастват до 2015 г., след което настъпва известен спад и отново

увеличение. Повишаването на излишъците на търговския баланс след 2015 г. се дължи по-скоро на намаляването на вноса и на вътрешното потребление на Китай, което беше неблагоприятен показател за световната икономика. Вследствие на ефектите на пандемичната криза във връзка с COVID-19 нараства вносът, а износът на Китай се свива, след което излишъкът в търговския баланс нараства поради нарастването на китайския износ.

Фигура 1.4.3. Валутните резерви на Китай (включително злато)
в текущи щ.д. и в трилиони щ.д.



Източник: <https://data.worldbank.org/indicator/FI.RES.TOTL.CD?locations=CN> International Monetary

Валутните резерви на Китай са предмет на две противоречиви тенденции. От една страна, те се дължат на нарастващите излишъци по текущата сметка на търговския баланс, които нарастваха и през 2020 – 2021 г. въпреки пандемичната криза във връзка с COVID-19. През второто тримесечие на 2020 г. излишъкът по текущата сметка нараства със 110 млрд. щ.д. срещу 33 млрд. щ.д. през първото тримесечие на 2020 г. По време на ГФИК валутните резерви спадат от 9,2% от БВП през 2008 г. до 4,8% от БВП през 2009. От друга, чуждестранните инвеститори изкупуват китайски

акции и облигации, стимулирани от благоприятните перспективи за икономическо възстановяване на Китай, от перспективата за запазване на диференциала в курса между китайските и американските ДЦК, което улеснява притока на капитали при продължаващото прилагане на мерки за отваряне на китайските финансови пазари за нерезиденти.³³

Основните купувачи на китайска продукция са развитите икономики и над 60% от китайския износ се насочват към тях. Във външнотърговския поток е включена и вътрешнофирмената търговия, която съставлява съществена част от износа на Китай поради локализираните чуждестранни предприятия в Китай. САЩ и страните от Еврозоната са главни търговски партньори на Китай, но относителният дял на износа към Германия е по-нисък в сравнение със стоковия поток, насочен към Хонконг например.

Други значителни купувачи са Япония и Корея. Основните търговски партньори на Китай са страните от Азия, като през последните години нараства износът и за Виетнам. По данни на МВФ, в продължение на последните 10 години главният купувач на китайски стоки са САЩ, които заемат над 2% от износа на Китай.

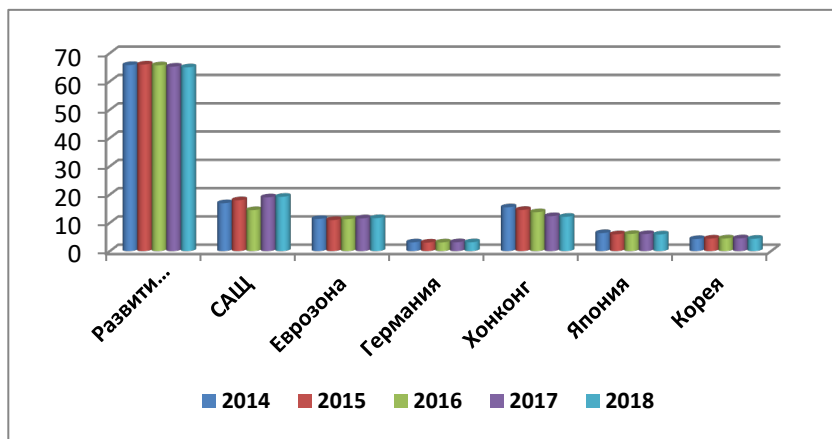
Страните от Еврозоната имат по-висок дял в износа на стоки към Китай в сравнение със САЩ. Сред страните от Еврозоната Германия е основен износител на стоки за Китай, което се дължи на тясното търговско сътрудничество между ТНК с произход от Германия с международни фирми от Китай. Главните търговски партньори от Азия като Япония, Корея, Хонконг (като част от Китай), а също и Сингапур имат отрицателен баланс по износа на стоки към Китай.

През четвъртото тримесечие на 2020 г. китайският износ към САЩ нараства с 34,3% (142,3 млрд. щ.д., към страните от АСЕАН с 12,2% (118 млрд. щ.д.), към Япония с 6,5% (39,3 млрд. щ.д.), към Южна Корея с 10,6% (32,3 млрд. щ.д.), към Тайван с 11,8% (17,1 млрд. щ.д.), към Русия с 6,7% до 14,7 млрд. щ.д. След като износът за страните, членки на ЕС, спадна през първото

³³ Bulletin de statistiques économiques du Service économique régional de Pékin, T42020, p. 1 – 12.

тримесечие на 2020 г., износът на Китай към ЕС нараства с 2% до 113,2 млрд. щ.д.

Фигура 1.4.4. Износ FOB на Китай към главни търговски партньори в % от общия износ на Китай за съответните години



Източник: Изчислено по данни от МВФ

Вносът от основните търговски партньори е също динамичен: вносът от страните на АСЕАН се увеличава с 11,4% (87 млрд. щ.д.), от ЕС с 9,7% (77,4 млрд. щ.д.), от САЩ с 38,3% (43,6 млрд. щ.д.), от Тайван с 25% (60 млрд. щ.д.), от Южна Корея с 4,5 (47 млрд. щ.д.), Япония с 8,5% (50 млрд. дол, от Индия с 20,0% до 5,5 млрд. щ.д.).³⁴

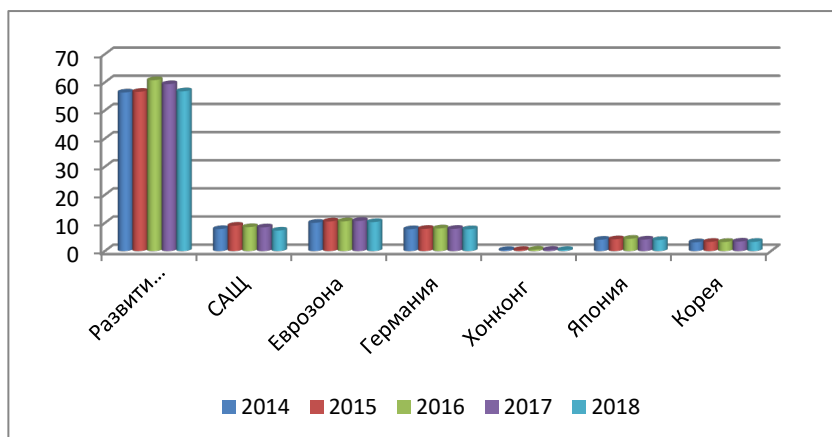
През последните години китайските компании проникват в страните от Латинска Америка и в Африка, които са богати на енергоносители и на суровини. Експанзията на Китай в тези региони се осъществява от „суровинно търсещи компании“, съгласно класификацията на Дж. Дънинг³⁵. Китайските ТНК инвестират в добив на руди, в преработка на суровини, като практиката е преработването на суровината в приемащата страна. В Китай се изнасят

³⁴ Bulletin des statistiques économiques, T42020 du SER de Pekin.

³⁵ Въпросите за чуждестранните инвестиции в Китай и от Китай са обект на анализ в трета глава. Тук инвестициите се споменават поради тяхното им обвързване с международната търговия на Китай.

концентрати, готови за потребление от китайската индустрия. Един от инструментите е отпускането на финансов ресурс на страни от Африка, насочен към стимулиране на икономическото развитие на африканските страни. Външнотърговският обмен на Китай с Африка нараства от 10,8 млрд. щ.д. през 2001 г. до над 170 млрд. щ.д. към 2019 г. Подобна външнотърговска стратегия отваря вратите за растеж на китайския износ в Африка и Латинска Америка.

Фигура 1.3.5. Внос на Китай от основни търговски партньори
в % от общия износ на Китай за съответните години



Източник: Изчислено по данни от МВФ

Китай укрепва междудържавното външнотърговско партньорство на регионално равнище в Азия и Океания. На 15.11.2020 г. се сключва Всеобхватно регионално икономическо партньорство (Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP) в Ханой, след 8-годишни преговори.³⁶ Предвижда се премахването на 90% от митническите тарифи между страните членки и въвеждането на общи правила за третиране на интелектуалната собственост.

³⁶ Споразумението обединява десет членове на АСЕАН (Асоциацията на страните от Югоизточна Азия): Бруней, Република Съюз Мианмар, Камбоджа, Индонезия, Лаос, Малайзия, Филипините, Сингапур, Тайланд и Виетнам, както и най-големите икономики в региона: Китай, Япония, Южна Корея, но също така Нова Зеландия и Австралия.

Търговското споразумение РСЕР обхваща почти една трета от световното население и съставлява 30% от БВП на света, докато делът на ЕС възлиза на около 19% от световния БВП. В Азия се съсредоточава голяма част от световната индустрия, което предполага и създаването на регионални производствени вериги, конкуриращи успешно производството в други региони на света.

1.4.1. Пандемичната криза във връзка с COVID-19 и отражението върху външната търговия на Китай

Както беше подчертано, от началото на 2020 г. се появяват първите признаци, че международната търговия се свива, което се дължи на затварянето на икономиките вследствие на пандемията. Най-значителен е спадът в международната търговия през второто тримесечие на 2020 г., когато търговията със стоки намалява с над 20% спрямо същото тримесечие на 2019 г. Към края на 2020 г. настъпва подобрение в конюнктурата на международната търговия със стоки. Намаляването на износа на стоки в международния търговски обмен е значително между развитите икономики в сравнение с други региони в света. Търговията между развиващите се страни (Юг-Юг) също се свива с около 17% (второ тримесечие на 2020 г.) и с 5% през третото тримесечие на 2020 г., но в по-малка степен в сравнение с търговията между развитите икономики.

Китайската икономика се свива през първото тримесечие на 2020 г. поради въвеждане на строгите противоепидемични мерки, което оказва отрицателно влияние върху обемите на външната търговия на Китай. През май 2020 г. външната търговия на Китай е в застой, като вносът на Китай се свива близо със 17%. Излишъкът на търговското салдо обаче нараства до 62,9 млрд. щ.д. срещу 45,3% млрд. щ.д. през април 2020 г. именно поради спада на китайския внос. Това беше неблагоприятен показател за световната икономика, защото повишаването на излишъка на търговското салдо отразяваше рязкото спадане на вноса на Китай.

Намаляването на китайския износ се дължи на спада в търсенето на международния пазар на стоки и услуги и поради ниското потребление и ограничаване на производството като следствие от затварянето на икономиките на главните търговски партньори на Китай във връзка с разпространението на COVID-19.

Китайските компании се адаптират към влошаващите се условия в световната търговия и реорганизируют производствената си дейност. През юли 2020 г., въпреки пандемичната криза с COVID-19 и затварянето на икономиката, външната търговия на Китай расте в сравнение с икономиката на основните контрагенти на Китай. Те продължават да изпитват ударите на кризата на търсенето и предлагането от страна на ГСВ поради затваряне на пазарите и слабата потребителска и индустриална активност. През септември 2020 г. износьт на Китай нараства с 9,9%, а вносьт с 13,2% (*Министерство на търговията на Китай*). Увеличението на вноса на Китай допринася за намаляването на излишъка на търговското салдо на Китай – 37 млрд. щ.д. (срещу 59 млрд. щ.д. през август 2020 г.). Развитието на външната търговия на Китай печели сравнителни предимства за Китай в сравнение с основните търговски партньори.

Възстановяването на китайския износ се дължи главно на износа на медицинско оборудване за противодействие на епидемията и за индивидуалното опазване от заразата във връзка с COVID-19, както и за разрешаване на ефектите от здравната криза. Китай получава значително предимство, организирайки бързо производството на медицински материали и оборудване към високото търсене на стоки, свързани с опазване от COVID-19 и неговите последващи изменения (Делта, Омикрон). Производството и износьт на защитни маски³⁷, на апарати за вентилиране и други медицински стоки нарастват. Изнесените комплекти за ПСР тестове при COVID-19 възлизат на над 2 млрд. бройки. Увеличават се износьт и разпространението на китайските ваксини в различни региони на света извън ЕС. Износьт от Китай се увеличава с 18,1% на годишна база до 281,9 млрд. долара (декември 2020 г.). През 2020 г. общият износ нараства с 3,6%, а продажбите за САЩ – със 7,9%.³⁸ През 2020 г. стойността на продадените китайски стоки зад граница възлиза на 2,6 трилиона щ.д., а търговският излишък е на стойност 535 млрд. щ.д. (*Министерство на търговията на Китай*). През декември 2020 г. излишъкът на търговското салдо възлиза на 80 млрд. щ.д., когато

³⁷ Китай продава 224 милиарда маски, което означава 40 маски на глава от населението в света (*South China Morning Post*).

³⁸ General Administration of Customs, <https://tradingeconomics.com/china/exports>

икономиката на главните търговски партньори на Китай се свива по време на втората вълна на пандемичната криза във връзка с COVID-19, която се оказва по-силна от първата вълна и налага ново затваряне на икономиките.

Възстановяването на китайския износ се дължи също на нарастване на международното търсене на стоки от отрасъл електроника и ИКТ, главно за потребителски цели. Износът на оборудвания за тежката промишленост и на металорежещи машини също се увеличава. Китай успява бързо да се адаптира към отварянето на нови пазарни ниши на световния търговски пазар поради свиването на производството на стоки в основните страни търговски партньори. Например експортът на машини от Китай надвишава германския износ, имайки предвид, че Германия е основен износител в този сегмент на международния стоков пазар преди пандемичната криза във връзка с COVID-19.

Въпреки пандемичната криза във връзка с COVID-19, търговският баланс продължава да е положителен, което означава, че страната е в състояние да продължи да финансира високотехнологични и здравни икономически проекти и същевременно да поддържа и контролира здравното състояние на своите граждани. Европа и САЩ защитават чувствителните сектори на икономиката като производството на лекарства, производството на съвременни индустриални оборудвания и други, като същевременно се възползват от външнотърговските отношения с Китай.

Благодарение на високата производителност и конкурентоспособност на китайските стоки Китай през 2021 г. разполага с финансов ресурс да развива икономиката и да поддържа експортноориентираната политика, докато икономиките на развитите страни от Европа и САЩ се сблъскват с нарастващи кризисни проявления, което се отразява отрицателно на външнотърговските им отношения.

1.4.2. Китай и САЩ – противоречия и възможности за развитие на взаимните търговски връзки

Външноикономическото съперничеството между САЩ и Китай е противоборство на различни политически идеологии, които

влият върху световната търговия и върху реалната политическа, военна и икономическа динамика между двете страни.

Една от основните причини за търговските разногласия са платежните неравенства между САЩ и Китай поради сравнителното свиване на индустриалната мощ на САЩ в някои промишлени стратегически сектори – тенденция, която, от една страна, се дължи на делокализирането на американските ТНК в Китай, а от друга, укрепването на Китай до основна търговска и икономическа сила.³⁹

Търговските конфликти между САЩ и Китай са проявление и политически инструмент на САЩ да налагат политики за запазване на еднopolюсни политически и икономически световен модел, да запазят приоритет в глобалните търговски отношения в условията на бързо развитие на ИКТ и на дигитализацията. Съперничеството между Китай и САЩ намира явно проявление в конфронтацията на икономическо равнище. И двете страни използват търговската политика като средство за постигане на надмощие в ИКТ.

Същността на конфликта между САЩ и Китай не се състои в определянето на определени стандарти на ИКТ развитие, а в геоекономическото и геополитическото разпределение на сферите на влияние на новите технологии, и по-специално високата конкуренция между САЩ и Китай при търговията с високотехнологични стоки, които предопределят геополитическото надмощие в света. Американските и китайските ТНК се конкурират ожесточено в комуникационните технологии и изкуствения интелект, за водеща роля както и в разработването и установяването на стандарти и системи.

³⁹ В епохата на глобализацията американските компании делокализираха производства зад граница, което оголи цели отрасли на американската индустрия. Промените в международната търговия и индустриалната мощ на Китай обуславят намерението на САЩ да укрепва американското промишлено производство и да увеличава работните места в реалния сектор на американската икономика. Зависимостта на САЩ от внос на редица стоки, вкл. и на стратегически, нараства с течение на времето. Втората основна причина е степента на развитие на китайско-американското съперничество за надмощие в международните икономически отношения в условия на изострена конкуренция на международния стоков пазар.

Търговските и финансовите отношения между Китай и САЩ са били и продължават да са изпълнени с противоречия, без възникването на скрити или на по-явни конфликти. В течение на годините икономическите отношения между Китай и САЩ се анализираха в геополитически план като сравнително стабилни. Основа на двустранната политика беше извличането на взаимни ползи в условия на глобализирани икономически отношения. В търсенето на ефективни търговски контакти ТНК на САЩ, наред с европейските фирми, реализираха високи печалби от износа на суровини и други изделия и осъществяваха инвестиции в Китай.

Американските компании посредством осъществяването на ПЧИ прехвърляха капитали, управленски опит, нови технологии и произвеждаха стоки при доста по-ниски разходи на единица продукция в сравнение със САЩ. На свой ред Китай увеличаваше износа на разнородни стоки на американския пазар, който има висок капацитет на поглъщаемост и платежоспособни клиенти.

Китай натрупа значителни излишъци по търговското салдо със САЩ. Реализираната печалба в щ.д. беше инвестирана в американски държавни ценни книжа (ДЦК). Покупката на американски ДЦК съдействаше за финансиране на икономическото оживление в САЩ, което се стимулираше от потреблението на стоки и услуги. Наличието на подобна симбиоза се изчерпва от съдържание в условията на надпревара в областта на усвояване на новите технологии между двете страни.

Противоречията между Китай и САЩ се дължат на следните причини.

Първо, предимствата в икономическата област и за двата контрагента се стесняват и това се дължи на все по-силното икономическо надмощие на Китай в света и доближаването му до статута на първа икономическа сила.

Второ, през последните десетилетия Китай преструктурира индустриалната база и се ориентира към високотехнологични производства на стоки с висока добавена стойност и на междинни стоки, които влизат в производството на нови технологични оборудвания. Стремителният технологичен възход на китайската промишленост противостои на относително намаляващия производствен капацитет на САЩ в областта на някои стратегически стоки.

Американските ТНК изпитват затруднения при разширяването на тяхната дейност на китайския пазар поради административните изисквания и ограничения до достъпа на услуги. Ограничаването на дейността на компании от САЩ в Китай и конкуренцията от страна на китайските глобални стойностни вериги (ГСВ) свиват износа на стоки от САЩ.

Трето, в резултат на относителното свиване на излишъка по текущата сметка на платежния баланс на Китай се намаляват покупките на американски ДЦК, което намалява възможностите за финансиране на вътрешната американска икономика.

Икономическите и търговски условия, политиките и законите на Китай оказват значително въздействие върху икономиката на САЩ като цяло, както и върху конкретни икономически отрасли на американската икономика. Това още повече изостря отношенията с Китай.⁴⁰ Зависимостта на САЩ от внос на стоки от Китай е силна, отколкото тази на Германия.⁴¹ САЩ обвиняват Китай в не-лоялна конкуренция, в използване на протекционистични мерки, в налагането на допълнителни изисквания към чуждестранните доставчици и при произволното влияние върху пазарите и различните видове бизнес.

Емпирично изследване на Масачузетския технологичен институт (МИТ) доказва, че поради вноса от Китай работните места в пре-работващата промишленост на САЩ намаляват с около една четвърт в периода 1990 – 2007 г.⁴² В периода 1979 – 2010 г в САЩ са закрити 7,9 милиона работни места в индустрията, от които 42,8% (3,4 милиона от тях през 2000 – 2007 г., а през 2007 – 2010 г. още 2,4 милиона (29,7%).⁴³

⁴⁰ W. M. Morrison (July 30, 2018), China-U.S. Trade Issues, Congressional Research Service, www.crs.gov

⁴¹ Strategic Rivalry between United States and China, Causes Trajectories and Implications for Europe (April 2020), B. Lippert, V. Perthes (eds), SWP Research Paper, German Institute for International and Security Affairs, 4, Berlin.

⁴² Ibidem.

⁴³ Paszak P. (05/08.2021), US – China Trade war, Origins, TimeLine and Consequences, Special Report, warsawinstitute.org

Китай е последователен в преследването на целите си за технологично обновление, залегнали в стратегията за индустриална политика „Произведено в Китай 2025 г.“.⁴⁴

Между Китай и САЩ възникват явни противоречия в областта на търговската политика, чийто скрит смисъл се корени в опитите на САЩ да се противопоставя на политическата и икономическата система на Китай.

Развитието на външната търговия между Китай и САЩ се определя в зависимост от политическите и икономическите отношения между тях. Външната търговия нараства бързо след възстановяване на дипломатическите отношения през януари 1979 г., след сключване на двустранното търговско споразумение (юли 1979 г.) и след осигуряването на взаимно третиране при статут на най-благоприятелствана нация от 1980 г. Не на последно място е също участието на Китай в СТО.

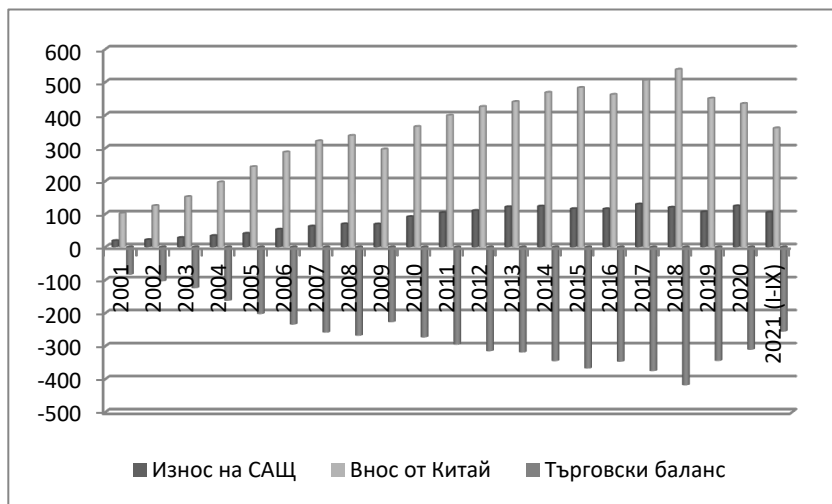
Промяната във външноикономическите отношения между Китай и САЩ настъпва с изменението на търговската политика на САЩ, която се ориентира към прилагане на протекционистична търговска политика по време на президентската администрация на Д. Тръмп. Търговската политика е основна за икономическия модел на САЩ, насочва се към реструктуриране на индустриалната мощ на САЩ и към увеличение на работните места в преработващата промишленост. Справедливата и реципрочна търговска политика е основополагаща за САЩ, а не свободната търговия, имайки предвид дефицита на търговския баланс между САЩ и Китай през последните десет години.

През 1980 г. външната търговия между САЩ и Китай (износ и внос) възлиза на приблизително 4 млрд. щ.д. Китай е 24-ият по големина търговски партньор на САЩ. През 2018 г. износът на Китай към САЩ възлиза на над 500 млрд. щ.д., което прави Китай най-големият търговски партньор на САЩ. Впоследствие до 2021 г. износът на Китай към САЩ сравнително намалява във връзка и с пандемичната криза във връзка с COVID-19, което се отразява отрицателно на ГСВ производители и доставчици на

⁴⁴ Китай се стреми към лидерство на световния пазар в десет сектора с висока добавена стойност.

стоки. Последните 10 години търговският дефицит на САЩ при търговията със стоки се задълбочава, като в сравнение с 2001 г. през 2018 г. той нараства повече от 3 пъти.

Фигура 1.4.2.1. Външната търговия на САЩ с Китай по години за периода 2001 – 2021 г. Търговският баланс на САЩ с Китай (в млрд. щ. дол.)



Бележка: Данните за 2021 г. са от януари до септември 2021 г.

Източник: United States Census Bureau, Foreign Trade

САЩ отправят редица възражения срещу провежданата от Китай търговска политика, между които:

- Намесата на китайските парични власти към понижаване на курса на юана на валутния пазар, за да се намали външният шок от повишените мита на САЩ.
- Противоречивото поведение на Китай при изпълнение на задълженията към СТО. След ГФК Китай е държавата, срещу която има най-много оплаквания в рамките на СТО, защото Китай не спазва принципа на реципрочност, що се отнася до провеждане на търговските сделки, до поддържане на дъмпингови цени, до прилагане на бариери и нетарифни ограничения.

- Нарушаването от Китай на закона на американската интелектуална собственост (като например обвинения за кражба на американски търговски патенти).
- Издигането на бариери и принудителни технологични изисквания пред навлизането на американски фирми на китайския пазар.
- Провеждането на силна протекционистична индустриална политика за насърчаване и защита на местните китайски фирми.
- Въвеждането на скрити и явни обширни търговски и чуждестранни инвестиционни ограничения.
- Липсата на прозрачност в търговските правила и разпоредби.
- Провеждането на „изкривени“ икономически политики, пораждащи свръхпроизводствен капацитет в някои отрасли на индустрията.
- И не на последно място, натрупващите се дефицити в търговския баланс на САЩ при търговията със стоки с Китай.

След 2017 г. САЩ променят търговските отношения с Китай поради невъзможност за преодоляване на икономическите и политическите разлики. На 6.04.2017 г. между Китай и САЩ се договаря 100-дневен план за разрешаване на търговските разногласия, а през май 2017 г. се подписва предварително споразумение за отваряне на китайския пазар за американски стоки като продукти на биотехнологиите, втечнен природен газ, финансови услуги. На този етап няма допълнителни отстъпки и конфронтацията се засилва от средата на същата година.

Американската администрация налага мита от 7,5% до 25%. Повишението на митата върху вноса от Китай с 25%, в стойностно изражение 34 млрд.дол. от китайския износ за САЩ, предизвиква ответна реакция от Китай, който обмитява американски стоки на същата стойност. В отговор САЩ повишават митата с 10% върху вноса на стойност 200 млрд. щ.д.⁴⁵ На свой ред Китай въвежда

⁴⁵ Санкциите от страна на САЩ обхващат значителен списък от продукти като телекомуникационно оборудване, машини, използвани в

допълнителни мита в размер от 5% до 25% на стойност от 76,8 млрд. щ.д. внос от САЩ.

На 8.03 2018 г. САЩ въвеждат допълнителни мита върху вноса на стомана (с 25%) и на алуминий с (10%) въз основа на изменени-ята в Закона за търговията от 1962 г. На 2.04.2018 г.⁴⁶ Китай пови-шава митата (от 15% до 25%) върху вноса на селскостопански стоки от САЩ на стойност около 3 млрд. щ.д. На 13.12.2019 г. двете страни се споразумяват частично и това е първият етап на преодо-ляване на търговската криза, като и двете държави се отказват от обявеното увеличение на специалните мита, докато Китай реали-зира допълнителен внос от САЩ в размер на 200 милиарда щ.д. през 2020 – 2021 г. От 1.01.2021 г. в Китай се облагат 8580 вносни стоки и 102 стоки за износ.⁴⁷ Китайският внос на стоки от САЩ възлиза на 100 млрд. щ.д. съгласно Етап 1 на Споразумението Китай – САЩ и е далеч от постигането на поставената цел от 173,1 млрд. щ.д.

В хода на търговската война между двете страни Китай налага ответни мита върху американски стоки на стойност 185 млрд. до-лара, които заемат значителна част от износа на САЩ за Китай. През 2020 г. се въвеждат санкции, които забраняват на американс-ките компании, локализирани зад граница и използващи американ-ски софтуер и машини, да ги продават на фирмата „Huawei“. Засил-ват се търговските и финансовите пречки пред дейността на китайс-ката компания. „Huawei“ е лишена от доставка на чипове за компю-търни процесори, които са в основата на производството на високо-технологични стоки. Това е проява на нелоялна конкуренция от САЩ и налагане на ограничения пред свободната търговия. В

преработващата промишленост, компютри, полупроводници, мебели и дома-кински уреди.

⁴⁶ САЩ повишават вносните мита върху вноса на слънчеви панели и перални машини, с 25% се увеличават митата върху вноса на стомана и с 10% върху вноса на алуминий за широк кръг държави (март 2018 г.). През юни 2018 г. се въвеждат мита върху вноса на стомана и алуминий от Канада, Мексико и ЕС. ЕС налага в отговор на САЩ 25% мито върху редица стоки, внос от САЩ, на стойност 3,2 млрд. щ.д. Увеличават се митата върху китайските стоки от 10% до 25% на стойност от 200 млрд. щ.д.

⁴⁷ Известие относно тарифата за внос и износ на КНР (2021 г.) (Съобщение на китайската митническа комисия [2020] № 11).

крайна сметка, двустранните преговори допринасят за известно разрешаване на търговските спорове между двете страни.

САЩ премахват новите мита и намаляват таксите от 15% на 7,5%. Премахва се обмитяването на китайски внос на стойност 120 млрд. щ.д., но остават митата върху внос от Китай на стойност 200 млрд. щ.д., което е над базовата линия от 186 млрд. щ.д. общ внос от Китай през 2017 г. Китай разширява вноса от САЩ, и по-специално на енергийни източници, на селскостопански стоки и на услуги. Към допълнителния внос Китай поема изпълнението на важно задължение от 2017 г. да отвори финансовия и застрахователния пазар за нуждите на чуждестранните ТНК – Visa, MasterCard, JP Morgan Chase.

Очакваното продължаване на конфликта и още повече потенциалната му ескалация застрашават самите институционални основи на световната търговска и финансова система. Китайско-американският търговски, икономически и технологичен конфликт причинява значителни икономически загуби и на трети страни.

Извънредните мита, наложени от САЩ и Китай, значително намаляват двустранната търговия и се увеличава цената на вноса на определени стоки. Вносителите изместват поръчките си към други държави – Виетнам, Мексико и страните, членки на ЕС. През 2019 г. забавянето на темповете на икономически растеж в света се дължи донякъде и на пренасочването на каналите на международното производство и търговия, вследствие на търговския конфликт Китай – САЩ.

Търговският спор между Китай и САЩ се пренася върху трети страни, участници в международната търговия. Министерството на финансите на САЩ посочва държави, които действат в противовес на американската парична и търговска политика, а именно Германия, Ирландия, Италия (Еврозоната), Швейцария и Япония, Малайзия, Сингапур, Южна Корея и Виетнам (производствени и търговски зони на Китай). Целта е налагането на бариери пред разширението на китайското производство и търговия в тези страни. В края на 2020 г. САЩ се противопоставят на рязкото нарастване на износа от азиатски държави, главно от Тайланд и Виетнам, чиито компании се възползват от търговските разногласия между Китай и САЩ. Увеличението на азиатския износ се дължи

и на усиленото производство и пласмент на медицински стоки във връзка с пандемичната криза с COVID-19, а не на скрити изменения във валутния курс на валутите на тези страни за печелене на конкурентни предимства.

Китайските ГСВ, локализирани във Виетнам, заобикалят наложените ограничения пред тяхната търговска дейност и чрез мрежа от виетнамски подизпълнители, които произвеждат стоки със средна добавена стойност, изнасят стоки за САЩ, избягвайки плащането на данъците върху вноса в САЩ.

Разногласията в търговските политики между Китай и САЩ накарват интересите и авторитета на СТО и нарушават многостранната световна търговска система чрез своите търговски политики. От една страна, Китай пренебрегва основните принципи на СТО за недискриминация и прозрачност при извършване на задгранични търговски сделки. От друга, САЩ многократно нарушават основните условия на СТО по линия на наказателните тарифи.

Пренебрегването на договорните правила на СТО⁴⁸ като международна организация, която урежда търговските сделки и спорове в световен мащаб, несъмнено се отразява неблагоприятно върху бъдещата активност и легитимност на СТО като многостранна търговска система. Перспективата за постепенно разпадане на търговската рамка на СТО би била твърде неблагоприятна, защото уреждането на търговските контакти единствено на двустранни и многостранни търговски споразумения води до договорки и търговски практики, сключени по силата на произволна политическа власт. Подобни международни търговски отношения вероятно биха дали предимства на САЩ и на Китай, но вредите, които се нанасят на СТО, са значителни.

С течение на времето, локализирането на важни промишлени производства на западни компании в Китай поставяше фирмите от ЕС и от САЩ в зависимост от китайското производство и износ на високотехнологични компоненти, необходими за производството на компютри, на автомобили, на аерокосмически апарати и други.

⁴⁸ Разработката няма за цел анализ на търговската политика на СТО в подробности, но в настоящата разработка се споменава единствено като отражение на влошените външноикономически отношения между Китай и САЩ.

Глобалните стойностни вериги от Китай конкурират в световен мащаб големите североамерикански корпорации. Разминаването на икономическите интереси между американските и китайските компании изостря конкуренцията между тях на световния пазар, като същността на съперничеството се концентрира в областта на високотехнологичното производство.

1.4.3. Търговско-икономически отношения между Китай и Европейския съюз

Европейският съюз е основен търговски партньор на Китай. Външната търговия е най-развитата област на икономическо взаимодействие между страните, членки на ЕС, и Китай. Стратегическото партньорство между ЕС и Китай се развива след 2003 г. и има определящо значение за развитието на външноикономическите и политическите връзки между тях.

Търговските въпроси между ЕС и Китай се решават на двустранни форуми. През 2016 г. ЕС и Китай укрепват партньорството, като обект на дискусии е свръхкапацитетът на китайската индустрия, непрозрачността на китайската икономика и затрудненията за европейските ТНК, локализирани в Китай. През 2018 г. ЕС и Китай сближават позициите по редица стратегически въпроси, които са от значение за развитие на двустранните търговски връзки. Подчертава се, че Китай и ЕС поддържат многостранната търговска система в рамките на СТО и нейното реформиране.

През 2020 г. също се потвърждава целесъобразността на стратегическото партньорство във външноикономическата сфера между ЕС и Китай. Тази програма отразява измененията в световното стопанство във връзка с нарушаване на правилата на свободна търговия и търговските разногласия между Китай и САЩ.

Китай осъществява по-тясно сътрудничество с ЕС в следните области: провеждането на реформи, целящи съобразяването на китайската външнотърговска политика с развитието на световната търговия; осъществяването на външнополитическо сътрудничество между ЕС и Китай за прилагането на правилни икономически и политически действия в условия на глобализация, като се зачитат интересите на държавите.

В отношенията с Китай ЕС прилага „комплексен подход“, който позволява получаването на реципрочни сравнителни предимства в политически, икономически и търговски аспект. Изискванията от страна на ЕС към Китай не се различават от тези на САЩ. Това са отварянето на китайския пазар за европейските ТНК за търговия и инвестиции и вдигане на ограниченията. Това е основната цел на Всеобхватното инвестиционно споразумение между ЕС и Китай, уреждащо взаимната реципрочност и прозрачна регулаторна рамка, която би улеснила производствената и търговската дейност на европейските ТНК в Китай.

Инвестиционното споразумение предхожда сключването на задълбочено и широко двустранно споразумение за свободна търговия между двата търговски партньора, но неговото изпълнение ще се окаже по-трудно, защото се изисква Китай да приеме по-либерално търговско законодателство, да намали и/или премахване субсидирането на предприятията с публична собственост за урегулиране на ролята им в китайската икономика, като се гарантират еднакви условия на търговско-оперативна дейност на китайска територия за европейските фирми.

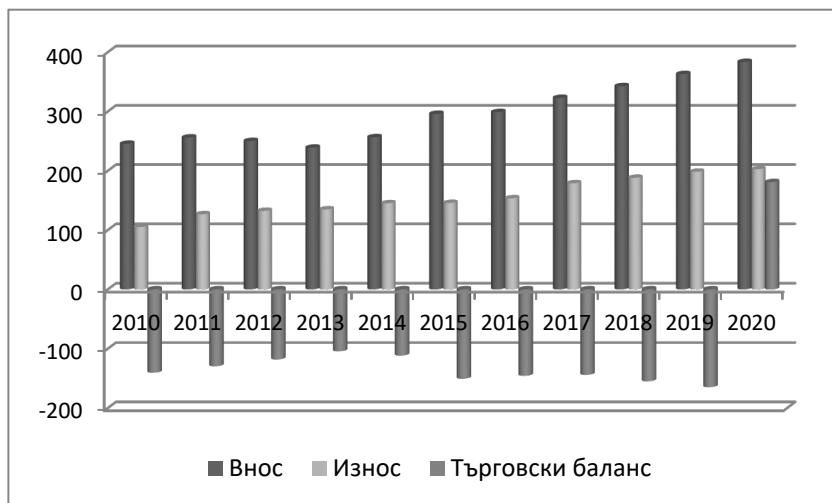
От една страна, между ЕС и Китай съществуват добре изградени и уравновесени икономически отношения, но от друга, взаимните решения остават в сферата на добрите пожелания, което бави усъвършенстването на отношенията Китай – ЕС. Позицията на ЕС към Китай е противоречива – от една страна, Китай е стратегически и надежден търговски партньор на страните, членки на ЕС, а от друга – сериозен конкурент на европейските стоки на международните стокови пазари.

Външната търговия между ЕС и Китай се развива интензивно. Търговско-икономическите отношения между ЕС и Китай се увеличават значително, след като Китай става член на СТО. През 2016 г. външната търговия между ЕС и Китай достига 515 млрд. евро срещу 113 млрд. евро през 2001 г. Вносът на страните, членки на ЕС, е над 20% от общия внос на ЕС, докато дялът на САЩ възлиза на 14,5% (2016 г.). Износът на стоки от ЕС заема около 10% от общия импорт на Китай. Вносът на Китай от ЕС съставлява 13,1%, докато 16,1% от китайския износ отива към ЕС (2016 г.). Търговията между ЕС и Китай нараства през 2017 г., след две

години спад, като активизирането на външнотърговските отношения се дължи основно на увеличението на вноса на китайски стоки (+ 18%).

Търговията с преработени (промишлени) стоки съставлява 84% от общия износ на ЕС към Китай, докато китайският експорт към ЕС се състои от износ на индустриални стоки (97%) (2016 г.). Второто главно перо от вноса на Китай от ЕС са селскостопанските стоки и суровини, които са с нарастващо значение за китайската икономика и потребление във връзка с повишаване на жизненото равнище на китайското население и промяната на структурата на търсенето от домакинствата. Външнотърговският обмен показва, че голяма част от вноса и износа и за ЕС, и за Китай е търговията с тропикоинтензивни и капиталоемки стоки.

Фигура 1.4.3.1. Търговия на ЕС със стоки с Китай 2010 – 2020 г.
в милиарди евро



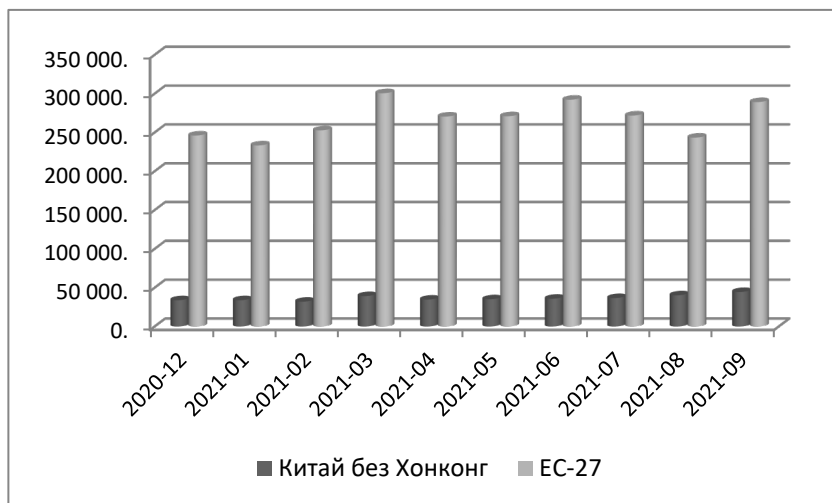
Източник: Eurostat (online data code: ext_st_eu27_2019sitc and DS-018995)

През 2020 г. Китай е третият по ранг вносител от ЕС, 10,5% от износа на ЕС и 22,4% от вноса от ЕС. В сравнение с 2010 г. вносът на ЕС от Китай през 2020 г. е нараснал с 64%, докато вносът на Китай от ЕС се увеличава с 58,13%. Кризата с COVID-19 доведе до

спад на износа и вноса между ЕС и Китай през 2020 г. Износът достигна минимум 15,0 млрд. евро през март 2020 г. До декември 2020 г. той се възстановява до 19,2 млрд. евро. Това е с 13% над нивото им през декември 2019 г. Вносът достигна минимум 26,8 млрд. евро през март 2020 г. До декември 2020 г. той се възстановява до 33,9 млрд. евро. Това е с 20% над нивото през декември 2019 г.

Сред държавите, членки на ЕС, Холандия е най-големият вносител на стоки от Китай, а Германия е най-големият износител на стоки за Китай през 2020 г. През 2020 г. износът на промишлени стоки от ЕС (86%) за Китай беше по-висок в сравнение с вноса на стоки от първичния сектор (13%). Машините, промишлените стоки, превозните средства съставляват 52% от общия износ, другите промишлени продукти съставляват 19% от общия износ, химикалите заемат 15%. През 2020 г. вносът на промишлени стоки в ЕС (98%) от Китай също е по-висок в сравнение със стоките от първичния сектор – 2%. Висок дял на вноса от Китай в ЕС заемат машините и транспортните средства – 54%, на други промишлени продукти – 38%, и на химикали – 6%.

Фигура 1.4.3.2. Търговията между ЕС27 и Китай (от 2020 г.)
по продуктова група SITC



Източник: Eurostat (Ext_ST_EU27_2020SITC)

През 2020 г. ЕС реализира търговски излишъци по перата – храни и напитки (12 млрд. евро), химикали (9 млрд. евро), суровини (6 млрд. евро), други продукти (1 млрд. евро) и на енергийни носители (1 млрд. евро). ЕС имаше дефицити в търговския баланс по перата машини и превозни средства (102 млрд. евро) и при други произведени продукти (108 млрд. евро). През 2012 г. Китай и ЕС сключват споразумение за защита на десет селскостопански продукта и храни с указания за географските зони, където те са произведени, съгласно най-високите международни стандарти.

Едни от основните изисквания на ЕС към Китай е уреждането на защитата и прилагането на правата на интелектуална собственост (ПИС). Над 80% от конфискуваните фалшиви и пиратски стоки в ЕС идват от Китай или Хонконг.

Друга съществена черта на разминаването на позициите между ЕС и Китай, които са обект на договорни отношения, имащи пряко отношение към развитието на външнотърговските отношения между ЕС и Китай, са въпросите, касаещи достъпа на европейски фирми до финансови услуги, участието в отрасъл ИКТ, както и други облекчения за европейските фирми, участващи в различни сектори на китайската икономика. Либерализирането на паричните трансфери и движението на капитали, както и уреждането на междудържавни спорове са също въпроси, които ЕС изисква от Китай. ЕС и Китай се стремят към постигане на устойчиво икономическо развитие и за равнопоставеност в международните търговски отношения.

На тристранната среща на министрите на търговията на САЩ, на ЕС и на Япония (Париж, 23.05.2019 г.) се взимат решения за премахване на непазарно ориентираните политики и практики, които се прилагат от Китай и от други трети страни. Западните търговски партньори на Китай подчертават факта, че създадените изкривени конкурентни условия поради търговската и валутната политика на Китай се отразяват отрицателно върху развитието на индустрията в ЕС и САЩ, водят до освобождаване на работна сила и до сравнително бавното проникване на иновативните технологии. Тези тенденции подкопават правилното функциониране на международната търговия и се предлагат различни инструменти, необходими за справяне с тези проблеми. Всъщност Китай е

упрекван от последствията за западните икономики от делокализирането на европейски фирми на китайска територия с всички последствия за западните икономики.

Инициативата „Един пояс, един път“ (Belt and Road Initiative (BRI), или Новият път на коприната (New Silk Road) – проект на Китай от 2013 г. в рамките на стратегията (Стратегия за търговско-икономическо и инвестиционно проникване на Китай в световната икономика („Going Global Strategy”)⁴⁹. Стратегията е широкомащабен проект за свързване на Китай със съседните държави от Азия като цяло, с Европа и Африка по линия на изграждане на инфраструктурни съоръжения по суша и море. Целта е улесняване на външно-търговската дейност и преноса на стоки, произведени от китайските компании. Новият път на коприната не е описан подробно. Той намира израз в извършване на различни мащабни строителни дейности, проектирани от китайски проектантски бюра, финансирани от китайски банки, изпълнени от китайски работници с китайски строителни материали. Оценките на разходите за изпълнение на тези проекти варират значително – от около 1000 млрд. щ.д. до 8000 млрд. щ.д. Инвестиционните разходи за инфраструктура по линия на BRI в Азия са малка част от инвестициите, направени по линия на Азиатската банка за развитие (Asian Development Bank) и които възлизат на 26 000 млрд. щ.д. в периода 2016 – 2030 г.

Отношението на ЕС към китайските инициативи досега е по-скоро предпазливо. Появяват се предложения за сътрудничество с Китай в рамките на BRI. „Платформата за свързване между ЕС и Китай“ е опит за обвързване на китайските проекти с трансевропейските транспортни мрежи (TEN-T). Той съдържа например проекти за морски пристанища в Италия, за вътрешни водни пътища в Полша, за интермодални терминали в Словакия и за магистрали в България. Тези проекти не са доказателство, че ЕС има

⁴⁹ „Политиката за излизане на глобално равнище“ е от 1999 г. за насърчаване на китайските компании да инвестират в чужбина. Глобалната стратегия е инициентирана от правителството на КНР съвместно със Съвета за насърчаване на международната търговия (Council for the Promotion of International Trade (ССРИТ) и представлява схема за подпомагане на вътрешните компании при разработване на техните глобални стратегии за проникване и настаняване на разширяващите се местни и международни търговски пазари.

конкретен отговор относно обезпечаването на китайската външна търговия с инфраструктура в различни региони на света.

Форматът „16+1“⁵⁰ е част от инициативата „Един пояс, един път“, в който участват 11 страни, членки на ЕС, и 5 страни, кандидати за ЕС, от Западните Балкани⁵¹. Тази платформа е насочена към задълбочаване на външнотърговските и инвестиционните връзки на Китай със страните от ЦИЕ. Китайската стратегия свързва северните части с южните части на Европа, а именно от Гърция до Полша през Белград и Будапеща.

След споразумението на срещата на върха ЕС – Китай на 9 април 2019 г. за постигане на напредък в преговорите до края на 2019 г., за да се проправи пътят за сключването на амбициозно споразумение до 2020 г., преговорите се ускориха. И двата преговарящи екипа присъстваха в голям брой и се ангажираха по прагматичен начин, за да постигнат конкретен напредък. 21-ият кръг от преговорите за инвестиционно споразумение между ЕС и Китай се проведе в Пекин от 10 до 14 юни 2019 г.

В резултат на китайско-американския конфликт в областта на взаимните търговско-икономически връзки настъпват промени в световната търговия и в глобалното разделение на труда. Пандемичната криза във връзка с COVID-19 също допринася за промени в производството, доходите и разпространението на иновационните технологии. Възникналите протекционистични тенденции в световната търговия не се ограничават до САЩ и Китай, а се отразяват върху външнотърговските отношения на Германия и на ЕС, защото ЕС и европейският бизнес са заплашени от възникването

⁵⁰ Проблемите, свързани с развитието на Формата 16+1, след напускането от Литва (преди 17+1), са обект на анализ във втората глава на настоящото изследване, както и търговските отношения на страните от Централна и Източна Европа и на България с Китай.

⁵¹ Тази стратегия стартира като инициатива за многостранна платформа за сътрудничество между Китай и първо 16 страни от ЦИЕ, като през 2018 г. към инициативата се включва и Гърция и я превръща в 17+1. В този формат са обхванати Албания, Босна и Херцеговина, България, Хърватия, Чехия, Естония, Унгария, Латвия,, Македония, Черна гора, Полша, Румъния, Сърбия, Словакия, Словения и Гърция.

на непредвидими неблагоприятни условия при еднопосочната промяна на търговската политика в света.

Европейският съюз има споразумение със САЩ за сътрудничество в областта на международната търговия, което обхваща реформиране на СТО, справяне с нелоялни търговски практики, включително кражба на интелектуална собственост, принудителен трансфер на технологии, субсидии за развитие на индустрията и свръхпроизводството и прилагането на нелоялни експортни практики. Подобно споразумение е ограничаване на възможностите за експорт и реекспорт на китайските компании и противодействие на китайската търговска политика.

Новата стратегия ЕС – Китай⁵² дефинира стратегическото партньорство между ЕС и Китай като продължение на Стратегическата програма за сътрудничество между ЕС и Китай от 2020 г. и Глобалната стратегия за външната политика и политиката на сигурност (юни 2016 г.) Позицията на ЕС е, че Китай е партньор на ЕС в сътрудничеството и преговорите, но е главно икономически конкурент и системен съперник във все по-голям обсег икономически области.

Стратегията ЕС – Китай се застъпва ускоряване и развитие на открития диалог и сътрудничество за разрешаване на икономическите предизвикателства на глобално равнище, насърчаване на отворена стратегическа автономия (суверенитет), включително в търговските и инвестиционните отношения, както и защита и насърчаване на основните европейски интереси и ценности чрез превръщането на ЕС в по-ефективен геополитически фактор.

В това отношение сътрудничеството ЕС – Китай в областта на ИКТ, космическото пространство, аерокосмическото пространство, климатичните промени е в интерес и на двете страни. ЕС изразява опасения относно инициативата „Един пояс, един път“, чиито проекти трябва да отговарят на международните стандарти, да са обект на наблюдение от ЕС във връзка със стремежите на Китай за разширение на търговското и политическо присъствие особено

⁵² Нова стратегия ЕС – Китай (16.09.2021). Резолюция на Европейския парламент от 16 септември 2021 г. относно нова стратегия ЕС – Китай (2021/2037 INI, P9_TA(2021)0382

в страните от Централна и Източна Европа, които се явяват дестинации, улесняващи навлизането на Китай в Европа. Обект на наблюдение са всички договори за инфраструктурни проекти в държавите, членки на ЕС, и присъединяващите се към ЕС страни, за да се гарантира съответствие със законодателството и стратегическите интереси на ЕС.

Промяната в европейската политика към Китай в областта на търговията и инвестициите се състои в увеличението на стратегическата автономност на Европа в областта на производството на елементи за сложни високотехнологични машини и апарати и постигане на дигитален и технологичен суверенитет.

1.5. Роля на глобалните производствени и стойностни вериги за развитието на китайската външнотърговска експанзия

Глобалните стойностни вериги (ГСВ), които оперират в различни региони на света, определят настоящия модел на световна търговия, характеризиращ се с офшорни производства главно в азиатските страни и Китай.

Ролята на Китай като един от основните фактори в световната търговия не може напълно да бъде оценена, без да се подчертае влиянието на китайските глобални стойностни вериги (ГСВ) на световния стоков пазар. Глобализацията промени напълно ГСВ поради измененията, които настъпват, и при мултинационалните компании (МНК), които станаха още „по-глобални“, удължавайки производствените и търговски единици, защото те до крайност се възползваха от разликите в разходите за труд, от капиталовите и паричните ресурси, от високите технологии. Разширяването на МНК доведе до трайното установяване на глобалните стойностни вериги (ГСВ) на бързоразвиващите се пазари.

В теорията на международната търговия това проявление на глобализацията намери израз в определението „международна търговия за извършване на различни задачи“, което отразяваше фрагментирането на глобалните производствени и търговски вериги на стойност между различни икономически зони, специализирани в определени производства и търговия. Не без значение са

и създадените търговски връзки на определена дестинация, която улеснява дейността на МНК.

Глобалната финансова и икономическа криза допринесе за преструктуриране на китайските ГСВ, защото кризата въздейства неблагоприятно върху предприятията, произвеждащи крайни преработени изделия, върху търсенето и предлагането на междинни стоки по линия на предните и на обратните производствени връзки (forward and backward links). След ГФИК китайските ГСВ бързо преодоляват затрудненията в производствена дейност и след 2010 г. достигат предкризисното икономическо и търговско равнище. Както беше подчертано, когато Китай се отваря към световния пазар и се интегрира в азиатското разделение на труда, ГСВ бързо включват китайската индустрия в непрекъснатата верига на азиатските производствени процеси. Това дава нов импулс за развитие на външнотърговската експанзия на Китай.

Поради срив в поръчките и производството и общото свиване на икономиката в развитите страни оперативната и производствената дейност на ГСВ на места се прекъсва, което налага спиране на производството и дисбаланса на вътрешнофирмената търговия. В тези условия ГСВ преструктурират дейността си и се ориентират към вътрешните пазари и към тези, които отстоят на сравнително достъпни разстояния.

Глобалната финансова и икономическа криза промени модела на функциониране на ГСВ в световната търговия, които се ориентират към по-нискорискови дейности, концентрирани в региони, където има разработени производствени и търговски мрежи.

Китай се превърна в емблематичен пример на трансформацията на ГСВ през последните години. Това далеч не беше факт, когато страната беше засегната от епидемията ТОРС (Тежък остър респираторен синдром) (Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS)). Преди 10 години Китай беше, с изключение на производството на текстил, на облекла и на кожи, в периферията на стратегическото разширение на ГСВ.

През последните години интеграцията на Китай в ГСВ е значителна в редица икономически области. Делът на китайската добавена стойност в световното крайно търсене на промишлени стоки се увеличава в периода 2010 – 2020 от 9% до почти 25% респективно.

Това издига китайската икономика в световната класация, която изпреварва САЩ, Япония и Германия. В индустриите текстил, дрехи, кожи делът на добавената стойност на „произведено в Китай“ в крайното световно търсене възлиза на 40%. При производството на стомана и металургия делът е над 29%, при сектора на машини и оборудване – 28%, при отрасъл химикали и неметални минерални стоки той възлиза на около 24%.

Китай придобива все по-голямо значение в химико-фармацевтичния сектор, където делът на добавената стойност е 16% от световното производство. Въпреки че този дял не е толкова значителен, значението на химико-фармацевтичната индустрия в световната търговия е високо, защото Китай произвежда 60% от световното производство на парацетамол, 90% от световното производство на пеницилин и 50% от световното производство на ибупрофен.

Въпреки че европейското производство на споменатите лекарства е развито, суровините за тяхното производство се внасят от Китай.

Съотношението на силите в областта на автомобилното производство също се променя съществено. На Китай се падат почти 20% от добавената стойност на крайното световно търсене на превозни средства. Китай заема значителен дял в световната добавена стойност на електрическите превозни средства. Ролята на Китай като доставчик на батерии и компоненти за електронни устройства е незаобиколима, което поставя в зависимост останалите главни производители на електронни и ИКТ устройства.

Редица европейски и японски фирми са локализиран на китайския пазар, защото когато доставчикът е дъщерно дружество от същия производствен отрасъл като клиентите, това значително ограничава възможностите за производството на взаимозаместващи стоки и за нелоялна конкуренция на международния пазар на стоки и услуги.

Китайските ГСВ се утвърждават на глобално равнище. Както беше подчертано, основен фактор за външната търговия на Китай са големите китайски МНК, които се организират като глобални производствени и търговски стойностни вериги и разгръщат дейността си на глобално равнище.

Развитието на китайската външна търговия се основава на преработващата индустрия и на извършването на различни монтажни дейности, което задълбочава обвързването на китайската икономика с ГСВ. Това означава, че голяма част от китайската външна търговия минава по каналите на вътрешнофирмената търговия на международните производствени вериги за пренос на стойност.

Китайската производствена база, чрез ГСВ, е обвързана с тази на азиатските държави и чрез каналите на външната търговия се реализира съществена част от брутното производство на ГСВ. Търговско-икономическото присъствие на Китай в страните от Азия е в исторически аспект традиционно, а през последните години китайското влияние нараства благодарение на активния износ от Китай към тези страни.⁵³

Включването на Китай в азиатските производствени мрежи води до развитие на китайските ГСВ и по-нататъшното търговско либерализиране на Китай. Това обуславя увеличението на вътрешната добавена стойност в износа на Китай. Премахването на търговските бариери и динамичното навлизане на нови технологии в индустрията, търговията и банките през последните десетилетия задълбочават глобализацията и разширяват простора на действие на китайските ГСВ. Това са производствено-технологични вериги за създаване на стойност, опериращи в различни дестинации по света. Китай доставя 90% от световната търговия на компютри, 90% – на мобилните телефони, 70% от световното предлагане на телевизори. Тези стоки се произвеждат от китайски компании или в контролирани от китайски инвеститори фирми.

Характерно за китайските ГСВ е тяхната дълбока обвързаност с вътрешните вериги за доставка на междинни стоки, които разполагат с възможности за снабдяване и разпределение на чуждестранните ИКТ. Данните показват, че между 2005 и 2015 г. вътрешната добавена стойност, изработена и оставаща в китайската икономика, се увеличава с почти 10%, което показва, че китайските ГСВ реализират голяма част от производството в страната.

⁵³ Jonathan Woetzel, July 2019 China and the world Inside the dynamics of a changing relationship July 2019 <https://www.mckinsey.com/>

Увеличава се вътрешната добавена стойност, изработена в Китай и реализирана в трети страни в рамките на ГСВ. Постепенно намалява приносът на чуждестранна добавена стойност в износа на Китай в рамките на вътрешнофирмената търговия на ГСВ. Дейността на китайските ГСВ допринася за развитието на импортозаместващи индустрии. Китайските ГСВ се конкурират с тези на главните търговски контрагенти при операции в трети страни. Целите на Китай за световно търговско надмощие, в сегмента на високотехнологични стоки и локализиране на производства в Китай в определени технологични клъстери, са съществена част от дейността на китайските ГСВ.

Таблица 1.5.1. *Компонентите на добавената стойност (ДСт) (Value Added) в брутния износ на Китай 2005 и 2015 г. (% дял от общия брутен износ)*

	2005	2015
Вътрешна ДСт в местната икономика	57,5	64,5
Вътрешна ДСт, реализирана в 3-и страни (чрез ГСВ)	15,6	17,5
Вътрешна ДСт, реимпорт в икономиката	0,7	0,8
Чуждестранна ДСт в износа (от ГСВ)	26,3	17,3

Източник: Trade in Value Added and Global Value Chains

Индустриите, работещи за износ, в рамките на ГСВ като процентен дял в общия износ на вътрешни суровини, изнесени в 3-и страни, с принос към местната добавена стойност в произведената продукция, са характерни за търговията на едро и дребно (13,3%), за компютърните и електронните стоки (24,9%), за текстила и облеклото (12,8%). Главните отрасли, работещи за внос в рамките на ГСВ, като процентен дял от общия износ от чужбина в Китай и които имат принос към чуждестранната добавена стойност в произведената продукция, са в компютри и електронни стоки (24,9%), в текстил и облекла (12,8%), в електрическо оборудване (9,7%) (Trade in Value Added and Global Value Chains).

Таблица 1.5.2. *Участието на Китай в Глобалните стойностни вериги (GVC participation index, 2015 г.)*

	Китай	Развиващи се икономики	Развити икономики
ГСВ общо	34,9	41,4	41,4
Участие напред*	17,5	20,0	20,8
Участие назад**	17,3	21,4	20,6

* *Forward participation* – принос на местната добавена стойност в произведената продукция от ГСВ

** *Backward participation* – принос на чуждестранна добавена стойност в произведената продукция на ГСВ

Източник: Trade in Value Added and Global Value Chains

Приоритетите на китайските ГСВ се променят и се насочват към модернизирани и развитие на китайските индустриални отрасли. Планът „Произведено в Китай 2025“ определя целите на големите външнотърговски китайски компании, които трябва да заемат дял от световното производство от 40% до 90% в 11 от 23-те подотрасъла, които са в обсега на китайската експортноориентирана стратегия.⁵⁴ В рамките на ГСВ вътрешната добавена стойност нараства на произведени в Китай и търгувани в трети страни стоки. Постепенно намалява чуждестранната добавена стойност в износа на Китай в рамките на вътрешнофирмената търговия на ГСВ (Таблица 6.2).

Настъпилите промени в индустриалното развитие и в моделите на организация на производството на ГСВ поставят въпроса относно бъдещите позиции на Китай в новите схеми на ГСВ. Най-вероятно разширението на възможностите на китайските ГСВ засилва вътрешнорегионалната търговия за сметка на разширението им на равнище междурегионални търговски връзки. Това не означава, че Китай пренебрегва изградените досегашни междурегионални връзки при благоприятни условия на международния сток пазар. Благодарение на силните икономически и търговски контакти в глобалното производство и на установените търговски

⁵⁴Jonathan Woetzel July 2019 China and the world Inside the dynamics of a changing relationship McKinsey Global Institute.

връзки със страните от различни региони (главно от Азия), китайските ГСВ запазват доминираща позиция в региона.

Китайските ГСВ имат решаващо участие в оперативната дейност на световните търговски мрежи, като постепенно печелят позиции в сравнение с ГСВ на западните търговски партньори – САЩ, Германия и Япония. Това развитие в дейността на китайските ГСВ се противопоставя на досегашната традиционна концепция, че крайните точки на веригите за създаване на стойност и крайните пазари са установени в развитите икономики.

Участието на Китай в двустранни и многостранни търговски споразумения с азиатските държави разширява пазара за китайски стоки и съдейства за утвърждаването на китайски производствени и търговски мрежи в азиатския регион. През 2003 г. Китай подписва споразумение за тясно икономическо партньорство с Хонконг и Макао. Споразумението за свободна търговия (ССТ) между Китай и страните от АСЕАН влиза в сила през януари 2010 г. и така възниква третата по големина зона за свободна търговия в света по размер на номиналния БВП. Китай има сключени ССТ с Австралия, с Чили, с Коста Рика, с Корея, с Пакистан, с Перу, с Нова Зеландия и със Сингапур. Други ССТ са в процес на преговори, като този със Съвета за сътрудничество на страните от Персийския залив, с Япония, с Норвегия и с Шри Ланка. Китайските ГСВ са главен търговски партньор на Малайзия, на Сингапур, на Филипините. Износът на капитали от Китай е също съществена част от обвързването на азиатските икономики и това увеличава обемите на взаимната търговия.⁵⁵ Пример е ССТ между Сингапур и Китай (2009 г.), което е в основата на съществено нарастване на взаимната им търговия. През 2013 – 2017 г. търговията на Сингапур с Китай заема 11% от брутното производство и 18% от потреблението на китайски стоки в Сингапур. Износът на Сингапур по линия на ГСВ през 2017 г. възлиза на 20 млрд. щ.д.⁵⁶ Около една четвърт от износа на Република Корея е насочен към Китай. Редица отрасли на корейската индустрия са интегрирани с

⁵⁵ В 2013 – 2017 г. изходящите ПЧИ от Китай се равняват на 6% от вътрешните инвестиции в Малайзия и 5% в Сингапур.

⁵⁶ Повече от 20% от изходящите инвестиции на Китай са насочени към Сингапур.

китайските външнотърговски вериги на търсене и предлагане на междинни и крайни стоки.⁵⁷

Активността на китайските компании е висока в Латинска Америка и в Африка. Като суровиннотърсещи китайски ГСВ провеждат специфична политика в страните от споменатите региони, насочена към осигуряване на стратегически суровини и енергийни носители за китайските компании. Целенасочената външнотърговска стратегия определя също разширяването на износа на китайски индустриални стоки в Африка и в страните от Латинска Америка. В Африка китайските ГСВ са проникнали дълбоко в икономиките на африканските държави, чиято всеобхватност трудно може да се определи и оцени, защото няма данни за реалните индустриални и търговски операции на Китай там.

Например инвестиционно-търговските отношения между Замбия и Китай са показателни. Китайските компании добиват на място полезните изкопаеми, в случая медна руда. За целта се създава производство за извличане на мед в Замбия, след което обработените блокове мед се изнасят в Западна Европа и/или обратно в Китай.⁵⁸

Участието на Китай в ГСВ е важен елемент на външнотърговската стратегия на Китай, защото това е дългосрочен достъп до нови технологии за надграждане на технологичния потенциал на страната. Външнополитическата стратегия на китайските ГСВ поражда разногласия с ЕС, със САЩ и с Япония и както беше споменато по-горе, те полагат усилия да изтласкат и да се противопоставят на дисбаланса в световната търговия. Въвеждат се мерки за оценка и сравняване на вноса на чуждестранни технологии в споменатите страни и в Китай.

Противопоставянето на търговската експанзия на китайските ГСВ намира израз в разширението на санкциите от страна на

⁵⁷Jonathan Woetzel et al. July 2019 China and the world Inside the dynamics of a changing relationship McKinsey Global Institute.

⁵⁸ Китайската компания купува правата от правителството на Замбия да обработва суровините на нейна територия, като не дава никаква информация относно обемите изнесена обработена руда, не спазва никакви норми на трудова безопасност на местните работници и заплаща по-малко отработени часове на местните работници, отколкото те изработват реално.

САЩ. На 15.05.2019 г. се прекъсват търговските правомощия и продажбите на китайската компания „Huawei“, като търговията на тази компания с телекомуникационно оборудване, както и продажбите и доставката на услуги на тази компания в САЩ, като последната разпоредба е от 13.08.2020 г.⁵⁹ Министерството на търговията на САЩ въвежда допълнителни разпоредби, които са в сила за „Google“, за „Intel“, за „Qualcomm“, за „Microsoft“, като тези ГСВ се задължават да съкращават търговските контакти с „Huawei“.⁶⁰ В Китай не се ползва Google, а вътрешни информационно-комуникационни компании и социални мрежи.

Търговските противоречия между САЩ и Китай са в основата на изтеглянето на някои западни компании от китайския пазар. През 2016 г. фирмата „Найк Лулимон Атлетика“ (Nike Lululemon Athletica) се изтегля от Китай, обосновавайки се с доводи като лоши производствени условия в Китай. Делокализирането на някои МНК от Китай и трансферирането на производството на други дестинации променят стратегията на китайската индустриална политика. Китайските ГСВ изнасят замърсяващи околната среда производства в други, по-слаборазвити икономики от Азия. Производството на текстил и облекло се измества от Китай във Виетнам (около 50% от производството).

Китай заема централно място за важни регионални и глобални проблеми на развитието. Китай е най-големият емитент на парникови газове, като емисиите на глава от населението сега надминават тези в Европейския съюз, макар и малко под средното за ОИСР и доста под Съединените щати, а замърсяването на въздуха и водата му засяга други страни. Глобалните екологични проблеми не могат да бъдат решени без ангажимента на Китай. Освен това поддържането на устойчив икономически растеж се отразява върху потенциала за растеж на световната икономика.

Увеличението на митата на групи стоки от износната листа на Китай (от 2018 г.) от САЩ, санкциите срещу „Хуавеи“ (Huawei) и

⁵⁹ „Huawei“, както и 70 филиала на фирмата са добавени в списък на компании със забрана да правят бизнес на територията на САЩ.

⁶⁰ Компании като „Huawei“, „Lenovo“, „ZTE“, „Xiaomi“, „Baidu“, „Alibaba“ и „Tencent“, „BAT“ представляват заплаха за господството на базираните в САЩ корпорации с тяхното влияние в световен мащаб.

други китайски компании, както и договорите между САЩ и Китай, стимулиращи Китай да внася повече американски стоки, не променяха съществено търговската позиция между двете икономики. Това не означава обаче, че САЩ и в бъдеще ще престанат да се противопоставят на китайската експанзионистична търговска политика.

По време на пандемичната криза във връзка с COVID-19 възниква поредното сложно икономическо и търговско предизвикателство за китайските ГСВ.⁶¹ Икономическите и търговските затруднения за китайските ГСВ бяха преодолені, защото зависимостта на западните търговски партньори от износ на стоки от производството на редица отрасли като текстил, стомана е значителна. И ако вносът от Китай на текстил може да се замени с внос от други страни, то половината от световните производствени мощности на стоманодобивната индустрия са локализиращи в Китай. Това се отнася и за нарастващата мощ на китайските ГСВ и разширяването на пазарните ниши за китайски износ за тези стоки, което означава че развитите икономики са зависими от високотехнологичните китайски стоки и компоненти за производство на сложни апаратури в ИКТ.

Китай е в центъра на глобалните вериги за доставки на стоки и е най-големият търговски партньор на около 120 страни или региона. Технологичните промени, бизнес иновациите и намаляването на търговските разходи продължават да променят глобалните производствени модели.

Китайските ГСВ получават голяма подкрепа от официалните държавни органи. Сложната икономическа и търговска среда на световната икономика дава повод за нови реформи във външната търговия, насочени към усъвършенстването на застрахователната дейност срещу рисковете, които евентуално могат да възникнат вследствие на търговски разногласия с чуждестранни контрагенти.

Развитата китайска икономика и производство в нарастваща степен не зависят от вноса на междинни стоки, които се произвеждат в страната и се намират на вътрешния пазар. Това изменя организацията на производството в ГСВ, които насочват тяхната

⁶¹ Състоянието на китайската външна търговия поради пандемичната криза с COVID-19 е обект на анализ в 3 точка на глава първа.

дейност в други азиатски държави, развивайки потенциала на „азиатските вериги за пренос на стойността“.

Задълбочават се търговските връзки на Китай в азиатския регион с „надеждни“ регионални търговски партньори, като същевременно се намалява зависимостта от чуждестранните доставчици на технологични и стратегически стоки за китайската икономика. Насочването на китайските ГСВ към азиатския регион не означава, че те ще преустановят създадените търговски връзки с развитите икономики в света. Тази тенденция на известно ограничаване на дейността на китайските ГСВ е в съответствие с променената политика на ГСВ с произход от развитите икономики, които съсредоточават производствените и търговските дейности на вътрешните пазари или в близки региони и страни.

Новата търговска стратегия, наречена „Икономическа политика на двойна циркулация на стоки“, залегнала в 14-ия петгодишен план на Китай (2021 – 2025 г.), цели намаляването на зависимостта на китайските ГСВ от внос на чуждестранни високотехнологични стоки и услуги и следователно свиване на търговията с подобни артикули, като едновременно се стимулират вътрешното производство и потребление на китайски стратегически стоки.

Прокарването на подобна политика се провежда на 2 етапа: на първо място, нараства привличането на чуждестранни капитали и на нови технологии („т. нар. външна циркулация на ресурси“). Насоката е привличане на „качествени“ ПЧИ в приоритетни иновативни индустрии, а не привличане на чуждестранни капитали на всяка цена, което стимулира китайския експорт на стоки с по-висока добавена стойност. На второ място, инвестиционно и търговско стимулиране на високотехнологични производства, засилване на вътрешното производство, на търсенето и потреблението на китайски стоки с висока принадлежна стойност.

Стимулирането дейността на китайските ГСВ е част от Програмата на президента Си Дзинпин за промяна на концепцията на икономическия растеж на Китай. Първоначално икономическият растеж на Китай се дължеше на производства, основани на потреблението на значителни ресурси, на износа на стоки с ниска добавена стойност и на нископлатен труд. Този икономически модел достигна предела на развитие и неговото прилагане пораждаше значителни икономи-

чески, социални и екологични дисбаланси. Концепцията на китайския модел за икономически растеж се променя през последните години. Докато в близкото минало икономическият растеж в Китай се основаваше на засилен външнотърговския износ, то понастоящем акцентът пада върху активизиране на вътрешните пазарни инерционни сили за растеж. За тази цел се стимулират вътрешните вериги за доставки и създаването на иновационни клъстери. Китайският модел за икономически растеж се ориентира към политики, насочени към отслабване на влиянието на външно политически и икономически неблагоприятни ефекти върху китайското стопанство, към преодоляване на отрицателните влияния от свръхиндустриализирането и разходването на ресурси, към инвестиции в енергоспестяващи и екологично чисти технологии.

Заместването на вноса на стоки в ключови технологии и важни за икономиката вериги на доставки вероятно ще поражда въвеждането на мерки за защита на пазарния дял на местните китайски производители и до ограничаване на дейността на чуждестранните компании. Остава неясно въздействието на новата търговска стратегия върху опитите за уравнивяване на търговския баланс, а именно заместването на вноса на високотехнологични стоки чрез стимулиране на вътрешни производства, но това означава също увеличение на износ на китайски стоки и разширяване на ролята на китайските ГСВ в международната търговия. Новата индустриална политика на Китай, насочена към спазване на нормите за развитие на „зелена икономика“, въздейства върху китайската политика за привличане на ПЧИ.

Преодоляването на структурните дисбаланси в икономиката и преминаването от производство на стоки с по-ниска добавена стойност към индустрии, потребяващи високи технологични оборудвания, изискват значително преструктуриране на икономиката и промишлеността.

Китай е изправен пред основно предизвикателство да преструктурира индустрията на основата на климатично щадящи и енергоспестяващи технологии, които да поставят базата на новия модел на икономически растеж, основан на развитието на китайската икономика и общество.

Много от сложните предизвикателства за развитие, пред които е изправен Китай, са от значение за други страни, включително преминаване към нов модел на растеж, необходимост от бързо обновяване на технологичните мощности, инвестиции в сферата на публичните услуги, образование, здравна система, както и насърчаване на нисковъглеродни производства и не замърсяващи околната среда енергийни източници. Китайските ГСВ оказват нарастващо влияние върху икономическото развитие на други развиващи се икономики чрез външнотърговските отношения, чрез инвестиционната си дейност и чрез предоставяне на възможности за трансформиране на тяхната икономическа и търговска среда.

Цел на Китай е израстването до първа световна научна сила в областта на високите технологии. В това отношение Китай реализира значителни постижения през последните години, обаче след търговските разногласия със САЩ „технологиите невинаги са в наличност, нито могат да се купуват, нито да се договарят“ (Си Дзинпин). Противопоставянето между ГСВ „Huawei“ и САЩ при производството на полупроводници, съществени компоненти при производството на поредица от високотехнологични стоки, е доказателство за горното твърдение на китайския лидер. Постигането на целта за издигане на Китай до първа световна научна сила към 2050 г. се основава на разчитането на вътрешния икономически и научен потенциал. Това е основната идея на политиката „Произведено в Китай 2025“ (от 2015 г.) – преминаването от икономика, основаваща се на фирми подизпълнители и евтино производство, към икономика, произвеждаща високотехнологични стоки с висока добавена стойност.

Политиката на Китай в областта на изграждането на високотехнологична индустрия е все още на равнище инвестиране в иновации с цел догонване на развитите икономики, които имат доста дълга индустриална история. Пример за научен клъстер е Шенжен – първата СИЗ от 80-те години на XX век и седалище на „Huawei“, която е център на авангардни технологии. Шенжен е олицетворение на икономическото развитие на Китай – от център на подизпълнителни и имитиращи производства на стоки до територия на реконструирана индустрия за високотехнологични стоки на основата на дигитални технологии. Това, което прави Шенжен

изключително благоденстваща зона, е наличието и съчетаването на различни компоненти на индустриалните стойностни вериги. Изградени са производства „надолу“ по производствената верига като сглобяване и монтаж на стоки и „нагоре“ към изобретяването и използването на иновативни технологии, приложени в икономическата и градска среда. Наличието на всички необходими компоненти за развитие на високотехнологични производства се разпространява по линия на динамиката на сглобяване на електронните компоненти и това позволява ускоряване на научната и производствена дейност на иновациите.

Китай е може би една от най-безпрецедентните истории за икономическо развитие в най-новата световна стопанска история. „Концепцията от Бейжинг“, т.е. икономическият модел, прилаган през последните 40 години, успява в много отношения, защото много от трансформациите в икономиката бяха извършени бавно и плавно и въз основа на натрупания опит от прилагане на икономическия експеримент, съчетаващ плановите с пазарните инструменти на икономическо развитие. Моделът на икономическо развитие на Китай е алтернатива на западния икономически модел, основаващ се на действието на силите на търсенето и предлагането на свободния пазар. Бързият икономически растеж на Китай през последните десетилетия опровергава концепцията, че западната неолиберална идеология е без алтернатива и ще се разпространява безпрепятствено в световната икономика.

Темпът на икономическите промени в Китай е изключително бърз от началото на икономическите реформи преди повече от 25 години. Китайската икономика е претърпяла огромна трансформация и сега е най-голямата в Азиатско-Тихоокеанския регион. От предимно селскостопанска страна Китай израства до една от първите индустриални сили в света, като икономиката ѝ постепенно се ориентира към сферата на услугите. Китайският икономически модел на развитие се характеризира с непрекъснати и селективни държавни намеси на пазарите и при формиране на политиките на китайските фирми.

Осъществяването на китайския икономически модел е немислимо без неимоверното развитие на експортноориентираното производство и на търговско-икономическите връзки на Китай –

процес, който се развива след приемането на Китай в СТО. Развитието на силния експортен потенциал на Китай се обуславя също от привличането на чуждестранни компании на територията на Китай, което позволи нарастването на производството за износ. Така Китай изниква от периферията на световната търговия, за да се превърне в световен износител на стоки и глобален играч в световната търговия. Постепенно Китай израства до световна търговска и инвестиционна сила, която съперничи с икономическата, търговската и финансова мощ на ЕС, на САЩ, на Япония. Предизвикателство за развитите икономики е фактът, че Китай е вече най-голямата икономика в света. В абсолютно изражение Китай е с най-голям принос за световния икономически растеж, най-голям износител и с висок показател относно брутното формиране на основен капитал (БФОК) в нови технологични индустриални производства. Това поражда поредица от възражения сред основните търговски партньори, като най-емблематични са възникването на търговската война КНР – САЩ обусловени от високия дисбаланс във взаимните им търговски отношения, от несъгласието на САЩ с прилаганите от Китай експанзионистични политики, от политическите и концептуални различия в тяхната философия за провеждане на външната и вътрешната политика. Търговско-икономическите отношения между ЕС и Китай също се развиват с постигането на успехи във взаимните търговско-икономически отношения и спадове, които се дължат на експанзионистичната експортна политика на Китай. Европейският съюз гледа на Китай като на основен търговски партньор, но също и като на главен конкурент на международния пазар.

Експанзионистичната търговска политика на Китай ще продължава да се натъква на полюси на политическо напрежение, които ще поставят бариери пред проникването на китайската търговия в определени региони на света. Китайските ГСВ са силно интегрирани в производствените и търговските мрежи, вкл. и с американските компании, на световния търговски пазар.

В геоикономически и геостратегически план ЕС, САЩ и Китай имат диаметрално противоположни възгледи за устройството на международния политически и икономически ред. Западните икономики не възприемат китайския икономически модел с намесата

на политическите и административните власти във външната търговия, със силна протекция на местния експортноориентиран бизнес.

Европейският съюз и особено САЩ се опитват чрез външно-икономически и политически механизми да установят възхода на Китай като първа експортна сила. В хода преодоляването на търговските разногласия Китай защитава по-успешно интелектуалната собственост, намалява трансфера на технологии от САЩ и ЕС, подобрява предлаганите услуги на задграничните ТНК, предоставя по-добър достъп до китайския финансов пазар. Въпреки преразглеждането на митническата политика между САЩ и Китай, все още остават в сила специалните мита в търговията между Китай и САЩ.

Търговското преимущество на Китай е в гъвкавото преоборудване на китайските промишлени предприятия към производство на стоки, които се търсят на международния стоков пазар. Показателно е реорганизирането на китайските компании към производство на медицинско оборудване вследствие на пандемичната криза с COVID-19.

През последните години Китай променя съществено икономическия модел. В резултат на нарасналата икономическа и политическа несигурност КНР си поставя цели за поддържане на устойчив икономически растеж и подобряване на потенциала на китайската икономика, модернизиранието на експортноориентираните отрасли, разширявайки номенклатурата на производство на заменяеми вноса стоки.

Успешният икономически модел обаче, който извади стотици милиони от бедността и промени икономически и социално страната, породил и тежки икономически дисбаланси, нарастващи екологични проблеми, нарастващо икономическо неравенство и застаряващо население. Относителният дял на индустрията намалява през последните години, като свиването ѝ не означава, че Китай се деиндустриализира. Съвременната китайска политика, съгласно петгодишния план, се характеризира с постепенно свиване на замърсяващите промишлени производства и тяхното прехвърляне в други азиатски страни. Ролята на държавата трябва да се развие и да се съсредоточи върху осигуряването на стабилни пазарни очаквания и ясна и справедлива бизнес среда, както и укрепване на регулатор-

ната система и върховенството на закона за по-нататъшна подкрепа на пазарната система.

Въпреки последователните реформи за либерализиране на регулаторния и субсидиарен режим на КНР, въпросите относно субсидиите за китайските държавни предприятия и трансфера на чуждестранни технологии в Китай остават неразрешени. Малко вероятно е тези въпроси да бъдат решени в бъдеще, но дори и това да стане факт, фундаменталното политическо различие между Китай и САЩ остава неразрешено и нова ескалация на търговски конфликти е възможна по всяко време. Европейският съюз е особено бдителен при търговските взаимоотношения с Китай и подлага на строг контрол всички възможни сделки на страните, членки на ЕС, с КНР. Въвеждат се редица регулаторни и надзорни механизми при търговско-инвестиционната експанзия на Китай към Централна и Източна Европа и при формата 16+1, което е от значение за развитие на търговските отношения на България с КНР.

ВТОРА ГЛАВА

Търговският стокообмен на България с КНР

2.1. От глобални към регионални инициативи

Естествено е търговският стокообмен на България с КНР да бъде разглеждан в контекста на инициативите за сътрудничество на китайското правителство. Усилията на КНР за увеличаване в дълбочина и широчина на търговския стокообмен на страната включват глобални регионални, местни и дори локални инициативи. Глобалната инициатива „Един пояс, един път“ има за цел диверсификация на търговските маршрути, увеличаване количеството на търговските партньори на КНР и нарастване обема на търговския обмен. „Един пояс, един път“ е обявена през 2013 г. от президента си и има два основни вектора на действие – създаване на много по-силна икономическа връзка на КНР с Европа през страните в Евразия и Индийския океан. Вторият вектор на действие на инициативата са Африка и Океания. Това е свързано с инвестиции в различни сфери, като водеща е търговската инфраструктура.

КНР има следните значими стратегически недостатъци:

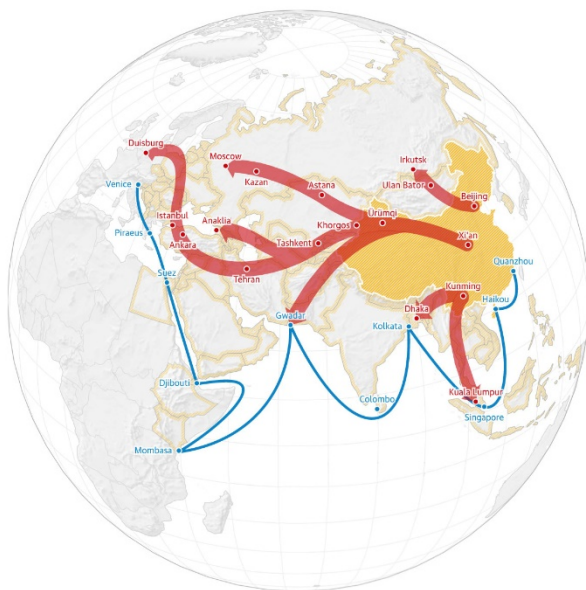
- търговските маршрути, по които се доставят китайските стоки, не са диверсифицирани – доставят се предимно по море;
- отдалеченост от основните си пазари в САЩ и ЕС.

Точно чрез инициативата „Един пояс, един път“ се цели диверсификация на търговските маршрути, при които морските маршрути се оказали уязвими. Основните маршрути минават през Суецкия канал и Южнокитайско море, което последните няколко години е обект на открито противопоставяне на геополитическо представяне на САЩ и КНР. Този натиск принуди КНР да търси алтернативни търговски коридори от КНР към Европа по суша и по море през Арктика – Северния морски път. Тази инициатива може да се приеме и като анонс за интеграция на страните по пътя в кохерентна икономическа зона – от Азия до Европа.

Това се подчертава и от петте стълба, дефинирани в инициативата:

- координация на политиките;
- свързаност на инфраструктурата;
- безпрепятствена търговия;
- финансова интеграция;
- свързване на хората.

Фигура 2.1.1. Един пояс, един път



Едно от разклоненията на сухоземните коридори минава и през Балканите, което означава и възможност за реализиране на известни ползи за българската икономика. На база икономическите показатели на КНР, текущата ѝ позиция в световната икономика и заявките, които страната прави за бъдеще, може да допуснем, че водещата ѝ роля през XXI век по всяка вероятност ще се запази и засилва. България има пряк интерес в развитие на връзките си с подобна мощна икономика и възможността да използва вече изградена търговска инфраструктура.

Важността на търговските отношения на КНР със страните от Централна и Източна Европа (ЦИЕ) е подчертана с инициативата 16+КНР, където по-късно се включва и Гърция. Тази инициатива до голяма степен трябва да се разглежда като регионално продължение на инициативата „Един пояс, един път“. Чрез нея вече на регионално ниво се конкретизира развитието на инвестиционните и търговските отношения за всяка от 17-те страни (16-те след 2021 г.). Мотивите за създаването на инициативата 17+КНР са в тясна връзка с петте стълба, дефинирани в по-мощната инициатива „Един пояс, един път“. КНР често декларира желанието си да се развива успоредно с многобройните си търговски партньори, като увеличават търговския стокообмен, инвестициите и културните си връзки. Чрез регионалните инициативи КНР отправя предизвикателство към останалите си геополитически конкуренти. Инициативата 17+1 предполага установяване и на китайско влияние в регион в който традиционно наблюдаваме влиянието на САЩ, ЕС и Руската федерация. Прокарването на китайските интереси в региона, на фона на нарастващата конкурентоспособност на китайската икономика, изглежда напълно изпълнимо. Инициативата 17+ КНР е създадена по модела на САЩ, които имат подобна мрежа, изградена в Източна Азия.

Важен сигнал от 2020 г. даде и президентът на КНР – Си, който показва готовността на КНР да бъде стълб във възстановяването на световната икономика след COVID-19. Това беше и заявка за вече изпълнена амбиция за световно лидерство на КНР. Предпоставките за това са налице, тъй като китайската икономика първа се освободи от пандемията и първа показва знаци за икономическо възстановяване. Едновременно с това КНР показва и значителни запаси от основни суровини с ключово значение за световната икономика.

Изследването на ефекта от стартиралата през 2012 г. инициатива 17+КНР показва, че търговските дефицити на страните участници при търговията с КНР се задълбочават (Ivana Karaskova, 2020). Тъй като КНР инициира 17+1, може да очакваме, че ползите в по-голямата си част ще бъдат насочени към нея. През последните осем години КНР успя да създаде нови връзки и да разшири взаимоотношенията си със страните от ЦИЕ. КНР успя да използва и разностранните и разнопосочни интереси на страните вътре в ЕС и да лансира инициативата си.

Въпреки многостранния характер, КНР води икономическата си политика на двустранна основа – с всяка страна, участник в инициативата, което несъмнено дава предимство на КНР. Сътрудничеството на КНР, в рамките на инициативата 17+1, до този момент е най-задълбочено с Полша и Р Сърбия, които си сътрудничат на стратегическо ниво с КНР. Това може да обясним с геостратегическото положение на Полша и наличието на подходяща инфраструктура – транспортен терминал в Гданск, който е една от точките за доставки на китайски стоки в Централна Европа. През Р Сърбия преминава важна отсечка от железопътното трасе от Истанбул до Будапеща. Част от железния път преминава и през България, която се оказва заобиколим фактор на Балканите. Китайски стоки от гръцките пристанища Пирея и Патра преминават по маршрута Солун – Гевгили – Скопие – Ниш – Белград. Аргумент в подкрепа на това твърдение е изградената в С. Македония транспортна инфраструктура, която осъществява връзката между Гърция и Р Сърбия. В този смисъл транспортните коридори през България губят значение за КНР, а с това и преговорната сила на страната ни с КНР.

Отношенията между ЕС и КНР търсят нова точка на баланс след създаването на 17+КНР. Според Xavier Richet (2018) КНР се намесва икономически в периферията на ЕС, и то в страни със социалистическо минало, внесли модела на пазарна икономика, пресструктурирали икономиката си в съответствие с „Вашингтонския консенсус“ и приели програми, наложени от лидерите в ЕС. Механизмите за конвергенция на тези нови „зависими капиталистически страни“ включват огромни финансови потоци в структурни фондове и директни инвестиции основно от страните в ЕС15. По този начин търговията на страни като България е концентрирана към ЕС. Зависимите капиталисти се конкурират за ПЧИ с източник лидерите в ЕС, което допълнително ги лишава от търговска диверсификация и подчертава по-слабата им позиция. Изтеглянето или насочването на инвестиции често е политическо решение, което се оказва мощен инструмент за натиск върху конкретната страна. Това всъщност е механизъм за контрол върху зависимите капиталисти. Въпреки това КНР успя да увеличи търговския си обмен със страните от ЦИЕ.

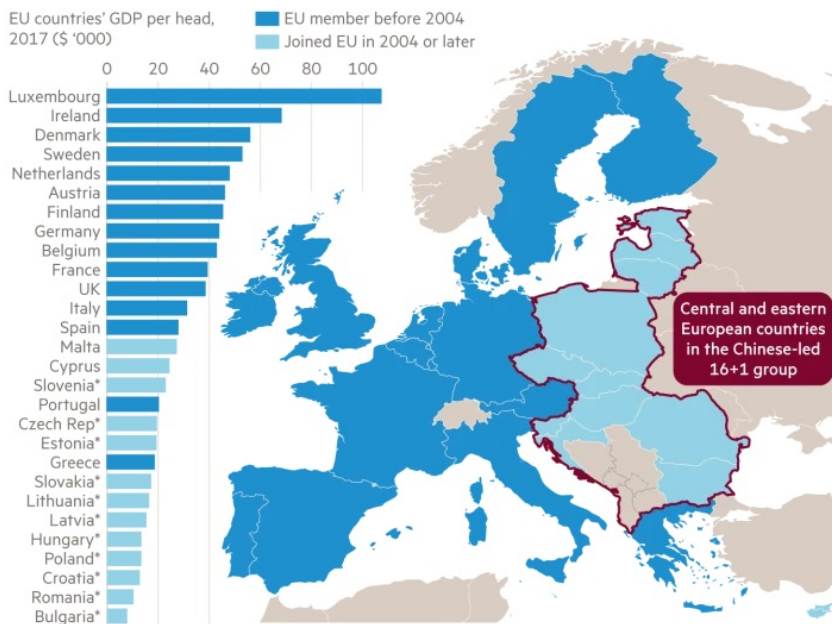
Отново Xavier Richet изтъква основните причини, поради които компании от КНР са стимулирани да инвестират в периферията на ЕС, а те са:

- сухопътна част от инициативата „Един пояс, един път“ и възможност стоките от КНР да достигат по-ефективно страните от центъра на ЕС;
- възможност за китайските инфраструктурни компании да излязат на външни пазари, и то в страни на Балканите, където ЕС отчасти контролира процесите;
- много китайски инфраструктурни компании набраха значителен опит в изграждането на обекти с голяма значимост вътре в самата КНР. Появиха се голям брой нови китайски фирми, готови да доставят машините и оборудването за големи инфраструктурни проекти на Балканите. В този смисъл КНР решава и проблеми с натиска на вътрешния си пазар в няколко сектора, докато китайски банки финансират проектите;
- КНР инвестира в индустрии, които са традиционни или изпитват трудности;
- опити за създаване на регионални стойностни вериги в няколко сектора;
- силно таргетираните инвестиции в сектори на най-високо технологично ниво.

Стратегическите мотиви на КНР не биха могли да се ограничат само до тези няколко пункта, тъй като страната има всеобхватна визия за региона, която включва дори и сътрудничество в културата и спорта. Регионалните нива на различия между периферия и център в ЕС все още остават значими, но страните от 17+ КНР имат пазар от над 128 млн. души с повишаваща се популателна способност. В този смисъл страните от ЦИЕ са регион с висок потенциал за китайските компании и като пазар за китайски стоки, и като поле за инвестиции заради висококвалифицираната работна сила.

Фигура 2.1.2. Инициативата 16+1, насочена към по-слабите икономически страни, членки на ЕС

China's 16+1 grouping built around EU's newer, poorer members



Проектите, изпълнявани от китайска страна в този регион, дават възможност на китайските фирми да получат know-how за работата на пазарите в ЕС отвътре, тъй като дванадесет от страните, включени в инициативата, са членки на ЕС (Естония, Латвия, Литва, Полша, Чехия, Словакия, Унгария, Словения, Хърватска, Румъния, България и Гърция). Четири от страните в Западните Балкани (Албания, Босна и Херцеговина, С. Македония и Сърбия) са в процедура за приемането им в ЕС. Интересен факт е, че тези страни заедно с Косово попадат в създадената от ЕС регионална икономическа зона: Западни Балкани. Създаден е и план за „усвояване“ на зоната от страна на ЕС, който има четири измерения: търговия, инвестиции, мобилност и дигитален пазар. В този сми-

съл инициативата 17+КНР може да се разглежда като алтернатива или като конкурентен проект за страните от тази зона.

Всички страни, включени в инициативата, преминаха през периоди на трансформация на националните си икономики, реструктуриране и промяна на специализацията си. Всичко това се управлява от ЕС, откъдето и идва най-голямата част от инвестициите в региона. Износът на производства от ЕС в посока на някои страни от 17-те е показателен, често това е направено във високотехнологични и динамични сектори. Стокообменът на страните от инициативата също е насочен предимно към ЕС. През 2018 г. над 71% от общия износ на България е насочен към ЕС и над 77% от вноса идва от ЕС. За Унгария – през 2018 г. над 87% от общия износ е насочен към ЕС и над 81% от вноса. За Румъния – през 2018 г. 83% от общия износ отива към ЕС, респективно над 83% от общия внос. Отново за 2018 г. за Сърбия над 89% от износа и над 84% от вноса са насочени към ЕС. Тези данни показват високата импортна и експортна зависимост на страните от инициативата с икономиката на ЕС.

Другата перспектива, от която може да разглеждаме икономическите отношения на КНР със страните от 17+КНР, е възможността те да играят ролята на плацдарм за дистрибуция на китайски стоки на Европейския континент. Към момента най-важните точки са: пристанището в гр. Пирея и гр. Гданск, откъдето се осъществява придвижването на стоките към вътрешността на ЕС, а към тях се присъединяват и железопътните терминали. Пример за това е пристанището в Гранск, Полша, където е изградена огромна пристанищна инфраструктура.

Едновременно проникване на китайски стоки и инвестиции в инфраструктура е потвърждение за намерението на КНР да развива търговските си отношения с региона, но само сравнението с други региони би могло да покаже точно колко важен е този регион. Цел на КНР е да осъществи железопътна връзка между Атина и Будапеща, последната има стратегическо местоположение, защото е удобна за преразпределение на китайските стоки в целия ЕС. На следващ етап следва да се изгради отсечката между Белград и Скопие, и до Атина. Финансирането е 75% от китайски банки.

Сравнителният анализ на инвестициите показва, че въпреки явния интерес на КНР към региона, страната инвестира повече в Швеция и Норвегия в сравнение с всички седемнадесет страни от инициативата. Това се дължи на факта, че Швеция и Норвегия са едни от най-иновативните страни в Европа, където развиват клъстери по високи технологии, биотехнологии, роботика, музика и др. До 2017 г. КНР е инвестирала в групата 17+КНР 3,717 млрд. щ.д., малко над половината от средствата е получила Унгария – 1,975 млрд. щ.д., Румъния – 741 млн. щ.д., Полша – 462 млн. щ.д., България – 222 млн. щ.д., Чехия – 207 млн. щ.д., Словакия – 40 млн. щ.д., и т.н. Според Richet, 2016, отворените икономики на новоприетите страни, членки на ЕС, начинът на приватизация превърнаха страните от ЦИЕ в задния двор за големи западноевропейски групи, превръщайки ги в зависими икономики.

Най-голямо развитие на отношенията си с КНР вследствие на инициативата 17+КНР получиха Сърбия, Унгария и Чешката република. При други страни, като Румъния и Полша, отношенията вече имат по-ниска активност. Впоследствие и отношенията с Чехия преминаха в по-пасивна фаза и дори Китайският инвестиционен форум за 2019 г., в рамките на инициативата 17+КНР, беше отменен. Пример за влошаване на отношенията с КНР е отказът на китайския премиер Li Keqiang да се срещне със словашкия премиер Robert Fico. Наблюдаваха се и други примери на разединена позиция на страните от ЦИЕ по отношение на КНР. За периода юли-октомври 2019 г. КНР получи критики включително от страни, участващи в инициативата 17+КНР за политиката си в Xinjiang. Само Сърбия подкрепи КНР, а страни като Албания, Литва, Латвия и Естония изразиха негативна позиции. Трети страни от 17+КНР предпочетоха да не се намесват. От групата на седемнадесетте страни от Вишеградската четворка и от Западните Балкани са сред тези с най-висок приоритет за КНР.

2.2. Търговски стокообмен между 17-те и КНР

Представата на страните от ЦИЕ за търговските отношения с КНР в рамките на инициативата 17+КНР естествено бяха за изобилие от инвестиции от китайска страна, улеснен достъп до огромния китайски пазар и получаване на конкурентни предимства от

стокообмена. В сравнение с други региони по света, където КНР инвестира, ефектът от усилията на страната в ЦИЕ е малък. КНР инвестира предимно в най-големите икономики в Европа, тъй като основните ползи се очакват оттам. КНР инвестира предимно в икономиките на Великобритания, Германия и Франция. Само около 2% от инвестициите в региона са насочени към страните от ЦИЕ.

Въпреки малкия обем инвестиции, отношенията със страните от 17+1 получиха значително развитие през последните дванадесет години. Наблюдават се ефекти, за които няма сигурни доказателства, че са вследствие именно на инициативата 17+КНР. Желанието на страните от ЦИЕ да развият износа си към КНР не се реализира. Не се оправдаха в пълна степен и очакванията за реализация на големи инфраструктурни обекти или лесният достъп до китайски капитал. Напротив, търговските дефицити на всички страни от ЦИЕ с КНР се задълбочиха. Китайският пазар вече е твърде конкурентен – той е силно желана точка за реализация на стоки и услуги на фирми от цял свят и конкуренцията е изключително силна.

Неосъщественият скок на износа на страните от ЦИЕ се дължи и на факта, че КНР селектира участниците на местния пазар. Мащабите на вътрешния пазар на КНР са осъзнато конкурентно предимство на страната. Друга предпоставка за увеличаващия се обем износ на КНР е увеличаващото се количество и качество на иновациите в маркетинга, като лидерството им в най-новите комуникационни технологии способства за това. Пример е платформата TikTok, чийто замисъл е да намали дължината на търговската верига – дистанцията между производителите и крайния потребител, давайки висока гъвкавост на поръчките.

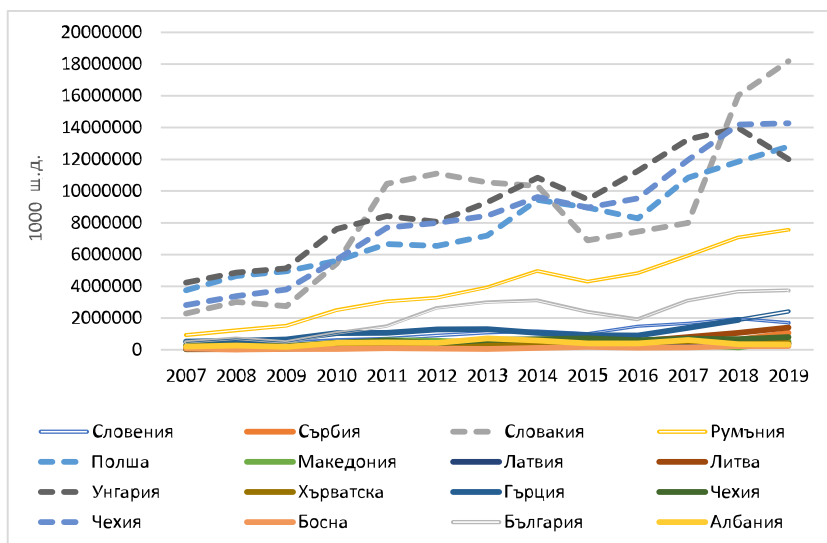
Технологичното ниво на фирмите в седемнадесетте страни от инициативата често е по-ниско от това дори и на китайските им конкуренти. Това оказва влияние и върху стокообмена между седемнадесетте страни от инициативата и КНР. От КНР пристигат стоки с висока добавена стойност, както и такива с ниска, но износьт на страните от ЦИЕ, участващи в инициативата, има далеч по-любопитна структура – в износа присъстват и суровини за китайската икономика, които заемат значителен дял.

Анализът на търговския обмен между 17-те от КНР и страните от Централна и Източна Европа показва, че положителното салдо на КНР нараства. Единствената страна, която има положително търговско салдо с КНР, е Словения, а за България отрицателното търговско салдо се увеличава.

Износ

Анализът на данните показва, че търговията на КНР се е увеличила само с малка група страни: Полша, Чехия, Унгария, Словакия, Гърция, Словения и Румъния. Влиянието на инициативата 17+1 върху стокообмена продължава да бъде отворен въпрос.

Фигура 2.2.1. Износ на Китайската народна република към страните 17+1⁶²



Източник: по данни на WITS

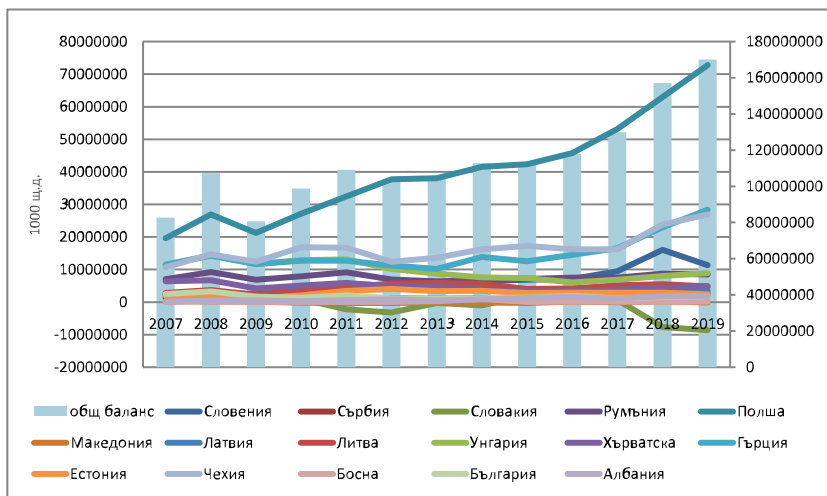
Страните от Вишеградската четворка (V4) приемат най-голяма част от износа на КНР, и в частност Полша. За страните от тази група е характерна експортна зависимост към Германия. Приблизително 30% от техния износ е насочен към тази страна. Вносът на

⁶² През март 2021 г. Литва напуска инициативата на КНР 16+1.

електрически компоненти от КНР допълнително задълбочава експортната им зависимост, където получателите са немски фирми.

Стартирането на инициативата 16+1 през 2012 г. дава възможност на износа към страните от V4 и страни като Румъния, България, Гърция и Словения да се увеличи. Увеличението обхваща стоките, готови за потребление, машини и оборудване.

Фигура 2.2.2. Търговски баланс на КНР със страните от ЦИЕ



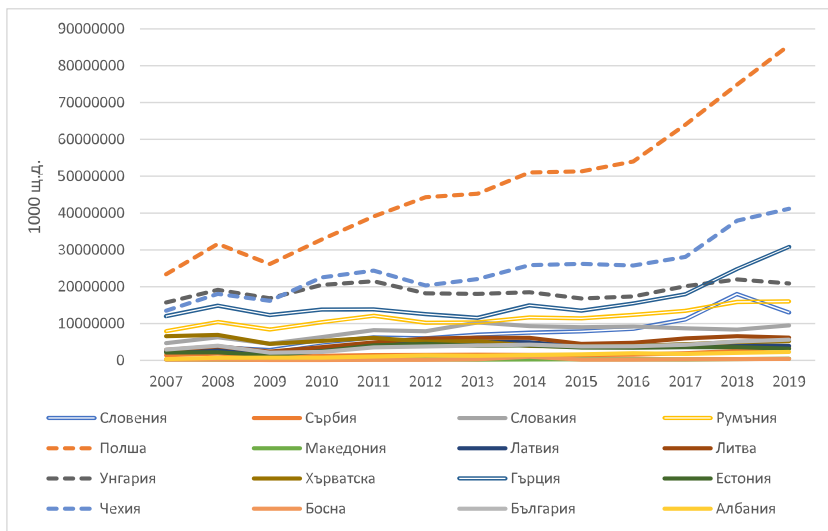
Източник: по данни на WITS

За периода 2012 – 2019 г. най-сериозен е ръстът на износа към Полша – 95%, Чехия – 78%, Словакия – 63%, Унгария – 49%. Страните от втората група: съответно Гърция 145%, Словения – 116%, Румъния – 56%, и България – 47%. Продуктовите категории, в които е концентриран износът на КНР, са машини и електронни компоненти. Групата на балканските държави получава от КНР текстил и химикали за Румъния, Гърция, Словения и България. Най-висок дял в износа на КНР с направление страните от 17+1 има този на стоките с висока добавена стойност. Това се дължи на политиката на правителството на КНР да развива предимно високотехнологични производства, както и да приема ПЧИ, насочени към производството на продукти с висока добавена стойност.

Внос

Вносите от V4 е концентриран в продуктовете групи на превозни средства, машини и електроника. Изключение прави Полша, откъдето КНР внася и метали като мед и медни сплави и руди.

Фигура 2.2.3. Внос на КНР от страните от 17+1



Източник: по данни на WITS

През последните десет години се наблюдаваха и структурни промени в търговията със страните от ЦИЕ. КНР увеличи вноса на високотехнологични стоки, като тук водеща от Вишеградската четворка е Унгария. Тази търговия на високотехнологични електронни компоненти се дължи преди всичко на глобални компании, които имат производство в Унгария. Това са големи компании предимно от автомобилния сектор. Голямата част от търговията на КНР с Вишеградската четворка са стоки, които се движат в глобални вериги за доставка на мултинационални корпорации. Обемът на търговията между всяка от страните от ЦИЕ е по-малък в сравнение с обема между Германия и КНР. Това означава, че търговските обеми са свързани предимно с решенията на една или друга

корпорация, което потвърждава статута на зависими капиталисти на страните от ЦИЕ.

Търговия по страни

Полша е страната, която приема най-голям дял от търговията с КНР – основно през пристанището в Гданск, което е само на 24 ч. плаване от това в Ротердам. Пристанищната инфраструктура е върху повече от 1091,6 хектара, от които 412,6 хектара във водата (М. Ziemska, 2019). Портът разполага с 38 терминала и контейнерен терминал. КНР с успех експлоатира географските и инфраструктурните предимства на това пристанище, което дава възможност за доставка на товари до географския център на Европа. Полша има отрицателно външнотърговско салдо след 2014 г., изключение от тази тенденция е само 2018 г.

Фигура 2.2.4. Търговски баланс на Полша



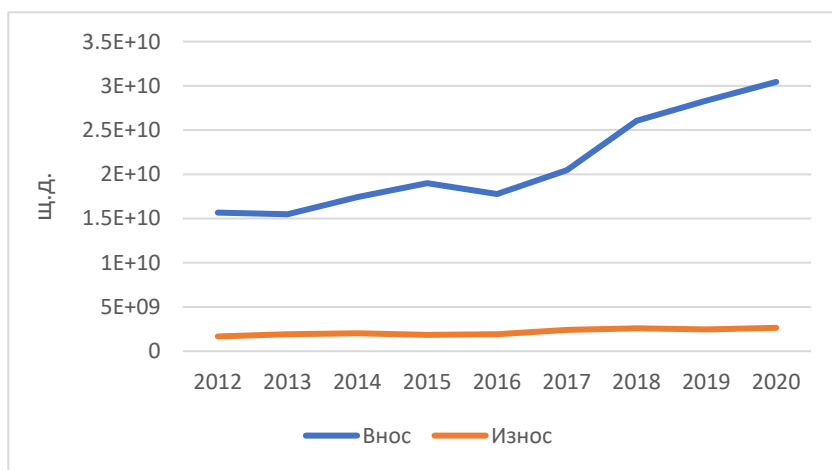
Източник: Statista

Нарастването на обемите на търговия между Полша и КНР се дължи и на нарастващия апетит на КНР към природни ресурси. Още през 2004 г. между Полша и КНР беше сключено споразумение, засягащо производството на медна руда в Полша и износа на същата към КНР. През 2009 г. беше сключено следващо споразумение за доставка на 40 000 тона мед в КНР. Това е предпоставка

и през 2019 г. медта да има най-голям дял в износа на Полша – 661 млн. щ.д. На второ място са машини и оборудване с 504 млн., а на трето е електрическо и електронно оборудване с 318 млн. щ.д.

Чехия е следващ търговски партньор, който допринася за общото за групата страни отрицателно търговско салдо. Само за 2020 г. вносът на Чехия от КНР е на стойност 30,45 млрд. щ.д., а изнесените стоки са на стойност 2,64 млрд. щ.д. Това се дължи най-вече на вноса на електрическо и електронно оборудване на стойност 14 млрд. щ.д. за 2020 г., машини и оборудване на стойност 8,16 млрд. щ.д. В структурата на износа на Чехия най-висок дял имат електроника и електрическо оборудване за 600 млн. щ.д., машини за 597,74 млн. щ.д. и оптическо оборудване и медицинска апаратура за 222,69 млн. щ.д.

Фигура 2.2.5. Търговия на Чехия с КНР



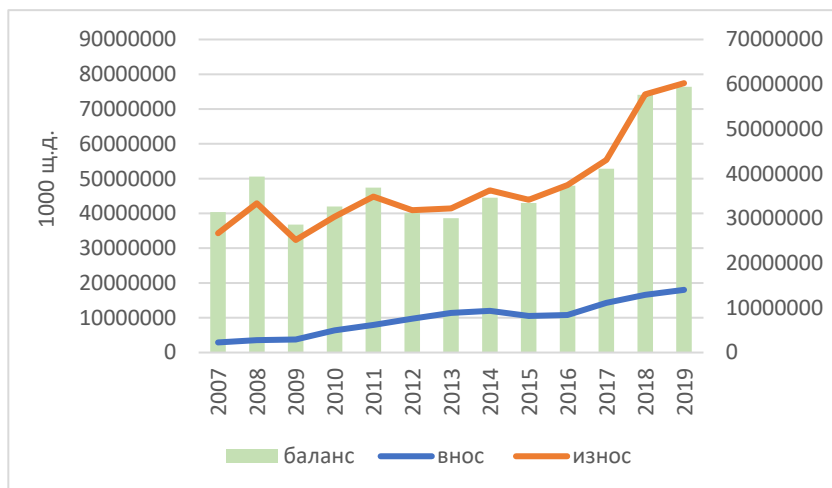
Източник: WITS

Износът на Унгария към КНР за 2020 г. е на стойност 2,04 млрд. евро, а структурата му е близка до тази на Чехия – електрическото и електронно оборудване има най-висок дял, следват машини и оптическо оборудване. Стойността на вноса от КНР е 8,72 млрд. щ.д. за 2020 г. – най-голям дял имат електрическото и

електронно оборудване с 3,13 млрд. щ.д. и машини и оборудване с 1,81 млрд. щ.д.

Най-важните търговски партньори на КНР на Балканите са Гърция и Румъния, които формират най-висок обем от търговията. Следващите по обем търговски партньори са Словения, България и Сърбия. За 2019 г. най-големи търговски дефицити с КНР имат страните Гърция – 28,3 млрд. щ.д., Словения – 11,3 млрд. щ.д., Румъния – 8,4 млрд. щ.д., Сърбия – 2,57 млрд. щ.д., и България 1,8 млрд. щ.д. Продуктовата структура на търговията на КНР със страни като С. Македония и Черна гора включва в най-голяма степен износ на нискотехнологични стоки и внос на метални сплави, от които има нужда китайската икономика. Албания изнася хромова руда за КНР, което представлява 60% от обема на износа ѝ към КНР. Аграрни продукти и текстил представят над 80% от износа на Босна и Херцеговина за КНР.

Фигура 2.2.6. Търговия на КНР със страните от Балканите



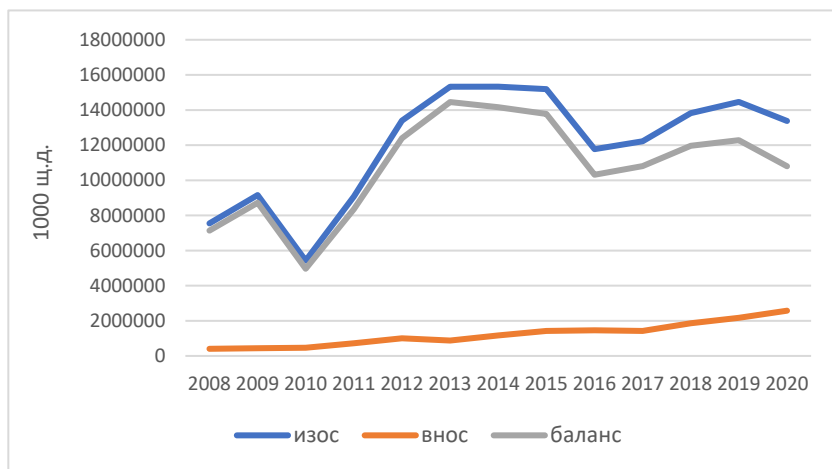
Източник: по данни на WITS

Стратегически партньор, през който преминават товарни потоци, е Гърция. Споразумението за пристанището е част от пакета от 16 търговски сделки, които КНР и Гърция сключиха на 17

ноември 2019 г. в Атина, Гърция. Китайският контейнерен оператор COSCO спечели 35 г. концесия да развие и оперира пристанището и в момента. През 2016 г. COSCO Shipping закупи 51% от порта. Компанията планира инвестиции от 600 млн. евро, като 300 млн. ще бъдат направени до 2022 г., което позволява да придобие още 16% от собствеността на пристанището. Това развитие обяснява високото положително търговско салдо на КНР с Гърция. Гръцкият износ, насочен към КНР, е на стойност само 975 млн. щ.д. за 2020 г., а вносите са на стойност 7,74 млрд. щ.д. В структурата на гръцкия износ преобладават минерални горива и дестилационни продукти с обем 468,64 млн. щ.д., следвани от природни изкопаеми минерали – сяра, соли, цимент и др., на стойност 237,96 млн. щ.д.

Структурата на вноса на КНР от групата на балканските страни включва метали и техни сплави за България, индустриални стоки за Румъния, за Словения химикали и промишлени стоки, а за Гърция химикали и от категорията други стоки.

Фигура 2.2.7. Търговски баланс на КНР с балтийските републики



Източник: по данни на WITS

Словения, Румъния и Хърватска имат различна структура на износа към КНР от тази на Гърция и България. Словения изнася компоненти за автомобили, които имат слабо, но стабилно

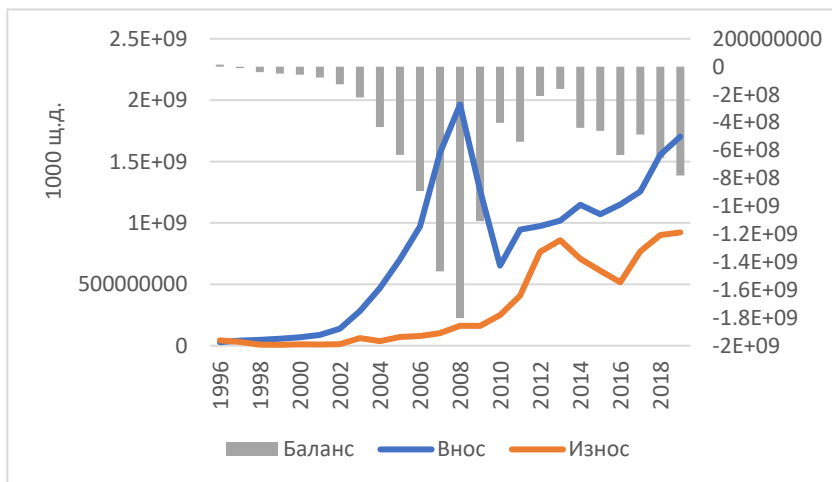
увеличение на обемите. Автомобилните компоненти се появяват в структурата на износа на Словения след 2015 г. и през 2019 г. съставляват над 20% в структурата на износа ѝ. Тази промяна се дължи на компаниите „Рено“ и „Даймлер“, които имат изнесени производства в Словения.

Търговията на трите балтийски републики има най-малки обеми в сравнение с останалите страни от инициативата. Въпреки това се наблюдава увеличение на търговските обеми и стабилизиране на китайското положително салдо. Основните продуктови групи за износа на КНР към Латвия са отново индустриални стоки и химикали, а в структурата на вноса най-голям дял имат химически продукти, категория други и индустриални стоки. При търговията на КНР с Литва отново най-висок дял имат химикалите и индустриалните стоки, а при вноса химикали, категория други и индустриални стоки. Структурата на търговията на КНР с Естония има следната структура: по износа най-висок дял имат химикалите, индустриалните стоки и транспортните средства, а по вноса се наблюдава отново същата структура. Структурата на износа на балтийските републики варира през годините. За Латвия аграрните продукти достигат и до 50% от износа.

2.3. Търговия със стоки България – КНР

България и КНР установяват дипломатически отношения веднага след Втората световна война – през 1948 г. Първото търговско споразумение между двете страни е подписано през 1952 г. и още същата година търговският обмен достига 3,75 млн. щатски долара. През 1985 г. между двете страни се създава междуправителствена смесена комисия за икономическо, търговско, научно-техническо сътрудничество, която е преименувана в Комисия за икономическо сътрудничество, и до този момент са се състояли 13 сесии.

Фигура 2.2.8. Търговия със стоки между България и КНР

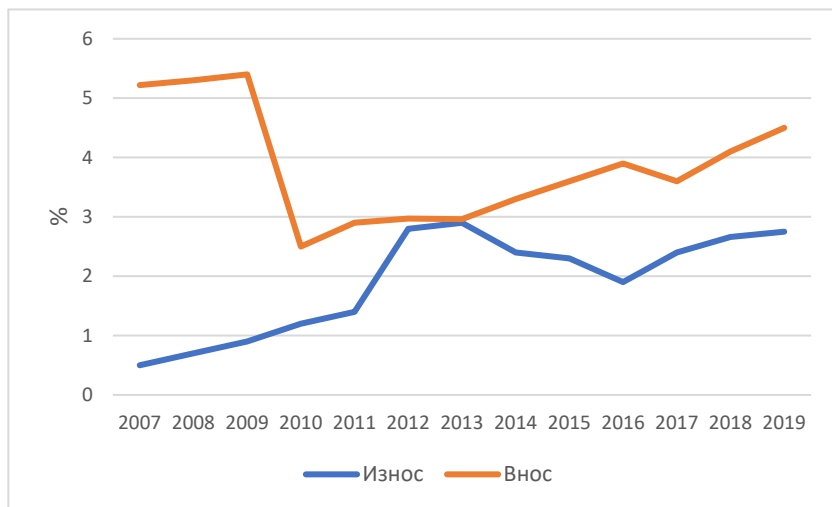


Източник: по данни на WITS

Търговията между България и КНР отбелязва две десетилетия на увеличение на търгуваните обеми. Отварянето на КНР след приемането ѝ в СТО и трите входящи вълни на ПЧИ, между 1999 и 2005 г., предопределиха ролята на КНР в световната търговия. Естествено, дойде и увеличаване стокообмена ѝ с България. Интензифициране на търговията между двете страни се наблюдава във всички стокови категории. Анализът на търговските отношения на България с КНР, в контекста на инициативата 17+1, дава възможност да направим и някои паралели.

Търговският баланс за България, както и при другите участници в инициативата, е отрицателен. Забелязваме тенденция на нарастване на отрицателното салдо с КНР, а след 2012 г. увеличението е рязко. Приемането на България в ЕС даде тласък на търговията на страната, но успоредно с това се увеличи и търговията и с КНР.

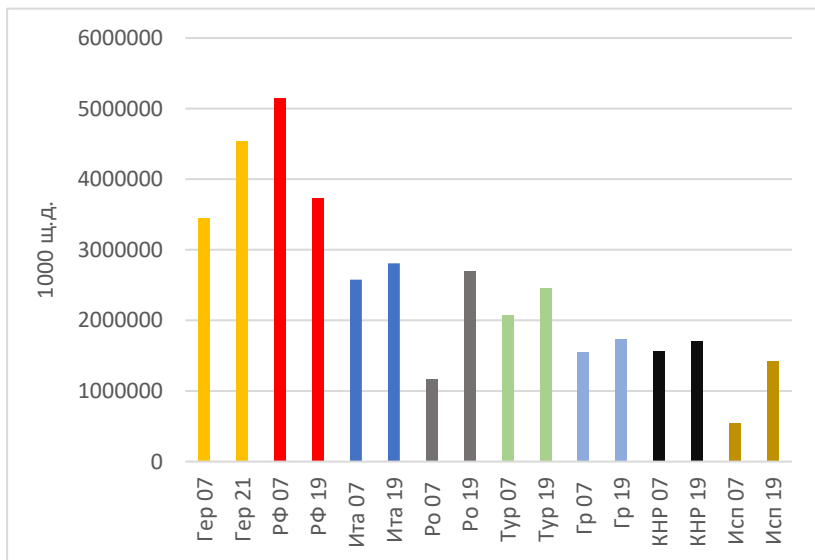
Фигура 2.2.9. Дял на КНР в търговията със стоки на България



Източник: по данни на WITS

КНР има нарастващ дял във вноса и износа на България, но при вноса има специфика, засягаща китайски стоки, обмитявани в други държави от ЕС. В този смисъл китайски стоки, продавани на българския пазар, са обмитени в друга държава членка и пристигат в България със страна на произход ЕС. По този начин официалните данни за китайския внос в България по всяка вероятност се различават от реалното предлагане на пазара. КНР е вторият по обем на търговията търговски партньор на ЕС – за 2020 г. стойността на търговския обмен е 586 млрд. евро (внос на стойност 383,4 млрд. евро и износ на стойност 202,6 млрд. евро). КНР е беше на 29-о място като търговски партньор на България по износа, а през 2019 г. вече е на осмо място. По отношение на вноса през 2007 г. КНР беше на пето място, а през 2019 г. страната вече е на седмо място.

Фигура 2.2.10. Търговски стокообмен на България по вноса
2007 г. и 2019 г.



Източник: по данни на WITS

За България стойността на вноса от КНР за 2019 г. е 1,7 млрд. щ.д. а стойността на износа е 0,922 млрд. щ.д. Сред най-търгуваните стокови групи при вноса са: машини и оборудване, електрическо и електронно оборудване, мебели, осветление и полуфабрикати, транспортни средства, органична химия, пластмаси, оптично и фотооборудване, метали, алуминий и детски играчки.

Износ на България

Износът е доминиран от суровините. Най-голяма е стойността на мед, руди и шлага, електрическо и електронно оборудване, машини и оборудване, органична химия, играчки, оптично и фотографско оборудване, изделия от дърво, пластмаси, мебели и полуфабрикати. Това е показателно за ориентацията на китайската икономика и нивото на стойността, която добавя към импортираните ресурси. Медните руди също имат сериозен дял в износа – 15%.

Таблица 2.1. Структура по износа към КНП

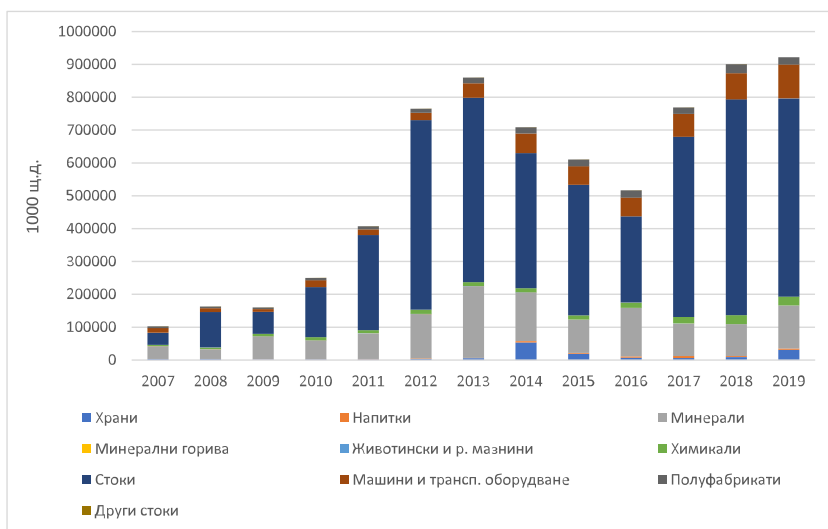
Номенклатура по износа	Стойност	Година
Мед	\$616,02M	2019
Руди и шлака	\$91,55M	2019
Електрическо и електронно оборудване	\$76,46M	2019
Машини	\$20,99M	2019
Зърно	\$20,71M	2019
Маслодайни, плодове, зърно	\$14,94M	2019
Опто-, фото, технически и медицинска апаратура	\$7,29M	2019
Пластмаси	\$7,19M	2019
Превозни средства извън групата на влакове и трамваи	\$6,52M	2019
Разни химически продукти	\$6,43M	2019
Етерични масла, парфюми, козметика, тоалетни принадлежности	\$5,20M	2019
Органична химия	\$4,78M	2019
Мебели, осветителни тела	\$3,82M	2019
Напитки, спиртни напитки, оцет	\$3,67M	2019
Играчки, спортни реквизити	\$3,19M	2019
Фармацевтични продукти	\$3,01M	2019
Остатъци, отпадъци от хранителната промишленост, фураж за животни	\$2,52M	2019
Разни хранителни продукти	\$2,51M	2019
Албуминоиди, модифицирани нишестета, лепила, ензими	\$2,15M	2019
Железопътна линия, трамвайни локомотиви, подвижен състав, оборудване	\$1,66M	2019
Разни изделия от неблагородни метали	\$1,61M	2019

Източник: по данни от Statista

Обща характеристика в структурата на износа на България и Полша е износът на ресурси. България изнася годишно мед за 616

млн. щ.д., а Полша за 661 млн. щ.д. За България износът на мед за КНР има дял от 72% в общия износ, а за Полша този показател е 24,5%. В този смисъл износът на Полша има по-балансирана структура. КНР се появи като дестинация за износ на мед в периода 2011 г./2012 г. До този момент дестинацията на мед от България са страните от ЕС. В този смисъл фирми от КНР успешно се конкурират за достъп до ресурси с тези фирми от ЕС.

Фигура 2.2.11. Структура на износ на България към КНР 2007 – 2019 г.



Източник: по данни на WITS

Потреблението на мед в КНР е пряко свързано с машиностроенето, автомобилната индустрия, производството на електроника и електронни компоненти. КНР поставя рекорд по внос на мед през 2020 г., когато страната внася над 4,67 млн. тона мед. Повишаващите се цени на метала и ниските запаси от меден скрап придвижват цените нагоре, което може да очакваме да ограничи вноса на мед в КНР.

За 2019 г. продуктовете категории в износа на България за КНР, които имат значителни дялове, са съответно:

– руди и шлака – 8,1%;

- електрическо и електронно оборудване – 7,2%;
- машини и оборудване – 1%;
- органична химия – 1%.

Другите продуктови категории имат дял, по-малък от 1%. Структурата за износа към КНР е обусловена от разликата в нивото на конкурентоспособност на китайските компании и конкурентите им, включително и тези от България.

Анализът на структурата на износа и на другите участници в инициативата 17+КНР показва общи характеристики. Страни като България, Полша, Сърбия, Албания, Босна и Херцеговина и Литва са източници на суровини за китайската икономика и консуматори на готова продукция. Структурата на техния износ е близка и включва преди всичко мед, руди, дървесина, зърно или други суровини:

- България – износ на мед на стойност 662 млн. щ.д.
- Полша – износ на мед на стойност 661 млн. щ.д.
- Сърбия, чийто годишен износ на мед е на стойност 263,51 млн. щ.д.;
- Албания – годишен износ на руди за 50,16 млн. щ.д. и на мед за 662 000 щ.д.;
- Босна и Херцеговина – износ на цинк за 2,51 млн. щ.д. и дърво и дървени елементи за 6,95 млн. щ.д.;
- Литва – зърно за 52,3 млн. щ.д., дърво и дървени елементи за 52,14 млн. щ.д. и мед за 30,4 млн. щ.д.

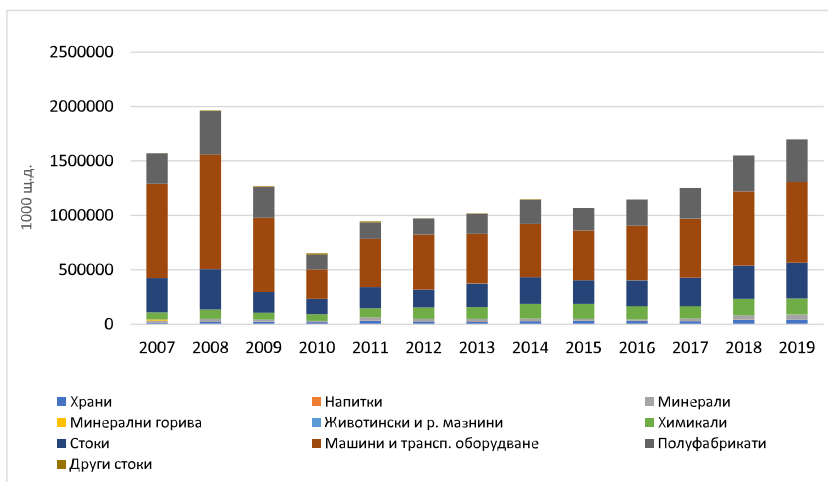
Средногодишният темп на нарастване на българския износ за периода на изследването е 24%, но търговията далеч не е балансирана – търговският дефицит нараства със средногодишен темп 10%.

Внос от КНР

България внася от КНР широк спектър стоки за крайно потребление и индустриални такива. В редица категории, включващи индустриални и стоки за крайно потребление, България и редица страни, членки на ЕС, показват експортна зависимост от китайския внос. В структурата на вноса с най-висок дял са стоки с висока добавена стойност – за крайно потребление, машини, оборудване и полуфабрикати. Импортната зависимост от КНР, износ предимно на

ресурси и внос на стоки с висока добавена стойност, обуславя увеличаване на отрицателното търговско салдо на България с КНР. Голяма част от стоките, навлизащи на пазара в България, са с произход ЕС, но са произведени в КНР. Такъв прочит на данните би показал значително по-високо отрицателно търговско салдо с КНР. За последните двадесет години наблюдаваме тенденция на увеличаване на вноса на стоки с висока добавена стойност. COVID-19 също допринася за промяната на структурата на вноса за България. На проведенния през ноември 2020 г. форум – СПЕ, президентът Си заяви, че КНР ще бъде основният двигател, който ще изтегли световната икономика от кризата, предизвикана от COVID-19. Днес наблюдаваме китайският внос да измества допълнително вноса от други страни. КНР се справи по-бързо с пандемията и започна по-рано възстановяването си.

Фигура 2.2.12. Структура на вноса за България от КНР 2007 – 2019 г.



Източник: по данни на WITS

Детайлният поглед в структурата на вноса ни показва, че най-търгуваните категории, с най-висок търгуван обем са електрическите машини, апарати и оборудване с дял от 11% и обем от 205 млн. щ.д. за 2019 г., следват машините за индустрията, които имат дял от 9,6% и обем от 170 млн. щ.д. за 2019 г. Вносът на стоките с висока

добавена стойност отбелязва стабилен ръст за последните пет години. На трето място са продукти на текстилната промишленост – дрехи и платове и други продукти, следва телекомуникационно и озвучително оборудване с дял от 5,4% и обем от 96 млн. щ.д. за 2019 г. Китайският внос става по-конкурентен и изтласква вносителите от други дестинации.

По отношение на вноса наблюдаваме широчина и дълбочина във всички продуктови категории. Най-висок дял имат машини и транспортно оборудване с 43,5% за 2019 г., следват полуфабрикати с 23%, химикали с 8%, стоки за крайно потребление с 19%, разни стоки за индустриално потребление. За последните десет години наблюдаваме устойчива тенденция на нарастване на вноса на машини и транспортно оборудване. Своя дял увеличават дори и стоките за крайно потребление – конфекция и галантерия.

Таблица 2.1. Структура по вноса от КНР

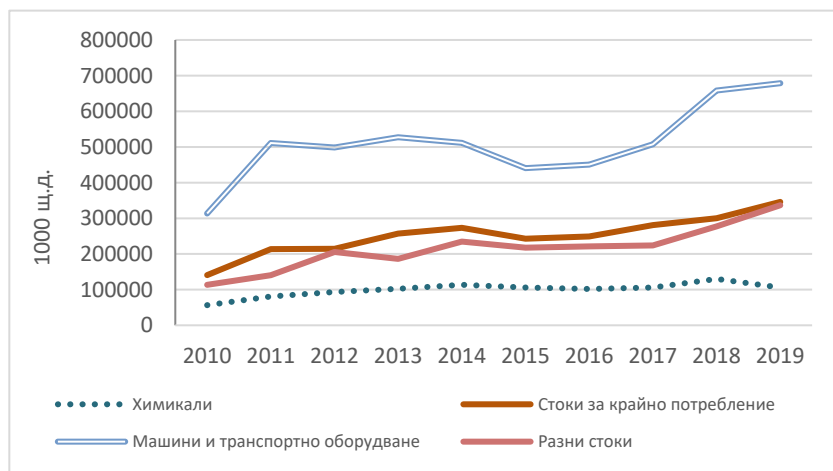
Номенклатура	Стойност	Година
Електрическо и електронно оборудване	\$319,11M	2020
Машини	\$304,37M	2020
Мебели, осветление	\$104,06M	2020
Превозни средства	\$86,03M	2020
Опто-, фото, технически и медицинска апаратура	\$62,15M	2020
Органична химия	\$56,75M	2020
Пластмаси	\$50,63M	2020
Играчки и спортна екипировка	\$44,50M	2020
Изделия от метали и стомана	\$39,28M	2020
Други текстилни изделия, дрехи	\$30,94M	2020
Изкуствени нишки	\$24,87M	2020
Плетени тъкани	\$23,15M	2020
Изкуствени щapelни влакна	\$20,76M	2020
Гума	\$20,68M	2020
Животински и растителни мазнини	\$19,30M	2020
Разни химически продукти	\$18,75M	2020
Дърво и изделия от дърво, дървени въглища	\$17,75M	2020

Облекла, плетени или плетени на една кука	\$15,52M	2020
Хартия и картон, изделия от целулоза, хартия и картон	\$15,17M	2020
Инструменти, прибори за хранене от благородни метали	\$15,06M	2020
Вълна, животинска коса, прежда и плат от конски косми	\$14,35M	2020
Алуминий	\$14,09M	2020

Източник: по данни от Statista

От таблицата, описваща структурата на вноса, се вижда ясно балансираната структура на китайския внос. КНР произвежда и доставя ключови компоненти за българската индустрия и основни потребителски стоки, включително храни.

Фигура 2.2.13. Внос от КНР, избрани категории



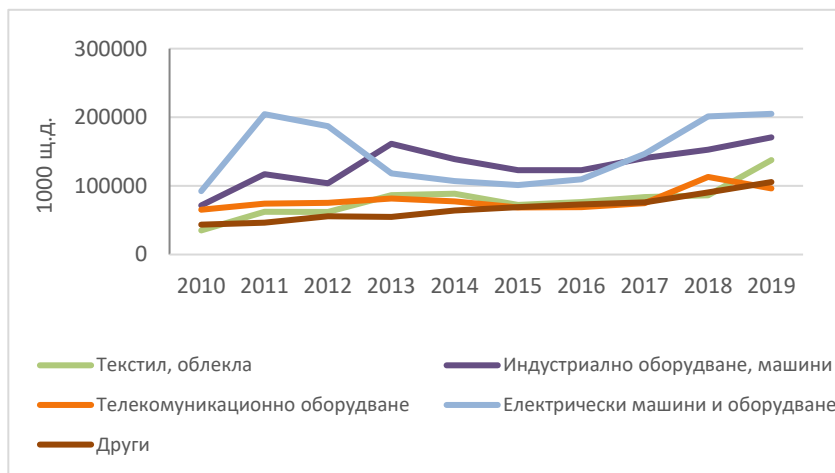
Източник: по данни на WITS

Най-голямата стокова група е тази на електрическото и електронното оборудване с 319 млн. щ.д., следват машини с 304 млн. щ.д. за 2020 г. Структурата на вноса от КНР се характеризира освен с балансираната структура, но и с висока добавена стойност в категориите с най-високите обеми и с високи обеми на стоки за

крайно потребление. Нарастването на стокооборота и особено в частта си по вноса от КНР валидира допускането, че българската икономика е импортоно зависима от китайския внос. Добавянето в анализа на стоките, произведени в КНР, но продавани на пазара у нас като такива с произход ЕС, ще покаже още по-силна импортна зависимост.

Средногодишното увеличение на вноса от КНР е 5,9%. За сравнение този показател за Полша е 12,18%, за Румъния е 7%, за Словакия 8%, а за Сърбия е 38,8%. Фактор на влияние в случая е, че българските портове не се използват интензивно да обслужват стокообмена с КНР и китайски стоки, внесени в България, се отчитат като вътреобщностно движение на стоки. Друг фактор е и липсата на директна комуникация по въздух с КНР, това допълнително усложнява транспорта до България и прави по-удобно митническо освобождаване в трети страни, които имат директна въздушна връзка с КНР.

Фигура 2.2.14. Внос за България, най-търгувани продукти



Източник: по данни на WITS

Перспективи пред търговията България – КНР

Вследствие на икономическата криза, която се базира на три фактора едновременно – структурен, цикличен и COVID-19, се

наблюдава широка вариация на износа от България. През септември 2020 г. износът на вино за КНР е бил само 6 литра, а това е 99,98% спад в сравнение със същия месец на 2019 г., когато България е изнесла 40,5 т вино на стойност 280 хил. щ.д. Изключение правят суровините, които България доставя.

Противоположни са тенденциите в КНР. Президентът Си в нарочно изявление предложи КНР да поеме възстановяването на световната икономика след преминаване на вълната от COVID-19. Строгите мерки за преодоляване разпространението на заразата дадоха резултат и в момента КНР отбелязва ръст на износа, а останалата част от света все още се бори с преодоляването на заразата. В резултат на това китайската икономика скоростно се възстановява от пандемията, респективно износът на КНР. Промисленото производство през ноември 2020 г. на страната се е увеличило със 7% в сравнение с ноември 2019 г. Очакваме икономиката на КНР да отбележи ръст през 2021 г., а икономиката на САЩ да се свие с 4%, на Германия с 5%, а на Еврозоната с 8%.

За ноември 2020 г. износът на КНР отбелязва 21% повишение спрямо същия месец на 2019 г. Износът е основно на компютърна техника, защитно облекло и др. Китайските износители успяват да заместят конкурентите си от други икономики и по този начин магнетизират скоростното си излизане от пандемията.

Темповете на развитие на българската икономика ѝ отреждат незавидно място на глобалната икономическа карта. Неслучайно най-големият по обем компонент в износа на страната са ресурсите. Както споменахме по-горе, не евтината работна ръка, евтината земя и евтините ресурси са привлекателни за инвеститорите, а тъкмо обратното – висококвалифициран труд, екосистеми в основни направления като ИТ, роботика, биотехнологии, електроника и други. Преди в страната да бъдат организирани подобни конкурентни структури, не бихме могли да имаме други очаквания за промяна структурата на износа на страната.

КНР е основен фактор в световната търговия. Страната успява да развие търговските си взаимоотношения и да увеличи износа. От друга страна, КНР успява да гарантира ресурсната обезпеченост на икономиката си и едновременно с това пазар на произведените стоки. Наблюдаваме нарастване на търговския стокообмен

на страната, базирано върху комплекс консистентни мерки за сътрудничество с търговските си партньори, които са изпълнени във всеобхватна стратегия за разширяване на икономическото си влияние и диверсифициране на търговските си отношения. Използва се стратегията от глобални към регионални, местни и локални инициативи за сътрудничество – от търговия, спорт, култура до износ на китайска народна медицина.

Инициативата „Един пояс, един път“ решава стратегически проблем – диверсификация на търговските пътища и развиване на капацитета. Морските търговски пътища за доставка на стоки от и към КНР са силно уязвими. Напрежението в Южнокитайско море е пример, че морските пътища за КНР лесно могат да бъдат затворени.

Въпреки усилията за развитие на инициативата 17+1, страните от ЦИЕ далеч не са сред най-важните търговски партньори на КНР. Наличието на инициативата 17+1 не означава, че КНР води преговори с региона като единен субект. КНР продължава воденето на двустранни преговори с всяка страна, по този начин извлича предимство.

Структурите на вноса и износа отразяват многостранните отношения в инициативата. Само структурата на износа на Вишеградската четворка включва стоки с висока добавена стойност. За останалите страни, включително България, наблюдаваме износ на суровини.

КНР извлича предимства от това, че повечето страни от ЦИЕ нямат последователна стратегия за търговските си отношения с КНР и тя конюнктурно се коригира със смяната на всяко правителство. Подходът на КНР е консистентен и точно за това страната е движещата сила зад инициативата 17+1, тя поставя дневния ред, с който останалите се съобразяват.

Основното предизвикателство за търговските отношения с КНР и за България е търговският дефицит. Статистическите данни за износа не бива да ни заблуждават – голяма част от износа за КНР от страните от ЦИЕ е контролиран от корпорации с центрове в Западна Европа. Това означава, че решенията на локално ниво – на зависимите капиталисти от ЦИЕ, ще останат почти без последици.

ПРИЛОЖЕНИЯ КЪМ ВТОРА ГЛАВА

Приложение 1. Внос на страните от 17+1 от КНР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Словения	608882,2	696010,4	902606,5	1074296	1176170	1014558	1477858	1658181	1959176	1700197
Сърбия	172936,1	263846,9	320381,9	543680,9	341216,7	417471	485341,7	620704,4	638783,7	1062706
Словакия	5436224	10463138	11105839	10532491	10316841	6884583	7447200	8003235	16035426	18173784
Румъния	2489195	3041516	3274615	3926428	4966014	4293904	4833497	5928398	7075675	7551168
Полша	5607981	6654169	6549974	7201508	9440302	8957235	8280700	10845267	11843338	12800448
Македония	360613,6	598348,8	561948,4	431986,4	361656	525862,9	179645,6	319864,6	162632,3	547554,5
Латвия	121341,5	182800	183168,9	225797,5	297099,5	285563,8	270768,1	364221	437033,1	376893,1
Литва	142341,6	227257,6	267744,7	334781	461958,7	455342,3	543840,5	797266,9	1068476	1396660
Унгария	7599963	8429935	8052979	9287538	10833152	9468320	11280117	13258362	13966805	12003538
Хърватска	168547,7	247268,5	233222,1	340786,5	302401,3	356602	492748	536615,5	626649,8	416337,1
Гърция	1053486	1070483	1288360	1300849	1064872	911939,5	899047,6	1377238	1879623	2424730
Естония	459416	591794,6	422486,1	607448,3	662226,5	714511,5	605365,6	699926,9	666228,5	801877,1
Чехия	5692606	7696665	8003830	8438870	9619796	8963175	9550075	11946947	14184660	14267798
Босна	56418,99	101140,6	75607,76	61103,91	110022,4	192068,1	130140,4	156218,1	237914,3	232968,8
България	1022172	1463074	2618985	2986271	3097576	2376886	1910070	3085890	3661580	3741659
Албания	446450	473439,6	434902,8	717831,9	584058,2	403045,6	398580,1	611582,3	348592,2	342142,9

Приложение 2. Износ на страните от 17+1 към КНР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Словения	4888938	6257549	6006902	6995504	7553153	7873285	8579252	11134236	18029160	13011312
Сърбия	1273994	1446722	1518347	1564161	1529490	1464397	1546077	1951282	2586440	3632509
Словакия	6329187	8217035	7886565	10283717	9309066	9014754	9201386	8733728	8381854	9521936
Румъния	10380087	12146682	10224179	10315465	11668015	11406194	12341377	13452252	15859115	16011622
Полша	32819481	39101047	44287569	45234491	51000460	51315265	53989666	63996479	74849887	85552268
Македония	175767,4	297491,3	286809,4	209011,5	255989,5	291279,1	299383,9	268153,4	375156,7	466723,5
Латвия	2980853	4434366	4935555	5138895	4954151	3790754	3995909	4299631	4305059	3949290
Литва	3598210	4891780	5927327	6194182	6134010	4466959	4773490	5954818	6569752	6212839
Унгария	20487958	21512683	18208839	18069262	18474744	16811769	17343432	20118739	21982643	20882090
Хърватска	5288360	6129544	5098476	5210242	3948863	3747751	3890769	4414950	4989771	5235633
Гърция	13789437	13793501	12530129	11510091	14915475	13479096	15446770	17918066	24795453	30776823
Естония	2500676	4072283	4464035	3997130	4106422	3516136	3453915	3567130	3584262	3211883
Чехия	22545575	24394460	20380148	22070729	25851333	26201949	25764763	28116633	37970157	41156267
Босна	128588,3	142737,6	159248,5	331137,3	1014245	202002,8	220181,9	280865,1	388531,1	401778,9
България	2335965	3534035	3795603	4028518	4286004	3806805	3852174	4227633	5144447	5612500
Албания	753219,3	1067026	1323447	1257203	1462956	1664524	1947883	1741519	2066977	2286287

Приложение 3. Търговски стокообмен на България с КНР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Храни	19068,56	28783,78	23477,02	25474,61	24380,86	19922,35	17827,25	20305,63	26149,09	29815,3
Напитки	762,39	1087,352	1049,318	1795,658	105,6	640,833	866,756	2548,635	4272,305	7334,839
Суровини, без горива	16334,42	29726,47	18273,32	16520,04	19324,19	15218,76	12664,46	23363,36	39514,56	34149,05
Минерални горива	20,28	32,019		0,75	728,187	0,612	0,102	1211,093	3823,57	56,926
Животински и растителни мазнини	0,587	0,739	27,284	30,945	59,237	209,88	58,6	89,76	921,587	1575,217
Химикали	56480,26	80680,59	93475,39	102250,7	113805,2	106128,7	101919,3	105940,8	129961,6	105889,6
Стоки за крайно потребление	140757,8	213770,1	214446,7	257290,3	273257,1	242831,8	248885,9	280990,9	300030,9	345991
Машини и транспортно оборудване	313594,2	510903,6	498490,5	527205,7	511742,9	440650,6	450587	507735,3	658339,8	678754,5
Разни стоки	113514,1	140608,5	205357,6	186415,4	234658,7	217599,6	221321,1	224037,2	277137,4	336593,3
Стоки, неklasифицирани другаде	373,773	22,465				56,345	1421,999	2824,711	2329,77	6106,444

Приложение 4. Търговия на балканските страни с КНР

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ВНОС										
Словения	4888938	6257549	6006902	6995504	7553153	7873285	8579252	11134236	18029160	13011312
Сърбия	1273994	1446722	1518347	1564161	1529490	1464397	1546077	1951282	2586440	3632509
Румъния	10380087	12146682	10224179	10315465	11668015	11406194	12341377	13452252	15859115	16011622

Македония	175767,4	297491,3	286809,4	209011,5	255989,5	291279,1	299383,9	268153,4	375156,7	466723,5
Хърватска	5288360	6129544	5098476	5210242	3948863	3747751	3890769	4414950	4989771	5235633
Гърция	13789437	13793501	12530129	11510091	14915475	13479096	15446770	17918066	24795453	30776823
Босна	128588,3	142737,6	159248,5	331137,3	1014245	202002,8	220181,9	280865,1	388531,1	401778,9
България	2335965	3534035	3795603	4028518	4286004	3806805	3852174	4227633	5144447	5612500
Албания	753219,3	1067026	1323447	1257203	1462956	1664524	1947883	1741519	2066977	2286287
Тотал	39014355	44815287	40943141	41421332	46634190	43935336	48123867	55388957	74235051	77435188
ИЗНОС										
Словения	608882,2	696010,4	902606,5	1074296	1176170	1014558	1477858	1658181	1959176	1700197
Сърбия	172936,1	263846,9	320381,9	543680,9	341216,7	417471	485341,7	620704,4	638783,7	1062706
Румъния	2489195	3041516	3274615	3926428	4966014	4293904	4833497	5928398	7075675	7551168
Македония	360613,6	598348,8	561948,4	431986,4	361656	525862,9	179645,6	319864,6	162632,3	547554,5
Хърватска	168547,7	247268,5	233222,1	340786,5	302401,3	356602	492748	536615,5	626649,8	416337,1
Гърция	1053486	1070483	1288360	1300849	1064872	911939,5	899047,6	1377238	1879623	2424730
Босна	56418,99	101140,6	75607,76	61103,91	110022,4	192068,1	130140,4	156218,1	237914,3	232968,8
България	1022172	1463074	2618985	2986271	3097576	2376886	1910070	3085890	3661580	3741659
Албания	446450	473439,6	434902,8	717831,9	584058,2	403045,6	398580,1	611582,3	348592,2	342142,9
Тотал	6378701	7955127	9710629	11383233	12003986	10492338	10806929	14294691	16590627	18019463
Баланс	32635654	36860159	31232512	30038099	34630204	33442998	37316938	41094265	57644424	59415724

Приложение 5. Търговия на Литва, Латвия и Естония с КНР

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Литва	2980853	4434366	4935555	5138895	4954151	3790754	3995909	4299631	4305059	3949290
Латвия	3598210	4891780	5927327	6194182	6134010	4466959	4773490	5954818	6569752	6212839
Естония	2500676	4072283	4464035	3997130	4106422	3516136	3453915	3567130	3584262	3211883
ОБЩО	9079739	13398429	15326916	15330208	15194583	11773848	12223314	13821580	14459074	13374013
Литва	121341,5	182800	183168,9	225797,5	297099,5	285563,8	270768,1	364221	437033,1	376893,1
Латвия	142341,6	227257,6	267744,7	334781	461958,7	455342,3	543840,5	797266,9	1068476	1396660
Естония	459416	591794,6	422486,1	607448,3	662226,5	714511,5	605365,6	699926,9	666228,5	801877,1
ОБЩО	723099,1	1001852	873399,7	1168027	1421285	1455418	1419974	1861415	2171737	2575430
Баланс	8356640	12396577	14453517	14162181	13773298	10318431	10803340	11960165	12287336	10798582

ТРЕТА ГЛАВА

Преките чуждестранни инвестиции в КНР и динамиката на инвестиционната политика на КНР зад граница

3.1. Въведение

Теориите в областта на международната икономика преживяват труден период да обяснят случващото се в международните икономически отношения след финансово-икономическата криза: ограниченията в свободното движение на преки чуждестранни инвестиции, насърчаването на местните икономики и ограничаване на зависимостта им от глобалната икономика и водещи икономики и др.

Глобалните тенденции в ПЧИ се оказват все повече под влиянието на регулаторни и политически фактори. За последните три години се отбелязва спад на глобалните нетни изходящи ПЧИ, като само за 2018 г. този спад е с 13% (ПЧИ намаляват на 1,3 трилиона щ.д.) главно заради значителното репатриране на акумулираните задгранични приходи от мултинационалните компании от САЩ вследствие реформите, предприети в тази страна през 2017 г. (UNCTAD, 2019). Това е свързано и с пренасочване на инвестициите от развитите страни – най-значително е намалението към ЕС и САЩ, и стабилизиране на потоците към развиващите се страни, чийто дял в привлечените през 2018 г. достига 54%. Надеждите за нарастване на презграничните капиталови потоци са свързани с китайските инвестиции.

Променя се характерът на международните икономически отношения, като въпросът вече не е в обема на инвестициите, нито в работните места и добавената стойност, която създават, а до техния потенциал да контролират икономическата и политическата система. Традиционните форми на инвестиции в съвременния свят се променят и ефектите от тях също. Дигиталната експанзия на Китай поражда усещане за рискове. Американската администрация се опитва да предотврати достъпа на китайски компании до мрежи

с лични данни на гражданите. Политиката е за създаване на т. нар. „чисти мрежи“, включваща 5G мрежи, големи данни (big data), облачни услуги и други. Много вероятно е тези политики да доведат до разделяне на глобалната икономика, която и без това преживява трудни времена. Технологичният трансфер, който се считаше като основен мотив и положителен ефект за приемащите ПЧИ икономики, сега се счита за основен риск за стабилността на тези икономики и националната им сигурност.

Променият се характер на съвременната глобална икономика променя характера и смисъла на презграничните инвестиции, а дигитализацията на инвестициите налага преосмисляне на теорията в контекста на нарастващото противопоставяне и затваряне на големите икономики. Диверсификацията на презграничните капиталови потоци в различни видове и форми, както и техните дестинации и източници се дължи до голяма степен и на излизането на Китай на тези пазари. Дефинирането на китайските инвестиции в рамките на класическите теории се оказва предизвикателство. Китайските инвестиции могат да се разберат в контекста на спецификата на китайския икономически модел, който е твърде различен, за да бъде обяснен с конвенционалната пазарна икономика и теориите за нея.

Китайските инвестиции в чужбина през последните десет години се увеличиха значително. Либералният режим и неограничен достъп на потоците от преки чуждестранни инвестиции създаде благоприятна среда за проникване на китайски компании в чужбина не само изнасяйки стоки и услуги, но и установявайки стопанска дейност и контрол върху местни компании. Китайската активна външноикономическа политика получи различна реакция в отделните страни и региони. В някои страни се счита, че навлизането на китайски инвестиции е свързано с рискове за националната сигурност, в други страни, че техните икономики не печелят от китайските инвестиции, докато трети страни насърчават притока на ПЧИ от тази страна.

В академичната литература тяхната същност и факторна обусловеност не намират консенсусна оценка, което е основа и за различните политики и регулаторни режими специално за инвестициите от Китай. Един от проблемите при анализа на китайските

инвестиции е ограничеността на информацията за тях, затова обективната оценка се нуждае от задълбочени и представителни емпирични изследвания, чиито резултати да навигират оценките и да служат за надеждна основа на политиката по чуждестранните инвестиции.

Целта на тази глава е да се открие спецификата, факторите и ефектите от китайските инвестиции в България на основата на сравнение с натрупания опит с китайските ПЧИ на глобално равнище и в ЕС. Изследването се осъществява чрез методология, интегрираща макроподход (анализ на инвестиционните потоци на базата на статистически данни) и микроподход (на базата на анализа на резултатите на специално проведено емпирично изследване на китайските компании в България).

Търси се отговор на важни въпроси, които биха подпомогнали разбирането за китайските инвестиции и тяхната роля за икономиката, и по-конкретно:

- Може ли конвенционалната теория за ПЧИ да обясни китайските инвестиции
- Кои са основните фактори, които мотивират преките чуждестранни инвестиции от Китай
- Има ли различия между мотивацията и ефектите на китайските инвестиции в различните региони на света
- Има ли разлика в спецификата на инвестициите на китайската държава и частните китайски инвестиции
- Печелят ли китайските инвеститори в чужбина
- Застрашават ли националната сигурност китайските инвестиции
- Трябва ли да се насърчават или ограничават ПЧИ от Китай в България

В първата част се дефинират методологията на изследването и необходимостта да се прилага интегриран подход на макро- и микроравнище.

Във втората част се прави анализ на теориите за ПЧИ и тяхната приложимост по отношение на ПЧИ от Китай, за да се открие тяхната специфика и се дефинират основните видове и форми, които да бъдат проучени на базата на анализа на статистиката и резултатите от емпиричното изследване в България.

В третата част се проследяват основните потоци ПЧИ в глобален план и в България, като се прави сравнение на същността, мотивацията и специфичните ефекти на ПЧИ в различни региони на света.

3.2. Методология на изследването и източници на информация

През последното десетилетие редица автори изследват ефекта на китайските инвестиции в техните страни и региони. В този контекст представлява интерес да се изследва доколко опитът на другите страни се повтаря в България, като се вземат предвид спецификите на тази малка отворена икономика. На базата на сходни изследвания и направеното емпирично изследване на китайски инвестиции в България се оценява вероятността за разширяване на китайските инвестиции в България. Анализират се ползите и рисковете от китайските инвестиции и доколко те се материализират, както и пречките и проблемите, които те срещат в България.

Анализът се осъществява чрез използването на интегрирана методология, съчетаваща макро- и микроанализ. Анализират се на макроравнище входящите и изходящи потоци ПЧИ от/в Китай в динамика. На микроравнище се провеждат две емпирични проучвания. Първото емпирично изследване е проведено чрез стандартизирани интервюта на компании в България с китайско участие. Целта на това изследване е да се проучи:

- Състоянието на китайските компании в България към момента и в исторически план от годината на създаването им,
- Да се оцени доколко успешни или неуспешни са тези компании,
- Да се разкрият факторите и причините за успеха. Специално внимание се отделя на неуспешните инвестиции – доколко това е резултат на неблагоприятни условия в България или е резултат на погрешни фирмени политики, ограничена адаптивност и други.

Прекият интервюта с ръководители на предприятия, контролирани от китайски инвеститори, са проведени чрез анкетна карта

(Приложение 1). Обобщените отговори са представени в Приложение 2.

В допълнение, на емпиричното изследване е направен финансов анализ на избраните предприятия чрез анализ на финансовите отчети и годишните баланси на изследваните компании от датата на създаването до последната година, за която има отчети. Информацията е допълнена с контент анализ на медиите относно проучваните компании.

3.3. Развитие на теорията за ПЧИ и особеностите на тяхната приложимост към китайските ПЧИ

Историческият преглед на теорията за ПЧИ показва, че тя черпи своята динамика от промените в характера, дестинациите и факторите, движещи ПЧИ. С промяната на същността, структурата, характера и поведението на мултинационалните компании се променят и теориите за преките чуждестранни инвестиции.

В периода на колонизацията създаването на презгранични компании създава научен интерес към презграничните инвестиции. Мултинационалните компании се превръщат във финансово-икономически инструмент за установяване на новите политически системи. Между Първата и Втората световна война Обединеното кралство се превръща в основен инвеститор в света и това движение доминира теорията през този период. След края на Втората световна война нарастването на инвестициите от САЩ в Европа и трансфера на технологии насърчава създаването на нови школи и теории за ПЧИ. С възстановяването на Европа и Япония намаляват ПЧИ от САЩ в тези страни и те се насочват към развиващите се страни – период, в който теорията за ПЧИ доказва тяхната полза за приемащите страни, и по този начин стимулира либерализацията на достъпа на чуждестранните инвестиции и съдейства за развитие на политиките за привличане на ПЧИ. Засилва се конкуренцията между държавите за привличане на повече и по-стратегически инвеститори.

През 80-те години отново се променя структурата на глобалните инвестиционни потоци – САЩ стават най-големият реципиент на ПЧИ, а Япония най-големият износител. През 90-те намалява

ролята на Япония и в по-голяма степен сливанията и поглъщанията движат ПЧИ. Разпадането на социалистическия блок насърчи инвестициите към тези страни, а теорията в областта на приватизацията стана основа за привличане на инвестиции и за преход от централизирана планова към пазарна икономика.

В началото на настоящия век нараснаха инвестициите от развиващите се към развитите страни. **Развитието на ПЧИ стимулира и развитието на теорията, а последните години са наситени с промени, които търсят своето научно обяснение.** Няколко важни промени поставят на изпитание традиционното разбиране за ПЧИ.

Конвенционалната теория се занимава основно с причините и факторите, които мотивират компаниите от развитите страни да инвестират в по-слаборазвитите страни. През последните десетилетия обаче значително нараснаха обратните потоци от т. нар. нововъзникващи пазарни икономики към развитите икономики – процес, който се разшири особено след финансово-икономическата криза. Трансфер на знания, технологии и капитал протича от по-слабо развити към по-развити страни (Christova-Balkanska I., 2009).

Групата на мултинационалните компании се променя, като в нея все повече участват азиатски компании, променя се и тяхното поведение, предвид усложнената среда за техните инвестиции – въвеждане на мониторинг и регулаторни ограничения. Такъв е случаят с китайските инвестиции, особено след тяхната експанзия след финансово-икономическата криза (Clegg, L. J., Voss, H., 2018). Променя се и вътрешната структура на ПЧИ, дигитализират се каналите на проникване, променя се политическото и обществено мнение за инвестициите, въвеждат се все повече ограничения.

Въпреки че някои автори се опитват да защитят универсалната валидност на досегашните теории, въпросът е достатъчна ли е конвенционалната „западна“ теория за преките чуждестранни инвестиции, за да обясни спецификата на „източните“, и в частност на китайските инвестиции. Някои автори тестват релевантността на популярните теории за ПЧИ към китайските инвестиции и приложимостта на традиционната мотивация на ПЧИ в четирите категории – търсене на пазари, търсене на суровини, търсене на стратегически активи и търсенето на по-висока ефективност чрез намаляване на разходите.

Теорията за перфектната конкуренция (идеалният конкурентен пазар) на MacDougall (1958) и по-късно на Kemp (1964) свързва движението на капитали между две страни в условията на свободно движение на капитала от едната към другата страна, при което производителността на капитала ще клони към изравняване между тях. По подобен начин се обясняват международните инвестиции и от Simpson (1962), Frankel (1965), Pearce и Rowan (1966) и Caves (1971). Критиката на тази теория от Kindleberger (1969) насочва към факта, че в съвременното развитие на ПЧИ най-големи по обем са инвестициите между развитите страни, чието равнище на икономиката е близко. Преливането на капитали от Китай към развитите страни трудно би се обяснило в рамките на тази теория, доколкото особено съвременните условия на движение на капитали са далеч от перфектната конкуренция. Китай упражнява контрол върху входящите потоци от инвестиции, а повечето развити страни въвеждат ограничения в достъпа на китайските инвестиции до техните икономики.

Ако теорията за неперфектната конкуренция (Hume, 1976) в по-голяма степен съответства на условията за ПЧИ на съвременния етап, то експанзията на китайски компании в чужбина трябва да се обясни с тяхното развитие към мултинационалност, при която индустриалните фирми реализират ползи от нея. Големите китайски компании – държавни и частни – през последните години акумулираха пазарна сила, за да надскочат националния китайски пазар, въпреки че на него те имат огромен капацитет да печелят не само заради огромния размер на пазара, но и поради неограничените възможности за растеж на вътрешното търсене. Китайските фирми в чужбина се конкурират с местните фирми, които са в подобри позиции на местния пазар, а в случая с китайските инвестиции, те са затруднени и от негативния имидж в някои развити страни. Според теорията за неперфектната конкуренция чуждестранните фирми са изложени и на валутен риск. За да проникнат и да са успешни на такъв пазар, чуждестранните компании трябва да имат сигурни предимства – защитени с патент високи технологии, брандове, маркетинг и мениджмънт капацитет и по-евтини източници за финансиране. При голяма част от китайските фирми тези предимства не само не са сигурни, но и не са валидни, което налага

субституция на тези предимства с политическа подкрепа, която има в повечето случаи и формата на финансова подкрепа от китайската държава. Предимствата на една компания са лесно трансферуеми в друга и това прави възможно мултинационалните компании (Caves, 1971). Вижданията на Graham и Krugman (1989), които свързват ПЧИ с технологическите предимства, като че ли обясняват технологичната експанзия на Китай в развитите икономики и намекуват за изоставането на САЩ и ЕС в много отношения в технологичния прогрес. Въпреки това, в съгласие с критиците на тези виждания (Robock and Simmond, 1983), може да се твърди, че технологичното предимство не е задължително да води до инвестиции в чужбина, тъй като технологичните компании могат да реализират значителни приходи, ако продадат лиценз или направят франчайз, или просто изнасят технологични стоки. Както се вижда по-долу в четвърта глава, високотехнологичните компании правят последното в по-малките – по-слабо развитите икономики – продават високотехнологични стоки („Хуауей“). В големите икономики те се установяват, при все че там поемат всички рискове и разходи, свързани с неперфектната конкуренция, която може да стопи технологичните предимства. По този начин се отговаря поне на първата част на въпроса, на който теорията на Химер не отговаря – а именно къде и защо ПЧИ се насочват. Отговорът на втората част на този въпрос е по-трудна в случая с китайските мултинационални компании. На помощ идва теорията на **Knickerbocker** (1973), която може да се причисли към групата на привържениците на теорията за неперфектните пазари. Обяснението на избора на дестинация би могло да се приложи и при някои големи китайски компании – стремежът да се дебютира на голям пазар и да се имитира поведението на сходни местни големи компании, тоест някаква форма на олигополно поведение (Altomonte and Pennings, 2003).

В еkleктичната теория на Дънинг (Dunning 1977 и Read, 2007) се добавя трети елемент – локализацията към основните теории за обусловеността на ПЧИ от неперфектния пазар – олигополните теории и теориите за интернационализацията. Тази теория се опитва да отговори на въпроса къде се лоцира едно или друго производство и защо. Дефинират се факторите, водещи до лоцирането на компании

от една в друга държава. Ако се анализират определените от него условия за установяването на компания в друга страна – OLI paradigm, то те трудно биха обяснили поведението на китайските компании, инвестиращи в чужбина. Първото условие – компанията да има предимства над местните компании, произвеждащи същия продукт – е трудно приложимо към съвременния пазар, особено в областта на технологичните продукти, които се променят всеки ден. Второто условие вероятно се изпълнява от някои компании, тоест по-изгодно им е да интернационализират тези предимства, вместо те да се трансферират/продадат под различна форма на местна компания в страната, в която се инвестира. Компанията инвестира в чужбина, ако тази локация има някои предимства конкретно за спецификата на тази фирма. Дънинг категорично е прав за това, че най-малко тези три условия трябва да са изпълнени, за да е налице солидна мотивация за една фирма, за да инвестира успешно. „Трикракото столче“ може да стои само ако са налице и трите крака/условия, докато при китайските големи мултинационални компании рядко се срещат заедно и трите условия. Тази теория се използва на фирмено равнище при вземане на решение, но при китайските инвестиции крупните стратегически компании, особено ако те са държавни, решенията не се вземат на фирмено равнище.

В търсене на обяснение на новите явления в преките чуждестранни инвестиции в периода след глобалната финансово-икономическа криза се забелязва една вълна от емпирични изследвания на китайските инвестиции в отделни страни и региони. Задава се вечният въпрос, който движи развитието на теорията за инвестициите: Защо се инвестира в чужбина? Изследвайки дейността на китайските компании в чужбина, се идентифицират основните мотиви и тяхната специфика. Според Yin-Wong Cheung и Xingwang Qian (2008) трябва да се разграничават мотивите на китайските инвестиции в развитите и развиващите се страни. Изследванията на споменатите Автори могат да послужат за формулиране на важно обобщение а именно, че китайските инвестиции са разнородни по своите дестинации, структура, мотивация и ефективност. Към направената оценка следва да се подхожда диференцирано.

Детерминантите на китайските инвестиции се базират в редица статии на емпирични изследвания върху отделни страни,

върху отделни китайски мултинационални компании, както и върху отделни региони.

Повечето от изследванията показват, че постигането на ефективност в производството е по-слабо изразен за китайските мултинационални компании мотив за интернационализация. След като производствените фактори в Китай са сравнително по-ниски, поради това не биха могли да развият конкурентно предимство на база на ефективност в чужбина. Редица изследвания показват слаба ефективност и ниски печалби на китайски инвестиции в чужбина. Затова трудно може да се обоснове тяхната мотивация в рамките на конвенционалното пазарно мислене и по-скоро обяснението се търси в непазарния характер на някои китайски инвестиции.

В Китай симбиозата между частни и държавни компании дава отражение и върху мотивацията, процеса и ефектите от интернационализацията им. Интерес представлява отговорът на въпроса каква е ползата за самите китайски компании от тяхната интернационализация, както и ползата за икономиката, в която инвестират. Ако не е налице тази двустранна полза, инвестициите са в риск. Отговорът на този въпрос се затруднява от спецификата на китайските инвестиции, в преобладаващата си част са държавни, а повечето големи частни се подпомагат от държавата в тяхната външна експанзия, определя и детерминантната роля на държавата в насочването и регулирането на поведението на китайските мултинационални компании. Чрез задграничните инвестиции държавата, а не отделните фирми взимат решенията, затова потенциално политически, а не икономически интереси могат да мотивират китайските инвестиции. Това прави тези инвестиции различни от традиционното разбиране и зарежда със скептицизъм и регулации политиката към тях. Тази теза е широко разпространена не само в политическите виждания и политики на някои развити страни, но и в академичната литература.

Друга характеристика на китайските инвестиции в чужбина, която в повечето изследвания се идентифицира, е, че основна движеща сила за тях е проникването и разширяването на пазарите (Peter J. Buckley, L. Jeremy Clegg, Adam R. Cross, Xin Liu, Hinrich Voss and Ping Zheng, 2007). В развиващите се страни основната мотивация на развиващите се страни е търсенето на суровини.

В противоречие с конвенционалното разбиране за ПЧИ, други изследвания достигат до извода, че китайските инвестиции се насочват към проекти с висок политически и икономически риск (Kolstad and Wiig, 2010; Buckley et al., 2007; Quer et al., 2011).

В някои изследвания се посочват културни фактори и тези, свързани с добрите политически отношения със страните, които мотивират китайските инвестиции в чужбина (Buckley et al., 2007; Cheng and Ma, 2008).

Повечето от изследванията на китайските инвестиции в чужбина са в периода до 2010 г., докато през последното десетилетие настъпиха съществени промени в средата за инвестиции, в частност за тези от Китай.

Прегледът на изследванията в рамките на конвенционалната теория и нейното сравнение с водещи китайски икономисти показва значителни разлики в разбирането за същността, измерването, ролята и политиката по чуждестранните инвестиции. Концептуално това е свързано и с характера на китайския икономически модел, който едва ли е коректно да се идентифицира като „държавен капитализъм“, но във всички случаи това е пазарна икономика, контролирана до голяма степен от държавата, и това се отнася и до чуждестранните инвестиции в Китай и китайските в чужбина.

Защо правителства насочват инвестиции в чужбина? В някои страни например американската политика „America First“ включва задържане на инвеститорите с различни инструменти в САЩ. Примери има и в ЕС. „Фондът за компенсиране на загубата на работни места“ допринася за възстановяването на загубите при закриването на работни места.

Докато вторият вид политика има ясни цели – разкриване на работни места и създаване на БВП вътре в страната, задържане на износа на капитали и т.н., то първият тип политика е по-трудно обясним. При функционираща пазарна икономика държавата подкрепя амбициите на големите компании да се интернационализират – „Шел“, „Макдоналдс“ и т.н., като инструмент за разширяване на икономическото пространство и пазари.

Отражение на специфичното китайско разбиране на чуждестранните инвестиции е и **статистиката**. Дефиницията за ПЧИ, която

се използва, е специфична и не съответства на общоприетата дефиниция съгласно методологията на шестото издание на Ръководството по платежен баланс и международната инвестиционна позиция⁶³.

В статистиката се отчитат две категории чуждестранни инвестиции в действителност оползотворени (Foreign direct investment actually utilised). След 2015 категорията „общи чуждестранни инвестиции действително оползотворени“ включва само преките чуждестранни инвестиции. До 2010 г. в тази категория са включвани и чуждестранните заеми.

„Чуждестранна пряка инвестиция представлява пряка инвестиция в Китай чрез създаване на фирми с чуждестранни инвестиции, съвместно използване и разработване на петролни ресурси с местни инвеститори и създаване на клонове на чуждестранни фирми. Чуждестранни инвестиции могат да се правят под формата на пари, физически инвестиции, неосезаеми активи и дялово участие, както и тяхната реинвестирана печалба“ (Сайт на Китайски статистически институт).⁶⁴

За разлика от дефиницията на МВФ и общата теория на ПЧИ, пряката инвестиция според китайската статистика не се свързва с контрола, а с всяко чуждестранно участие. Не е направено разграничение между преки и непреки инвестиции. Различията в методологията и дефиницията за чуждестранните инвестиции правят труден анализа, доколкото данните се различават и тенденциите в едната и другата статистика са различни. За целите на настоящото изследване се използват данните на Световната банка, а данните на китайската статистика се използват за анализа на структурата на инвестициите.

⁶³ OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment FOURTH EDITION 2008.

⁶⁴ Китайската статистика не разграничава поток от запас на ПЧИ; „Преките чуждестранни инвестиции се разбират в Китай, като съвместно проучване и разработване на петролни ресурси с местни инвеститори и създаване на браншови организации на чуждестранни предприятия. Чуждестранните инвестиции могат да бъдат направени под формата на парични средства, на физически инвестиции, на нематериални активи и собствен капитал и като реинвестирана печалба от направена инвестиция.

Значителното ограничение за изследванията на китайските инвестиции е, че статистиката и на Световната банка, и на Китайското статистическо бюро предоставят информация само за потоците (flows), а не и на запасите (stock). Друг съществен проблем е, че няма регулярна статистика за непреките инвестиции. Китайската експанзия на националните пазари на развитите страни се засилва и някои инцидентни данни показват, че китайски компании засилено купуват акции и облигации на водещи американски и европейски компании. Около 230 китайски компании с пазарна капитализация от около 1,8 трл. долара са били регистрирани на фондовите борси в САЩ в средата на 2020⁶⁵.

3.4. Динамика на китайските инвестиции в чужбина и чуждестранните в КНР

3.4.1. ПЧИ в КНР

Динамика и структура

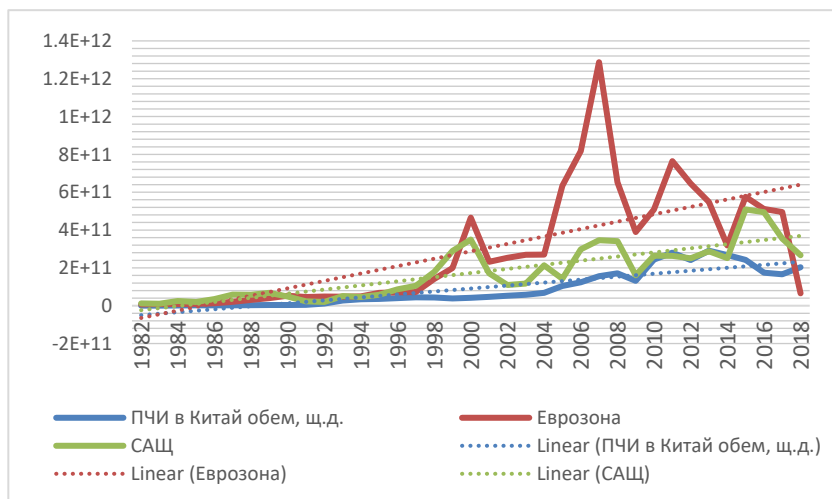
Китайската икономика е вторият най-голям реципиент на ПЧИ в света. Китайската икономическа доктрина не включва активно привличане на чуждестранни инвестиции и обвързване на националната икономика с глобалните вериги на стойността. Ограничителният режим и бавното непоследователно отваряне за чуждестранни инвестиции са обект на сериозни критики от най-развитите икономически страни. Налице е една нересипрочност, нелогична в условията на либерализирана международна среда за инвестиции. От една страна, Китай активно инвестира в чужбина, където достъпът на инвестициите в тези страни е либерализиран. Китайската икономическа доктрина е свързана с подкрепа глобализацията и либералната външна търговия и инвестиции. В същото време в китайската икономика са създадени пречки и регулаторни ограничения на достъпа до вътрешния пазар. В литературата тази асинхронност е обект на анализ в продължение на десетилетия. Основната теза в тези изследвания е, че проникването на китайския пазар е трудно, докато китайските фирми се възползват от либералния режим на

⁶⁵ Peterson Institute for International Economics.

свободното движение на капитали в развитите икономики и инвестират свободно в тях. Огромният китайски пазар привлича интереса на инвеститорите. Входящите и изходящите потоци от ПЧИ към/от Китай следва да се анализират съобразно привлекателността на китайския инвестиционен пазар за чуждестранните инвеститори.

Данните за абсолютния обем на потока на преките чуждестранни инвестиции в Китай показват значителен растеж в периода от началото на 90-те години и достигнал максимум през 2013 г. 291 млрд. щ.д (Фигура 1).

Фигура 3.4.1.1. ПЧИ входящ поток, в щ.д.

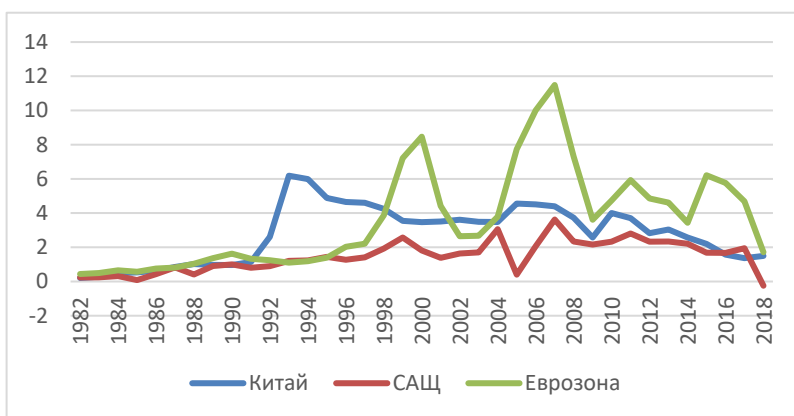


Източник: World Bank Open Data

Нарастването на обема на инвестициите в Китай е значително през годините на финансово-икономическата криза, когато те почти се удвояват. Доколко обаче това е свързано с бягство на инвеститорите от най-засегнатите пазари от световната финансова криза и пренасочване към китайския пазар е трудно да се твърди. Низходящата тенденция от последните години води до свиване на потока до 156 млрд. щд. през 2019 г.

След 2010 г. за период от четири години обемът на ПЧИ в САЩ и Китай почти се изравняват. След 2016 г. ПЧИ в САЩ и Еврозоната намаляват, като се сближават по обем с тези в Китай. Въпреки критиките че Китай е затворена икономика и че се въвеждат затруднения за чуждестранните инвеститори, обемът на ПЧИ в Китай е значителен и дори, в по голямата си част, през последното десетилетие, те се доближават до тези, които са влезли в САЩ. Този извод се потвърждава и от данните за ПЧИ, съотнесени с БВП (Фигура 2).

Фигура 3.4.1.2. ПЧИ входящ поток, % от БВП



Източник: World Bank Open Data

Тенденцията е към намаляване на постигнатия максимум от 6,2% през 1992 г. През периода 2016 – 2018 е под 2%⁶⁶. С такъв малък относителен дял едва ли може да се очаква значителен общ ефект върху китайската икономика от преките чуждестранни инвестиции. Както се вижда от данните, след 1996 г. до 2016 г. ПЧИ в Китай като дял от БВП изпреварват тези в САЩ. През последните три години двете страни се изравняват по този показател.

И по този показател Евроната е регион с най-значителни преки чуждестранни инвестиции. Икономиката на Евроната е отворена и привлекателна за ПЧИ и в същото време в по-голяма

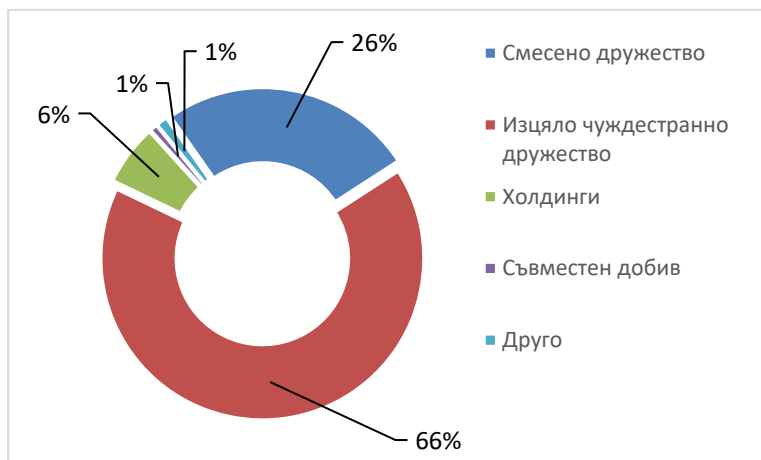
⁶⁶ Статистиката за ПЧИ в Китай на Световната банка започва от 1982.

степен зависеща от ПЧИ. Този показател достига високи равнища от около 11% през 2007 г., 8% през 2000 г. и около 6% през 2016 г. – значително над тези в Китай и САЩ.

Според китайската статистика, която отчита „преки чуждестранни инвестиции действително оползотворени“ (Foreign Direct Investment Actually Utilised), техният обем през 2018 г. е 134 млрд. щ.д. срещу 166 млрд. щ.д. според статистиката на Световната банка. В сравнение с 2017 г. инвестициите нарастват според китайската статистика, а намаляват според статистиката на Световната банка.

Според китайската статистика структурата на ПЧИ по страни е силно концентрирана в Азия. От отчетени 134 млрд. щ.д. през 2018 г. 107 млрд. щ.д. са от Азия, като с най-голям дял са инвестициите от Хонконг – 89,9 млрд. щ.д., втори по обем са инвестициите от Япония с около 3,8 млрд. щ.д. и Макао 1,3 млрд. щ.д. Данните за предходните години показват идентична структура.

Фигура 3.4.1.3. Структура на ПЧИ според формата, %



Източник: China Statistical Yearbook

ПЧИ (дефинирани по начина на китайската статистика) от Европа са 11,2 млрд. щ.д. през 2018 г. – слабо увеличение с около 2 млрд. щ.д. спрямо предходната година, но само 8,3% от

чуждестранните инвестиции в Китай. Всички държави от ЕС регистрират ПЧИ в Китай през последните две години, единствено не са регистрирани инвестиции от България, като дори и малки страни като Молдова и Армения са инвестирали в Китай през този период.

През последните две години ПЧИ от САЩ, въпреки че слабо нарастват, представляват едва 2% от общите ПЧИ в Китай.

Китайската статистика разграничава следните видове ПЧИ според формата им:

„Equity joint ventures“ – инвестиции в съвместни предприятия под формата на дялово участие;

„Contractual joint ventures“ – съвместни предприятия на договорна основа;

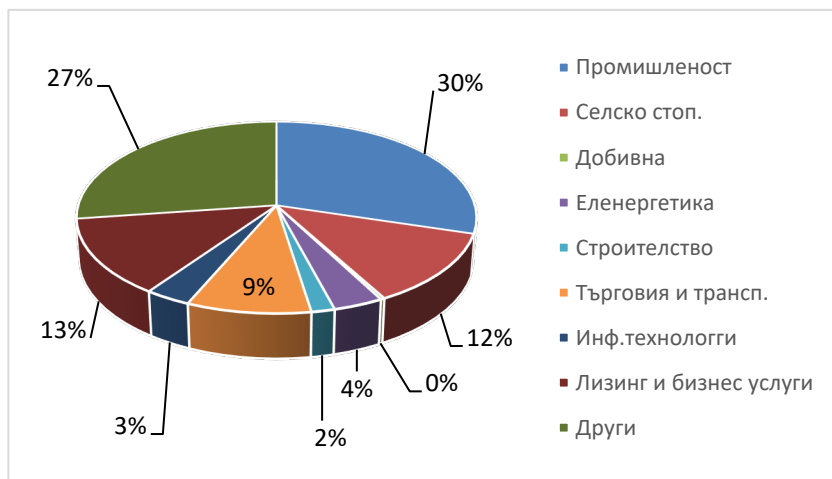
„Wholly foreign owned enterprise“ – изцяло чуждестранно предприятие;

„FDI shareholding Inc“. – Акционерно дружество с чуждестранно участие

Joint exploration – съвместен добив;

Partnership – партньорство.

Фигура 3.4.1.4. Структура на входящите ПЧИ в Китай по сектори, 2018



Източник: China Statistical Yearbook

ПЧИ в Китай формират силно диверсифицирана отраслова структура. Въпреки някои ограничения и активна политика за „насочване“ на външните инвестиции в приоритетни сектори и ограничаване в други, ПЧИ има във всички отрасли на икономиката, включително в чувствителни сектори като минната промишленост, електроенергетиката и др.

Най-много инвестиции – 29,6%, през 2018 са инвестирани в промишлеността, следвана от сектора на лизинга и бизнес услугите 13% и търговията около 9%. Финансовото посредничество е секторът с ограничени инвестиции – само 5,4% от общите инвестиции. Малко са и инвестициите в информационни технологии и пренос на информация – 3,3%, както и в изследвания и технологии 7,6%. Данните показват, че рестриктивната политика дава резултат в ограничените инвестиции във финансовия сектор.

Фактори, определящи навлизането на ПЧИ в Китай

Чуждестранните инвестиции в Китай представляват сложна силно диверсифицирана и силно волатилна комбинация от потоци от различни региони, страни и сектори. В този смисъл генерализация на общите фактори и причини е по-скоро методологически некоректно.

Трудно се поддават на обяснение чрез традиционните теории за факторите, които ги определят. Силната волатилност между отделните години се нуждае от обяснение. Основният въпрос е доколко инвестициите в Китай са пазарно обусловени и доколко регулаторно зависими.

Наличност на капитал – по време и след финансовата и икономическа криза инвеститорите се оттеглиха от рисковите американски и европейски пазари и търсеха по-благоприятни региони за финансиране. В този период част от глобалните финансови потоци се насочи към Китай. Китай продължи да привлича инвестиции и през последните години, когато инвестициите оставаха значително под потенциала си.

Конкурентоспособност на условията за инвестиции в Китай. Страната изпревари големите реципиентни икономики в Азия, като Индия например, като инвестира значителни ресурси в инфраструктура, обучение и образование и други фактори на производството,

които намаляват транзакционните разходи за чуждестранните инвестиции. Бързата всеобхватна дигитализация създава удобства за чуждестранните инвеститори.

Стабилността е важен фактор за привличане на инвестиции. Стабилността на китайската икономика е допълнителен фактор за привличане на инвестиции. Предсказуемостта на китайската икономическа политика, планирана в рамките на националните планове за развитие, също създава комфорт за инвеститорите.

Размерът на китайския пазар е един от най-важните фактори за привличането и за насочването на ПЧИ в сектори като здравеопазване, луксозни стоки, услуги и други.

Тенденциите от 2020 открояват три важни фактора за интереса на чуждестранните компании да инвестират в Китай и нараства ролята на инвестициите в дялово участие, а не на зелено, както в предходните периоди. Нарастването и при това устойчиво на потреблението в Китай е свързано с увеличаването на дела на населението със средни доходи, което допринася за разширяването на пазара. Важна роля играе премахването на ограничението под формата на тавани за дяловото участие. Китайските компании вече придобиват лидерски позиции в света и това ги прави атрактивни за покупка на големи пакети или пълен контрол от чуждестранни инвеститори.

Оценка на ефектите на ПЧИ върху китайската икономика

Липсата на данни ограничава възможностите за цялостна оценка на ефектите от ПЧИ в Китай. Като дял от БВП ПЧИ са незначителни и през последните години са около 2% от БВП, тоест в сравнение с огромните мащаби на китайската икономика досегашните ПЧИ не могат да оказват съществено влияние върху нея. Привличането на чуждестранни инвестиции е по-скоро част от претенциите на Китай за функционираща пазарна икономика, отколкото приоритет и осъзната необходимост.

Според данните на Националното статистическо бюро на Китай в периода на пандемията за първите седем месеца на 2020 общата добавена стойност на индустриалния сектор в държавните предприятия нараства с 4,1%, в частните компании с 4,2%, а при чуждестранните със 7,6%. Чуждестранните инвестиции реализи-

рат най-висока добавена стойност при условията на общия икономически стрес, което показва тяхната жизненост.

Повечето анализи на ПЧИ в Китай се фокусират върху трудностите и пречките. Отбелязват се слабостите на институциите (Fan, Po Hung Joseph P. H. and Morck, Randall K. and Yeung, Bernard Yin and Xu, Lixin Colin, 2007). Теоретични модели, разработени от някои автори, показват, че спрямо икономическия потенциал на страната (икономически растеж и ресурси) инвестициите са незначителни.

Редица изследвания са посветени на опита на американски мултинационални компании в Китай (Lee Branstetter & C. Fritz Foley, 2007). Авторите дефинират четири погрешни концепции за американските инвестиции в Китай, като правят статистически портрет на американските инвестиции в Китай.

Според Edward M. Graham & Erika Wada (2001) преките чуждестранни инвестиции в Китай отбелязват бум, който е илюзорен, доколкото голямата част от ПЧИ са инвестиции на китайски компании, които са регистрирани в Хонконг. През последното десетилетие обаче нарастват ПЧИ от Япония, САЩ и ЕС, което оказва влияние върху структурата и ефектите на ПЧИ в Китай, доколкото те в по-голяма степен са ориентирани към вътрешния пазар и в по-малка степен към износ в сравнение с предходното десетилетие. Иконометричният тест показва, че ПЧИ в Китай допринасят за икономическия растеж най-вече в провинциите, където има по-висока концентрация на ПЧИ.

Чуждестранните компании инвестират в Китай най-често под формата на инвестиции „на зелено“ за разлика от инвестициите в повечето развити страни, където ПЧИ се реализират под формата на придобиване на дялове и акции в съществуващи фирми. Nocke and Yeaple (2004) и Maksimovic and Phillips (2001) си поставят за цел да обяснят защо една компания избира да инвестира в чужбина под формата на зелено или чрез сливане и поглъщане. Първият вид цели да се извлекат ползи от допълването на предимствата на един съществуващ бизнес с тези на чуждестранната компания. Презгранични придобивания и сливания според тези автори са предпочитана форма на инвестиции, когато има големи различия в предприемаческите способности в приемащата страна в сравнение с тази по

произход. И двете условия са налице в случая с инвестициите в Китай, но въпреки това чуждестранните компании предпочитат инвестициите на зелено. Според тази теория инвестициите на зелено са по-ефективни от тези в сливания, когато се правят при големи различия в разходите.

Китай е най-вече притегателна сила за азиатски инвестиции. Хонконг доминира в данните, но всъщност част от инвестициите по-скоро се регистрират през Хонконг, отколкото да са от реални капитали от тази територия. Финансовите и регулаторните условия в Хонконг карат много компании от цял свят да инвестират в Китай през Хонконг. Азиатските инвестиции се приспособяват по-лесно към специфичните условия в Китай. От друга страна, географската и културната близост, както и присъединяването на тази територия към Китай насърчават преливането на капитали.

Редица автори (Du, Julian and Tao, Zhigang and Lu, Yi, 2009), изследвайки произхода на ПЧИ в Китай, достигат до извода, че институционалните и културни различия играят важна роля за ПЧИ в Китай.

През последното десетилетие се разширява географският състав на ПЧИ в Китай. Изследванията откриват съществена разлика между инвестициите от Азия в Китай и тези от развитите страни, вкл. ЕС и САЩ. За азиатска специфика в ПЧИ се заговори още по времето на бума на японски инвестиции в Европа и САЩ в началото на 80-те години. Макар и бавното отваряне на Китай за инвестиции, то генерира значителен интерес на азиатските компании, които намират пролуки за позициониране на китайския пазар чрез инвестиции.

Значителна част от чуждестранните инвестиции в Китай се концентрират в сектори, свързани с вътрешния пазар. Това е в голяма степен в сила за инвестициите от САЩ и Европа (Jean-Claude Berthélemy, Sylvie Démurger, 2002). Според други автори (Du, Julian and Tao, Zhigang and Lu, Yi, 2009) оценката на ефектите от ПЧИ в Китай е много силно свързана с локацията на инвестициите в отделните региони на страната, както и със страната по произход на инвестициите. Тези, които са от страни, близки по култура и географски свързани с Китай, по-често се насочват към региони с по-слаби икономически институции. Този модел по-често се при-

лага при изцяло чуждестранните компании, отколкото при смесените компании. Предвид огромните мащаби на китайската икономика, изследвания като предходното се концентрират върху регионите, в които има по-значителни ПЧИ, и по този начин може да се тества техният ефект, а не върху цялата икономика. Според авторите иконометричният тест на това дали ПЧИ в Китай допринасят за нарастване на общия фактор на продуктивността показва положителни резултати.

Анализът на ПЧИ в Китай дава възможност да се открият следните най-важни особености:

- Китай е вторият най-голям реципиент на ПЧИ в света;
- Инвестициите в Китай са доминирани от тези от Азия и най-вече от Хонконг;
- ПЧИ от развитите страни, и главно САЩ и ЕС, в Китай са несъразмерно малко по отношение на капацитета на китайската икономика и инвестиционните потоци от развитите страни към останалите части на света, но имат позитивен ефект върху производителността и вноса;
- Факторите за навлизане на ПЧИ в Китай са свързани най-вече с достъпа до големия китайски пазар.

3.4.2. Китайските инвестиции в чужбина

Обем, динамика и структура

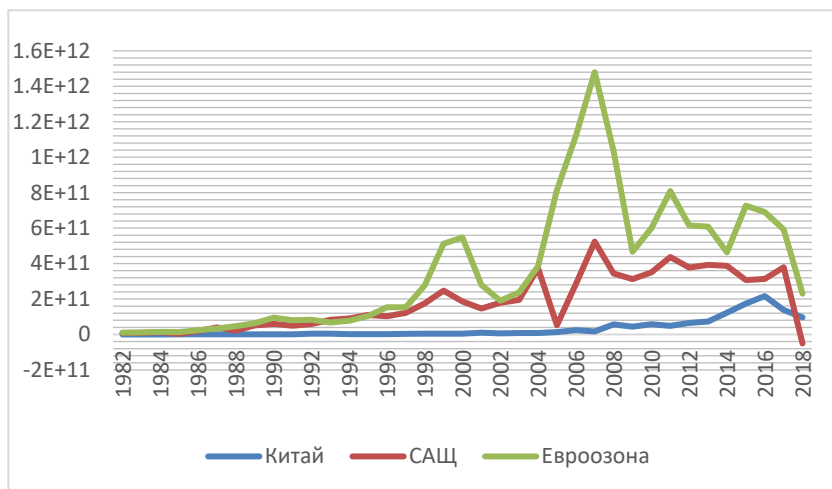
Изследването на китайските инвестиции в чужбина обикновено се осъществява на базата на данните от Световната банка, както и от вътрешната национална статистика на приемащите страни. Китайската статистика не се използва в повечето случаи поради спецификата на дефинициите, с които работи. В настоящото изследване използваме и китайската статистика, като се сравняват тенденциите според двата източника.

За разлика от дефиницията за входящите ПЧИ, тази за задграничните инвестиции е по-близо до указанията на МВФ за платежния баланс и отчитането на задграничните инвестиции. Преките задгранични инвестиции се отнасят до икономическите дейности, които са ориентирани към дейността и управлението на предприятия, които са под контрола на местните инвеститори. Съдържа-

нието на преките инвестиции в чужбина отразява главно един стопански субект, като инвестира в друг стопански субект, за да постигне целта си за траен интерес.

Въведено е и понятие „задгранични договорени проекти“ (Overseas Contracted Projects) – те се отнасят до дейността, свързана с договори за строителство от страна на китайски предприятия или други лица, които са посочени в „Regulations on Administration of Foreign Contracted Project“.

Фигура 3.4.2.1. ПЧИ, нетен изходящ поток, щ.д.

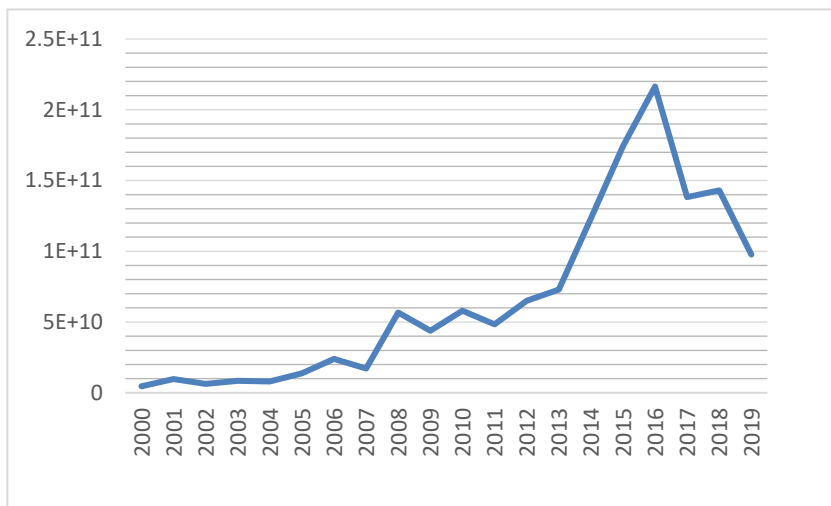


Източник: World Bank Open Data

Според статистиката на Световната банка китайските инвестиции в чужбина нарастват устойчиво, но бавно и несъразмерно с икономиката на страната. Нетният изходящ поток от ПЧИ до 2006 г. е под 10 млрд. щ.д. Динамиката се ускорява след глобалната криза, достигайки максималния си обем от 216 млрд. щ.д. през 2016.

Китайските инвестиции съставляват малка част от глобалните ПЧИ в чужбина до 2006 г., едва 1,1% от глобалните ПЧИ, но ускорената им динамика, както и свиването на инвестициите от другите големи икономики след кризата резултират в нарастване на относителния дял на китайските ПЧИ до 12% в глобалните потоци.

Фигура 3.4.2.2. Преки изходящи инвестиции от Китай, млн. щ.д.

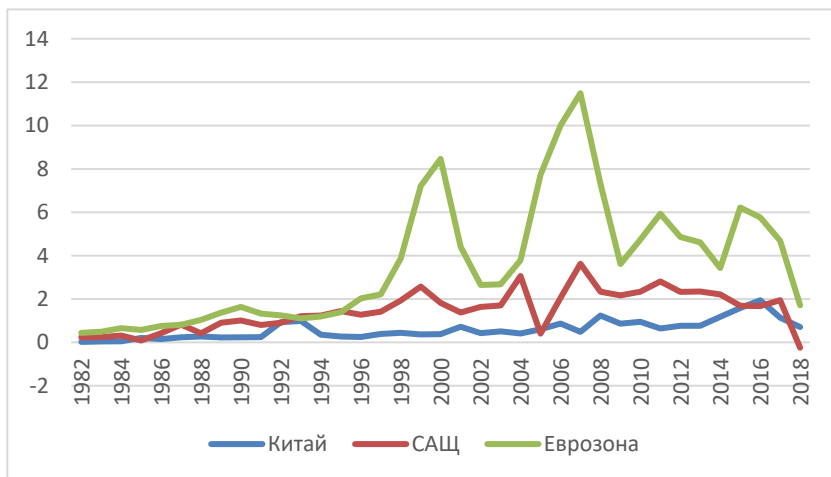


Източник: World Bank Open Data

Китайските ПЧИ се характеризират с висока волатилност през последните десет години – между 17 млрд. щ.д. през 2006 г. и 216 млрд. щ.д. само десет години по-късно, през 2016 г. Скокът в инвестициите някои автори (Cassle, G, Hanemann, T., 2016) обясняват с т. нар. *capital flight*, свързан с търсенето на по-сигурни места за инвестиции, поради несигурността на китайската парична единица и политико-икономическите перспективи в Китай. Докато тези фактори са важни, авторите посочват, че водещи за скока през 2016 г. са инвестициите от категорията на т. нар. „стратегически инвестиции“, съставляващи повече от 80% от общо инвестициите в САЩ от Китай през същата година⁶⁷.

⁶⁷ „Haier“ придобива звеното за уреди на „GE“ за 5,6 млрд. щ.д., „Wanda“ закупува развлекателния бизнес на „Legendary Entertainment“ за 3,5 млрд. щ.д., в ИКТ сектора китайски консорциум придобива „Omnivision Technologies“ за 1,9 млрд. щ.д. и в сектор автомобилостроене „Ningbo Joyson“ закупува „Key Safety Systems“ за 920 млн. щ.д. Други финансови инвестиции, предимно големи транзакции, са насочени към търговски активи на недвижими имоти в големите крайбрежни градове.

Фигура 3.4.2.3. ПЧИ, нетен изходящ поток, % от БВП

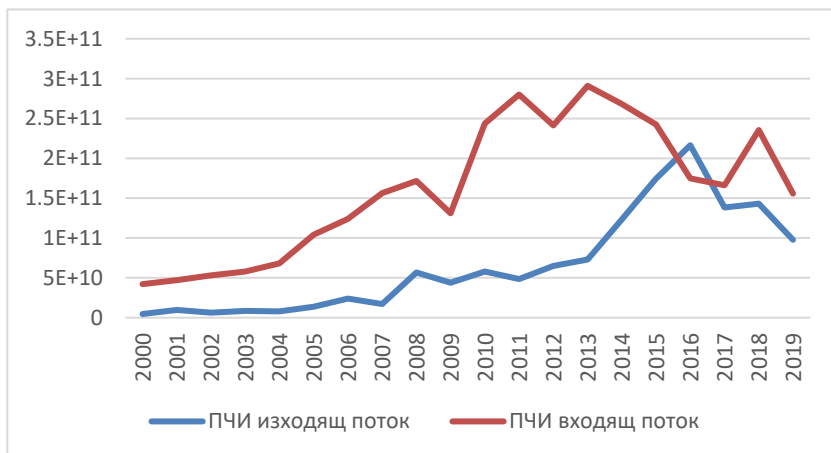


Източник: World Bank Open Data

Свиването на глобалните ПЧИ след финансовата и икономическа криза съвпадна с напрежението в търговско-икономическите отношения между големите икономики и направи инвеститорите по-консервативни в техните задгранични операции. Относителният дял на ПЧИ от глобалния БВП се сви от 5,5% през 2007 г. до 1,0% през 2018 г. По отношение на размера на китайската икономика изходящите инвестиции са малко. Делът от БВП на нетните изходящи ПЧИ достига своя максимум през 2016 г. – 1,9%. Еврозоната през последните двадесет години поддържа високи нива на инвестиране в чужбина, достигайки близо 11,5% от БВП през 2007, докато американските инвестиции в чужбина бележат своя максимум от 3,6%, съотнесен с БВП през 2007 г.

Според данните от китайската статистика през 2018 г. потокът от преки чуждестранни инвестиции от Китай е 143 млрд. щ.д., като значително е намалял спрямо 2017 г. с около 15 млрд. щ.д. До 2015 г. входящите ПЧИ в Китай надвишават по обем изходящите. Възходящите тенденции след финансовата криза дават възможност Китай да се формира като нетен износител на инвестиции за кратък период през 2016 г., след което намаляват и входящите, и изходящите потоци, а страната остава нетен вносител на инвестиции.

Фигура 3.4.2.4. Входящи и изходящи ПЧИ, Китай, щ.д.



Източник: *World Bank Open Data*

Балансът между входящите и изходящите потоци ПЧИ според китайската статистика е в полза на изходящите – тоест страната е нетен износител на инвестиции през 2017 и 2018 г. Тази разлика се дължи основно на разликата в методологията на отчитане и дефинициите на категорията ПЧИ и включването на строителните проекти като ПЧИ.

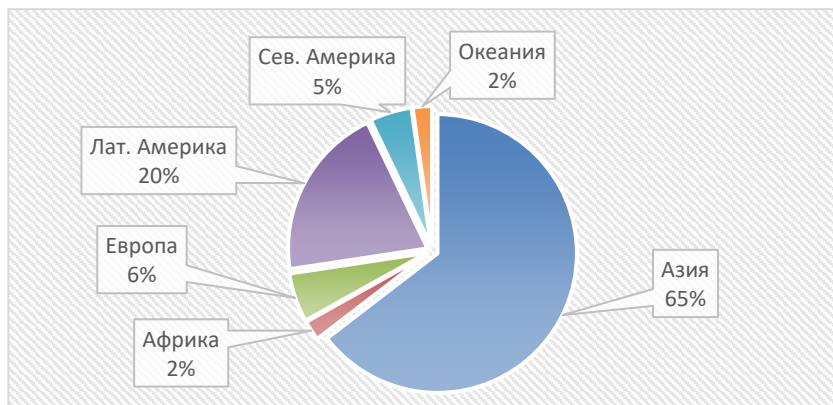
Въпреки ограниченията и тяхната критика, Китай остава значим получател на ПЧИ, а изходящите потоци са силно волатилни и в повечето години по-малки по обем от входящите. Влошаването на международната конюнктура не само във връзка с пандемията, но и преди това заради водените търговски войни и глобално забавяне на икономиката създава неблагоприятни условия за износ на инвестиции от Китай. Може да се очаква в бъдеще свиване на изходящите инвестиции, а входящите, които и без това са силно регулаторно зависими, ще се определят от това какъв политически отговор ще даде Китай на свиването на интереса в развитите икономики към китайски инвестиции.

Структура

Географското разпределение на ПЧИ от Китай може да се изследва на базата на данните от китайската статистика. Както и при

входящите ПЧИ, налице е концентрация на задграничните инвестиции в Азия, и най-вече в Хонконг. На второ място е Латинска Америка (почти изцяло в Кайманови и Вирджински острови) като дестинация за инвестициите от Китай, следвана от Европа (Обединеното кралство, Германия и Русия).

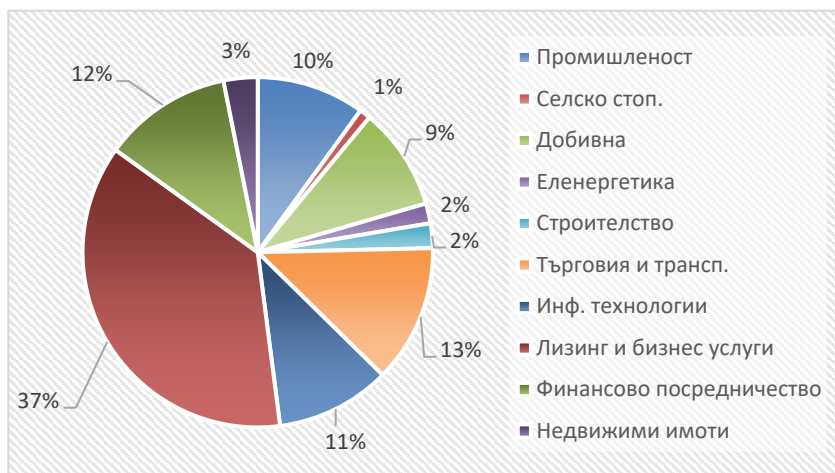
Фигура 3.4.2.5. Географско разпределение на китайските преки инвестиции в чужбина



Източник: *China Statistical Yearbook*

По страни първите шест страни обхващат 83,6% от общите преки китайски инвестиции през 2018 г., като само инвестициите в Хонконг са 55,6% от всички китайски инвестиции в чужбина. На второ място са инвестициите на Каймановите острови – 25,9 млрд. щ.д., следвани от тези в САЩ – 7,6 млрд. щ.д., Сингапур 5,0 млрд. щ.д. и Обединеното кралство – 1,9 млрд. щ.д. Силно изразената регионализация и концентрация в малък на брой страни е симптом на трудното проникване на китайските инвестиции в чужбина, както и на факторите, които определят техните дестинации. Значителният обем китайски инвестиции в Хонконг и острови със специален данъчен режим показва, че се търсят близки географски и икономически региони, както и такива с облекчен данъчен режим и лесен достъп.

**Фигура 3.4.2.6. Задгранични китайски инвестиции по сектори,
% от общия обем, 2018**



Източник: China Statistical Yearbook

Изходящите инвестиции са свързани тясно с търговската експанзия на страната, затова структура на изходящите инвестиции е различна от тази на входящите, като е концентрирана в търговията и сектори, свързани с нея – лизинг и бизнес услуги. Относителният дял на лизинга и бизнес услугите е около 37% от изходящите ПЧИ, този на търговията и транспорта – 13%. Два приоритетни за износа на инвестиции сектора са успешно позиционирани в чужбина – финансовото посредничество с 12% и добивната индустрия с 9%. В това отношение политиката на Китай за осигуряване на суровини и финансова експанзия, изглежда, се изпълнява. Промислеността е едва на четвърто място от общите задгранични инвестиции, докато при входящите ПЧИ, тя заема най-голям дял.

Информационните технологии са важен сектор за китайските инвестиции в чужбина, заемащ 11% от общите инвестиции.

3.5. Ефектите от китайските ПЧИ в чужбина (от гл.т. на приемащата страна)

Китайските инвестиции в чужбина са обект на особен академичен интерес. Изследват се тяхната специфика, факторите, които ги обуславят, и въздействието върху икономиката на приемащата страна. Ако се използва макроикономически подход, незначителният обем на задграничните китайски инвестиции не би трябвало да води до осезаеми макроефекти върху приемащите страни. Като важен глобален икономически лидер и новопредставящ се в движението на международните капиталови потоци, Китай и инвестициите от него предизвикват интереса към провеждането на задълбочени качествени изследвания, които търсят симптоматика за бъдещите инвестиции и целят навигиране на политиката на приемащата страна по отношение на китайските инвестиции. Типът качествени икономически изследвания на базата на избрани инвестиции носи основния недостатък на генерализиране на отделни случаи върху целия поток на китайски инвестиции. Затова в настоящото изследване се анализират както общите тенденции и потоци на китайските ПЧИ на базата на статистическите данни от двата различни източника – китайската статистика и международната – тази на Световната банка (различни по дефиниции и статистическа методология), така и като втора стъпка в изследването се преминава на микроравнище и се изследват конкретните китайски компании в България.

Последната финансова и икономическа криза е условие за разширяване на китайските инвестиции в чужбина. Китайските инвестиции са сравнително нов феномен и много вероятно е, прониквайки на нови пазари, те да бъдат посрещнати с недоверие. Подобно е отношението на местната икономика и бизнес към американските инвестиции в Европа през 50-те години, и на японските през 60-те години (Mason, M., 1994; Pokarier, C., 2004).

Основният проблем е характерът на чуждестранните инвеститори от Китай, доколкото те са държавни или държавно контролирани, в каква степен те се насърчават и подпомагат от правителството. Такива инвестиции, изкуствено поддържани със субсидии и други финансово-икономически инструменти, по-скоро имат непазарен характер, което притеснява приемащите страни. Частните

инвеститори от Китай също се разглеждат внимателно от гледна точка произхода на техните инвестиции и пазарното поведение, дали се интегрират в местната икономика или създават собствена като екстериториалност.

Настоящата пандемия засили страховете от нова китайска вълна от сливания и поглъщания в развитите икономики. Данните за първото полугодие на 2020 не потвърждават засилен интерес на китайски компании в чужбина. Трудното проникване на чуждестранните пазари и търсенето на инвестиции на китайския пазар формират различна ситуация в сравнение с предходната криза, от която китайската икономика не беше значимо засегната. Много вероятно икономическите проблеми на Китай в резултат на пандемията да накарат китайските власти да наложат още ограничения пред изтичането на капитали в чужбина.

В следващия анализ се обобщават оценките за поведението на китайските инвеститори в отделни страни и се идентифицират рисковете и ползите и доколко може да се говори за общ модел на китайско инвестиране в чужбина, и доколко този модел съответства на конвенционалните теории и разбирания за ПЧИ.

Китайските инвестиции в САЩ⁶⁸

В повечето анализи на ПЧИ в САЩ се обвързват ефектите с проблемите на националната сигурност. Въпреки че като обем ПЧИ в САЩ са малко – около 50 млрд. общо в периода 2000 – 2017 г. (Feldman, Mark, 2015), някои китайски транзакции са обект на изследване за рисковете пред националната сигурност. Предмет на изследване са инвестициите на големи китайски компании като „CNOOC“, „Tangshan“, „Northwest“, „Huawei“, „Ralls“ и според авторите опитът с тези инвестиции е имал разрушителен ефект върху имиджа на китайските инвестиции в САЩ. От друга страна, политиката на САЩ към китайските инвестиции е обект на критика като протекционистична и политизирана. Авторът коментира, че преобладаващите китайски инвестиции имат положителен ефект,

⁶⁸ Поради различията в методологията на данните за китайските инвестиции в чужбина – като изходящ поток от статистиката на Китай и като входящ поток от статистиката на приемащата страна, са налице съществени различия в данните.

но при микроизследванията на конкретни сделки се взимат такива с противоречиви резултати и се преекспонират.

За да отговори на интереса към китайските инвестиции в САЩ, „Rhodium Group“ – икономически тинк-танк – издава в реално време бюлетин за китайската икономика, вкл. за водещите транзакции с участие на китайски компании⁶⁹. Страховете от китайски инвестиции авторите от „Родиум Груп“ наричат „политическа алергия от китайските инвестиции в чужбина“.

В САЩ се провежда т. нар. преглед на чуждестранните инвестиции от Комитета по чуждестранни инвестиции (Committee on Foreign Investment in the United States (‘CFIUS’)). Целта е да се прецени ефектът върху националната сигурност. Два сектора предизвикват интереса на Комитета – телекомуникациите и проектите, които са в близост до военни и обекти, свързани с националната сигурност. Няколко важни и мащабни проекта са спрени от този комитет и от Американския конгрес. Прегледът на някои големи китайски инвестиционни проекти от страна на този комитет идентифицира следните проблеми:

- в много случаи китайските инвестиции представляват транзакции, контролирани от чужда държава, и по този начин заплашват националната сигурност,
- някои от проектите на китайски компании попадат в обхвата на енергийната сигурност, поради което Комитетът има право да блокира такива инвестиции,
- Американският конгрес отхвърля и китайски проект в стоманената индустрия със съображения, че инвестицията цели китайското правителство чрез държавната китайска компания да упражнява контрол върху американския пазар на стомана. В допълнение, се изтъква и потенциален проблем във връзка с получаването на достъп до нови технологии на стоманеното производство и информация за инфраструктурни проекти на националната сигурност.

Както Комитетът, така и Американският конгрес имат широки правомощия да тълкуват гъвкаво разпоредбите на законодателството и да намират проблеми на националната сигурност в

⁶⁹ <https://rhg.com/what-we-do/>

широк кръг чуждестранни проекти, вкл. китайски. На тези случаи се дава значителна публичност, което оказва изключително негативен ефект върху самите компании, имащи намерение да инвестират в САЩ. Ето защо и в литературата, и в общественото мнение отношението към китайските инвестиции се определя от тези по-скоро частни случаи и засяга като цяло всички инвестиции с произход Китай.

Изглежда, на академично ниво притесненията за националната сигурност и водената рестриктивна политика по отношение на китайските инвестиции не намират убедителна аргументация. Според Milhaupt, Curtis J. (2003) един от уроците от анализа на китайските инвестиции в САЩ е, че докато на национално ниво се среща опозиция, то на ниво щати средата за инвестиции от Китай е далеч по-благоприятна. Инвестициите на зелено се ползват в САЩ с по-голямо одобрение, отколкото тези в сливания и поглъщания. Авторът препоръчва китайските инвеститори по-активно да комуникират и да се интегрират в местната икономика по веригата доставчици, клиенти и т.н., вместо да се капсулират и обслужват търговски потоци от и към Китай. Интересен е паралелът, който авторът прави с проникването на японските инвестиции в развитите страни през 80-те години. В това отношение Koijima (1973, 1975, and 1985), разкривайки спецификата на японските инвестиции в чужбина, защитава тезата, че когато компаниите не са в състояние да изместят от инвестиционния вътрешен пазар големите и доминантни фирми, то те решават да инвестират зад граница. По-високо ефективните местни фирми изтласкват навън тези с по-ниски икономически и финансови възможности. Теорията му обаче не обяснява защо качествени и доминантни на местния пазар компании инвестират в чужбина. Също, подобно на опита с японските инвестиции през 80те години, които срещат скептицизъм и дори враждебност в САЩ, се предлага китайските инвеститори да избягват закупуване на американски големи структурни за икономиката фирми.

Китайските инвестиции в Африка. Значителна част от литературата е посветена на опита на китайските инвестиции в Африка. Изследват се ефектите най-вече върху икономическия растеж, както и факторите, движещи китайските инвестиции в този

континент. Сравняват се ефектите и факторите на другите глобални инвестиции и тези от Китай. Някои изследвания (Braga de Macedo, Jorge and Pereira, Luis Brites and Lopes, José Mário, 2009) доказват положителна корелация между размера на икономиката и макроикономическата стабилност с двата вида инвестиции, като не се открива значима връзка между състоянието на институциите и законността и ПЧИ, и най-вече при инвестициите от Китай. Наличието на петрол е мощен фактор за проникване на китайски инвестиции в страните от Африка. Докато откритостта на икономиката е определящ фактор за глобалните инвестиции, той не оказва съществено значение за китайските.

Сред ефектите се откроява феноменът на изтласкване на местни фирми заради конкуренцията от китайски фирми.

Китайски инвестиции в Италия. Някои изследвания се фокусират върху мотивацията и модела на китайските инвестиции в Италия. Прилага се методология, включваща анализ на вторични източници и задълбочени интервюта. Доказва се, че моделът на проникване на китайски инвестиции в Италия е сходен с този в други страни от ЕС: стартира се с малки по обхват дейности, най-вече в свързани с търговията операции, след което компаниите еволюират в придобиване на осезаеми и неосезаеми активи. В Италия придобиванията са най-вече в сектори, в които Италия се е наложила на международния пазар – дизайн и брандове. Също китайските фирми се насочват и към сектори, които да им дадат конкурентни предимства на местния пазар – такива като автомобилния сектор и производството на бяла техника. Целта е да се придобият местни компетентности, налични на ниво клъстер.

Китайските инвестиции в Австралия. През последните години ПЧИ от Китай в Австралия намаляват, процес силно катализиран от икономическата криза в резултат на пандемията. В значителна степен това се дължи на промените в политиката на Австралия от 2017 г., когато се въвеждат някои допълнителни процедури и ограничения за китайските инвестиции в резултат на промени в законодателството за националната сигурност. Някои автори (Bucifal, Stanislav and Kinnayong, Vileth and Healy, Katherine and Han, Xiuyu and Goa, Xiaoxuan and Zhao, Kun and Mu, Ning, Chinalco, 2008) изследват големите китайски инвестиции в Австралия

и посочват, че наличието на природни ресурси в тази страна е основен мотив за позиционирането на китайски фирми в Австралия. В това отношение доминират държавни китайски компании, като въпреки очакваните икономически ползи, такива са ограничени. Ефектът зависи от политическия баланс между стратегическите интереси на двете страни. Голяма част от частните инвестиции се насочват към пазара на недвижимите имоти, който също носи висок потенциал за нестабилност, балони и кризи.

Свиването на китайските инвестиции в Австралия и ограничените алтернативни източници на инвестиции създават проблеми за австралийската икономика, която силно зависи от ПЧИ.

Подобно на САЩ, напрежението в търговско-икономическите отношения между двете страни дава реални резултати в намаляването на и без това малкото инвестиции в Австралия. В тази връзка KPMG и университетът в Сидни започват още през 2011 г. да издават доклад „Демистифициране на китайските инвестиции“ (2020, KPMG).

За разлика от политическите и медийни внушения, в доклада се твърди, че ефектът от 107 млрд. щ.д. инвестиции от 2008 насам е положителен.

3.6. Китайските регулации за изходящите инвестиции

Освен регулациите и ограниченията, които въвеждат приемащите страни по отношение на входящите инвестиции, включително тези от Китай, амбицията на китайската икономическа политика е както да насочва ПЧИ в чужбина, така и да ограничава някои инвестиции. Изследването на литературата показва, че в големите икономики скептицизмът и подозренията към китайските инвестиции водят до силно влияние на политическите фактори върху проникването на китайски инвестиции. От друга страна, изследванията на китайските инвестиции в чужбина показват в повечето случаи силно влияние на политиката и подкрепата им от страна на Китай. Политическата система има амбицията да регулира китайските ПЧИ още на изхода от Китай.

Излизането на китайски фирми на глобалния пазар се регулира с конкретни насоки и политики още от 2003 – 2004 г. Задани са приоритети за кредитиране на проекти в чужбина от китайската ЕКСИМ банка – EXIM (Export Import Bank of China), която финансира дейност на китайски фирми в чужбина.

През 2004 г. Националната комисия за реформи и развитие (НКРР) публикува **Административни мерки за инвестиционни проекти в чужбина** (NDRC, 2004), а малко по-късно, през 2006 г., Държавният съвет на Китай публикува мнение за мерките, като добавя и по-конкретни критерии и приоритети за EXIM.

През 2009 г. НКРР публикува нов документ с административни мерки, разработен с Министерството на търговията (MOFCOM, 2009). В този документ се децентрализира властта за одобрение на чуждестранни инвестиции и се делегира на местните управления на Министерството на търговията, с изключение на няколко чувствителни стратегически области. Опростява се и процедурата на одобрение на инвестициите – само с един формуляр-заявление, и се намалява срокът за отговор на не повече от три работни дни. Позволява се на инвеститорите да оценяват сами осъществимостта на предложените от тях проекти в чужбина, като се запазва ролята на Министерството на търговията да преговаря за двустранни и многостранни инвестиционни споразумения. Не на последно място, документът регламентира насоки за начина, по който инвеститорите извършват дейността в страните домакини.

Нови насоки и политики се залагат в **12-ия петгодишен план за развитие** за периода 2011 – 2015 г. (APCO, 2010). Той се оказва ключов в стимулирането на бума на китайските инвестиции в чужбина. Съдържа два документа, които са взаимосвързани и са основа за последвалите две стратегии за излизане на глобалния пазар (Sauvant, 2014). Първият документ е Индустриалният план за 12-ия петгодишен период, който седи в основата на развитието на стратегията „Произведено в Китай 2025“, публикувана в края на периода и влязла в сила през 2015 г. Вторият документ е 12-ият петгодишен план за входящи и външни преки чуждестранни инвестиции. В тези документи се определят пет приоритетни области за индустриални сектори с потенциал за инвестиции в чужбина. Областите са, както следва (Sauvant, 2014):

- аутсорсинг на производство до места, където технологиите на местния пазар са развити и глобалното търсене е голямо;
- създаване на индустриални паркове в чужбина в региони, където условията са изгодни;
- международни проекти за проучване и сътрудничество във важни енергийни и природни ресурси, като нефт и газ, желязна руда, уран, мед и алуминий, както и изграждането на дългосрочни, стабилни, безопасни и разнообразни многоканални системи за доставка на природни ресурси;
- изграждане на центрове за научноизследователска и развойна дейност в технологично интензивни райони в чужбина и сътрудничество с чуждестранни научноизследователски и развойни институции и иновативни предприятия;
- и
- цялостни инженерни проекти от способни и богати на капитали големи корпорации; закупуване на дялове, фирми и инвестиции на зелено; международна регистрация на права на интелектуална собственост; създаване на глобални маркетингови и търговски мрежи и регионални центрове за продажби; глобална конфигурация на ресурсите и интеграция във веригата на стойността.

Правителството определя и три приоритетни области за инвестиции в чужбина:

- 1) подкрепа за активното участие на китайски фирми в проекти за природни ресурси в чужбина с цел осигуряване на устойчиво, стабилно, икономическо и безопасно снабдяване с енергия и природни ресурси;
- 2) ускоряване на внедряването на технологично усъвършенстване; и
- 3) ефективно осъществяване на разширяването на чуждестранните пазари.

Допълнителна подкрепа е осигурена и от държавната данъчна администрация под формата на редовни удържки и освобождавания от данъци на корпоративните и индивидуалните доходи, за да се избегне двойното данъчно облагане, намаления на данъци за приходите от добива на нефт и газ в чужбина от китайски предприятия и

специален корпоративен данък върху доходите (намален от нормална данъчна ставка от 25% на 15%) за високотехнологични предприятия, сертифицирани от Министерството на науката и технологиите (Sauvant, 2014).

Допълнителни разпоредби има и на централната банка за одобрение на кредитиране за проекти и някои конкретни оперативни документи, както следва (Sauvant, 2014):

- Известие на Китайската народна банка по въпроси, свързани с макроикономическото управление на всички трансгранични финансираня;
- Каталог на държавите и индустриите за водещи инвестиции в чужбина (с обновени версии от 28 юли 2017 г., 10 март 2015 г. и т.н.);
- Система за информационни услуги за глобални инвестиции и сътрудничество;
- Ръководство за китайски инвестиции и сътрудничество в чужди страни.

На 6 декември 2016 г. Комисията за развитие и реформи, Министерството на търговията, Китайската народна банка и Бюрото за валута обявяват мерки за контрол на някои нерационални външни инвестиционни тенденции в конкретни области. В същото време правителството подкрепя местни способни и квалифицирани предприятия да извършват реални инвестиционни дейности в чужбина; подкрепя базирани на предприятия, пазарно ориентирани и чуждестранни инвестиции в съответствие с бизнес принципите и международните практики, особено в подкрепа на корпоративните инвестиции и строителството по стратегия „Един пояс, един път“ и международното сътрудничество за капацитет. Целта на новите мерки е укрепване на финансовото управление на чуждестранни инвестиции от държавни предприятия, предотвратяване на финансовите рискове от задгранични инвестиции и подобряване на инвестиционната ефективност.

През август 2017 г. излиза Известие № 74 относно по-нататъшното ръководство и регулиране на направлението на инвестициите в чужбина (Guobanfa [2017] № 74). Този документ регулира посоката на инвестициите в чужбина на предприятията чрез

разделяне на инвестиционните проекти в чужбина в три категории: насърчавани, ограничени и забранени.

Според списъка отрасли, които трябва да ограничат инвестициите на компании в чужбина, са:

- (1) Недвижими имоти,
- (2) Хотели,
- (3) Кино,
- (4) Развлекателна индустрия,
- (4) Спортни клубове,
- (6) Създаване на инвестиционни фондове или инвестиционни платформи без конкретни индустриални проекти в чужбина.

Скоро след това, през ноември 2017 г., НКРР, Министерството на финансите, Централната банка и Министерството на търговията публикуват *„Ръководно становище за укрепване на изграждането на кредитна система в областта на външноикономическото сътрудничество“*, *„Меморандум за сътрудничество за съвместни дисциплинарни действия срещу субекти със сериозно недоверие в областта на външноикономическото сътрудничество“*. Това становище е в допълнение на вече публикувано известие на Държавния съвет на Китай за създаване на социална кредитна система във всички области на икономиката и обществото за периода 2014 – 2020, като допълват системата и с проявите на предприятията в чуждестранните икономики.

От началото на годината редица министерства в Китай, вкл. Министерството на индустрията и информационните технологии, Министерството на земеделието и селските райони, Министерството на културата и туризма, Държавната администрация на радиото и телевизията и други органи, регулиращи дадени сектори, активно прилагат условията на работа и изискванията на Държавния съвет, обнародват и въвеждат редица политики, насърчаващи предприятията да „станат глобални“ и да се насочат конкретно към страни от инициативата „Един пояс, един път“.

В доклад за инвестициите в чужбина на Министерството на търговията (MOFCOM, 2018) са обобщени най-важните секторни политики на три министерства (на земеделието, културата и индустрията), като най-много политики засягат сектора на индустрията.

Част от тях са представени тук, за да се изясни насоката на насърчаване на инвестициите в чужбина:

Насоките за финансовата подкрепа за изграждане на силна производствена държава⁷⁰ цели разширяването на възможностите за финансиране на преработващата промишленост, която е предназначена за експорт на глобалния пазар. Предприятията, инвестиращи в чужбина получават заеми, чрез използване на чуждестранни активи и собствен капитал, под формата на обезпечение. Подкрепя се трансграничното финансиране на производствени предприятия, основано на учредяването на валутни фондове, както и трансграничното двупосочен бизнес по линия на фондове, оформени в юани, в рамките на макропруденциалната рамка за управление на финансирането на предприятията.

Квалифицираните местни производствени предприятия се стимулират да се финансират по линия на чуждестранните капиталови, чрез емитиране на акции, на облигации и на секюритизирани финансови инструменти.

Подобрява се политиката на подкрепа за излизане на производствените предприятия на световния пазар. Насърчава се създаването на инвестиционни фондове в чужбина, оформени в юани и също по-нататъшното разширяване на застраховките за получаване на краткосрочен експортен кредит.

*Работа за качествени индустриални брандове през 2017 г.*⁷¹ цели разширяване на социалното въздействие на китайските индустриални марки. Насърчава популяризиране, изложби и обмен на местни и индустриални марки, повишаване на доверието на потребителите и насърчаване на популяризирането на китайските индустриални марки в чужбина. Документът изисква и съгласуване с инициативата „Един пояс, един път“, като се разширят методите за

⁷⁰ China Ministry of Industry, Information Technology, People's Bank of China, China Banking Regulatory Commission, China Securities Regulatory Commission, China Insurance Regulatory Commission 2017. Guiding Opinions on Financial Support for the Construction of a Powerful Manufacturing Country. http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/30/content_5181983.htm

⁷¹ China MIIT, 2017. Notice of the General Office of the Ministry of Industry and Information Technology on Doing a Good Job in Industrial Quality Branding in 2017. http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/10/content_5175951.htm

сътрудничество между китайски и чужди предприятия, използват се иновативни бизнес модели с цел подобряване на дейността в чужбина и способността за промоция на марката.

*План за действие за насърчаване на развитието на индустрията за автомобилни батерии*⁷² насърчава взаимноизгодно сътрудничество между местни и чуждестранни предприятия от високо ниво и насърчава обмена на технологии за батерийна енергия и таланти, сътрудничество по проекти и индустриализация на постиженията. Подкрепя местните компании за захранване с батерии в производството на технологии, износа на продукти и инвестициите в чужбина за изграждане на фабрики, насърчава квалифицирани предприятия да създават научноизследователски и развойни институции в развитите страни.

*Иновативен план за развитие на модерна въгледобивна и химическа промишленост*⁷³ насърчава прагматичното сътрудничество на Китай със страни от инициативата ЕПЕП, като се използват китайските предимства в сферата на технологиите, оборудването, инженерството и човешки ресурси, за да се приложат в страни с богати въглищни ресурси и екологичен капацитет, облекчавайки натиска върху вътрешните ресурси и околната среда.

Допълненията към *Средносрочен и дългосрочен план за развитие на автомобилната индустрия* насочват автомобилните компании за формулиране на международни стратегии за развитие. Задълбочават реформата в управлението на инвестиции в чужбина и изграждане на „зелен канал за международно сътрудничество в автомобилната индустрия“. Ефективните предприятия се насърчават да избират диференциран път на развитие и постепенно да преминат от ориентирани към износ към задълбочен режим на сътрудничество, като инвестиции, технологии и управление, така че да „станат

⁷² China MIIT, 2017. Notice of the Four Ministries and Commissions on Printing and Distributing the Action Plan for Promoting the Development of the Automotive Power Battery Industry http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/02/content_5172254.htm#1

⁷³ NDRC. 2017. Layout plan for innovative development of modern coal chemical industry. <https://yhp-website.oss-cn-beijing.aliyuncs.com/upload/files/%E7%8E%B0%E4%BB%A3%E7%85%A4%E5%8C%96%E5%B7%A5%E4%BA%A7%E4%B8%9A%E5%88%9B%E6%96%B0%E5%8F%91%E5%B1%95%E5%B8%83%E5%B1%80%E6%96%B9%E6%A1%88.pdf>

глобални“ за продукти, услуги, технологии и стандарти. Подкрепят синергията на автомобили с китайски марки и международни инженерни проекти.

План за действие за отглеждане и развитие на аварийната индустрия (2017 – 2019) цели укрепване на международното сътрудничество с аварийните отрасли на страните от инициативата ЕПЕП и с развитите страни като Германия, САЩ, Япония и др. Насърчава предприятията активно да изследват пазарите в чужбина, да предлагат цялостни решения от системна интеграция, през доставка на продукти, спешни услуги до експлоатация и поддръжка на съоръженията на спасителните служби в чужбина.

*Специална подкрепа за подпомагане участието на малки и средни предприятия (МСП) в изграждането на „Един пояс, един път“*⁷⁴ цели изграждане на система за обслужване в подкрепа на международното развитие на китайски МСП, задълбочаване на сътрудничеството между китайските МСП в търговията и инвестициите, технологичните иновации и сътрудничеството с производствен капацитет в страните от ЕПЕП.

*Тригодишен план за действие за развитие на индустриалната електронна търговия*⁷⁵ насърчава допълнително изграждане на цялостна пилотна зона за електронна търговия, насърчава засилване на сътрудничеството между индустриалните предприятия и платформите за електронна търговия, разширяването на международните пазари и насърчаване на износа на китайски продукти, излизане на китайските предприятия на глобалния пазар.

*Тригодишен план за действие за създаване на платформа „Двойни иновации“*⁷⁶ в съответствие с държавната стратегия в подкрепа на производствените компании, интернет компаниите и

⁷⁴ State Council. 2017. Notice on Launching a Special Action to Support Small and Medium-sized Enterprises to Participate in the “Belt and Road” Construction. <http://www.scio.gov.cn/xwfbh/xwbfbh/wqfbh/39595/40268/xgzc40274/Document/1652298/1652298.htm>

⁷⁵ China MIIT. 2017. Three-year action plan for the development of industrial e-commerce. http://www.szns.gov.cn/xxgk/qzfxgkml/ghjh/zxgh/content/post_3708794.html

⁷⁶ China MIIT. 2017. Three-year action plan for the development of “mass entrepreneurship and innovation” platform in the manufacturing sector. http://www.gov.cn/xinwen/2017-08/18/content_5218516.htm

телекомуникационните компании. Планът предвижда засилване на международното сътрудничество и разширяване на международните пазари в подкрепа на изграждане на платформата, като използва активно двустранните и многостранните механизми за международно сътрудничество.

*Становище за ускоряване на развитието на производството на оборудване за опазване на околната среда*⁷⁷ насърчава предприятията за опазване на околната среда да засилят сътрудничеството в чужбина чрез съюзи и използване на допълващи предимства с чужди фирми, активно да разширяват чуждестранните пазари, да въведат технологии от чужбина чрез съвместни изследвания, разработки, директни инвестиции, изграждане и експлоатация на проекти за опазване на околната среда.

Всички тези политики и своевременни мерки са важна предпоставка за развитие на китайските инвестиции в чужбина. Може да се забележи и специалното внимание, което правителството отбелязва конкретно за инвестициите в страни от инициативата ЕПЕП, които приоритетно присъстват като насока за развитие и насърчаване в почти всяка нова политика или регламент.

Същевременно отстраняването на нездравословни проекти и инвестиции е също причина за спада на китайските инвестиции в чужбина през 2018 г., като допълнителен ефект на вече затегнатите регулаторни мерки в страни от Европейски съюз с най-голям приток на инвестиции. Прегледът на мерките за насърчаване на китайските инвестиции в чужбина показва, че политиката на китайската страна няма аналог в историята. Политиката на държавата да насочва, кредитира и управлява инвестициите в чужбина създава притеснения в приемащите страни. От друга страна, обект на подпомагане са големи държавни компании.

⁷⁷ China MIIT, 2017. Guiding Opinions on Accelerating the Development of Environmental Protection Equipment Manufacturing Industry. <https://www.miit.gov.cn/n1146285/n1146352/n3054355/n3057542/n3057545/c5769330/part>

3.7. Китайските автори за китайските задгранични инвестиции

Редица китайски автори анализират китайските инвестиции в някои развити страни, като аргументират ползите от тези инвестиции за приемащата страна. Според Zhang, Angela Huyue (2014) отношението към китайските инвестиции е по-скоро резултат от когнитивни предразсъдъци и регулаторни решения. Всичко това експлоатира обществените страхове и ги насочва към китайските инвестиции. Анализират се като сходни политиката на САЩ (дейността на Американския конгрес) и антитръстовата политика на ЕС, която детайлно разследва някои китайски държавни предприятия. Авторите твърдят, че китайските държавни предприятия не са „кукли на китайското правителство“, и критикуват политиката да се насърчават инвестициите на държавните предприятия в чужбина. Посочват се и проблемите с управлението на китайските държавни компании в чужбина – слаб корпоративен мениджмънт, липса на откритост във финансовото управление и други. Те водят според авторите до маргинализиране на държавните активи в чужбина в неефективни транзакции.

В изследването на Amighini, Alessia A. and Rabellotti, Roberta and Sanfilippo, Marco, 2012, се прилага наднационален подход, като се изследват на равнище сектори факторите за китайските инвестиции, и достигат до извода, че китайски компании се насочват към големи икономики основно в търсене на пазари и тяхното разширяване, което е най-вече релевантно за китайските инвестиции в промишлеността. Размерът обаче няма значение в случаите на китайските инвестиции, които търсят ресурси – избират се дестинации с ниско ниво на БВП и малко население. В това изследване, както и в повечето, се прави основният извод, че ПЧИ се правят, за да подкрепят търговската експанзия на Китай пряко или непряко, тоест ПЧИ допълват, а не заместват вноса/износа. Когато инвестират в използване на местни ресурси също, китайските компании си осигуряват ресурси, за да разширят износа от Китай в чужбина. И тази тенденция се наблюдава за всички сектори – не само за ресурсно-ориентираните.

В литературата се намира противоречие в тезата на Amighini, Alessia A. and Rabellotti, Roberta and Sanfilippo, Marco и в тази на Buckley et al. (2007) по отношение на инвестиционния интерес към страни с висок икономически риск. Очакването, че ПЧИ се насочват предимно към стабилни икономически страни, е валидно само в случаите на китайски инвестиции, които са ресурсноориентирани инвестиции. В развитите и стабилни икономически страни китайските инвестиции се насочват към стратегически активи предимно в страни с развити технологии. Потвърждава се тезата и на други автори, че в ОИСР страните китайските инвеститори са мотивирани от търсенето на стратегически активи. Опитът на различните страни с ПЧИ от Китай е различен, както показва обзорът на литературата. Един от уроците от изследванията на китайските инвестиции е, че е необходимо за прецизност на резултатите да се изследват както сливанията и поглъщанията, така и инвестициите на зелено. При сливанията и поглъщанията мотивацията е свързана с придобиването на стратегически активи.

Въпреки противоречивите резултати от разгледаните изследвания и прилагането на различни методологии на изследване, няколко извода могат да се направят от прегледа на литературата и анализа на статистическите данни:

- Китай използва различни дефиниции за ПЧИ и за задграничните инвестиции, а начинът на формиране на статистиката също е различна. Различията в разбирането за ПЧИ и статистиката дават противоречиви резултати за потоците ПЧИ към и от Китай.
- Проследяването на входящите и изходящи потоци ПЧИ по обем и структура дава възможност да се оцени балансът както според международната статистика (данните на Световната банка), така и според националната статистика на Китай. В по-голямата част от периода след финансовата и икономическа криза – с изключение на 2015 и 2016 г. – Китай е нетен вносител на ПЧИ. Както входящите, така и изходящите потоци от ПЧИ са незначителни по отношение на икономическата тежест на китайската икономика, възлизаща на 13 трилиона щ.д.

- Регулаторните фактори играят важна роля както за входящите, така и за изходящите потоци чуждестранни инвестиции. Китайските регулации и във все по-голяма степен регулациите от страна на приемащите/изпращащите ПЧИ страни определят тенденциите. В някои страни се забелязва драстичен спад на китайските инвестиции през 2019 г. и началото на 2020 г.
- Ако не се отчетат като чуждестранни/задгранични съответно входящите и изходящи потоци ПЧИ с Хонконг, Китай се оказва страна с още по-малък обем инвестиции по отношение на мащабите на икономиката.
- Представлява интерес големият поток ПЧИ към специални данъчни юрисдикции на задграничните китайски инвестиции. Регулациите и ограниченията от страна на международните институции на тези юрисдикции ще представляват значително предизвикателство за китайските инвестиции.
- Секторната структура на входящите е различна от изходящите инвестиции. Изходящите инвестиции са свързани тясно с търговската експанзия на страната, затова структура на изходящите инвестиции е концентрирана в търговията и сектори, свързани с нея – лизинг и бизнес услуги, както и финансов сектор. Входящите преки инвестиции са най-много в промишлеността, а делът им в чувствителните сектори на икономиката са незначителни.
- Продължилата десетилетия затвореност на китайската икономика трудно се преодолява, а критиките на условията за инвестиции в Китай и реципрочността по отношение на входящите в приемащите икономики не дават основание да се очаква значително нарастване в близките години.
- Анализът на опита на страните, в които са инвестирали китайски компании, показва различия в мотивацията и характера им в ОИСР страните и в по-слаборазвитите.
- Академичната литература демонстрира по-скоро проблеми и рискове, отколкото ползи от задграничните китайски инвестиции, което се отразява върху политиката към китайските инвестиции от приемащата страна.

- Големите китайски инвестиции са инспирирани от политиката „Go global“, която включва активен политически диалог, регионални форуми и институции. Държавните предприятия инвестират в чужбина и се интернационализират под въздействието на държавата. Както посочват някои автори (Holtbruegge and Berning, 2018), въпросът е доколко тези предприятия могат да получат полза от инвестициите в чужбина и доколко приемащата страна извлича полза от тях. Ефективността на държавните фирми от Китай в чужбина се поставя под съмнение в редица изследвания.
- Причините за скептицизма към китайските инвестиции е свързан с държавната собственост на големите компании инвеститори и насочването към поглъщане или закупуване на компании със стратегическо значение. В сянка остават множеството инвестиции в промишлеността и други сектори, които имат позитивен ефект върху икономиката на приемащата страна.
- Интернационализацията на китайските инвестиции прекомерно зависи от правителствената политика. Някои от инвестициите са изкуствено насочени и поддържани, не се интегрират в приемащата икономика и не осигуряват възвръщаемост за инвеститорите.
- В някои изследвания се посочват тенденции на капсулиране на китайските инвестиции и липса на интеграция на местния пазар, някои автори твърдят, че китайските фирми се отклоняват от местните норми или просто ги променят (Fortwengel, 2017).
- Един от уроците от изследванията на китайските инвестиции е, че е необходимо за прецизност на резултатите да се изследват както сливанията и поглъщанията, така и инвестициите на зелено, тъй като техните ефекти върху приемащата икономика са различни.
- Някои автори се опитват да опишат модела на инвестиране от китайски компании в ЕС, например Италия: стартира се с малки по обхват дейности най-вече в свързани с търговията операции, след което компаниите еволюират в придобиване на осезаеми и неосезаеми активи. Придобиванията са най-вече в

сектори, наложили се на международния пазар, които да им дадат конкурентни предимства и на местния пазар.

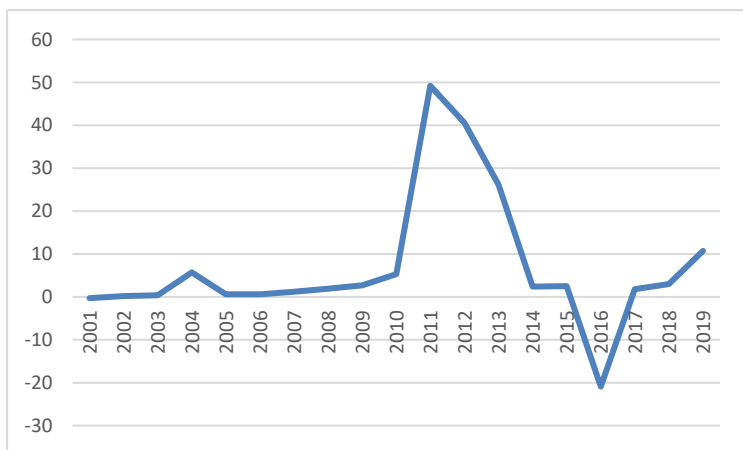
- Някои автори описват китайските инвестиции като такива с висок апетит за риск (Buckley et al., 2017a), докато някои последни изследвания не потвърждават тази теза, и по-скоро че те търсят политическа подкрепа в страната, в която инвестират.

3.8. Преките китайски инвестиции в България

Динамика и структура: макроподход

Китайските преки чуждестранни инвестиции в България в края на 2019 г. възлизат на 117 млн. евро, което е 0,26% от общите ПЧИ в страната.

Фигура 3.8.1. Нетен поток ПЧИ от Китай в България, млн. евро

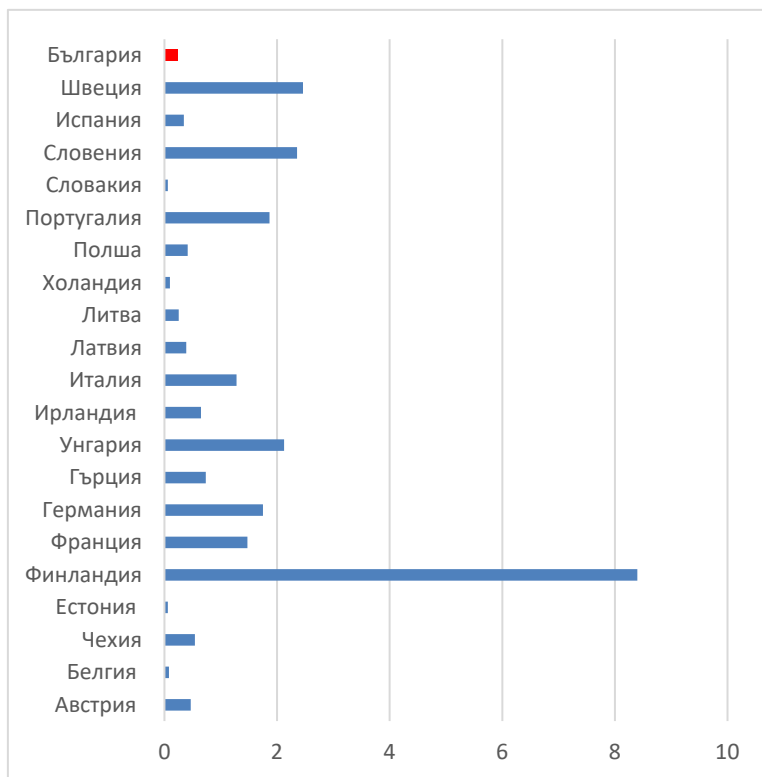


Източник: БНБ

Потоъкът от ПЧИ е силно волатилен и е трудно да се определи тенденция. След 2010 г. реално стартира инвестирането на китайски компании в България. Това съвпада с общата експанзия на китайски инвестиции в света през период, в който ПЧИ от развитите страни значително се свиват. Максималният поток през целия период е от около 40 млн. евро годишно, а през 2016 се наблюдава срив на

инвестициите до деинвестиции в размер от –20 млн. евро, което отразява провала на някои инвестиционни проекти в България.

Фигура 3.8.2. *Относителен дял на ПЧИ от Китай, % от общите инвестиции, 2018*



Източник: ОИСР

Общият размер/запас⁷⁸ от ПЧИ от Китай в България остава сравнително устойчив и се движи между 97,6 млн. евро и 127,1 млн. евро годишно през последния петгодишен период.

⁷⁸ БНБ статистиката за размера/запаса на ПЧИ от Китай започва от 2014 г. – недостатъчно дълъг динамичен ред за прилагането на по-широк кръг изследователски методи.

Относителният дял на размера на ПЧИ от Китай от общия размер на ПЧИ в България за същия период е между 0,25% и 0,31%.

Сравнението на относителния дял на китайските ПЧИ в държавите, членки на ЕС, показва, че България е една от страните с най-нисък относителен дял. Най-големият реципиент е Финландия – 8,4%, докато следващите страни имат значително по-малко ПЧИ от Китай: Швеция 2,5%, Словения 2,4%, Унгария 2,2%. България заедно с Естония, Холандия и Словакия имат най-нисък относителен дял на китайски ПЧИ.

Инициативата 17+, насърчаваща инвестициите от Китай в присъединилите се страни, дава резултат за някои страни, докато за други данните не потвърждават съществен принос в общите ПЧИ. Унгария и Словения – двете страни, най-активни в инициативата от страна на Централна и Източна Европа, са привлекли най-много ПЧИ от Китай.

От макрогледна точка инвестициите от Китай са незначителни в България и техният ефект върху икономиката на базата на статистическите данни не би могъл да се оцени, затова се прилага интегрирана методология, включваща емпирично изследване на китайските компании в България.

Малкият обем на китайските инвестиции е свързан с общите тенденции. Като цяло китайски компании инвестират малко в чужбина, и по-специално в Европа. В емпиричното изследване наред с този общ фактор се търсят и други причини, произтичащи от условията за инвестиции в България.

Повечето изследвания прилагат методология, включваща анализ на вторични източници и задълбочени интервюта. В настоящото изследване ние също използваме този подход, но в комбинация с макроикономически анализ. За осигуряване на качеството на резултатите и за да се преодолее едностранчивостта, като се избират противоречиви инвестиции в извадката, ние изследваме широк кръг случаи. Репрезентативността на избраните фирми се доказва от данните – инвестициите от включените фирми в проучването са в обем, близък до общия размер на ПЧИ от Китай в края на 2019 г.

На основата на данните от БАИ, Министерството на икономиката на Китай, посолството на Китай в България, медии и научни публикации е изготвен списък на фирмите с китайско участие. Сред

мениджърите и собствениците на тези компании е направено проучване чрез стандартизирано интервю. Извършен е и цялостен анализ на пазарните позиции и финансовото състояние на тези фирми, като са използвани годишните им отчети от момента на създаване/придобиване от китайски инвеститори.

С всички фирми в списъка са проведени интервюта с изключение на „България Дивелопмънт Холдингс“ поради отказ. **Анализът на резултатите** от емпиричното проучване на фирмите с китайско участие включва:

- Обхват на китайските инвестиции в България.
- Специфика (държавни/частни и т.н). Описание на тези, към които сме се обърнали, каква е реалната ситуация сега, колко са закрити, продадени и т.н.
- Анализ на финансовите показатели на фирмите инвеститори.
- Правен статут и текстурна ориентация – отрасли, производство, позициониране на българските и чуждестранните пазари.
- Пречки за инвеститорите.
- Благоприятни фактори.

Анализът на финансовите отчети и отчетите за приходите и разходите през годините от регистрацията до 2019 г. включва:

1. Размер на инвестицията,
2. Вид на инвестицията – на зелено, сливане поглъщане, смеено предприятие,
3. Размер на активите и оборот,
4. Печалба,
5. Основни финансови показатели в динамика по години: възвръщаемост на активите, възвръщаемост на капитала, задлъжнялост и др.

Таблица 3.8.1. Фирми с китайско участие в България

Фирма	Сектор	Основна дейност	База	Размер на инвестицията	Китайско участие
<i>Фирма № 1</i>	Земеделие	Отглеждане на царевица, зърно, земеделски култури	Видин	20 млн. лв. 0 работни места	100% (2011 – 2013)
<i>Фирма № 2</i>	Земеделие	Отглеждане на царевица, зърно, земеделски култури	Първомай	70 млн. лв. 70 работни места	100% 2013 – досега
<i>Фирма № 3</i>	Земеделие	Отглеждане на лозя	Лом	16 млн. лв. 140 работни места/сезон	100% 2015 – досега
<i>Фирма № 4</i>	Преработ- ваща индуст- рия	Производство на фуражи, отглеждане на царевица	Добрич	11 млн. евро + 10 млн. евро 55 работни места	100% 2012 – досега
<i>Фирма № 9</i>	Телекомуни- кации	Телекомуникационни системи, оборудване за пренос на данни, системно инженерство	София	13 млн. щ.д. 72 работни места	100% 2005 – досега
<i>Фирма № 8</i>	Енергетика	Производство на соларна енергия	Ихтиман Брезово Велико Търново	14 млн. евро 2 работни места 10 МВ мощности	100% 2005 – 2019

Фирма № 10	ИТ	Софтуер за телефони и планети	София	31 млн. евро 230 работни места	100% 2019 – досега
Фирма № 7	Индустрия	Производство на матрици за пластмасови изделия	Инд. зона Куклен/ Пловдив	4,5 млн. лв. 30 работни места	65% 2018 – досега
Фирма № 12	Недвижими имоти	Ваканционно селище	до Елин Пелин	2 млрд. лв. (неинвестирани) До 5 работни места До 29,6 млн. лв.*	2014 – досега
Фирма № 13	Индустрия	Производство на автомобили	Баховица, област Ловеч	80 млн. лв. Макс. 191 работни места/ обявен фалит	10% 2007 – 2017
Фирма № 11	Електронна търговия	Електронна търговия и логистика	София	2 млн. лв. 1 работно място	100% 2015 – досега

Източник: БАИ, Министерство на търговията на КНР (2020), Китайско посолство, медиум (Николов, (2018), Oxford Economics (2019), Йорданов, М. (2011), *последни данни за активи (2017), обработка на БАН

Динамика и структура на китайските инвестиции в България. Микроподход.

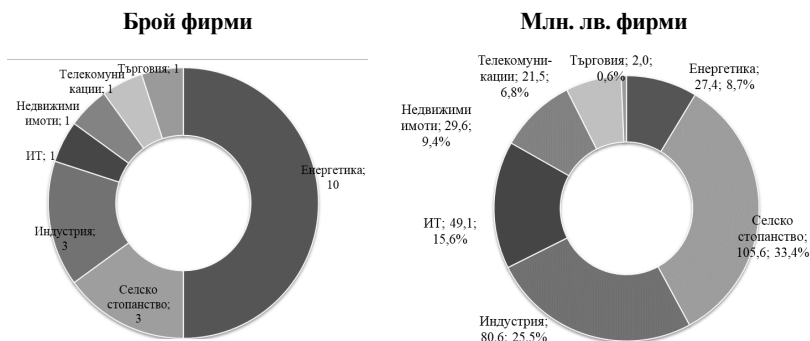
Секторна структура на изследваните китайски инвестиции.

Изследваните компании с китайско участие обхващат секторите, в които са концентрирани китайските инвестиции.

Най-многобройни са фирмите с китайско участие в сектор енергетика, наброяващи около десет, според доклад на Китайското посолство в България (MOFCOM, 2019). Данни от изследването посочват други три фирми в индустриалното производство (за производство на матрици за пластмасови изделия, на фураж и на автомобили), три фирми в селското стопанство, от които само две опериращи в момента, и четири фирми в услугите – в телекомуникации, софтуерни продукти, търговия и недвижими имоти.

Най-голям е дялът на инвестициите в селското стопанство, възлизащи на общо 105,6 млн. лв. за трите фирми от създаването им досега, следвани от инвестиции в индустрията с обща инвестиция от близо 80 млн. лв. в трите завода за матрици, фураж и автомобили. Инвестицията в българската софтуерна фирма е струвала близо 49 млн. лв. на китайския инвеститор, а инвестицията на „Хуауей Технологии България“ през последните 15 години в България е оценена на 16 млн. щ.д. (21,5 млн. лв.). Следваща по размер е инвестицията на „Уиском Инвестмънт“ в соларна енергия с трите ѝ дъщерни фирми на обща стойност от близо 29 млн. лв. Инвестицията на „Литекс Моторс“ АД, първоначално оценена на 80 млн. лв., е ревизирана на 35 млн. предвид изискуемостта на кредита и реализираните финансови загуби. Инвестицията в недвижими имоти на „България Дивелпмънт Холдингс“ е оценена на база последни данни за нетекущи активи на фирмата (29,6 млн. лв. през 2017 г.), със забележка, предвид големите заеми на фирмата с високи лихви, многобройни съдебни дела и големите финансови загуби.

Фигура 3.8.3. Отраслова структура на китайските инвестиции в България 2005 – 2019, %, брой фирми, млн. лв.



Източник: Китайско посолство, БАН (от данни за 11 фирми с общи инвестиции от 315,7 млн. лв.)

Подробен анализ на развитието на 14-те изследвани дружества с китайско участие в България се съдържа в Приложение 2. Анализирани са пазарните позиции, инвестициите, работните места, показателите за финансовото състояние и планове за бъдещи инвестиции. Тази богата информация дава възможност да се разкрие спецификата и да се оцени ефективността на тези компании, както и тяхната роля за българската икономика.

Правен статут

Фирмите с китайско участие са много разнородни като **правен статут**, докато като процент участие на китайски капитал почти изцяло са притежавани на 100% от китайски собственик, физическо или юридическо лице. Следните особености са характерни за инвестициите от Китай в България:

- Като правен статут – от изследваните 12 фирми само три са акционерни дружества – „ММ Солушънс“, „Литекс Моторс“, „България Дивелпмънт Холдинг“, като „Литекс Моторс“ е обявен фалит, а приемникът му „Българска автомобилна индустрия“ е ЕАД. Ако акционерната форма предполага повече прозрачност на дейността, в случая на БДХ тази форма е ползвана не толкова с тази цел, колкото с цел привличане на голям брой чуждестранни физически лица като собственици на

дялове и осигуряване на статут на пребиваване в България, а досега основната дейност не е реализирана. Най-често срещаната форма от китайски инвеститори е ЕООД, дори в сферата на селското стопанство, и само две фирми са ООД – “Български винопроизводители“ и „ВЕМ Юроп“.

- Смесени дружества или изцяло китайски контрол. Китайските инвеститори предпочитат да имат пълен контрол върху фирмите. Такъв е случаят с инвестициите в селското стопанство, енергетиката, търговията и услугите. Единствените смесени предприятия са в сектор индустрия, където необходимостта от капитал и технологии налага съвместно участие на двете страни. След малко повече от една година дейност обаче „ВЕМ Юроп“, в която китайското участие е 65%, решава да изкупи останалата част от дяловия капитал и през август 2020 г. тече производство за придобиване на 100% от капитала на дружеството. Като цяло китайските фирми в страната се стремят към постигане на пълен контрол в местните фирми.
- Историята на дружествата с китайско участие, проследена в анализа по-долу, показва, че се извършват много често промени в правния статут и структурата на фирмите. Дъщерни фирми се създават от няколко дружества – „България Дивелпмънт Холдинг“, „Уинслоу Инвестмънт“, „Тиенджин Фарм Култивейшън Груп Къмпани“.

Либералният режим на създаване на нови търговски дружества облекчава динамичния характер на китайските компании в България и така може частично да се обясни честата смяна в правния статут и прехвърлянията на собствеността. От друга страна, правната нестабилност е свързана и с икономическата нестабилност на голяма част от фирмите, които са изследвани. Прехвърлянето на активи, несъстоятелност, ликвидация и други промени са част от успехите и неуспехите на контролираните от китайски инвеститори дружества в България.

Финансово състояние

Обобщените финансови данни за фирмите, контролирани от китайски капитали, показват, че с изключение на две компании с опит над 10 години, останалите са сравнително нови, затова може да се

очаква, че в първите години от дейността им не се реализират значими приходи и печалби. Въпреки това, с изключение на „Литекс Моторс“, „Български винопроизводители“, „България Тианшинонг Фийд“ и „България Дивелопмънт Холдинг“, останалите компании работят на печалба. Най-голяма печалба е реализирана от „ММ Солушънс“ – над 10 млн. лв., следвана от „Хуауей Технолоджис България“.

Оценени според приходите от продажби, изследваните компании представляват силно диверсифицирана група от големи, малки и средни компании. Най-голяма е инвестицията на „Хуауей Технолоджис България“, като значителни инвестиции са направени и в соларни паркове, където преференциалните цени на изкупуване на енергията доведоха до засилен интерес. Гарантираните високи приходи при нулев риск от инвестицията и ниски цени на вноската от Китай техника създадоха добри предпоставки за висока възвръщаемост на тези инвестиции.

Компаниите на китайските инвеститори в България са с ниски равнища на задлъжнялост (с изкл. на „Литекс Моторс“ АД). Структурата на финансирането им включва подкрепа от фирмата майка, кредити от българската банкова система, субсидии от европейски и местни програми, инвестиции в дялово участие от частни китайски и други съдружници. Голяма част от тях се финансират от кредити от България, доколкото лихвените нива в България са по-ниски. Общо взетите кредити от български банки са около 70 млн. лева, като най-голям дял в тях има „Литекс Моторс“ АД.

Финансиране от фирмите майки получават почти всички фирми главно под формата на фирмени кредити. Тяхната цена, според финансовите отчети на тези фирми, е значително по-ниска от пазарните цени на кредита в Китай, на около 6 – 9%, тоест значително по-високи от равнищата на лихвите в България. В някои случаи това са револвиращи кредитни линии. Изключение от тази практика прави една от фирмите, която получава кредити от китайската фирма майка на регистрираната в България фирма с китайско участие, след което българското юридическо лице предоставя кредити на своите дъщерни компании в България при по-висока лихва.

Дружествата с китайско участие са получили от техните фирми майки общо около 50 млн. лв. кредити

Субсидиране от държавен фонд „Земеделие“ получават и двете фирми в сектор селско стопанство с три проекта за периода 2014 – 2018 г. на стойност съответно 2,975 млн. лв. и 2 млн. лв. през 2016 г., и 1,89 млн. лв. през 2017 г.⁷⁹

Освен тези модели, се наблюдава и използване на капитала от китайските частни лица инвеститори за кредитиране на други бизнеси в България срещу лихви, а някои се финансират от частни лица инвеститори.

Кредитите към фирмите майки или местните банки са обезпечени или с дялов капитал в дъщерни фирми, или с имоти, съоръжения, оборудване и продукция. Гаранция за нисък риск на инвестицията е изкупуването на продукцията на преференциални цени в енергетиката в България и в земеделието, тъй като голяма част от продукцията е предварително договорена за продажба в Китай чрез износ.

Може да се обобщи, че финансирането на инвестициите с китайско участие в България се осъществява в три основни модела:

1) Кредитиране от фирмата майка от Китай, с изискуеми лихви по кредитите и срокове на изплащане над пазарните в България („Уиском Инвестмънт“ ЕООД, „България Тианшинонг Фийд Ко“ ЕООД) или под пазарните („Хуауей Технолоджис България“ ЕООД).

2) Кредитиране от китайската фирма майка, регистрирана в България („Брезово 1“ ЕООД, „Бетапарк“ ООД, „Булгруп 2000“ ЕООД, „Хера Агро“ ЕООД).

3) Смесено кредитиране с частично финансиране от България (теглени на заеми от български банки („Хера Агро“ ЕООД, „Литекс Моторс“ АД) или по европроекти („Хера Агро“ ЕООД, „Рубин Станево“ ЕООД (свързано предприятие на „Тера Ленд“ ЕООД).

4) Дялови инвестиции от частни лица („БДХ“ АД, „Български винопроизводители“ ООД).

Според показателя за рентабилност на приходите само две компании реализират отрицателна рентабилност, а сред останалите най-висока е тази на соларните паркове: „Бетапарк“ ООД е с рентабилност 53,9%, „Брезово 1“ ЕООД с 42%, „ММ Солушънс“ с 36,4%. Като най-успешна от гледна точка на финансовите показатели е фирма „ММ Солушънс“.

⁷⁹ Фирмени отчети за следващи години не са анализирани.

Таблица 3.8.2. Финансово състояние на китайските фирми 2018 г.

Фирма	Брой години	Приходи хил. лв.	Рентабилност на приходите, %	Рентабилност на соб. капитал %	Задлъжнялост	Печалба, хил. лв.	Дял китайско участие
„ММ Солушънс“ АД (2018)	1	29 800	36,4	78,9	0,36	10 800	100%
„Хуауей Технолоджис България“ ЕООД (2005)	15	256 000	2,4	20,8	2,9	6203	100%
„Булгруп 2000“ ЕООД (2014)	5	2955				1000	100%
„Бетапарк“ ООД (2014)	5	1769	53,9	16,4	0,47	954	100%
„Брезово 1“ ЕООД (2015)	5	1173	42,8	23,5	1,4	502	100%
„Хера Агро“ ЕООД (2014)	4	14 300	1,64	1,91	0,357	235	100%
„Уиском Инвестмънт (БГ) Ко“ ЕООД (2005 – 2019)	14	667	28,9	12,34	9,99	193	100%

„Тиенджин Фарм Култивейшън Груп Къмпани“ ЕООД (2011 – 2013)	2	212	30,36	0,078	0,076	65	100%
„ВЕМ Юроп“ ООД (2018)	1	19	1,4	1,3	Н.д.	3	65% (100% от 2020)
„Български винопроизводители“ ООД (2014)**	6	0				–6	100%
„Тианшинонг Фийд Ко“ ЕООД (2012)	8	173	–213	–2,8	0,154	–369	100%
„България Дивелъпмънт Холдингс“ АД (2014)**	6	67				–1696	100%
„Литекс Моторс“ АД* (2009 – 2017)	8	7 977	–84,5	–119	–25,8	–6740	0% (нереализирани 10% участие)

Забележка: *данните са към 2016 г.; **данните са към 2017 г.

Финансовият анализ показва големи различия в обхвата и обема на дейността на фирмите, рентабилността на приходите и на капитала, печалбата и задлъжнялостта, което не позволява обобщения или открояване на ясна тенденция в начина им на опериране.

Налице е също така *разлика между финансовото състояние и оценката на мениджърите за перспективите и състоянието на фирмата*, като в повече случаи мениджърите са по-оптимистични за развитието на фирмите, отколкото се вижда от данните от финансовите отчети.

Като **успешни** могат да се отбележат по-голямата част от китайските инвестиции на: „Хуауей Технолоджис България“ ЕООД, „ММ Солушънс“ АД, „Хера Агро“ ЕООД, „Уиском Инвестмънт“ ЕООД и трите дъщерни фирми, опериращи различни соларни паркове, макар че едната е реализирала немалки финансови загуби, на „Тианшинонг Фийд“ ЕООД, „Тера Ленд“ ЕООД, и „ВЕМ Юроп“ ООД. Реализацията на инвестициите в сферата на енергетиката е изключително бърза, в рамките на пет години се изплаща инвестицията, а инвеститорът дори напуска страната, докато в сферата на селското стопанство и индустрията реализацията е по-бавна, с очаквания за възвръщане на инвестирания капитал в рамките на 5 – 10 години след 2019 г., като „Тера Ленд“ има по-бързи очаквания за възвръщаемост, в период от 2 – 3 години. Инвестицията в софтуерната фирма се очаква да се реализира до 6 години. Сравнително успешните примери са с очаквания за сравнително бърза възвръщаемост на инвестициите.

Неуспешни по отношение на финансовите показатели са първата държавна инвестиция в земеделието на „Тиенджин Фарм Култивейшън“, която прехвърля активите си в „Хера Агро“ и продължава успешна дейност, инвестицията на „България Дивелопмънт Холдингс“ АД, която до момента е предмет на огромни финансови загуби и съдебни дела, „Литекс Моторс“ АД с изискуемите кредити към КТБ и прекъснала производствена дейност през 2016 г., въпреки прехвърлянето на активи към „Българска автомобилна индустрия“ ЕАД и продължаване на дейността по продажба на автомобили от Китай в България и региона, и разширение на дейността

с продажба и на електробуси на китайската „Ютунг“. „Български винопроизводители“ ООД нямат успешно развитие в първите години на инвестицията поради съдебни дела с Министерството на икономиката, но имат очаквания за по-добро бъдеще през следващите години.

В други изследвания на китайски инвестиции в чужбина се откроява разлика между ефекта от инвестициите на зелено и тези, които са свързани със сливане и поглъщане. Като по-безпроблемни са инвестициите на китайски фирми на зелено. Тази хипотеза се потвърждава и в България. Китайските компании в България рядко купуват съществуваща компания.

В някои от изследванията на китайските инвестиции в чужбина се твърди, че китайските компании не извличат полза от инвестициите си в чужбина (Holtbruegge and Berning, 2018), а също и други автори, посочени в първа глава. Данните от изследването на китайските компании в България не потвърждават изцяло тази хипотеза – повечето от тях реализират значителни финансови приходи и печалба, някои от тях изнасят продукция в Китай и получават допълнителни приходи. Данните показват, че те извличат полза от инвестициите си в България.

Някои автори описват китайските инвестиции като такива с висок апетит за риск (Buckley et al., 2017a), докато някои последни изследвания не потвърждават тази теза. Тя не се потвърждава и по отношение на китайските инвестиции в България. Инвестиционните проекти се характеризират със сравнително по-нисък риск.

Пазарно позициониране

По отношение на отрасловата структура китайските инвестиции са силно диверсифицирани в различни сектори на икономиката. В регионален план те са добре представени не само в столицата, където има масирано концентриране на ПЧИ, но и в цялата страна, вкл. в най-слаборазвитите региони. Пазарният дял, който заемат китайските компании в България, е малък във всяка страна с изключение на пазара на „Хуауей“.

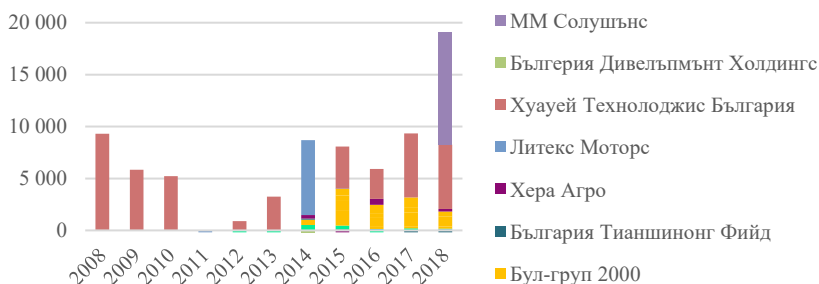
3.9. Ефектите от китайските ПЧИ за българската икономика

При малкия обем на ПЧИ в България въздействието на китайските инвестиции върху българската икономика е слабо. Прочуването дава възможност да се оцени ефектът по няколко показателя:

- Направени инвестиции,
- Разкрити работни места,
- Реинвестирана печалба,
- Развитие на приоритетни сектори, вкл. сектора на информационните технологии,
- Ефект върху износа (съотношение местен пазар/износ на продукцията).

Общо инвестициите, направени в изследваните 11 фирми, надхвърлят 315 млн. лв. За периода 2008 – 2018 г. фирмите реализират приходи от над 1,68 млрд. лв. и печалба от близо 19 млн. лв. след приспадане на загуби от 35 млн. лв. на „Литекс Моторс“, 2 млн. лв. на „България Фарм Култивейшън Ко.“ и близо 9 млн. лв. на „България Дивелъпмънт Холдингс“ АД. Финансови загуби от близо 4 млн. лв. реализира и една от фирмите инвеститори в соларни паркове – „Бул-груп 2000“.

Фигура 3.9.1. Печалба на дружества с китайско участие в България, хил. лв.

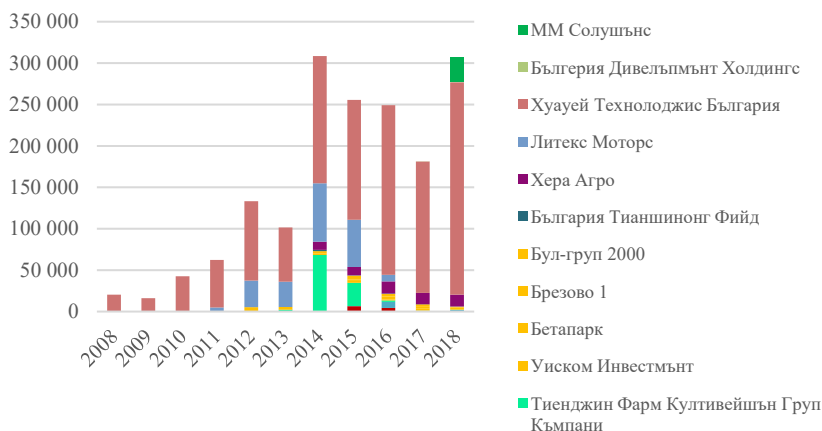


Източник: Фирмени отчети за съответните години от 2008 до 2018 г.

Заетите лица от всички фирми с китайско участие от това изследване са близо 605 души, като не са включени сезонните работници в земеделието през лятото. Перспективата е за още минимум 50 при нормално развитие и изпълнение на стартиралите проекти във „ВЕМ Юроп“ и „Тиеншинонг Фийд“ в рамките на 5-годишен период, и годишно по средно около 25 – 30 нови места в „ММ Солушънс“ и „Хуауей Технолоджис България“.

Най-големият инвеститор е „Хуауей Технолоджис“ с **реализирана печалба** за периода 2008 – 2018 г., надхвърляща 41 млн. лв. От 2018 г. „ММ Солушънс“ също става китайска собственост и общата печалба надхвърля 10 млн. лв. само за 2018 г. Близо 10 млн. лв. е общата печалба и на „Уиском Инвестмънт“ от соларна енергия за изминалите 5 години до 2019 г. Важно е да се отбележи, че в настоящото изследване не са включени останалите китайски инвеститори в соларни паркове в България, които според данни на Китайското посолство са общо 10 фирми. При тяхно включване общата печалба на дружествата с китайско участие ще нарасне значително.

Фигура 3.9.2. Приходи на дружества с китайско участие в България, хил. лв.



Източник: Фирмени отчети

Изследването показва, че китайските инвеститори се чувстват комфортно в субсидирани сектори и в сектори със сигурни про-

дажби, каквато е енергетиката с гарантираното изкупуване на електроенергия от соларни паркове, където инвеститорите са най-многобройни и изцяло частни. Селското стопанство освен финансиране, осигурява и стабилен пазар на продукцията извън България, където се изнася голяма част от произведените стоки, с гарантирани продажби до изкупуваща/и фирма/и в Китай. Поради тези причини голяма част от контактувалите реални и потенциални китайски инвеститори респонденти показват неудовлетвореността на тези фирми, че нямат достъп до обществени поръчки. Реално техният интерес към този тип инвестиции също е голям, но е ограничен от регулаторни и други фактори.

3.9.1. Фактори и мотивация на китайските инвестиции в България

Анализът на теорията и нейната приложимост в открояването на спецификата на китайските инвестиции в първа глава показва, че комбинация от различни фактори определя инвестирането в различните райони и страни на света. В комплекса от фактори за излизането на китайските капитали в чужбина много често преобладават такива, които не са свързани с пазарната мотивация – стратегически и политически цели, контрол върху технологии, контрол върху големи данни, контрол върху интелектуална собственост и световни марки, наемане на висококвалифицирани специалисти в иновации и технологии и други. Проведеното емпирично изследване дава възможност да се оцени мотивацията на китайските инвестиции, които вече са в България.

Според различните теории ПЧИ се мотивират от различни фактори, които могат да се групират в следните основни:

- Инвестиции за целите на разширяването на пазарите,
- Инвестиции за целите на осигуряването на ресурси,
- Инвестиции в стратегически активи,
- Инвестиции за по-голяма ефективност и свиване на разходи. Важен компонент за повишаване на ефективността е трансферът на технологии.

Емпиричното изследване дава възможност да се групират китайските инвестиции в България според мотивацията им по следния начин:

Инвестиции за целите на разширяване на пазарите. Редица изследвания на китайските инвестиции в чужбина посочват като тяхна основна мотивация търговската експанзия – проникването и разширяването на пазарите (Peter J. Buckley, L. Jeremy Clegg, Adam R. Cross, Xin Liu, Hinrich Voss and Ping Zheng, 2007). Към тази група инвестиции могат да се причислят компаниите „Хуауей“ и неуспешната инвестиция в „Литекс Моторс“ АД. Като цяло това са компаниите в сферата на търговията и услугите, включително туризма, като „България холдинг“ и други. Както показва по-горе анализът, някои постигат пазарните си цели и разширяват продажбите си. Това са предимно частните компании, чиито инвестиции съдействат за разширяване на местния пазар, внос на нови стоки и предоставяне на услуги.

Инвестиции за целите на осигуряване на стратегически ресурси.

Една от важните причини за китайските инвестиции е осигуряването със стратегически ресурси, необходими за бързорастящата китайска икономика, което е и стратегически приоритет за китайското политическо ръководство. Този вид инвестиции от страни с голямо и нарастващо население (Китай, Индия, Иран и други) се разви през последните години. Осигуряването на суровини и храни е приоритет за тези страни и техните компании получават преференции от държавите за дългосрочни инвестиции, даващи по-голяма сигурност за изхранването на населението. Така възникна т. нар. „екстериториално земеделие“. Рисковете от този тип земеделие са свързани с два проблема: сключването на дългосрочни договори за наемане на големи площи земя може да ограничи сектора и провеждането на национални политики; от друга страна, износьт на цялата продукция от наетите площи, ако те са достатъчно големи, може да постави в риск изхранването на населението. Изследваните инвестиции в селското стопанство на китайски компании в България са малки по обхват и опитът им не е изцяло успешен, което вероятно ще охлади интереса за осигу-

ряване на селскостопански стратегически ресурси от България за Китай.

Китай внася от България основно метали – друг стратегически ресурс, който се произвежда основно от български компании в сектора, получили дългосрочни концесии за добив. Този сектор е включен в списъка на чувствителните сектори за националната сигурност и бъдещите инвестиции под формата на концесии на чуждестранни лица от трети страни ще бъде обект на предварително проучване и оценка.

Инвестиции, целящи постигане на по-голяма ефективност.

Разликата в ефективността между производството в страната по произход на инвестицията и страната, в която се инвестира, е мощен стимул за изнасяне или разширяване на производства в чужбина. Инвестиции за по-голяма ефективност и свиване на разходите е тази на „ВЕМ Юроп“. При останалите инвестиции не може да се твърди, че производствата в България са по-ефективни от тези в Китай. Това подчертава една от спецификите на китайските инвестиции. Трансферът на технологии се счита като важен фактор за инвестиране в чужбина, доколкото те дават предимство на инвестиционната компания да постигне по-висока конкурентоспособност на пазара на страната, в която се инвестира. Опитът с китайските инвестиции в развитите страни показва, че в много случаи при китайските инвестиции насоката на трансфера е противоположна – тоест инвестиции с цел достъп или контрол върху нови технологии. Инвестиции с цел трансфер на технологии е примерът със закупуването на „ММ Солушънс“, за да се усъвършенстват продуктите на „ТандърСофт“ в Китай, и в обратна посока – при продажба на технологиите на „Хуауей Технолоджис“ в България. Инвестицията на „ВЕМ Юроп“ е типичен случай на трансфер на технологии – тази частна китайска фирма изгради единствен завод за матрици на Балканския полуостров.

Инвестиции, следващи стратегически насоки и стратегически активи.

Значителна част от изследванията на китайските инвестиции в големите развити страни акцентира върху нездрав интерес на големи китайски компании в придобиването на стратегически активи или инвестирането в стратегически сектори, предмет на целенасочена политика на държавата. Обхватът на България и нейната роля в международната икономика и политика не я правят привлекателна за този род китайски инвестиции. Както се вижда от емпиричното проучване, в България няма крупни китайски инвестиции в стратегически активи. Инвестициите в енергетиката, включително тези в соларни паркове, могат да се причислят към стратегическите инвестиции, но те по-скоро се възползват от преференциалните изкупни цени на електроенергията и ниските разходи.

Една специфична форма на инвестиции, също неуспешна от икономическа гледна точка, са инвестициите, направени с цел придобиване на статут на постоянно пребиваващи или придобиване на българско гражданство от китайски лица. Преференциите в Закона за чужденците дават тази възможност. Данните обаче показват, че на това основание са издадени само няколко разрешения, а в голямата си част тези инвестиции не се осъществяват след първоначалните намерения.

Към спецификата и мотивацията на китайските инвестиции в чужбина, включително на частните, е подкрепата и стимулите от държавата. В проучването китайските компании не посочиха, че получават подкрепа. Фирмите, инвестирали и получили приходи от инвестициите си, получават различни данъчни облекчения от държавната данъчна администрация под формата на освобождаване или редуциране на данъци при корпоративните и индивидуалните доходи, за да се избегне двойното данъчно облагане, намаления на данъци за приходите от добива на нефт и газ в чужбина от китайски предприятия и специален корпоративен данък върху доходите (намален от нормална данъчна ставка от 25% на 15%) за високотехнологични предприятия, сертифицирани от Министерството на науката и технологиите (Sauvant, 2014).

От групирането на китайските инвестиции в България, според тяхната мотивация, става ясно, че в страната са проникнали инвестиции от всички видове мотивация. Това разнообразие потвърждава хипотезата за нерелевантността на подхода да се дава обща оценка за същността и ефекта от китайските инвестиции. От друга страна, диверсификацията на потока и сравнението между отделните видове инвестиции дават отговор на въпроса кои са най-изгодните за страната инвестиции, така че политиката да се насочва към тях. Рисковете при инвестициите с незападна мотивация трябва да се вземат предвид при обосноваване на политиката към тях.

Потвърждават се изводите и от изследванията в други страни, където са инвестирали китайски компании, показвайки различия в мотивацията и характера им в ОИСР страните и в по-слаборазвитите страни като България. За разлика от големите икономики, в които съществуват и се анализират по-скоро проблеми и рискове, отколкото ползи от задграничните китайски инвестиции, то в България могат да се отчетат значителни ползи и на този етап липса на рискове по отношение на националната сигурност и други чувствителни сектори.

Анализът на данните от емпиричното изследване показва висока степен на разнородност на мотивацията на инвестициите от Китай, което определя и тяхната специфика, ефективност и ефекти върху българската икономика. Методологически некоректно е да се генерализират изводите за един вид инвестиции с целия поток от инвестиции.

За разлика от изследвания в по-големите развити страни, където се достига до извода, че китайските инвестиции се насочват към проекти с висок политически и икономически риск (Kolstad and Wiig, 2010; Buckley et al., 2007; Quer et al., 2011), в България не се очертава такава тенденция.

Изследването потвърждава резултатите от изследванията в други страни, които стигат до извода, че културни фактори и тези, свързани с добрите политически отношения със страните, мотивират китайските инвестиции в чужбина (Buckley et al., 2007; Cheng and Ma, 2008). Това е и една от причините инициативите като

„17“ да водят до конкретни инвестиции в страни като Унгария и Полша и липса на резултати в България.

Както беше посочено в първа глава, някои автори описват модела на проникване на китайски компании в някои страни на ЕС, например Италия: стартира се с малки по обхват дейности най-вече в свързани с търговията операции, след което компаниите еволюират в придобиване на осезаеми и неосезаеми активи. Придобиванията са най-вече в сектори, наложили се на международния пазар, които да им дадат конкурентни предимства и на местния пазар. Ако това е моделът на инвестиране, то той възпроизвежда естествения процес на инвестиране в чужбина, при който компаниите разширяват бизнеса си, ако реализират успешно първоначалните си инвестиции. Насочването към експортноориентирани сектори все още не се наблюдава при преките чуждестранни инвестиции от Китай в България.

3.9.2. Сравнителни предимства, политики и пречки за китайските инвестиции в България

Структурата, динамиката и ефектите от китайските инвестиции в България зависят както от спецификата на китайските инвеститори, търсещи възможности в чужбина, така и от условията в България. Като благоприятни фактори могат да се отчетат стабилността на валутния режим в продължение на двадесет и три години, високата степен на отвореност на икономиката и липсата на ограничения пред чуждестранните инвестиции, ниските данъчни ставки и сравнително ниската цена на труда. Растежът на икономиката зависи до голяма степен от чуждестранно контролираните компании. В областта на политиката по инвестиции страната предлага някои облекчения, които допълнително подпомагат големи инвестиционни проекти. Като цяло обаче се разчита на спонтанността на инвестициите, а не на тяхното регулиране и насочване към приоритетни сектори.

Българската икономика както по линия на търговията, така и в областта на инвестициите е много тясно обвързана с икономиката на ЕС, и в частност Еврозоната. Сливът на инвестициите от ЕС след финансовата и икономическа криза се отрази

неблагоприятно върху българската икономика и показва необходимостта от диверсификация на източниците на инвестиции.

3.10. Политика за насърчаване на китайските инвестиции в България

Сертифициране. Съгласно Закона за инвестициите местните и чуждестранни инвеститори могат да получат значителни преференции, ако отговорят на условията за различни форми на сертифициране. Българската агенция за инвестиции (БАИ) за периода от създаването на агенцията е сертифицирала само три инвестиционни проекта с китайско участие, което означава, че китайските инвеститори не се възползват от облекчения, които законодателството предоставя. Другият проблем е, че от сертифицираните три инвестиции две са от категорията на големи приоритетни проекти, които обаче се провалиха. В информационната система на БАИ са постъпили многобройни запитвания, но те не достигат до фазата на сертифициране. Данните показват през последните години засилен интерес от китайски фирми към България. През 2016 г. в информационната система са постъпили 26 запитвания, през 2017 г. са 22. Агенцията не е актуализирала информацията за новопостъпилите запитвания през последните 2 години до 2020 г. включително. През този период освен изброените в списъка по-долу фирми, намерение са изразили китайските компании „Джангсу Алфа Автобуси“ и „Ей Си Ен Уърлдуайд“ за създаването на производствена база за електрически автобуси в България (Мениджър нюз, 2020), с прогнозна обща инвестиция от 25 млн. евро и 250 работни места. Предвид затварянето на границите за чужденци в Китай от 23 март 2020 г. и на всички командировки в чужбина на служители от държавни китайски компании, се предполага, че през 2020 г. се е свил инвеститорският интерес, въпреки обявеното намерение през януари. Сертифицирането се оказва неефективен инструмент за насърчаване на китайски инвестиции.

Инициативата 16+1. Въпреки полезния диалог на високо равнище, инициативата не води до значими инвестиции (Христова-Балканска, И., 2020). Като цяло инициативата до момента е довела в региона основно до инвестиции от държавни предприятия в

инфраструктурни обекти и енергийни проекти, и по-рядко в други сектори. В България може да се приеме, че такава инвестиция е дейността на „Хера Агро“ ЕООД в селското стопанство, тъй като тя започва първоначално през 2012 г., скоро след официалното обявяване на сътрудничество на Китай с региона, и е единствената държавна китайска инвестиция в страната. Инфраструктурни инвестиции от Китай в България няма, въпреки изразените намерения от китайска страна.

Инициативата „16+1“ е с принос основно за културния обмен на страните, обмен в сферата на образованието, разширяване на туризма, който според официални данни на Китайската академия на науките е довел 5 пъти повече китайски туристи в региона от 2012 г. до 2020 г., като една трета от целия поток е формиран след 2018 г. За България НСИ включва туристическия поток от Китай в статията „други“ поради малкия брой на туристите.

Резултати от инициативата конкретно за България не може да се очакват в бъдеще поради няколко причини. Първата е, че за да има такива резултати, трябва да има активна позиция и да се заявят ясни намерения относно отношенията с Китай. Опитът досега е показал, че повече инвестиции, повече двустранни проекти и финансиране от Китай независимо в коя област, дори в академичната, културната, образователната – получават страни, в които на най-високо политическо равнище има по-голяма активност и заинтересованост, включително участия в срещите на платформата. Втората причина е, че ако страната остане пасивна част от тази платформа, икономическите интереси са по-пряко свързани с организация на логистика на търговските пътища и производство в близост до западноевропейските пазари, или страни с по-голям търговски баланс с Китай.

Неслучайно идеята за инициативата започва в Унгария, подписва се официално в Полша и чак впоследствие се разпространява и в останалите държави. В момента логистичните връзки по път (железопътен или камионен транспорт) от Китай за Западна Европа и подписани споразумения на ниво министерства на транспорт имат Полша и Латвия. Китайската фирма за дигитален транспорт „Виво“, която специално обслужва и региона 17+1 с клиенти и офиси основно в Западна Европа, официално сътрудничи с

полски фирми с изградени логистични хъбове, разпределящи стока към други страни от платформата на юг и на запад.

Таблица 3.10.1. *Браниове на китайски банки в страните от 16+1*
Bank

<i>Feb – 2003</i>	BOC (Hungary) Co., Ltd.
<i>Jun – 2012</i>	Poland Branch, BOC (Luxembourg) Co., Ltd.
<i>Nov – 2012</i>	ICBC Warsaw Branch
<i>Dec – 2014</i>	BOC (Hungary) Branch
<i>Aug – 2015</i>	BOC (Hungary) Prague Branch
<i>Jan – 2017</i>	BOC (Serbia) Co., Ltd.
<i>May – 2017</i>	CCB Warsaw Branch
<i>Sept – 2017</i>	ICBC Prague Branch
<i>Nov – 2019</i>	BOC Greece Branch
<i>Dec – 2019</i>	BOC Bucharest Branch

Източник: Лиу Дзуокуей

Освен чрез изградените транспортни връзки, показателни са и китайските интереси чрез избора на страни за разкриване на банковите офиси на китайски банки, които естествено следват икономическите връзки.

Показателни са и инвестициите в сферата на образованието, направени от Китай, с изграждане на нови специалности, изучаващи предимно унгарски, полски, чешки, румънски, гръцки през последните няколко години в Китай.

Наблюдава се не само превес на изучаване към част от езиците, в чиито страни Китай има по-силен икономически интерес, но също така и неразбиране на конфликти между страните – пример са отношенията между България и Македония, с откриване на специалност македонски език в един от университетите за чужди езици в Пекин.

Изградени институти „Конфуций“ има във всички 17 страни от ЦИЕ, като в някои от страните като Полша, Унгария има по няколко института, достигащи дори 6 или 7. В България, с население близко до това на Унгария, има само 2 института, което също е показателно за интензитета на двустранните отношения България – Китай.

Институционалните инициативи в България бяха две основни. Създаде се Център за насърчване на сътрудничеството в областта на селското стопанство между Китай и страните от Централна и Източна Европа⁸⁰. Към Центъра е изграден Демонстрационен център „17+1“ за електронна търговия със селскостопански и други продукти за подпомагане на млади предприемачи, чиято програма има за цел да включи студенти от Китай и страните от Централна и Източна Европа, за да си сътрудничат в сключването на реални бизнес сделки помежду си. Центърът реализира и други инициативи, чийто ефект обаче още не е оценен.

Провали се и не се изпълни решението за създаване на Глобален партньорски център в България, съдействащ за реализацията на съвместни инвестиционни проекти на държавите от Централна и Източна Европа и Китай в рамките на инициативата „17+1“.⁸¹

Изградените връзки в сферата на науката и изследванията също са много ограничени. В България може да се отбележи минимално присъствие на китайските интереси във всяка една сфера на сътрудничество.

Въпреки че Китай винаги е заявявал принципи на равнопоставеност и взаимен интерес в отношенията, на практика тази платформа вече има установени отношения на конкуренция, и то именно поради различията в двустранните връзки на всяка една страна с Китай. Китай определя интензитета на отношенията си с региона в периода 2012 – 2017 като безпрецедентен, като най-силният изобщо в историята след създаването на КНР. Този период се нарича от тях също така и „златен период“.

Тази платформа не се използва от България. Резултатът, който се очаква, е развитие на транспортните и логистични връзки в съседни държави, което улеснява търговските връзки с Китай. От това би следвало да се възползва и България за увеличаване на реципрочността в търговията и подобряване на търговския баланс,

⁸⁰ <https://china2ceec.org/>

⁸¹ От българска страна отговорна институция е Министерството на икономиката. Институтът по маркетинг към министерството е определен за изпълнителна организация по проекта, а се предвиждаше споразумение с ИИИИ, който да осигурява експертна помощ по дейността на Центъра в областта на инвестициите.

но много вероятно е резултатът да е обратен при слаба икономическа активност от българска страна.

Инициативата се развива в следните насоки:

- Активиране на частните инвестиции за сметка на държавните,
- Инвестиции в технологии, култура, образование за сметка на инфраструктурни инвестиции.

Ролята на България с напредъка на ИТ сектора би могла да бъде значима в инициативата, ако се прояви активност. Инвестициите в културата, образованието и науката от страна на Китай дългосрочно подценяват връзките с България.

Инициативата „17+“, въпреки че е създадена като икономическа платформа, има политически характер и политическата активност и заинтересованост на страните определя интензитета на икономическите отношения.

Други политики. Подкрепа от българската държава за реализация на инвестициите е осъществена в два основни проекта – в първите години на инвестициите в соларни панели, с подписването на договори за преференциални цени на изкупуване на електроенергия от възобновяеми източници. Тази подкрепа обаче отпада след въвеждане на такси и това води до редица съдебни дела от китайските инвеститори към българските институции. Другата форма на подкрепа е финансирането на китайски земеделски проекти от европейски фондове в района на гр. Лом и гр. Първомай. Подписано споразумение между Китай и България за карантинна инспекция и митническа обработка при износ на фуражни продукти от България за Китай подпомага дейността на фуражния завод в Добрич. Българските институции се описват по-често като непомагачи, но и непречещи, с редки изключения. Сделката на технологичната фирма, закупила „ММ Солушънс“, е била на крачка да бъде осуетена поради бюрокрация от българска страна, при изрядно подготвени документи, поради субективна причина в одобряващата институция.

Като слабости на инвестиционната среда специално за китайските инвестиции е малкият пазар в България по отношение на мащаба на китайската икономика и инвестиции.

Анализът на данните от проведените интервюта с инвеститори с китайско участие дават възможност да се обобщят отговорите на респондентите относно предимствата на България като инвестиционна дестинация:

- **Ниски данъци.** 10%-ият данък е посочен от най-много интервюирани фирми като стимул за инвестиция в България, като производители от сферата на индустрията отчитат като недостатък факта, че в България данък се плаща от реализирането на счетоводна печалба при инвестиции на зелено;

- **Ниски разходи за труд.** Сравнително ниското заплащане за труд е посочено от респондентите като положителен фактор за инвестиция, който е и фактор за намалено предлагане на работна сила и трудното намиране на такава. Рисковете, свързани с ниския разход за труд, са споделени от няколко фирми както в сферата на земеделието, така и в индустрията, с акцент на трудоемките производства, които не могат да автоматизират производствения цикъл. В България работят предимно Tier 1 и Tier 2 доставчици и колкото по-отдалечени са от оригиналния производител на оборудване (ОЕМ), толкова по-ниски са добавената стойност и заплащането. Това е фактор за нестабилно търсене на работна сила;

- **Нисък финансов разход и разнообразни канали на финансиране.** Няколко проекта в сферата на земеделието са финансирани от европейски фондове. Въпреки че кандидатстването затруднява китайските фирми и е необходимо одобрение за издаване на разрешителни от редица институции, при изрядни документи на фирмите съответното финансиране е било предоставяно. При съвместните инвестиции с китайско и германско участие обаче финансовият разход се счита за висок в България. В Германия лихвата за инвестиционни кредити е по-ниска. Въпреки че респондентите отбелязват, че и в България лихвите значително намаляха, кредитирането на фирмите с германско участие се финансира от Германия;

- **Нисък инвестиционен риск.** В две от интервютата ниският инвестиционен риск е посочен като важен фактор за решение. В областта на земеделието фирмите веднага могат да продадат земята и дори да реализират печалба от продажбата. Такъв е случаят на две от китайските фирми в сектора. В областта на енергетиката при оттегляне на китайския инвеститор след изплащане на инвест-

ицията той реализира печалба от продажбата на фирмата на местния партньор;

- **Намиране на надеждни партньори за управление на инвестицията.** Този фактор е споменат в две от интервютата, и двете свързани с изграждане на производствени бази. За да се инвестира в построяването на фабрика и оперирането, фирмите с китайско участие са разчитали изключително на бъдещите управители на фирмите, които и до момента са на позицията си.

Други позитивни фактори, споменати от интервюираните фирми във връзка с дейността им в дадената област, са както следва:

- **Наличие на индустриална база.** Близост до пазара при обслужване на клиенти е била основната причина за инвестиция на две предприятия с китайско участие. Решението за построяването им е изцяло свързано с нуждите на клиенти като „Мекалит“, обслужващ „Либхер“, „Бош“ и останалите клиенти за бърза и навременна доставка на части;

- **Нисък енергиен разход;**

- **Благоприятен климат за земеделието, плодородна почва;** възможност за изкупуване на царевича и фураж от местни земеделци;

- **Добри взаимоотношения с местните администрации** в по-малките градове, за които инвеститорите създават възможности за заетост, потребление на стоки и услуги;

- **Геополитически фактори** – стратегическо географско положение на България, на кръстопът между Азия и Европа.

Основните пречки за привличане, посочени в интервютата за реализиране на инвестициите, са следните:

- **Трудно наемане на работна сила,** както на нискоквалифицирана, така и на специалисти. Няколко фирми посочват, че ако е налице работна сила, биха разширили производството си.

- **Трудно одобряване на визи за чужденци.** Инвеститори от индустрията имат нужда от специалисти от чужбина от техни заводи, дъщерни фирми в други страни, на една и съща фирма майка. Специалисти и мениджъри не успяват да вземат визи и инвеститорите са принудени непрекъснато да търсят съдействие на високи

нива в министерствата. Ограничения за пътувания в ЕС с българска виза/разрешително за пребиваване също е проблем, тъй като България все още не е част от Шенгенското споразумение.

- **Липса на единна държавна стратегия за работа с китайски инвеститори.** Представители на различните институции представят държавната политика по отношение на Китай по различен начин на политическите и икономическите форуми с представители от двете страни. Липсва координация между българските институции по отношение на държавните приоритети спрямо китайските инвеститори, насоките, които стимулираме, дали това е туризъм, търговия или производство. Не са налични координирани усилия за стимулиране на инвестиции и търговия (износ) в сектори с възможности за реализация на висока добавена стойност. Държавата също така не използва кадри с китайски език за администрацията в министерствата и институциите с интензивен контакт с китайски партньори, но въпреки многото бизнес срещи и делови контакти, малко от тях водят до реални резултати. Държавата няма и проактивна политика на контакт с големи китайски конгломерати, които биха били потенциални инвеститори в страната.

- **Отдалеченост от големите западноевропейски пазари.** В автомобилната индустрия предимството на ниската цена на работната сила не е достатъчно, тъй като доставката до OEM е дълга и не може да се гарантира доставка „just-on-time“. Трудът заема едва 6 – 8% от общия производствен разход на автомобили и колкото и да е нисък този процент, не е достатъчен, за да бъде оправдано производство в България, транспортирането на готова продукция към западния пазар е скъпо.

- **Липса на данъчни преференции за инвеститори.**

- **Слаба индустриална база.** Когато един производител OEM решава да прави инвестиция, важен фактор за решение е дали има развита индустриална база и инфраструктура и да знае каква част от доставките ще прави от местния пазар и каква ще транспортира. При тези производители има поточност и доставка на около 6000 части за 24-часов производствен процес. Един голям производител с just-on-time delivery необходимост не може да си позволи да внася от много различни места. Престоят на завода за автомобили за 1 час струва 1 млн. евро. Затова и съществуващата

индустриална база е много важна. Според респондентите Централна Европа е вече силно индустриализирана. Чехия и Полша вече се доближават до стандартите на Германия, а Унгария също бързо се доближава. В България вече предимство имат само индустриалните зони в Пловдив и София. Според респондентите неизгодна е локализация на производство в Северна България.

- **Високи местни данъци и лоша инфраструктура.** Инвестициите в недвижими имоти, които китайски граждани засилено извършват в други държави, в България са ограничени поради високи местни данъци и лоша инфраструктура

- **Global Procurement Agreement (GPA)** е пречка от ЕС за всички китайски инвеститори, участващи на тръжни процедури. Достатъчно е в изискването за тръжна процедура да се заложи това изискване, за да се ограничат инвестициите от Китай, който не е член на това споразумение

- **Непрозрачни тръжни процедури за инфраструктурни проекти.** В България често се сменят условията за търгове, понякога тръжната процедура започва без изискване за GPA, но впоследствие го добавят. Респондентите твърдят, че китайски фирми участват, подават документи, след което държавната институция, организираща търга, променя условията на търга и добавя условия за GPA след стартиране на процедурата. Според един от интервюираните тръжните процедури за големи инфраструктурни проекти се печелят само от три фирми в периода 2010 – 2020 („Агромах“, „ДжипиГруп“ и „Трейс“). Никой друг, не само от Китай, от никоя друга държава или дори България, не е успял да измести тези конкуренти.

- **Затруднения за откриване на банкова сметка от чужденци** и от фирми с чужди собственици. След влизането на Закона за мерките срещу изпирането на пари в България банките масово отказват откриване на сметки на фирми със собственици чуждестранни лица, според интервюта от изследването. Ситуацията се затяга още повече и през 2020 г. (Денизова, 2020), и изводите от интервютата с респондентите за това изследване се повтарят и в няколко медийни публикации.

- **Затруднения с визовия режим за инвеститори от трети страни.** Специалистите от Китай са необходими за изпълнение на

инвестициите в сектор индустрия, земеделие, телекомуникации, софтуерни продукти, в търговията, при монтиране на оборудване, внесено от Китай, в сферата на енергетиката и други сфери. Визовият режим е силно ограничителен, специалистите и инвеститорите в частните дружества са възпрепятствани, и особено през 2020 ограничени в пътувания в чужбина. Оказване на помощ дистанционно допълнително забавя строежа и изпълнението на завода в Добрич например.

Като цяло, посочените предимства и пречки за инвестициите от китайските фирми съвпадат с общите оценки на местните и чуждестранни инвеститори за средата за инвестиции в България. Ограничаването на достъпа до обществените поръчки, според китайските инвеститори, е сериозно препятствие пред интереса за инвестиции в страната. Специфичен за китайските инвеститори е и проблемът с пребиваването и издаването на визи за инвеститорите. В това отношение европейските инвеститори са в по-благоприятна позиция.

За разлика от общото мнение, че корупцията е основна пречка за инвестициите, само една фирма посочва този проблем. Респондентите акцентират върху нелоялната конкуренция.

Описаните в емпиричното проучване пречки не обясняват провала на големи, мегаинвестиционни проекти на китайски фирми в България (вж. по-подробно анализа в приложението).

Две предимства се открояват като специфични за китайските инвеститори – финансирането на инвестициите като разнообразие на източници и ниски лихви по кредитите.

Китайската държава има активна, макар и ограничена подкрепа за осъществяването на инвестициите в България. Китай е финансирал инвестицията на държавните фирми в сферата на селското стопанство и е подпомогнал редица частни фирми да осъществят контакт с българската страна чрез маркетинговите платформи за контакт – икономически форуми, форуми за сътрудничество на платформата „17+1“, и предоставяне на възможност на български фирми да презентират инвестиционни възможности на страната ни в Китай на съответните платформи за контакт с бизнеса на място.

В повечето случаи фирмите майки подпомагат инвестициите в България с финансиране, като в случаите на соларните паркове

това финансиране е на доста висока цена и въпреки този голям разход, тези фирми в България реализират значителни печалби. Финансирани от фирмата майка са и фуражният завод, заводите за матрици за пластмасови изделия и за части за бяла техника в индустриална зона Куклен, технологичната фирма, закупила софтуерната „ММ Солушънс“. Помощ под формата на оборудване са получили фирмите в сферата на производството, като обаче това оборудване не е само от Китай. В случая на инвестициите в индустриална зона Куклен оборудването е от Германия. Автомобилният завод в Ловеч получава цялата технологична помощ за инвестицията в сглобяване на автомобилите от Китай, както и помощ от екипи специалисти от Китай тук намясто. Технологии от китайската фирма майка получават и двете фирми в сферата на селското стопанство.

От гледна точка на обмяна на мениджъри и технологии проблемите с визовия режим и ограниченията с банковите сметки дозабавят и затрудняват нормалното развитие на дейността на китайските инвеститори. Чужденци могат да отворят банкови сметки в Гърция, в Словения, и двете са страни на ЕС. Няма забрани и в съседните страни. В Сърбия е премахнат визовият режим за китайци. За да се придобие право на пребиваване, в България се изисква да се закупи имот за 300 000 евро, а в Унгария тази сума е само 50 000 евро.

Въпреки тези затруднения и ограничена подкрепа, китайските инвестиции се развиват сравнително успешно. С изключение на първата неуспешна сделка за земя на „Тиенджин Фарм Култивейшън Груп Къмпани България“ ЕООД в област Видин и на автомобилния завод на „Литекс“ и „Грейт Уол“ в област Ловеч, останалите сделки се развиват сравнително успешно. Неуспешна е и инвестицията на „България Девелопмънт Холдингс“ с частни инвеститори от Макао, която все още не е реализирала плановите си за създаване на ваканционно селище в близост до гр. Елин Пелин и по последни данни от финансовите отчети генерира големи финансови загуби.

В сферата на селското стопанство частната фирма „Тера Ленд“ инвестира успешно в лозя и производство на вино и експортира редовно продукцията си за Китай. Държавната земеделска

фирма „Хера Агро“ в област Пловдив се развива бавно, но стабилно, като развива високи земеделски технологии и продава и на българския пазар наравно с другите конкуренти.

В сферата на енергетиката, където са най-многобройни китайските частни инвеститори със 100% дял (близо 10 според данни на Китайското посолство в България), въпреки че всички са имали съдебни дела с държавата заради промяната в условията на договаряне, инвестициите на трите разгледани в това изследване фирми са успешни, първоначалният капитал е възвърнат с лихва от над 9%, като е реализирана печалба. Проектите продължават да се изпълняват успешно, въпреки че китайският инвеститор е продал акциите си и се е оттеглил от българския пазар с цел да инвестира в по-големи, по-печеливши проекти, както и по-стабилни като енергийна политика райони.

В сферата на производството фирмите се развиват успешно, като тук смесеното участие е по-голямо, в случая на завода за матрици в индустриална зона Куклен, в който фирмата майка от Китай участва единствено с дялов капитал. Инвестициите са изцяло частни и стимулирани от развитие на пазарната конюнктура. Фуражният завод в област Добрич също развива успешно производство и износ за Китай.

В сферата на услугите са най-успешните примери – на „Хуауей Технолоджис“ в телекомуникационния сектор и на „ММ Солушънс“ в софтуерния пазар. И двете фирми са основните носители на приходи и печалба сред китайските инвеститори, без реализирани финансови загуби и с наети голям брой служители. Добавената стойност и на двете фирми е голяма, както и потенциалът за развитие.

Изследването потвърждава тезата, че с целенасочената си икономическа политика Китай успява да регулира както входящите, така и изходящите инвестиции от страната, като това се постига с помощта на различни инструменти – пряко въздействие върху държавните фирми, финансови и нефинансови стимули, законодателни ограничения и политическо влияние. Управляемостта и спонтанността на ПЧИ в случая с китайските инвестиции в чужбина се проявяват в различна степен при частните и държавните инвестиции, при инвестициите в развити и по-малко развити страни.

При сравнението на китайските инвестиции в чужбина и чуждестранните в Китай се разкрива спецификата им. Сравнявайки статистиката на ПЧИ от и в Китай от самата китайска статистика и международната методология, се откриват съществени различия, които се отразяват и върху очертаването на тенденциите при използването на едната и другата.

Анализът на политиката на Китай по отношение на ПЧИ в и от Китай показва двойния стандарт: рестриктивна политика към входящите в Китай и либерален режим на равно третиране с местните инвеститори при влизането им в други страни, включително България.

Проследяването на входящите и изходящи потоци ПЧИ по обем и структура дава възможност да се оцени балансът както според международната статистика (данните на Световната банка), така и според националната статистика на Китай. В по-голямата част от периода след финансовата и икономическа криза – с изключение на 2015 и 2016 г. – Китай е нетен вносител на ПЧИ. Въпреки създаденото впечатление, че Китай е прекалено рестриктивен в достъпа на ПЧИ, през последните години бяха премахнати редица ограничения и данните показват, че китайската икономика е вторият най-голям реципиент на ПЧИ в света.

ПЧИ в Китай идват основно от Азия и най-вече Хонконг, където се регистрират китайски по своя произход капитали. Хонконг се използва и от европейски и американски компании като изходна позиция за инвестиции в Китай.

Мотивацията на инвестициите от развитите европейски страни и САЩ в Китай е свързана основно с разширяването на продажбите на вътрешния пазар, докато тези от азиатските страни с увеличаване на потенциала за износ от Китай.

При инвестициите, влизащи в Китай, конвенционалната теория обяснява факторите, които ги мотивират. Пазарните теории, обясняващи ПЧИ, не могат да обяснят изцяло китайските инвестиции, особено тези в големите проекти в развитите страни. По-голямата част от тези инвестиции се извършва от държавни фирми с ясна държавна детерминираност, а частните големи фирми получават импулс и значителна подкрепа от държавата. Тази специфика е свързана със спецификата на китайския икономически

модел и ролята на държавата и държавните фирми в него. Силната връзка на инвестициите с държавата Китай поражда скептицизъм в приемащите страни не само в политическите среди, но и в академичната литература. Критичното отношение към китайските инвестиции се подсилва и от резултатите от редица изследвания, които поставят под съмнение икономическата ефективност на китайските инвестиции в чужбина, а в политически план голяма част от китайските инвестиции вече преминават през филтъра на критериите за рисковете за националната сигурност в САЩ и ЕС.

Анализът на литературата показва съществени различия между оценките на същността и ефектите на китайските инвестиции в чужбина. В повечето научни изследвания се прилага микро-подход, като се изследват конкретни китайски инвестиции, а не целият поток, което може да доведе до подвеждащи изводи за китайските инвестиции като цяло.

В настоящото изследване се преодолява този методологически проблем, първо, като се изследва на макроравнище динамиката на ПЧИ в България, и второ, като се провежда емпирично представително проучване на дружества с китайско участие в България.

Изследването на опита на различните страни с ПЧИ от Китай достига до извода за диверсификацираността на ПЧИ и спецификата им в различните региони в света. Мотивацията и ефектите на ПЧИ в големите и развити и малките, по-малко развити страни е различна – теза, която настоящото емпирично изследване потвърждава.

Перспективата пред китайските инвестиции след пандемията изглежда негативна. Забавянето на реформите вътре в Китай, нарастването на ограниченията в приемащите страни, които оцениха нарастващата си зависимост от китайската икономика, ще водят нови ограничения. Притесненията за националната сигурност, свързана с технологичната експанзия на Китай в чужбина, също ще оказва задържащ ефект върху китайските инвестиции в чужбина. Всичко това ще води до негативно влияние върху глобалния икономически растеж. Търси се подходящият баланс между притесненията за националната сигурност и поддържането на отвореността на икономиките.

В тази среда потенциалът за нарастване на ПЧИ от Китай в България е значителен. Данните показват, че дори и най-скептично

настроените европейски държави имат повече ПЧИ от Китай като относителен дял от общите им инвестиции, отколкото България. Опитът на първите китайски инвеститори в България, провалът на големи проекти и пасивната държавна политика ограничават възможностите за привличане на нови перспективни китайски инвестиции. Емпиричното изследване обаче показва значителна устойчивост на китайските компании – въпреки многообразните трудности и провали, те променят собствеността, региона, създават нови дъщерни компании, свързват се с други европейски фирми и т.н., тоест проявяват завидна гъвкавост, което дава перспектива за разширяване на дейността им в България. Премахването на многообразните пречки в дейността на китайските компании, които са специфични за инвестициите от трети страни, би разширило възможностите за тяхното нарастване.

Статистическите данни потвърждават тезата, че най-активните в инициативата „17+“ страни привличат най-много инвестиции от Китай.

Перспективата за привличането на ПЧИ от Китай е свързана с тенденциите в глобалните потоци на ПЧИ. Българската икономика е силно зависима от ПЧИ, а тяхното свиване след финансовата и икономическа криза доведе до намаляване на икономическия растеж. От една страна, при свиването на глобалните потоци на ПЧИ, и главно тези от развитите страни и тези от ЕС към България, страната трябва търси алтернативни източници на ПЧИ. От друга страна, икономическата криза, свързана с пандемията, прерастването на търговските войни между Китай и САЩ в инвестиционни войни са свързани с разширяване на ограниченията за китайските задгранични инвестиции и още по-голямо намаляване на тези инвестиции. В същото време глобалните презгранични инвестиции все повече зависят от неизползвания потенциал на китайската икономика. В тази неблагоприятна среда и тенденции привличането на китайски инвестиции в България е изправено пред множество проблеми, включително въвеждането на ограничения в политиката към Китай на европейско равнище, което ще засегне и България.

Приложение 1:

Анкетна карта за стандартизирано интервю с фирми с китайско участие

- Как беше взето решението да се инвестира в България и защо? В частност как китайската страна взе решение за участие в инвестицията?
- Каква е общата инвестиция и какъв дял от нея е китайска?
- Какви са очакванията на компанията за реализацията на инвестицията?
- Какви са плановите за наемане на работна ръка (вкл. местна и чужда/китайска)?
- Реализира ли се първоначалният бизнес план за инвестицията?
- Инвестицията свързана ли е с някакви разрешителни режими, концесии, обществени поръчки?
- Какви са основните положителни страни на средата за (китайските) инвестиции?
- Какви са основните недостатъци на инвестиционния климат в страната ни?
- Имате ли опит в други страни от ЕС и може ли да ги сравним с България – предимства и недостатъци на българската среда?
- Разчитате ли на подкрепа от фирмата майка и до каква степен и в какъв смисъл – суровини, финансиране, реализация т.н.?
- Фирмата част ли е от верига на стойността?
- Хоризонтална или вертикална инвестиция е това?
- Получава ли предприятието подкрепа от българската държава и под каква форма?
- Получава ли предприятието подкрепа от китайската държава и под каква форма?
- Какви са плановите за бъдеще и перспективите на предприятието?

Анализът на резултатите от двете проучвания е интегриран, като са анализирани и различията и очертани основните тенденции и перспективи.

Приложение 2:

Секторен анализ на фирми с китайско участие в България

Сектор Селско стопанство

Три фирми с китайско участие, контролирани от китайски капитали, са инвестирали в България – Фирма № 1, Фирма № 2 и Фирма № 3. Всяка от тях е обявила инвестиции от съответно 10 млн. евро, 70 млн. лв. и 16 млн. лв., което възлиза общо на около 106 млн. лв. до 2019 г. От тях първите две са държавни и са свързани помежду си. Фирма № 3 е изцяло частна фирма. Общият брой наети лица във Фирма № 2 и Фирма № 3 надхвърля 210 души, като тази бройка варира сериозно нагоре според сезона.

От тези фирми първа на пазара в България инвестира държавната Фирма № 1 през 2011 г. За съжаление, инвестицията в земеделски земи в област в Северна България е неуспешна, след което през 2014 г. фирмата закупува Фирма № 2, прехвърля активите си там и започва успешна дейност чрез нея в област в Южна България. Фирма № 2 се занимава с отглеждане на зърнени култури, царевица, рапица и др. земеделски култури, продажбата им на местния пазар и развитие на земеделски технологии.

Фирма № 3 оперира лозови масиви в Северна България и планира построяването на завод за вино в близост до лозята. Към 2019 г. фирмата вече изнася вина собствено производство със собствена марка към Китай, изработени в други местни винарни.

Дейността в земеделието на китайските инвеститори се развива последователно и успешно, като първият износ на царевица за Китай е извършен през 2013 г., когато през ноември Министерството на търговията на Китайската народна република (КНР) (MOFCOM (2014)) публикува статия за износ на 36,7 хил. тона царевица, след като август същата година е подписано споразумение-протокол между България и Китай за карантинна инспекция на царевица, внос от България в Китай. Статията прогнозира общ

внос от 137 хил. тона за 2013 г. и годишен внос от 300 – 500 хил. тона царевица за периода след това. Според статия на Джан Луси (2020) „COFCO International“ е внесла 100 хил. тона царевица от България в първите десет месеца на 2019 г. През януари 2020 г. Китай внася 50 хил. тона насипна царевица в Китай.

През юли 2018 г., по време на срещата на върха на платформата „17+1“, на посещение идва премиерът на КНР Ли Къцян и двете страни подписват споразумение за изграждане на две демонстрационни зони за земеделски стоки. Едната от тях е изградена от ЦНСССКЦИЕ в Аграрния университет в гр. Пловдив, заедно със складова база, а другата се изгражда в момента в района на държавния инвеститор Фирма № 2. Двете демонстрационни зони за земеделски продукти за страните от „17+1“ са първите по рода си в района и са оценени от китайска страна като добър пример. Следващи стъпки ще бъдат изграждането на подобни зони в останалите страни от региона, на първо място Сърбия.

Изцяло държавна инициатива от българска страна е и изграждането на логистичен хъб на ЦНСССИЕК в икономическа зона „Тракия“ около гр. Пловдив за нуждите на земеделието. Към логистичния хъб има изграден павилион със стоки от всички държави към „17+1“, като от 2019 г. има и представителства на местни логистични фирми като „Федекс“ и др.

Китайските инвестиции в сектор Селско стопанство в България са едни от водещите за България, а също така и за Китай в целия регион „17+1“. Едва през юли 2019 г. Главна митническа администрация на Китай разрешава вноса на литовска пшеница в Китай и започва внос на пшеница и оттам, като през ноември се внасят първите 66 хил. тона пшеница от Литва в Китай (Джан Луси (2020)).

Трите китайски фирми в сектор Селско стопанство са интервюирани за целите на изследването. Анализ на финансовите отчети е направен и на Фирма № 1 (фирмата майка на първомайската Фирма № 2 и на добричката Фирма № 4, разгледана по-долу в сектор Индустрия, тъй като е в преработващата индустрия).

Фирма № 1 е регистрирана през 2011 г. и се занимава с производство и продажба на селскостопанска продукция, изкупуване и търговия с пресни и преработени плодове, зеленчуци и селско-

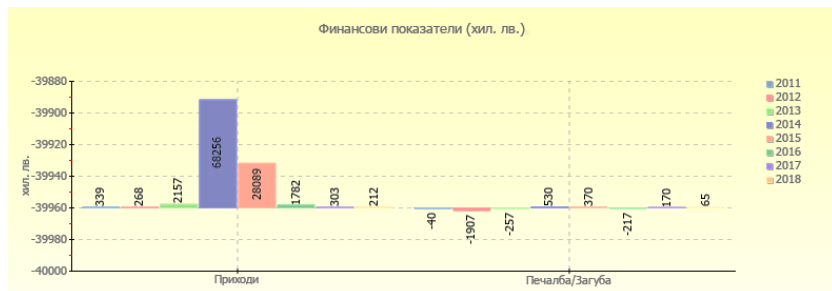
стопански продукти в страната и в чужбина, инженерингова дейност в селското стопанство и хранително-вкусовата промишленост. Това е първата регистрирана в България фирма на китайска държавна земеделска корпорация.

Местен холдинг отдава под наем (а не продава) 20 хил. декара земя, собственост на венчър екуити фирма в Северна България. Инвестицията на китайската фирма е оценена на 10 млн. евро.

Фирмата започва дейност, но неуспешно. Основна причина е неблагоприятното състояние на почвата и недобро качество земи, които са били продадени на фирмата от български собственици. Дружеството е закупило 20 хил. декара, от които само 10 хил. декара били обработваеми. През 2012 г. фирмата спира обработка на земята и около една-две години търси земи на други места в България. През 2014 г. закупува Фирма № 2.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата приходите от продажбите на компанията са нестабилни. На третата година от създаването си – 2014 г., фирмата е реализирала приходи от около 66 млн. лв., след което те устойчиво спадат и достигат едва 212 хил. лв. през 2018 г. Причината за това е прехвърлянето на капитал и ресурси към дъщерната Фирма № 2. Съответно и печалбата на фирмата се движи от 530 хил. лв. през 2014 г. на 65 хил. лв. през 2018 г.

Фигура 1. Фирма № 1, хил. лева

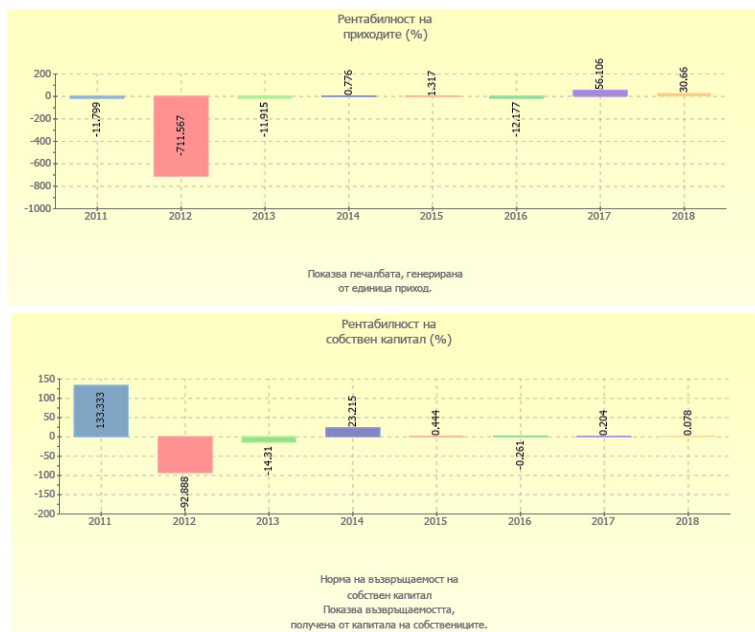


Източник: Фирмени отчети

Рентабилността на собствения капитал намалява след 2014 г., за да достигне до 0,078% през 2018, докато рентабилността на приходите се подобрява през последните години до 30,36%.

Компанията има много ниско равнище на задлъжнялост от 0,076 през 2018 г.

Фигура 2. Фирма № 1, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

Перспективата на фирмата по-скоро зависи от общото представяне на всички компании от групата.

Фирма № 2 е дъщерно дружество на фирма № 1 към октомври 2019 г. Според търговския регистър тя е търговско дружество, създадено през 2006 г. и продадена на китайската фирма майка през януари 2014 г. Към 28.01.2014 г. основният капитал на дружеството е регистриран, внесен и продаден на Фирма № 1. Фирма № 2 няма дялово участие в други дружества. Дейността на дружеството е основно с отглеждане на зърнени и маслодайни култури; отдаване под наем и аренда на земеделски земи и търговия на едро със зърно.

Според интервю с управителя на Фирма № 2 фирмата е инвестирала общо 70 млн. лв. за обработката на 66 хил. декара земя в България към октомври 2019 г. Засаждат пшеница, рапица, слънчоглед, царевича, ориз. Цялата продукция се продава в България. Не цялата земя е в региона на седалището на фирмата, около 35 хил. дка са в съседна област – там се обработва в съдружие с местна фирма, и други около 24 – 25 хил. дка в друга област в Южна България.

Към 2019 г. в дружеството са наети 63 българи, от които агрономи, механици, трактористи, администрация и работници. Освен тях в сезона се наемат допълнително на почасова работа.

Дружеството има интерес да инвестира в по-модерно земеделие, но са възпрепятствани от многото договори за наем за земя с различна продължителност. Няма масив, а парчета земя, някои са с договор 1 година, други 3 години, трети 5 години. Като пречки за инвестицията си в България и по-бавната от очакванията им реализация са:

- Невъзможност за закупуване на земя от чужденци извън ЕС.
- Трудно наемане на работна ръка.
- Невъзможност за подписване на по-дългосрочни договори за наем, което да позволи инвестиция в поливни съоръжения.
- Невъзможност за взимане под наем на общински земи.

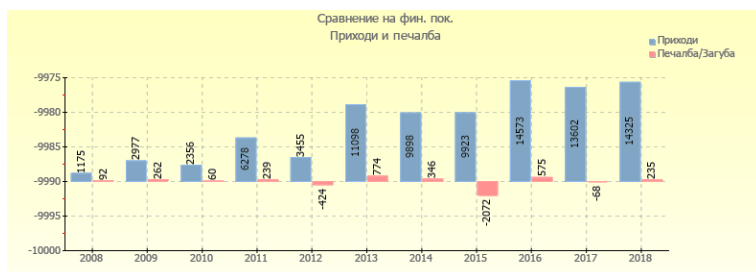
През 2018 г. на срещата „16+1“ двамата премиери, на България и Китай, подписват споразумение за изграждането на демонстрационна земеделска зона на територията на България, като Фирма № 2 е определена за водещ изпълнител. Дружеството се опитва да създаде такава зона в близост до имота на фирмата. За съжаление, общината не взема решение, а е необходимо, за да се смени статутът на земята, за да се изградят оранжерии за зеленчуци. Една година се водят преговори на различни нива за тази земя, неуспешно.

Дружеството получава подкрепа основно от Китай под формата на финансиране за производство на ориз, субсидии, финансиране на изграждането на демонстративната зона по инициативата „17+1“.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата Фирма № 2 реализира устойчиво нарастващи приходи от продукция през

последните няколко години след закупуване на фирмата от китайските инвеститори, достигащи 14,3 млн. лв. Повишават се приходите от продажбата на пшеница, рапица, слънчоглед, като единствено приходът от рапица не е достигнал нивото на продажба от 2014 г., а останалите за нараснали в пъти. Наблюдават се концентриране на продажбите в по-малък на брой култури и прекъсване на продажбите на ечемик, царевица, сорго и т.н.

Фигура 3. Фирма № 2, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Печалбата на фирмата обаче е доста неустойчива и от загуба от 68 хил. лв. през 2017 г. се реализира печалба от 235 хил. лв. през 2018 г. Коефициентът на задлъжнялост е сравнително нисък въпреки големите кредити. Към 31.12.2016 г. в „Разходи за придобиване на дълготрайните материални активи“ са включени разходи за изграждане на бензиностанция в размер на 84 хил. лв. и разходи по подготовка за извършване на ремонтна дейности в три села в размер на 6 хил. лв.

Към 31.12.2017 г. предприятието отчита задължение към предприятието майка 4170 хил. лв., представляващо главница по договор за заем (към 31 декември 2016 г. 5087 хил. лв. от които 5070 хил. лв. са средства, получени по договори за краткосрочни заеми и 17 хил. лв. лихви по тях. Финансирания за 2017 г. и 2016 г. са направени за специализирана земеделска техника, придобита в изпълнение на инвестиционен проект по мярка 121 „Модернизиране на земеделските стопанства“ от ОП за развитие на селските райони за 2007 – 2013 г. и безвъзмездно доставена селскостопанска машина.

Според финансовите отчети, съгласно договор за залог на машини и съоръжения и оборудване от 02.06.2015 г. и 02.12.2015 г., търговска банка е отпуснала на дружеството инвестиционен банков кредит в размер на 2 млн. евро, като машините и съоръженията са заложени в полза на банката.

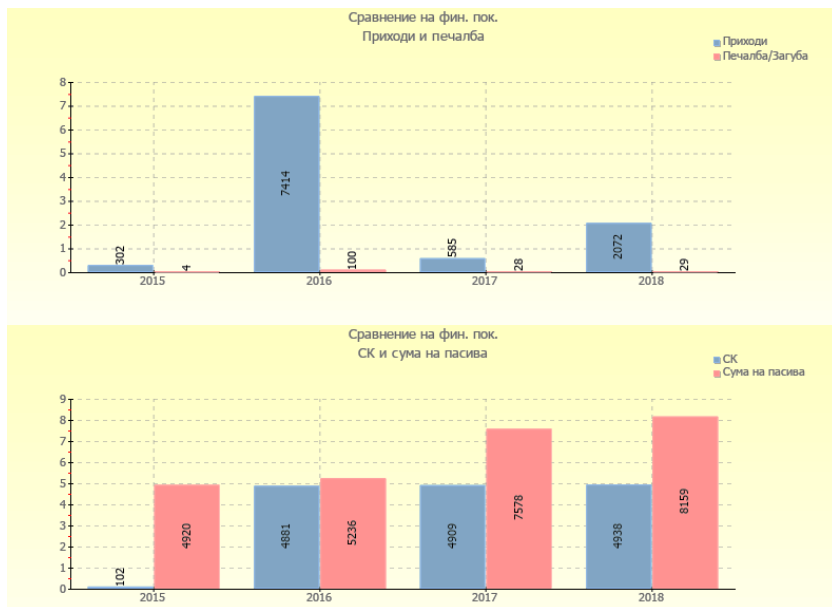
Фирмата е провела експеримент върху 35 сорта ориз от Китай на 225 декара необработени полета в България. Използвала е технология машинна трансплантация, която удължава периода на растеж на ориза с 30 до 50 дни. Тази китайска инвестиция значително увеличава добива на ориз, с което е привлякла много фермери в района да посетят и разменят опит.

Инвестицията във Фирма № 2 е успешна предвид добрите показатели, разширяващите се продажби, инвестиции в технологии и модерно земеделие.

Фирма № 3 е основана през 2015 г. от изцяло частен китайски инвеститор, който оперира през различни фирми с китайско участие преди създаването си. Част от тези фирми, с изявена дейност в селското стопанство, са Фирма № 5 и Фирма № 6 от 2013 г., предхождащи учредяването на Фирма № 3 през 2015 г. Фирма № 5 е създадена през 2013 г., когато закупува над 4000 дка лозови масиви в района на град в Северозападна България. Фирмата е изцяло частна инвестиция на китайски граждани, живеещи в България от дълги години. Основните дейности на фирмата включват отглеждане на лозя и продажба на грозде, закупуване на ноу-хау за винопроизводство. Седалището на компанията се намира в гр. София, а началният внесен капитал е в размер на 2,5 млн. лв.

Според интервю със собственика на фирмите първоначалната му инвестиция (независимо през коя от учредените фирми) е 15 – 16 млн. лв., с очаквания за реализация на инвестицията в период от 5 години. Първоначално са закупени 5000 дка земя, като не цялата земя се оказва достатъчно фертилна и фирмата намалява обработваната площ, като крайната цел е да се оптимизират за обработване само 2500 дка, които да се комасират в 3 масива. Инвестиционното намерение е да се изгради производство на вино през 2020 г. В края на 2019 г. са наети 100 – 150 души постоянно, като при резитба и бране са необходими 4000 души за сезонна работа.

Фигури 4 – 5. Фирма № 5 ЕООД, хил. лева



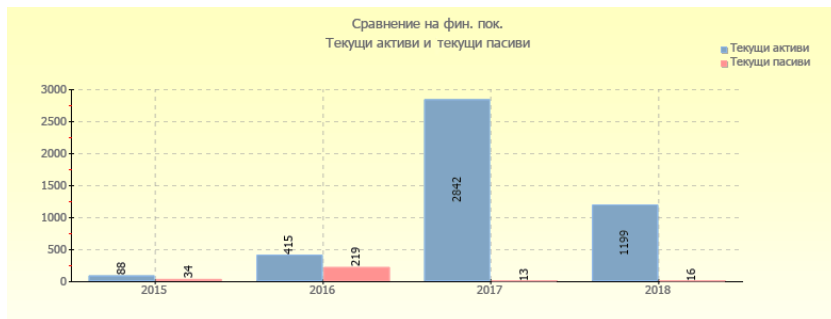
Източник: Фирмени отчети

Дружеството оценява инвестицията в България като положителна, защото вече няколко проекта са финансирани от европейски фондове, лозаро-винарската програма на Държавен фонд земеделие. През 2017 г. Фирма № 5 печели два проекта на Държавен фонд „Земеделие“ по мярка „Преструктуриране и конверсия на лозя“ от Националната програма за подпомагане на лозаро-винарския сектор за периода 2014 – 2018 г. на стойност 2 975 000 лв. Въпреки че кандидатстването е тежко и е необходимо одобрение за издаване на редица разрешителни от Министерството на околната среда и водите, Басейнова дирекция, от общините – документите на фирмата са били изрядни и са получили съответните разрешителни.

Според собствениците няма риск за инвестицията – веднага могат да продадат земята и дори да са на печалба от това. Установени са добри взаимоотношения с местните администрации, но и китайската фирма е редовен платец на заплати, създаваща заетост

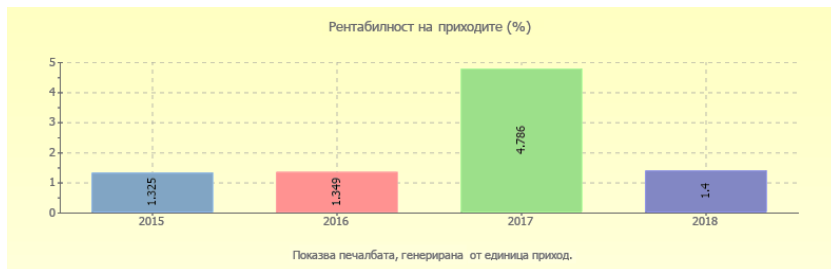
в града. Почти целогодишно се наемат 1 – 2 от общо трите хотела на града за техни работници.

Фигура 6. Фирма № 5 ЕООД, хил. лева



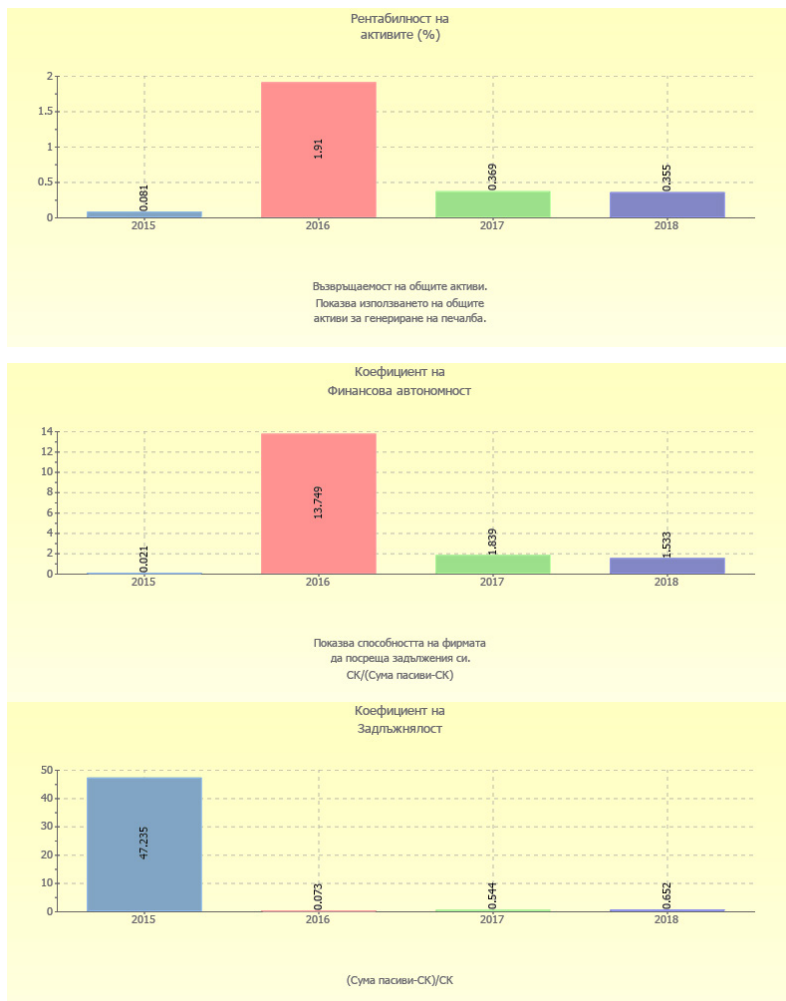
Източник: Фирмени отчети

Фигури 7 – 8. Фирма № 5, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

Фигури 9 – 11. Фирма № 5, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

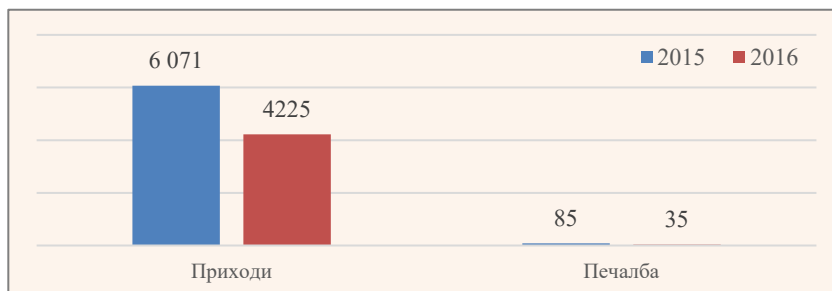
Според анализ на финансовите отчети на фирмата Фирма № 5 има нестабилни приходи и печалба от дейността, въпреки реализиран пик от близо 8 млн. лв. приходи през 2016 г. Сумата на пасивите нараства стабилно до 2018 г, докато рентабилността на активите и

собствения капитал спада значително. Въпреки това коефициентите на задлъжнялост също спадат последните две години до 2018 г.

Компанията има ниво на задлъжнялост от 0,652 през 2018 г.

Перспективата на фирмата по-скоро зависи от общото представяне на всички компании на собственика, вкл. Фирма № 3.

Фигура 12. Фирма № 3, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Сектор Индустрия

Инвестициите в сектор Индустрия са представени от три фирми с китайско участие – Фирма № 4, със завод за фураж в близост до град в Северна България, Фирма № 7, със завод за матрици за пластмасови части в индустриална зона, и неработещия вече завод за автомобили на Фирма № 13, чиито активи са прехвърлени на друго дружество. Всяка една от тези инвестиции е с различно участие на китайски капитал.

Фирма № 4 е изцяло китайска частна фирма, произвеждаща и изнасяща фураж за Китай. Останалите две фирми са създадени със смесен капитал, като китайското участие във Фирма № 7 възлиза на 65% от капитала в началото на инвестицията, но през август 2020 г. останалите 35% от фирмата са в процедура на изкупуване от китайската фирма, и Фирма № 7 става изцяло собственост на китайската фирма майка. Китайското участие в завода за производство на китайски автомобили не фигурира като дялов капитал във финансовите отчети на Фирма № 13, но е оценявано на под 10% от общата инвестиция според информация от интервю с управителя на инвестицията.

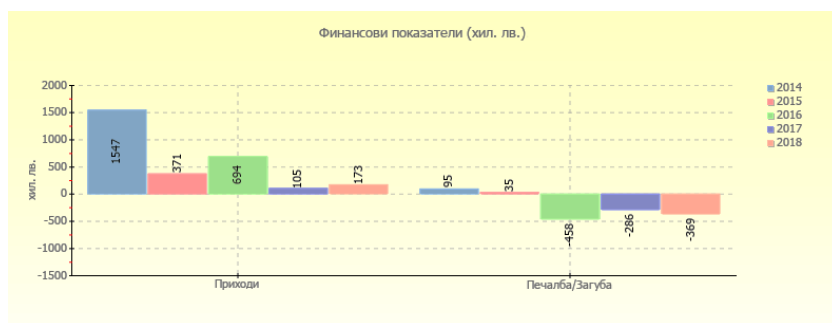
Общата инвестиция на фирмите с китайско участие в сектор Индустрия, представен от фирмите по-горе, възлиза на приблизително 80,6 млн. лв., от които 41 млн. лв. е инвестицията на държавния китайски завод за фуражи, 4,5 млн. лева е инвестицията в завода за матрици на Фирма № 7 и останалите 35 млн. лв. са инвестиция в завода за автомобили. Тази инвестиция е коригирана от първоначално заявените 80 млн. лв., които не са реализирани изцяло поради несъстоятелност на фирмата, реструктуриране на капитала и прехвърляне на активи към друго дружество. С тази инвестиция сектор Индустрия се нарежда на второ място след Селско стопанство с общо 81 млн. лева инвестиция с китайско участие.

Заетостта на двата завода за фураж и матрици възлиза на около 85 работни места. В трите години на нормално функциониране, между 2011 и 2013 г., заводът за автомобили е наемал между 115 и 195 души. Представители на трите производителя са интервюирани за целите на изследването.

В сектора се очаква и инвестиция от китайските компании „Джангсу Алфа Автобуси“ и „Ей Си Ен Уърлдуайд“, изразили намерение пред Българска агенция за инвестиции за създаването на производствена база за електрически автобуси в България (Мениджър нюз, 2020), с прогнозна обща инвестиция от 25 млн. евро и 250 работни места. Към средата на 2020 г. инвеститорите не са намерили партньор и подходящо място в България, като перспективите за развитие са оценени песимистично от експерти в сектора.

Фирма № 4 е основана през 2012 г. и през 2015 г. сменя името си след закупуване от китайския инвеститор. Фирмата инвестира в завода над 6 млн. евро и създава 50 нови работни места за завода с капацитет от 150 хил. тона годишно, от които над 90% са предвидени за износ за Китай. Очакванията са при изграждане на пълния капацитет работните места да са над 90. Проектът получава сертификата за инвестиция на българско-китайско дружество, което след цялостната реализация на проекта ще изнася около 300 хил. тона концентриран фураж в Китай годишно. Продукцията за животновъдни ферми ще бъде произвеждана по китайски рецептури.

Фигура 13. Фирма № 4, хил. лева

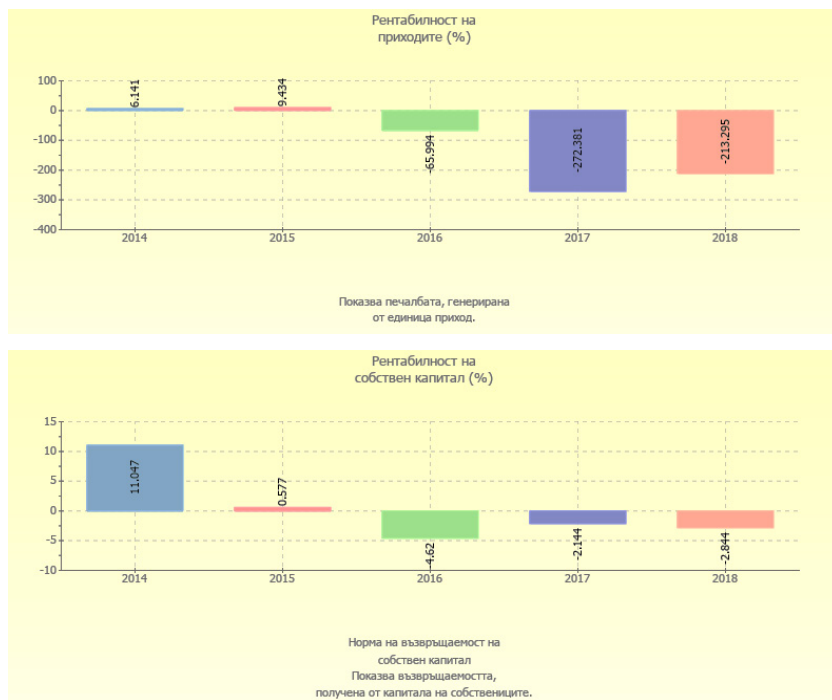


Източник: Фирмени отчети

Инвестицията се извършва на два етапа, като първият етап изисква влагане на 11 млн. евро за дневен капацитет от 500 тона комбиниран фураж, а вторият етап изисква малко над 11 млн. евро за удвояване на капацитета и за изграждане на складова база с вместимост 50 хил. тона. Очаква се заводът да разкрие малко над 80 работни места. След тези два етапа заводът ще достигне годи-

шен капацитет над 300 хил. тона, предвидени изцяло за износ към Китай.

Фигура 14. Фирма № 4, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

Според интервю с управителя на завода решението за инвестицията е взето след две години проучвания на терен в България. Област Добрич е избрана поради близостта до пристанище Варна, наличието на плодородни земи и производство на царевица за фураж. Решението е изцяло на пазарен принцип, от частни инвеститори.

Общата инвестиция е оценена на 21 млн. евро, в две фази, първа и втора. Към средата на 2020 г. първата фаза не е приключила все още и са инвестирани 13 млн. лв. Общата продукция при изпълнена първа фаза се очаква да е 150 хил. тона фураж годишно, а до средата на 2020 са произвели 10 хил. тона. При изпълнена

първа фаза се очаква да имат общо 50 служители, а в момента имат под 20 души работещи.

Очакванията са първоначалната инвестиция да се реализира за 5 години, но строителството на завода се развива с много по-бавни темпове и в момента времето за реализация на цялата инвестиция е преоценено на 8 години. Инвестицията се счита за успешна до момента. Налично е забавяне на строителството, в България строителните дейности се извършват с по-бавни темпове от Китай.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата собственият капитал на фирмата нараства след създаването ѝ и достига в края на 2018 г. около 13 млн. лв., активите около 15 млн. лв., но бизнес моделът очевидно е неефективен, след като финансово-икономическите показатели се влошават и въпреки 6-годишната история на фирмата, тя все още не може да се стабилизира.

Приходите на компанията намаляват десет пъти от създаването си – от 1,6 млн. лв. през първата година до едва 173 хил. лв. през последната, 2018 г. Спадът в продажбите се отразява и върху печалбата, която от 95 хил. лв. при създаването на фирмата се превръща в загуба в размер от 369 хил. лв.

Рентабилността на приходите намалява и е отрицателна през последните години, което показва проблеми в дейността на компанията.

Рентабилността на собствения капитал също намалява и е отрицателна от 2016 г., включително през 2018 г. През последните три години рентабилността на активите също е отрицателна.

Въпреки лошите икономически показатели на фирмата, коефициентът на задлъжнялост е сравнително нисък, около 0,154, което дава известен хоризонт за развитие и подобряване на показателите на компанията.

Фирма № 7 е създадена в началото на 2018 г. като вертикална инвестиция на смесено дружество в България и китайската фирма майка, собственост на германски завод за производство на матрици за пластмасови изделия. Фирмата е регистрирана през 2018 г., а фабриката за производство на матрици е завършена.

Фирмата майка е създадена през 1984 г. със седалище в Германия и започва своята дейност в Китай през 1992 г., където собственикът, германец, закупува матрици необходими за произ-

водството в Германия, но също и ги продава на пазара в Европа. През 1998 г. регистрира фирма в Хонконг, за да е близо до производителите на матрици и да договаря по-лесно цени. В началото на 2003 г. строи първата собствена фабрика за матрици в Китай с площ 1000 кв. м, изцяло негова собственост. През 2005 г. разширява производството на 5000 кв. м, през 2008 г. строи фабрика в Тайланд с площ 3000 кв. м, а през 2016 г. и в Индия с площ 1500 кв. м и с ISO 9001: 2015. През 2018 г. разширява производството в Тайланд на 3400 кв. м и започва да строи фабриката в България за матрици, намираща се непосредствено до първия завод за пластмасови изделия.

Инвестицията във Фирма № 7 възлиза на около 4 – 5 милиона лева, като се очаква реализация на инвестиция в рамките на 5 години. Инвестицията във Фирма № 7 е 65% капитал от китайската фирма майка и 35% от смесеното дружество за пластмасови изделия.

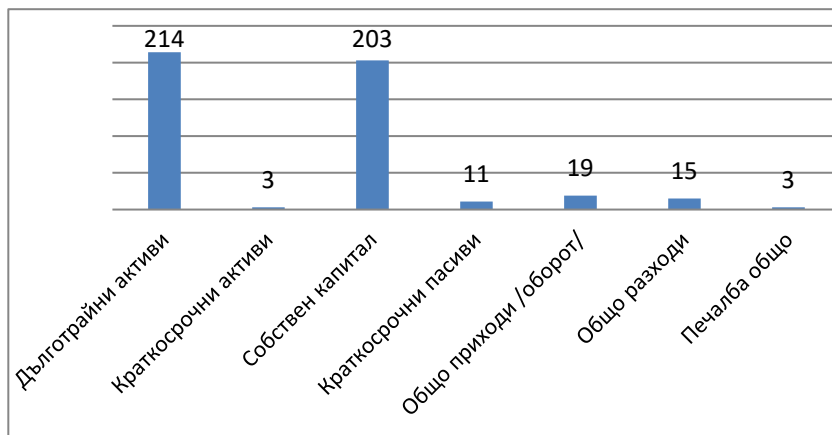
Решението за втория завод за производство на матрици от Фирма № 7 е взето на база увеличено търсене на матрици от производителите на части за бяла техника и за автомобилната индустрия. Заводът се предвижда да обслужва и конкуренти от двата сектора и да доставя до съседни пазари в Турция и други страни.

Самостоятелно производство на матрици вътре в завода като вертикална инвестиция не е достатъчно като капацитет, за да се обоснове инвестицията, и управителят на завода убеждава фирмата майка да инвестира в самостоятелен завод, който да задоволява и нуждите на конкуренти. Решението за новия завод се реализира от 2018 г. с построяването му в същия терен на завода за пластмасови изделия в индустриалната зона в Южна България и дейността на завода за матрици стартира в края на 2019. Новото дружество е Фирма № 7 и е джойнт венчър на българската с китайската фабрика.

Заводът е планиран да наеме до около 50 души в близките 1 – 2 години след стартиране на производството. Планът е да продава и на пазарите в Гърция, Македония, Сърбия, Словения, Чехия. За момента няма сериен производител на матрици в България от десетилетия. Очаква се да има търсене. Финансирането е от фирмата майка, технологиите също, оборудването е изцяло от Германия.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата още през първата година от старта на дейността на Фирма № 7 вече е реализирана малка печалба от 3 хил. лв., а приходите от печалбите са 19 хил. лв.

Фигура 15. Фирма №7, 2018, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Фирма № 13

Фирма № 13 се учредява през юли 2008 г. с капитал от 20 млн. лв. Въпреки че китайската страна не участва с дялов капитал, тя предоставя технологии за сглобяване на автомобили, които действително се произвеждат и продават от Фирма № 13 в периода 2010 – 2017 г. През 2017 г. дружеството обявява фалит, като в предходната година активите на завода са прехвърлени на друго акционерно дружество, което оперира и продава автомобили на същата марка в намалени количества и до днес.

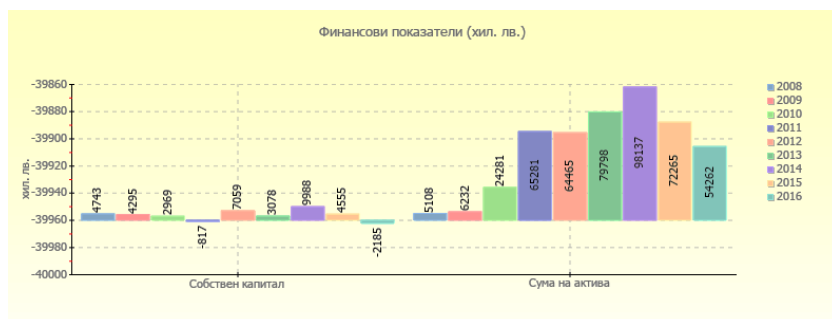
Фирма № 13 стартира производство през 2011 г., като базовите автомобили се доставят от Китай, а всички видими външни и резервни части на автомобила се произвеждат въз основа на собствени дизайнерски разработки и са доставяни. Броят на заетите лица в дружеството нараства от 6 души към 31.12.2008 г. до 8 души в края на 2011 г., 12 в края на 2010. Към 31.12.2011 г. начисляват

115 души, а в края на 2013 г. 191 души. Това са данните от последните финансови отчети преди фалита на компанията.

Преговорите за инвестицията са продължили в периода 2009 – 2012 г., като през 2009 г. е подписан меморандум за разбиране, след което през 2010 г. е подписан основният договор за сглобяване на автомобилите и дистрибуция, и започва изграждането на завода.

Заводът влиза в експлоатация през 2012 г., като дотогава са подписани договори за доставка на части, за гаранции и т.н. Това е първият завод на китайския производител в света извън Китай, с изградена истинска цялостна система за гаранция на готови автомобили, включваща изпълнение, клеймове и т.н. Системата е изобретена заедно с българския партньор и оставя сериозна следа за цялата компания и изобщо за китайските производители със собствени марки. Проработва и логистичната система за доставка на части и сглобяване. За съжаление, през 2014 – 2015 г. поради несъстоятелността на кредитиращата банка всички дългове на българския партньор стават изискуеми, включително и акредитиви, и дейността на фирмата спира дейност. Част от активите са прехвърлени на друго дружество през 2016 г., преди обявяването на Фирма № 8 във фалит през 2017 г.

Фигура 16. Фирма № 13, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

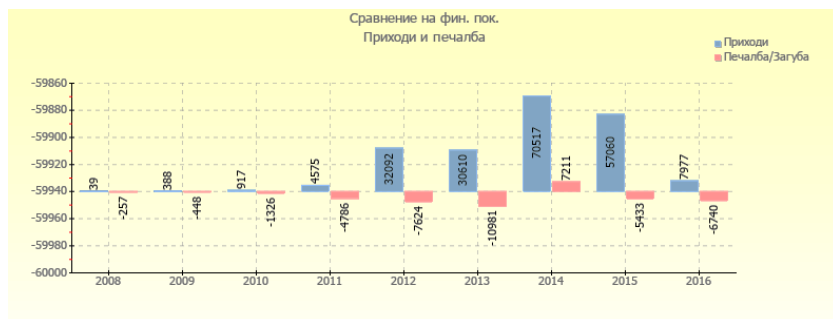
Първоначалната инвестиция на Фирма № 13 е 80 млн. лева за производство на 50 000 автомобиля годишно. Китайският дял в

инвестицията е 10%, но не под формата на финанси, а на технология и части. Очакванията са били първоначалната инвестиция да се реализира за 12 години. В момента заводът не работи след обявен фалит през 2017 г. Производството е спряно през 2016 г. Построени са само първите два цеха от общо 4 основни халета, необходими за цялостното производство на автомобили. Изградени са халетата за шамповане и пресоване на метални части и за финално сглобяване, а заваръчен цех и бояджийски цех не са изградени. Тези цехове се изграждат, когато производството достигне обем от 10 000, за да е изгодно този вид операции да се локализируют. Тази инвестиция не е направена. Първоначалната идея е, когато се стигне до тази инвестиция, китайският производител да стане мажоритарен собственик и да продължи изграждането сам, и само купето да идва от Китай, а всичко останало да се локализира в България постепенно.

Новото дружество има планове да възстанови производството на автомобили. Вече има сертифицирани модели, и то такива, които постигат най-високи нива на изискванията за емисии. Плановете продължават и за реализация на продуктите.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата нестабилността на Фирма № 13 и провалът на първоначалния бизнес план се възпроизвеждат във финансовите показатели на компанията. Собственият капитал е отрицателен през 2011 и последната година, за която има финансов отчет – 2016 г., в размер от 2,185 млн. лв., а сумата актива е паднала до отрицателните 54 млн. лв.

Фигура 17. Фирма № 13, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Приходите от продажби са значителни през периода 2011 – 2015 г., достигайки своя максимум от 70 млн. лв. през 2014 г., и спадат на 7,9 млн. лв. през 2016 г. Сливът на продажбите се дължи на множество цесии с депозанти, с които българският партньор е трябвало да върне изискуемия кредит от 76 млн. лв. на банката. През 2017 г. дружеството подава молба за обявяване на фалит до Софийски градски съд.

В годините с високите обороти компанията реализира и висока печалба, достигнала през 2014 г. 7,211 млн. лв. Загубата в края на 2016 г. надхвърля 6 млн. лв.

Показателите за възвръщаемост на компанията също са силно волатилни. След скока в стойностите им през 2014 г. настъпва срив, довел до несъстоятелността на компанията. Компанията предприема реструктуриране и прехвърля част от активите си и дейността по продажба на автомобили на друго дружество, тъй като възникват редица проблеми с изискуемите кредити. Банката отказва да плаща акредитиви по поети ангажименти, налагат се цесии. Същевременно държавата призовава пазарът да не купува автомобили, с което пазарът се свива и продажбите спадат още повече. По принцип пазарът на нови автомобили в България е ограничен до 20 – 25 хил. бройки на година, от които само 10% се купуват от физически лица, а останалите са през държавни и местни институции и големи корпорации. Държавата е отказала предложението за дялово участие в българския партньор на инвеститора, за да може да продължи нормално дейността.

Сектор Енергетика

В сектор Енергетика сравнително успешно стартира акционерното дружество, листвано на фондовата борса на Китай с няколко големи дружества акционери. През 2011 г. то става едноличен собственик на българската Фирма № 8 и последователно започва инвестиции в соларни паркове в България с обща мощност от 10 MW в околностите на три различни български града в Южна и Северна България. Инвестицията се счита за една от най-успешните китайски инвестиции в чужбина в първите години, до законовите промени в ценообразуването, таксите и данъците за всички производители на соларна енергия в България. През 2019 г. китайският инвеститор продава дяловете си в трите дъщерни фирми, създадени за оперирането на трите парка, на фирми на българския управител.

Общата инвестиция на Фирма № 8 в България възлиза на около 13 – 15 млн. евро според информация от управителя на фирмата, с когото е проведено интервю за целите на изследването. Финансов анализ на китайската инвестиция е направен за фирмите, през които са оперирали, както следва:

- Фирма № 8а (паркът в Южна България)
- Фирма № 8б (паркът в Южна България)
- Фирма № 8в (паркът в Северна България)
- Четвърта фирма, непредставена тук

Освен тези фирми, в България има още китайски инвеститори в соларни паркове. Според информация на Китайското посолство в България общият брой на китайските инвеститори е 10 до 2019 г., преди Фирма № 8 да напусне пазара и да продаде дяловете си в трите дружества. Другите дружества не са включени в този анализ.

Фирма № 8

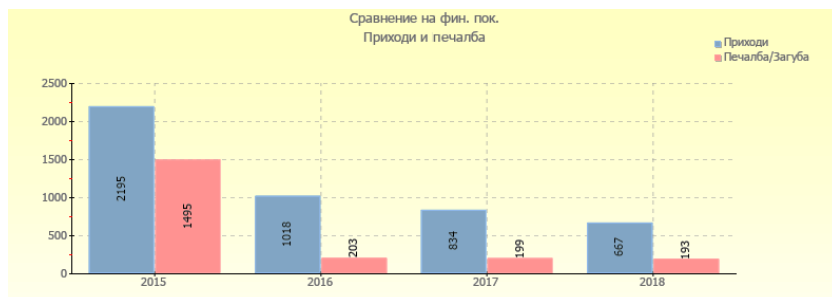
Фирма № 8 е регистрирана през март 2011 г. като ЕООД с основна дейност производство на електроенергия от възобновяеми източници, продажба на стоки от собствено производство и всяка

друга търговска дейност, незабранена от закона. Едноличен собственик на капитала е китайската фирма майка.

Според счетоводния отчет на китайската фирма майка фирмата от 2010 г. е инвестирала в три соларни парка в България с обща мощност 10 MW. Според интервю с управителя на завода в средата на 2019 г. китайският инвеститор продава всичките си дялове на управителя на соларните паркове на дружеството през изминалите близо 10 години. От 2019 г. фирмата престава да бъде китайска. Причината е реализация на инвестицията, възврънат капитал и печалба, и насочване на инвестициите в други държави в региона.

Цялата инвестиция на китайците е около 13 – 15 млн. евро общо и се е изкупила, реализирали са печалба. Фирмата е доволна от инвестицията си, но счита, че това са малки обеми, и е преместила дейността си в съседните държави Гърция, Сърбия и др.

Фигура 18. Фирма № 8, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

От българска страна стимулт за инвестицията е Законът за изкупуване на електроенергията от ВЕИ, с който те са успели бързо да възвърнат вложения капитал. След промяна на закона в средата на периода е имало няколко съдебни дела, за които представители на фирмата не пожелаха да дадат информация. Решението на китайската фирма за инвестиция в България е взето изцяло благодарение на бизнес партньорството на управителя, с когото се познават от преди да инвестират и който е управлявал техните

дейности в България за целия период на инвестицията. В момента той е изкупил дяловете на техните фирми.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата активите на компанията нарастват и достигат максимална стойност от 17 млн. лв. през 2013 г., а капиталът на дружеството е 1,5 млн. лв. през 2018 г. Този растеж обаче не гарантира високи финансови показатели на компанията. Печалбата е неустойчива и се срива от 1,5 млн. лв. през 2013 г. на 193 хил. лв. през 2018 г., но все пак остава положителна – тоест компанията работи на печалба през целия период от създаването си.

Рентабилността на приходите е 28,9% през 2018 г., като през последните три години се запазва положителна. Възвръщаемостта на собствения капитал е 12,34%. Компанията обаче демонстрира високи показатели за задлъжнялост – от около 9,99%.

Тази китайска инвестиция е успешна предвид финансовите резултати, въпреки трудностите и съдебните спорове във връзка с цената за изкупуваната електроенергия. Изходът от инвестицията е също успешен предвид рисковете в бъдеще за продажбите на либерализирания енергиен пазар.

Фирма № 8а

Дъщерна фирма на Фирма № 8

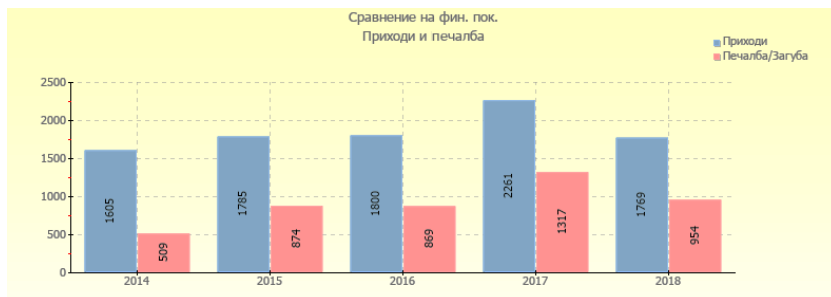
Дружеството е регистрирано през 2008 г. Към 31.1.2012 г. дружеството няма персонал. Основната дейност на дружеството се състои в проучване, проектиране, изграждане, управление и експлоатация на соларни паркове и системи, производство, пренос и търговия с електрическа енергия, посредническа, консултантска и др. дейности.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата приходите на фирмата нарастват устойчиво от 1,7 млн. лв. през 2011 г. на 2,2 млн. лв. през 2017 г., а печалбата съответно от 169 хил. лв. на 1,3 млн. лв., докато през последната година продажбите и печалбата намаляват. От 2014 до 2018 г. компанията отбелязва растеж и през цялото си съществуване е печеливша.

Показателите за възвръщаемост също са в положителния диапазон. Рентабилността на приходите нараства от 33% на 53,9% за

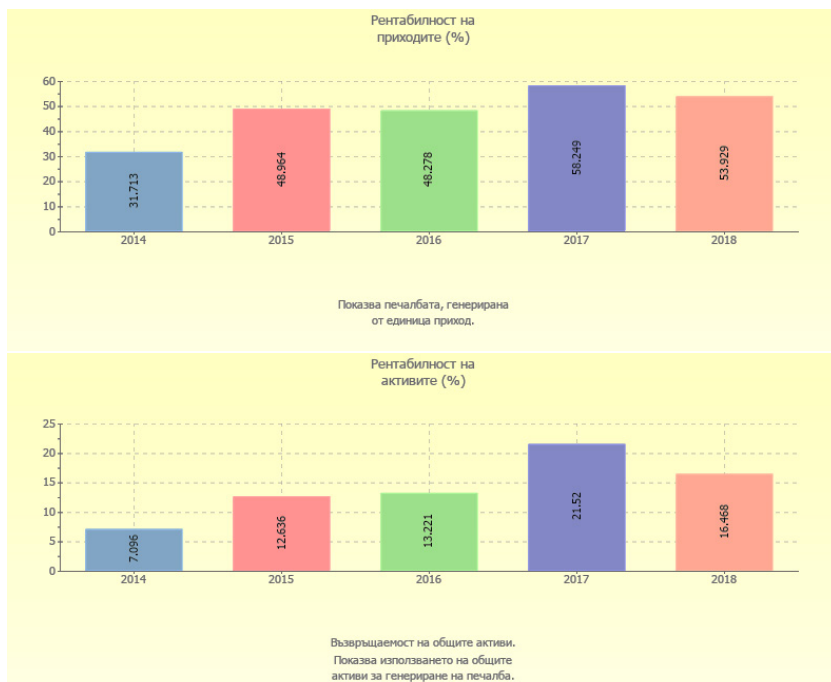
пет години. Рентабилността на активите расте до 2017 г., достигайки 21,5%, а през 2018 г. спада на 16,4%.

Фигура 19. Фирма № 8а, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Фигура 20. Фирма № 8а, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

През 2010 г. дружеството е получило заем от свързана фирма за срок от 10 години с лихвен процент 6% и без обезпечения. Коефициентът на задлъжнялост спада значително, достигайки най-ниското си ниво през 2018 г. от 0,47.

Финансово-икономическите данни показват, че инвестицията е успешна – генерира високи доходи и стабилни пазарни позиции.

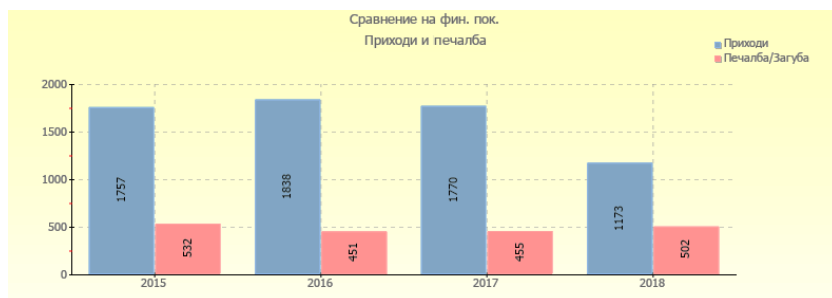
Фирма № 8б

Дъщерна фирма на Фирма № 8

Фирма № 8б е регистрирана през 2011 г. с основна дейност проучване, проектиране, изграждане, управление и експлоатация на соларни паркове и системи, производство, пренос и търговия с електрическа енергия и др. Едноличен собственик на капитала е китайската Фирма № 8. Общият размер на капитала е 177 500 лв., внесен.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата приходите от продажби устойчиво нарастват от 1,2 млн. лв. през 2011 г. на 1,8 млн. лв. през 2018 г. Печалбата е неустойчива, но винаги фирмата е работила на печалба, която достига своя максимум през 2014 г. в размер от 963 хил. лв., а през 2018 г. е 502 хил. лв.

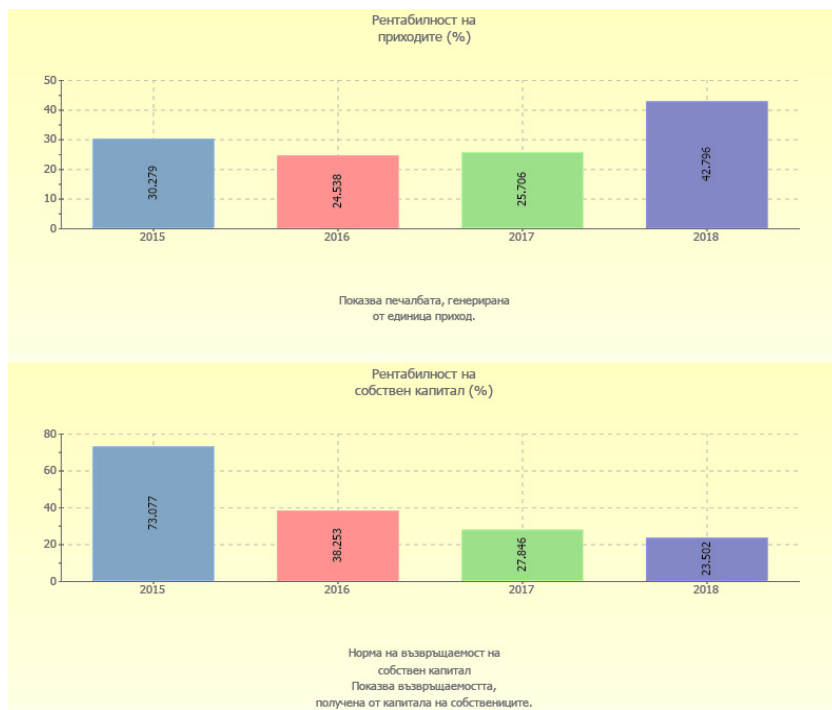
Фигура 21. Фирма № 8б, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Фирмата реализира високи равнища на възвръщаемост. Рентабилността на приходите е положителна през целия изследван период и достига своя максимум от 42,8% през 2018 г. Рентабилността на собствения капитал също е положителна и е 23,5% през 2018 г.

Фигура 22. Фирма № 8б, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

Към 31 декември 2018 г. дружеството няма персонал. Дружеството е получило допълнително финансиране съгласно чл. 134 на Търговския закон от Фирма № 8 в размер на 8,197 хил. лв., които средства трябва да бъдат върнати в срок до 8 години. С анекс от юни 2015 г. дружеството дължи 9% лихва върху непогасения размер. Към 31.12 2018 г. непогасената част от полученото финансиране е 2,925 хил. лв.

Коефициентът на задлъжнялост е 1,4.

Финансово-икономическите данни показват, че инвестицията е успешна.

Фирма № 8в

Дъщерна фирма на Фирма № 8

Фирма № 8в е основана през 2008 г. в гр. София с начален внесен капитал в размер на 4 105 000 лева. Предмет на дейността на Фирма № 8в е проектиране, изграждане/монтаж и експлоатация на соларни паркове, производство и продажба на електрическа енергия след получаване на съответни разрешителни, лицензии или регистрации. Дружеството е продадено на едноличен собственик Фирма № 8 след октомври 2014 г., който реализира инвестицията си до 2019 г., когато продава дяловете си обратно на българската страна.

Фигури 23 – 24. Фирма № 8в, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Според анализ на финансовите отчети на фирмата от 2015 г. става ясно, че дружеството е получило допълнително финансиране под формата на търговски заем от Фирма № 8 в размер на 7655 хил. лв. и средствата трябва да бъдат върнати в срок до пет години, без обезпечение, и с лихва в размер на 9% годишно.

Сектор Услуги

Сектор Услуги е представен от няколко фирми с китайско участие с разнороден характер. В този сектор най-голямата китайска фирма е телекомуникационната компания Фирма № 9, реализирала близо 41 млн. лв. печалба за десетте години дейност, от 2008 до 2018 г. включително, и наемаща над 72 души в офиса си в гр. София. През 2018 г. китайски инвеститор закупува софтуерна компания Фирма № 10 за 37 млн. щ.д., осигуряваща 230 работни места. Фирмата за електронна търговия и логистика Фирма № 11 е с инвестиция на частни лица и възлиза на 2 млн. лв. и нереализираната инвестиция във ваканционно селище – смарт сити на Фирма № 12, планирана и сертифицирана от Българска агенция по инвестициите на стойност 2 млрд. лв., но оценена на 29,6 млн. лв. към момента (нетекущи активи към края на 2017 г.), поради нереализирана дейност на дружеството.

Реалните инвестиции в сектора възлизат на 102 млн. лв., с дейността на Фирма № 9, която е остойностена от самата фирма на приблизително 14 млн. щ.д. (21,5 млн. лв.) и нетекущи активи на Фирма № 15, възлизащи на 29,6 млн. лв. в края на 2017 г.

Фирма № 9

Фирма № 9 е регистрирана през 2005 г. с основна дейност производство, внос, износ, закупуване и продажба на телекомуникационни системи, оборудване за пренос на данни, системно инженерство и интегриране, други устройства за прехвърляне и приемане на данни, както и поддръжка, технически консултации и мощни услуги, инсталиране, въвеждане в експлоатация, поддръжане на всички видове телекомуникационно оборудване.

Към края на 2008 г. персоналът наброява 64 души, в края на 2009 г. намалява на 56 души, през 2010 г. и 2011 г. възлиза на 63 души, след което отново спада през 2013 г. на 50 души. През 2014 г. достига 68 души, 2015 г. се покачва на 87 души и после отново спада през 2016 г. на 76 души и на 72 през 2017 г.

Бизнесът на Фирма № 9 е бил винаги на печалба дотук, фирмата има високи изисквания за поддръжане на офиси в чужбина и

ако не се реализират продажби и проекти, фирмата няма как да поддържа постоянно наета работна ръка. Към момента броят на наетите работници се увеличава бавно, но стабилно.

Към средата на 2020 г. общият брой работници е близо 100 души. Ако дейността на Фирма № 9 продължи да се развива успешно, този брой ще продължи да нараства. В момента Фирма № 9 се позиционира доста добре на българския пазар, сред първите места по пазарен дял.

Основните положителни страни в България са географско положение, на кръстопът между Европа и Азия и наличие на висококвалифицирани кадри и ИТ специалисти, нисък разход за труд. Неслучайно България е една от първите страни на европейския пазар именно поради тези причини.

Разчитат за предоставяне на технологии и обслужване, на проектна база при необходимост се изпращат специалисти от Китай за технологична подкрепа.

При добра макроикономическа обстановка, политическа стабилност, мирни условия, ако няма политически или обществени напрежения, които в България не се очакват, защото е сравнително стабилна в това отношение, очакват да продължат да се развиват добре и да увеличават бизнеса си.

Фигура 25. Фирма № 9, хил. лева



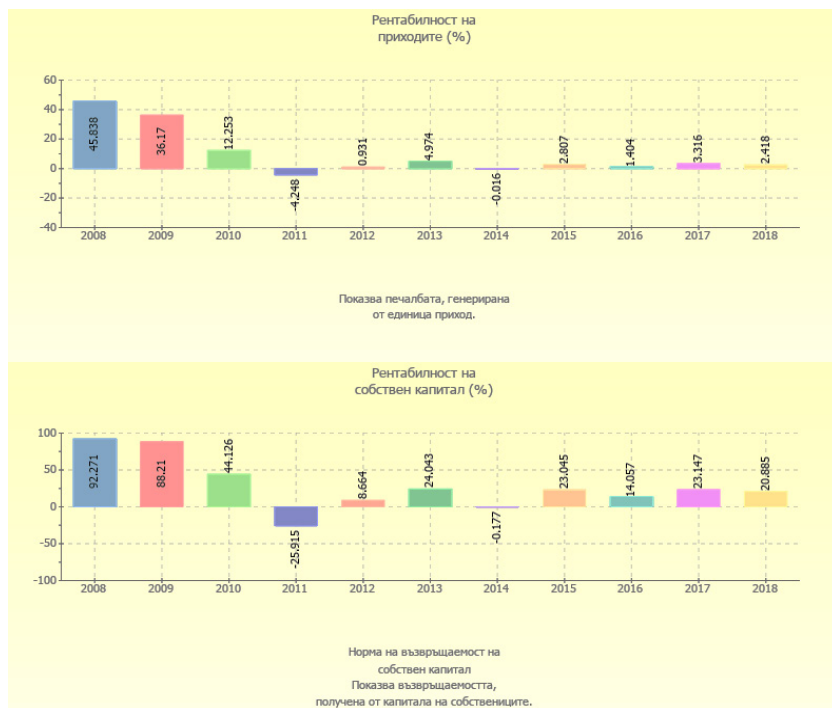
Източник: Фирмени отчети

Според анализ на финансовите отчети на фирмата собственият капитал на компанията възлиза на около 29,7 млн. лв. през 2018 г. Приходите от продажби растат устойчиво и достигат 256

млн. лв. през 2018 г. След 2011 г. фирмата работи на печалба, като през последните две години тя надхвърля 6 млн. лв. годишно.

Компанията е рентабилна. През последните четири години рентабилността на приходите се движи между 1,5% и 3,3%. Рентабилността на собствения капитал е висока и се задържа над 20% през последните две години.

Фигура 26. Фирма № 9, коефициенти



Източник: Фирмени отчети

Рентабилността на активите също е висока и устойчива. Анализът на финансовите показатели показва, че инвестицията на Фирма № 9 в България е успешна.

Фирма № 10

Фирма № 10 е основана през 2001 г. и предлага софтуерни продукти за „Samsung“, „Huawei“, „Sony“, „LG“, „Amazon“ и други фирми. Фирмата разработва софтуер за снимки и видеа за мобилни устройства. През 2018 г. 100% от акциите на фирмата са купени от китайски инвеститор. Това е един от малкото случаи на поглъщане на съществуваща българска фирма от китайска компания.

Китайска IT компания закупува 100% от акциите на Фирма № 10 на стойност 31 млн. евро, или 36,79 млн. щ.д., в началото на 2018 г., което по това време е третата по големина сделка в сектора в България. Според статията за българската сделка инициативата е дошла директно от пекинското дружество. Приходите на Фирма № 10 за 2016 г. са над 25 млн. лв., а печалбата – почти 10 млн. лв.

Закупената от китайската компания фирма е работила на печалба през целия период от създаването си и е с отлични финансови показатели. През 2018 г. инерцията се запазва и компанията прави рекордни приходи от продажби в размер на 29,8 млн. лв. и печалба от 10,8 млн. лв.

Според интервю с представител на китайската фирма майка решението за инвестицията е взето през 2016 г., когато са започнали подробните проучвания и преговори за сделката. От Китай са направили цялостен анализ на Фирма № 10, на инвестиционния климат в България и са преценили, че сделката си заслужава. Като цяло изборът за инвестиция в българската Фирма № 10 съвпада със стратегическата насока за развитие на китайския инвеститор – търсели са да инвестират във фирма с отлична технология, а технологично Фирма № 10 са № 1 в света на визуалните технологии, и след като влизат в контакт с тях, при конкретните преговори намират общи допирни точки в бъдещото си развитие. Оценката е взета комплексно, на база оценка на потенциала на фирмата и на инвестиционната среда.

Очаква се реализация в рамките на 6 години. Първите две години бизнесът се развива много добре, синергията между двете фирми е прекрасна и се очаква още по-добро развитие в бъдеще.

В началото на сделката, в началото на 2018 г., фирмата е била със 180 работника, в момента, към средата на 2020 г., са 230 и планират до края на 2020 г. да наемат общо 250 души. Възможностите

за наемане на персонала и увеличението им са ключови за бизнеса на фирмата, ако в България не успеят да намерят достатъчно хора, ще трябва да търсят фирми и възможности за инвестиция в други европейски държави – Украйна или други. В момента синергията между фирмите е много добра.

Китайският инвеститор е направил и подробно проучване на инвестиционен климат в България, данъчна политика, политика за развитие на човешки ресурси, предлагане на компютърни специалисти и е преценил, че една инвестиция в българска фирма ще е много привлекателна, най-вече защото в България има много млади компютърни специалисти. Техническите университети в София и другите градове предлагат много и много добри кадри. Освен това при проучването разбират и че България е люлката на компютрите в световен мащаб, създател на компютрите и неслучайно тук тези технологии са добре развити. Връзките с бившия Съветски съюз и социалистическия режим също са били предпоставка за добра комуникация с нас, макар и несъществена при взимане на решение. Основни и водещи фактори са наличието на добро предлагане на компютърни специалисти и отличните технологии на Фирма № 10. Ако трябва да се обобщят причините за избор за инвестиция в България, може да се подредят в следния ред:

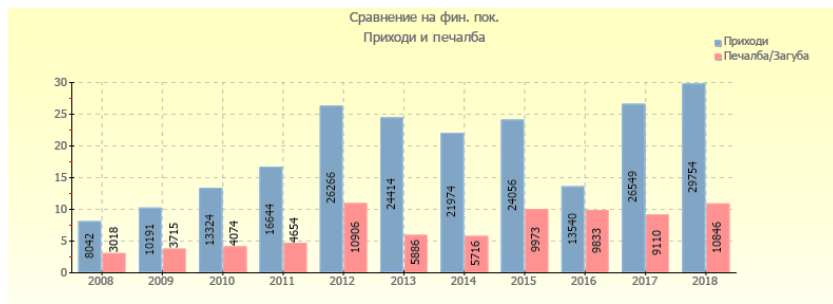
1. Високоразвити технологии в страната в областта,
2. Обща насока на развитие и голям потенциал за развитие на фирмата,
3. Високо предлагане на висококвалифицирана работна ръка – компютърни специалисти в страната,
4. Благоприятна данъчна политика, с нисък данък от 10%,
5. Добри отзвучи от клиенти на фирмата.

Цялостната оценка на инвестицията е положителна. Фирмата майка и българската фирма се допълват взаимно – китайската фирма помага за разширяване на пазара, намиране на повече клиенти, маркетинг и промоция на услугите, докато българската фирма е по-добра в технологиите.

Синергията с Фирма № 10 е много добра и очакват добро развитие на предприятието в бъдеще, реализацията на инвестицията и бизнеса да продължат добре.

Според анализ на финансовите отчети фирмата е оперирала сравнително добре в годините преди сделката (2018 г.), като реализира сравнително големи печалби. Сделката се отразява добре в първата година, с нарастване на приходите и печалбата от дейността.

Фигура 27. Фирма № 10, хил. лева



Източник: Фирмени отчети

Стойностите на показателите за възвръщаемостта на капитала, активите и приходите също са положителни и високи.

Фирма № 12

Фирмата е сертифицирана за проект за ваканционно селище на стойност 2 млрд. лв. и регистрираният ѝ капитал е собственост на няколко частни лица от Китай, вкл. Хонконг, според данни от финансовите отчети. Фирмата не прие покана за интервю за целите на това изследване и информацията тук е изцяло от медиите и финансовите отчети.

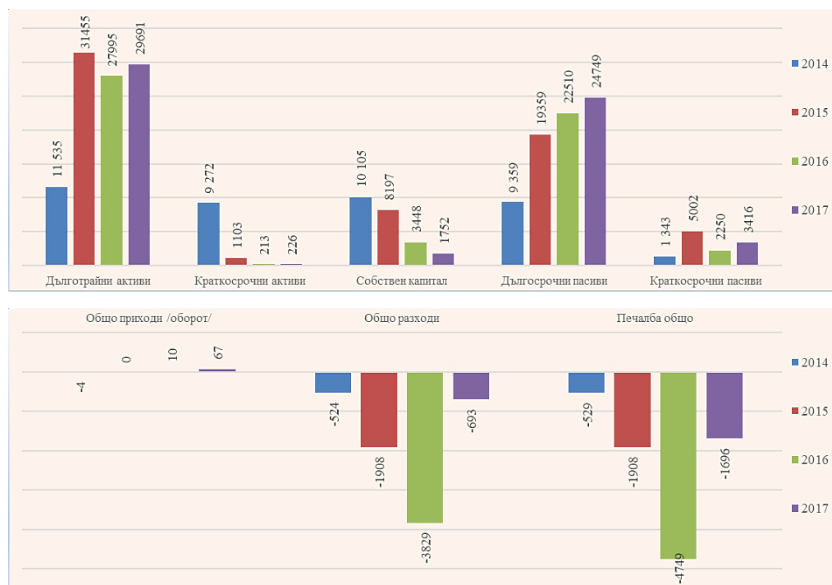
Според анализ на финансовите отчети на фирмата Фирма № 12 е акционерно дружество, учредено през януари 2014 г., с основна дейност строителство, изграждане и експлоатация на хотели, комплекси и жилищни сгради, инвестиране в международни проекти и др. Дружеството е титуляр на Сертификат за приоритетен инвестиционен проект за ваканционно-развлекателен комплекс. Планираната инвестиция включва изграждането на търговско-развлекателен комплекс от хотели, изложбена зала, търговски площи, закрит воден парк, концертни зали, аквариум и др. Като

част от инвестиционната програма дружеството е закупило 100% от дяловете на местен голф клуб. Цената на дружеството е 10,5 млн. евро или 20 536 хил. лв., която включва 8771 хил. лв. покриване на задължения на голф клуба към кредитори.

През 2014 г. записаният акционерен капитал от 50 000 лв. е увеличен на 10 634 240 лв., като са сключени 2 договора за дългосрочно финансиране от акционера в общ размер от 17,6 млн. евро с цел изграждане на проекта и придобиване на инвестицията в голф клуба. Придобити са 4 дъщерни дружества, които ще извършват част от дейността по реализация на проекта.

Дружеството е предоставило заеми на трети страни по сключени договори – на четири дружества за 2 млн. евро, 470 хил. евро, 389 хил. евро и 100 хил. евро. В отчета от 2015 г. се включва кредит към физическо лице от 5 млн. евро за финансиране на дейността, с годишна лихва 7% и падеж 30.03.2017 г. Лихвата е изменена на 5% от 01.01.2016 г.

Фигури 28 – 29. Фирма № 12, хил. лв.



Източник: Фирмени отчети

През април 2016 г. 100% от акциите на Фирма № 12 се прехвърлят на дружество, което става едноличен собственик на акционерния капитал. Към 31.12.2016 г. дружеството има наети 5 служители.

По искова молба от 2016 г. е заведено дело пред арбитражния съд при Европейската юридическа палата против Фирма № 12 с искове в размер на 1 955 830 лв., дължимо плащане по договор за консултантски услуги, сключен с Фирма № 12. Фирма № 12 е осъдена да заплати сумата от 2 170 683 лв.

На 07.03.2017 г. е открито производство по несъстоятелност в Софийски градски съд срещу фирма А и Фирма № 12 във връзка с възникнал спор по приемането на работите по изпълнението на дейностите по трета фаза от договор за проектантски и консултантски услуги между фирма А като възложител и ищеца като изпълнител. Искането е за 821 225 евро.

Финансовите и икономическите показатели на фирмата показват, че това е една неуспешна инвестиция.

Фирма № 11

Инвестицията е на 100% собственост на китайски физически лица. Общата инвестиция е 2 млн. лева, като първите финансови отчети на фирмата са от 2013 г.

Според интервю с управителя идеята за инвестицията е изцяло негова. През 2013 г. той инициира проект за разработка на софтуер, обслужващ платформа – електронен магазин, в който набира акционери от Китай, изцяло частни лица. Китайците участват единствено с капитал, като същевременно продават и стоки през платформата от Китай до потребители в България и други страни от ЕС.

В момента тази платформа обслужва предимно внос от Китай и преразпределяне на стоки с логистика към европейския пазар. По-малка част е износ на продукти от България към Китай, предимно вино и розова вода.

Очакванията на компанията са консолидиране на електронната платформа с тези в България (EMAG на Данте) и в Румъния, и на съседни държави, като „Alegro“ в Полша, „Sell“ в Румъния, „Scrudzh“ в Гърция и др. Намеренията на управителя са да увеличи износа към Китай, за да се намали съществуващият дефицит, като

за това продуктите му са включени в електронни платформи в Китай като JD, taobao.com, alibaba.com и т.н.

За платформата са необходими единствено ИТ специалисти от България. Фирмата не наема служители и не възнамерява да наеме, а по-скоро да разшири функционалността на платформата, покритието ѝ в повече пазари в ЕС и привличане на повече клиенти от Китай и за Китай.

Управителят смята, че инвестицията е от малкото успешни китайски в България поради факта, че е направена през 2013 г., преди промените в Закона за чуждите инвеститори и наложените забрани впоследствие, като е позволила на китайците да създадат банкови сметки и в момента да оперират с тях. Забраната за това в момента спира развитието на фирмата. През 2013 г. фирмата стартира съдебни дела с Министерството на икономиката поради непредоставени документи на инвеститорите за сертифициран инвестиционен проект. Това е причина за спиране на дейността на фирмата до края на 2018 г., когато делото е спечелено.

За да разшири клиентската си база, управителят организира презентации в Китай на територията на посолството в Пекин и консулството в Шанхай, за което получава подкрепата на българските представителства в страната. Освен това ежегодно участва на редица изложения, винарски или за туризъм, инвестиции, на които често мястото или щандът се преотстъпва от нашите държавни институции.

Фирмата получава подкрепа от китайската държава в сферата на маркетинга и транспортна субсидия за износ на стоки от Китай. Маркетингът се осъществява с помощта на китайската ССРІТ (for Promotion of International Trade), която събира предприятия за презентации на управителя в 16 града с цел представяне на възможностите за инвестиции, туризъм и бизнес с България.

Според управителя на дружеството китайското правителство предоставя транспортна субсидия за жп транспорт, при който местното правителство на град Чънду поема повече от 50% от транспортния разход на местните ж.п. Логистични фирми в Чънду промотират новопостроената скоростна линия през Казахстан и Новоросийск, свързана чрез морски транспорт до Бургас. При разход на контейнер от 3000 щ.д., след субсидирането цената пада наполо-

овина, при изключително бърза доставка до Бургас. Целта на субсидията е да стимулира повече предприятия в Западен Китай да изнасят в чужбина. Построяването на жп линията скъсява времето за транспорт от един месец с контейнери през море до 5 – 6 дни до Бургас. Досега управителят е направил няколко такива превоза и очаква разрастване, като се надява това да стане и държавна политика – да се пренасочи товарният поток от Китай към Европа през България.

Фирмата планира изграждане на логистичен склад за платформата си в близост до пристанище Бургас и в момента оглежда терени в Равнец, до Бургас. Смята да разшири дотолкова транспортния бизнес с Китай, че голям товаропоток към Европа да минава през България.

Продажбата на ИТ услуги в Китай също има потенциал за софтуерни производители на игри, приложения, каквито има в България, което ще помогне да се промени дефицитът в търговския обмен между България и Китай. Фирма № 11 се опитват да направи връзка с „OPU“ и „VIVO“ – големи производители на телефони в Китай – на марката „Xiao Mi“, която имаше момент с най-голям пазарен дял в Китай.

Друга възможност за развитие е чрез трансгранична електронна търговия. Нови регламенти за презграничната търговия позволяват да се изнасят български стоки към Китай само срещу 20 юана митническа обработка на документи, като стоката не се обмитява и не се слага ДДС, ограничението е до 20 000 юана на човек на година – но това ще подпомогне търговията с Китай, и по-специално електронната презгранична търговия на дребно. Възможности има и в пренасочване на товаропотока през България, консолидиране на платформите за електронна търговия на европейски пазар и чрез продажби на ИТ продукти и услуги.

Според анализ на финансовите отчети на фирмата приходите на фирмата спадат драстично през 2016 и 2017 г. и през 2018 г. вече не реализира приходи. Фирмата излиза на загуба през 2018 г. поради стопирана дейност от водените съдебни дела.

Фигура 30. Фирма № 11 ООД, хил. лв.



Източник: Фирмени отчети

Въпреки недобрите финансови показатели, управителят е осъществил маркетинг на 12 изложения в Китай през 2019 г. и очаква добро развитие на платформата, което отново е било негативно повлияно от пандемията от коронавирус в първата половина на 2020 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Темпът на икономическите промени в Китай е изключително бърз от началото на икономическите реформи преди повече от 25 години. Китайската икономика е претърпяла огромна трансформация и сега е най-голямата в Азиатско-Тихоокеанския регион. Китайският икономически модел на развитие се характеризира с непрекъснати и селективни държавни намеси на пазарите и при формиране на политиките на китайските фирми.

Осъществяването на китайския икономически модел е немислим без неимоверното развитие на експортноориентираното производство и на търговско-икономическите връзки на Китай – процес, който се развива след приемането на Китай в СТО. Развитието на силния експортен потенциал на Китай се обуславя също от привличането на чуждестранни компании на територията на Китай, което позволи нарастването на производството за износ. Така Китай изниква от периферията на световната търговия, за да се превърне в световен износител на стоки и глобален играч в световната търговия.

В абсолютно изражение Китай е с най-голям принос за световния икономически растеж, най-голям износител и с висок показател относно брутното формиране на основен капитал (БФОК) в нови технологични индустриални производства.

Това поражда поредица от възражения сред основните търговски партньори, като най-емблематични са възникването на търговската война КНР – САЩ, обусловена от високия дисбаланс във взаимните им търговски отношения, от несъгласието на САЩ с прилаганите от Китай експанзионистични политики, от политическите и концептуални различия в тяхната философия за провеждане на външната и вътрешната политика. Търговско-икономическите отношения между ЕС и Китай също се развиват с постигането на успехи във взаимните търговско-икономически отношения и спадове, които се дължат на експанзионистичната експортна политика на Китай. Европейският съюз гледа на Китай като основен търговски партньор, но също и като главен конкурент на международния пазар.

Европейският съюз, и особено САЩ, се опитва чрез външно-икономически и политически механизми да установи възхода на Китай като първа експортна сила. В хода преодоляването на търговските разногласия Китай защитава по-успешно интелектуалната собственост, намалява трансфера на технологии от САЩ и ЕС, подобрява предлаганите услуги на задграничните ТНК, предостави по-добър достъп до китайския финансов пазар. Въпреки преразглеждането на митническата политика между САЩ и Китай, все още остават в сила специалните мита в търговията между Китай и САЩ.

Търговското преимущество на Китай е в гъвкавото преоборудване на китайските промишлени предприятия към производство на стоки, които се търсят на международния стоков пазар. Показателно е реорганизирането на китайските компании към производство на медицинско оборудване вследствие на пандемичната криза с COVID-19.

Анализите на китайските ПЧИ са повече в сферата на политическата икономия поради силното въздействие откитайската страна на приемащите инвестиции страни. Анализът на литературата показва, че повечето научни изследвания използват микроподход, тоест изследват се конкретни китайски инвестиции. В това отношение методологията на настоящото изследване включва установената научна практика. Въпреки че при малък обем инвестиции този подход е методологически оправдан, ограничаването в него носи рискове за качеството на научните резултати.

В анализа на китайските задгранични инвестиции намираме противоречие при прилагането на макро- и микроподход – ако се анализират общите данни и очертаят тенденциите на китайските ПЧИ, те би трябвало да се оценят положително, още повече при свитата активност на традиционните износители на капитал.

Прилагането на микроподход и разглеждането на конкретни отделни транзакции, най-вече такива под формата на сливания и поглъщания, разкриват негативни тенденции, чието генерализиране генерира негативни резултати. Проблемът е методологически. Поради малкия обем на инвестициите се изследват отделни случаи. Типът качествени икономически изследвания на базата на избрани инвестиции носи основния недостатък на генерализиране

на отделни случаи върху целия поток на китайски инвестиции. Преходът от микро- към макроподход в анализа на китайските инвестиции остава основно предизвикателство за коректността на научния анализ.

Китайските инвестиции оказват разнопосочни ефекти и носят тяхната специфика. Това, което прави китайските инвестиции и техните ефекти специфични, са следните особености:

Бъдещето на китайските инвестиции: перспективата пред китайските инвестиции след пандемията изглежда негативна. Забавянето на реформите вътре в Китай, нарастването на ограниченията в приемащите страни, които оцениха нарастващата си зависимост от китайската икономика, ще води нови ограничения. Притесненията за националната сигурност, свързани с технологичната експанзия на Китай в чужбина, също ще оказват задържащ ефект върху китайските инвестиции в чужбина. Всичко това ще води до негативно влияние върху глобалния икономически растеж. Търси се подходящият баланс между притесненията за националната сигурност и поддържането на отвореността на икономиките.

Какъв е потенциалът за нарастване на ПЧИ от Китай в България?

Теоретични резултати

- За първи път се прави изследване на китайските инвестиции в България, като се обхваща целия цикъл на изследване: средата за инвестиции, факторите, тенденциите и ефектите.
- Разработена и приложена е методология, съчетаваща макроподход (анализ на данните на макроравнище) и микроподход (емпирично изследване на фирми, контролирани от китайски капитали, и анализ на финансовите им резултати), като се осъществява преход между двата подхода. В литературата не открихме изследване на финансовото състояние на китайските презгранични компании.
- Извършен е тест за релевантността на класическите теории за факторите, движещи ПЧИ, както и проверка на приложимостта на опита на други страни с ПЧИ от Китай по отношение на китайските инвестиции в България.

Практико-приложни резултати:

- Идентифицирани са ползите от китайските ПЧИ по отношение на самите фирми, както и върху секторите в България и на макроравнище.
- Оценени са рисковете от китайските ПЧИ.
- Идентифицирани са пречките и недостатъците на средата за привличане на китайски инвестиции.
- Оценени са потенциалът и перспективата за привличане на китайски ПЧИ.
- Дефинирани са подходящи политики, които биха насърчили китайски инвестиции с висока добавена стойност за икономиката.

ЛИТЕРАТУРА

- A. Imberti et al. (2017). Quel rôle joue la Chine dans le commerce international? Regards croisés sur l'économie, 2, No 21, pp. 58 – 63.
- Aglietta M. (2011). La finance chinoise dans la nouvelle phase de la réforme économique, Revue d'économie financière, 2, p. 9 – 16.
- Al. Garcia-Herrera et. al. (September 2017). EU-China Economic Relations to 2025. Building a Common Future. A joint Report by Briegel Chatham house, China Center for International Economic Exchanges and the Chinese University of Hong Kong.
- Albagli Cl. (2020) Les routes de la soie ne mènent pas là où l'on croit, L'Harmattan, Paris.
- Amighini, Alessia A. and Rabellotti, Roberta and Sanfilippo, Marco, China's Outward FDI: An Industry-Level Analysis of Host Country Determinants (December 30, 2011). CESifo Working Paper Series No. 3688, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1983161>
- An. Jaklič, M. Svetličič (2019). China and Central and Eastern European Countries within '16+1': Group or Bilateral Relations?, Entrepreneurial Business and Economics Review, Issue 2, Poland.
- Ari Chernoff and Zoey Ye Zhang 2021 Import-Export Taxes and Duties in China January 7, 2021 China Briefing 2020 International Trade Statistics Yearbook, Vol. I.
- Braga de Macedo, Jorge and Pereira, Luis Brites and Lopes, José Mário, Drivers of China's Foreign Direct Investment into Africa (March 30, 2009). FEUNL Working Paper Series No. 544. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1589393> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1589393>
- Branstetter, Lee and Foley, C. Fritz, Facts and Fallacies about U.S. FDI in China (August 16, 2007).
- Brinză, A. (2019). The "17 + 1" Mechanism. Caught Between China and the United States. World Century Publishing Corporation and Shanghai Institutes for International Studies.

- Bucifal, Stanislav and Kinnayong, Vileth and Healy, Katherine and Han, Xiuyu and Goa, Xiaoxuan and Zhao, Kun and Mu, Ning, Chinalco – Rio Tinto Deal: A Case Study of Foreign Direct Investment from China to Australia (September 30, 2008). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1487362> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1487362>
- Bulletin de statistiques économiques du Service économique régional de Pékin, T42020, p. 1 – 12.
- Busse, Matthias and Erdogan, Ceren and Mühlen, Henning, China's Impact on Africa – The Role of Trade, FDI and Aid (April 17, 2014).
- Byrd, W. A., Lin Qingsong (1990). China's Rural Industry: Structure, Development, and Reform (A World Bank Research Publication), Oxford University Press for the World Bank, New York, 445 pp.
- Cassle, G, Hanemann, T, Chinese FDI in the US: Tripling Down on America, <https://rhg.com/research/chinese-fdi-in-the-us-tripling-down-on-america/>
- Chen Xin (2019). Foreign Direct Investment in Central and Eastern European Countries. CHINA-CEE institute Budapest. Достъпен на: < <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/17819/1/kap1143.pdf>> [последно посетен на 20 04 02021 г.]
- China 2030, Building a modern, harmonious, and creative society (2013), World Bank.
- China Dashboard Winter 2020, Asia Policy Institute.
- China Quarterly of International Strategic Studies, Vol. 5, No. 2, 213 – 231.
- China Statistical Yearbook 2020.
- CHINA-CEE institute Budapest. (2019). 16+1 Cooperation and China-EU Relationship “Romania's 1st Traditional Chinese Medicine International Conference,” Belt and Road News, June 8, 2019, <https://www.beltandroad.news/2019/06/08/romaniass-1st-traditional-chinese-medicineinternational-conference/> [последно посетен на: 12 12 2020 г.]
- China Ministry of Industry, Information Technology, People's Bank of China, China Banking Regulatory Commission, China Securities

- Regulatory Commission, China Insurance Regulatory Commission. 2017. Guiding Opinions on Financial Support for the Construction of a Powerful Manufacturing Country. http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/30/content_5181983.htm
- China MIIT, 2017. Notice of the General Office of the Ministry of Industry and Information Technology on Doing a Good Job in Industrial Quality Branding in 2017. http://www.gov.cn/xinwen/2017-03/10/content_5175951.htm
- China MIIT (2017). Three-year action plan for the development of industrial e-commerce. http://www.szns.gov.cn/xxgk/qzfxgkml/gjh/zxgh/content/post_3708794.html
- China MIIT (2017). Three-year action plan for the development of “mass entrepreneurship and innovation” platform in the manufacturing sector. http://www.gov.cn/xinwen/2017-08/18/content_5218516.htm
- China MIIT, 2017. Guiding Opinions on Accelerating the Development of Environmental Protection Equipment Manufacturing Industry. <https://www.miit.gov.cn/n1146285/n1146352/n3054355/n3057542/n3057545/c5769330/part>
- China’s Rural Industry: Structure, Development, and Reform. (1990) Edited by William A. Byrd and Lin Qingsong. Oxford: Oxford University Press, 445 pp. Published online by Cambridge University Press: 12 February 2009.
- Christova-Balkanska I., (2009) Foreign direct investments in Bulgaria: Do they have an effect on the economic development of the country? In *Economic studies*, Volume XVIII, 1, p. 197 – 214, ISSN 0205-3292.
- Christova-Balkanska I. (2018). Changes in International Trade and Investments after the Global Financial Crisis, *Economic Studies*, Vol.27, Issue 6, p. 85 – 95, ISSN 0205-3292.
- Clegg, L. J., Voss, H. Chinese Outward FDI as a Stimulus to Research in International Business. *Manag Int Rev* 58, 1 – 8 (2018) <https://doi.org/10.1007/s11575-017-0341-z>

- Covid-19 and Europe-China Relations A country-level analysis April 2020 Edited by John Seaman, European Think-tank Network on China (ETNC) Special Report.
- Cui Y. (2014). “Revisiting China’s Exchange Rate Regime and RMB Basket: a Recent Empirical Study”, *International Journal of Economics and Finance*, vol. 6, n° 2.
- D. Flouzat-Osmont d’Amilly (2011). L’Europe et l’évolution du modèle chinois, « Politique étrangère », Institut français des relations internationales, 2, pages 389 à 401, <https://www.cairn.info/revue-politique-etrangere-2011-2-page-389.htm>
- D. Flouzat-Osmont d’Amilly, (2011). *Europe and the Development of the Chinese Model*, *Politique étrangère*, Issue 2, pp. 389 – 401.
- D. Richard (Juillet 2016). La nouvelle coopération entre la Chine et les pays d’Europe Centrale et Orientale, Note d’actualité No 9 /16 de l’Observatoire de la Chine, Cycle 2016 – 2017.
- Demystifying Chinese investment in Australia, June 2020, KPMG Australia, <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/au/pdf/2020/demystifying-chinese-investment-in-australia-june-2020.pdf>
- Du, Julan and Tao, Zhigang and Lu, Yi, Institutions, Culture Distance, and FDI Location Choice: Evidence from China (July 2009).
- Études économiques de l’OCDE Chine Avril 2019, Synthèse www.oecd.org/fr/eco/etudes/etude-economique-chine.htmlIs
- European parliament. Directorate – General for external policies (2020). EU-China trade and investment relations in challenging times.
- Fan, Po Hung Joseph P. H. and Morck, Randall K. and Yeung, Bernard Yin and Xu, Lixin Colin, Institutions and Foreign Direct Investment: China Versus the Rest of the World (September 12, 2007). World Bank Policy Research Working Paper. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1014587> (Lee Branstetter & C. Fritz Foley, 2007. “Facts and Fallacies about U.S. FDI in China”, NBER Working Papers 13470, National Bureau of Economic Research, Inc.).
- Feldman, Mark, China’s Outbound Foreign Direct Investment: The U.S. Experience (March 4, 2015). *International Journal of Public Policy*, Special Issue on the Regulatory Response to China’s State-Owned

- Enterprise Investment Abroad, 2017, Forthcoming, Peking University School of Transnational Law Research Paper No. 15 – 1, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2481442> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2481442>
- General Administration of Customs, <https://tradingeconomics.com/china/exports>
- Gooch, Elizabeth and Fred Gale. China's Foreign Agriculture Investments, EIB-192, U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. (April, 2018).
- Guoqiang Long (May 2010). China's Sustainable Trade Strategy: An overview <http://www.iisd.org>
- H. G. Hilpert (2020). Trade, Economy and Finance: Rivalries, Conflicts, Escalation Risks SWP Research Paper 4.
- Hanemann T., Mikko Huotari Chinese (2015). FDI in Europe and Germany Preparing for a New Era of Chinese Capital. Mercator institute for China studies. Достъпен на: < https://rhg.com/wp-content/uploads/2015/06/ChineseFDI_Europe_Full.pdf > [Последно посетен на 20 04 2021 г.]
- Ibidem
- Imberti et al. (2017). Quel rôle joue la Chine dans le commerce international? Regards croisés sur l'économie, 2, No 21, pp. 58 – 63.
- Neuweg, Is., N. Stern (May 2019) China's 14th Plan, sustainable development and the new era, paper for the 20th China Development Forum.
- J. Dranokoupil (2017.) Chinese investment in Europe: corporate strategies and labour relations, Brussels, ETUI. 2017 Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment.
- Jean-Claude Berthélemy, Sylvie Démurger, Foreign Direct Investment and Economic Growth: Theory and Application to China <https://doi.org/10.1111/1467-9361.00083>
- Karášková, Iv. "How China Influences Media in Central and Eastern Europe". The Diplomat, November 19, 2019, <https://thediplomat.com/2019/11/how-china-influences-media-in-central-and-eastern-europe/>

- Karásková, Iv., Bachulska, A., Szunomár, A., Vladislavljiev, S. (eds.) (2020). Empty shell no more: China's growing footprint in Central and Eastern Europe. Prague, Czech Republic, Association for International Affairs (AMO).
- Kratz, Agatha, Mikko Huotari, Thilo Hanemann, Rebecca Arcesati (2020). Chinese FDI in Europe (2019 update). Merics papers on China. Достъпен на: <<https://merics.org/sites/default/files/2020-05/MERICSRhodium%20GroupCOFDIUpdate2020.pdf>> [Последно посетен на 20 04 2021 г.]
- Larry D. Qiuap Ying Xue, (16 Sep 2014) Understanding China's foreign trade: a literature review (I), China Economic Journal, Faculty of Business and Economics, University of Hong Kong.
- Liu Zuokui (2019) "Belt and Road" Construction for Europe: Protectionism and Influence. In: The Cooperation between China and Balkan countries under the "Belt and Road" Initiative Eds. Liu Zuokui, Ivona Ladjevac, China – CEEC Think tank Book Series, p. 3 – 27.
- Mason, M. (1994). Elements of consensus: Europe's response to the Japanese automotive challenge. *Journal of Common Market Studies*, 32(4), 433 – 453.). Pokarier, C. (2004). The controversy over Japanese investment in Australia, 1987 – 1991: Context and lessons. *Japanese Studies*, 24(2), 215 – 231.
- MiKinnon, R., G. Schnabl (2014) China's Exchange Rate and Financial Repression: The Conflicted Emergence of the RMB as an International Currency, *China & World Economy*, 22(3) <https://www.optionfinance.fr/analyses/2021-lannee-du-yuan.html>
- Milhaupt, Curtis J., Is the U.S. Ready for FDI from China? Lessons from Japan in the 1980s. Columbia Law and Economics Working Paper No. 334. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1135233> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1135233> (Du, Julian and Tao, Zhigang and Lu, Yi,) Institutions, Culture Distance, and FDI Location Choice: Evidence from China (July 2009). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1495618> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1495618>
- Mintchev V., Nenovsky N. and Richet X. (eds.) (ND) Networks in the Balkan region: the case of the automotive industry, in Western

- Balkans and the European Union. Lessons from past enlargements, challenges to further integrations, Sofia, Izdatelstvo Stopanstvo.
- MOFCOM (2014). Първият внос на царевица без ГМО в Китай от България. Министерство на търговията на Китайска народна република. Достъпно на: <http://bg.mofcom.gov.cn/article/wtojiben/wtojieshao/201412/20141200840303.shtml> (декември 2014), посетено на 16.08.2020 г.
- Neuweg, N. Stern (May 2019). China's 14th Plan, sustainable development and the new era, paper for the 20th China Development Forum.
- NDRC. 2017. Layout plan for innovative development of modern coal chemical industry. <https://yhp-website.oss-cn-beijing.aliyuncs.com/upload/files/%E7%8E%B0%E4%BB%A3%E7%85%A4%E5%8C%96%E5%B7%A5%E4%BA%A7%E4%B8%9A%E5%88%9B%E6%96%B0%E5%8F%91%E5%B1%95%E5%B8%83%E5%B1%80%E6%96%B9%E6%A1%88.pdf> Oxford Economics, (2019). The Economic Impact of Huawei in Europe. Published April 11, available at: <https://huawei.eu/publication/economic-impact-huawei-europe> (април 2019).
- P. Artus (2011). Le triangle d'impossibilité et la Chine, *Revue d'économie financière*, 2, p. 29 – 42.
- P. Zhelev (2018). Bulgarian-Chinese economic relations in the context of 16+1 Cooperation China-CEE Working paper, No. 24.
- Paszak P., (05/08.2021), US – China Trade war, Origins, TimeLine and Consequences, Special Report, warsawinstitute.org
- Peter J. Buckley, L. Jeremy Clegg, Adam R. Cross, Xin Liu, Hinrich Voss and Ping Zheng, (2007). The Determinants of Chinese Outward Foreign Direct Investment, *Journal of International Business Studies*, Vol. 38, No. 4, International Expansion of Emerging Market Businesses (Jul., 2007), pp. 499 – 518.
- Pietrobelli, Carlo and Rabellotti, Roberta, The 'Marco Polo' Effect: Chinese FDI in Italy (March 4, 2010). Chatham House Programme Paper 2010/04.
- Prabhakar, Rahul, Deal-Breaker: FDI, CFIUS, and Congressional Response to State Ownership of Foreign Firms (May 13, 2009).

- RAMSES (2021). Sous la direction de Th de Montbrial, D. David, IFRI, p. 267.
- Richet, Xavier (2016). «Les investissements directs étrangers chinois en Europe. Stratégies et localisation» in Violaine Delteil et Ruxandra Ivan (sous la direction de): Trajectoires de transformation et d'intégration dans l'Europe du sud-est, Bucarest, Editions de l'université de Bucarest, col. Le politique sans frontières.
- Schwenninger A. (2018). La Chine à travers le spectre de la balance des paiements, Sciences PO OFCE Working Paper N 22, www.ofce.fr
- State Council. 2017. Notice on Launching a Special Action to Support Small and Medium-sized Enterprises to Participate in the "Belt and Road" Construction. <http://www.scio.gov.cn/xwfbh/xwfbh/wqfbh/39595/40268/xgzc40274/Document/1652298/1652298.htm>
- Statistical Bulletin of China's Outward Foreign Direct Investment (2017).
- Strategic Rivalry between United States and China, Causes Trajectoires and Implications for Europe (April 2020), B. Lippert, V. Perthes (eds), SWP Research Paper, German Institute for International and Security Affairs, 4, Berlin.
- UNCTAD, World Investment Report, 2019.
- V. Coudert et Couharde C. (2006). "Real Equilibrium Exchange Rate in China Is the Renminbi Undervalued?", Journal of Asian Economics, Elsevier, vol. 18, n° 4, pp. 568 – 594.
- V. Coudert, P. Lez (2015). La politique de change chinoise et la place du renminbi dans le système monétaire international, Revue d'économie financière, 3, 119, p. 69 – 96.
- W. M. Morrison (July 30, 2018). China-U.S. Trade Issues, Congressional.
- Wang Hongyu, Yang Furong (2019). Analysis of Trade Status and Tariff Policy Impact between China and Central and Eastern Europe. In: The Cooperation between China and Balkan countries under the "Belt and Road" Initiative Eds. Liu Zuokui, Ivona Ladjevac, China – CEEC Think tank Book Series, p. 73 – 88.
- Woetzel, Jonathan (July 2019). China and the world Inside the dynamics of a changing relationship July 2019 <https://www.mckinsey.com/>

- Woetzel, Jonathan et al. (July 2019) China and the world Inside the dynamics of a changing relationship McKinsey Global Institute.
- Woetzel, Jonathan et al. (July 2019). China and the world Inside the dynamics of a changing relationship McKinsey Global Institute.
- Zhang, Angela Huyue (2014). Foreign Direct Investment from China: Sense and Sensibility (August 1, 2013). 34 Nw. J. Int'l L. & Bus. 395 Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2307617> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2307617>
- Zhang, Jun and Gui, Lin (2009). The Impact of China's Economic Development on the Global Economy – A Review of Past Economic Literature (January 8, 2009). China Economist, Vol. 4, No. 1.
- Zhang, Weiying and Ke, Rongzhe, Trust in China: A Cross-Regional Analysis (June 2003). William Davidson Institute Working Paper No. 586.
- Ziemska, M., E. Płodzik & M. Falkowska (2019). Comparative Analysis of Ports Practices and Activities in the Tri-City and China. the International Journal on Marine Navigation and Safety of Sea Transportation. Volume 13, Number 3, September 2019.
- Агропловдив (2014). Китайска компания купи 30 000 дка ниви в 45 села в Южна България от „Омега Агро“. Агропловдив, 14 май. Достъпна на: <http://agroplovdiv.bg/24303/китайска-компания-купи-30-000-дка-ниви-в-45-се/>, (май 2014), посетена на 16.08.2020 г.
- Бобева, Д. (17 април 2019 г.). Защо българската икономика се нуждае от инициативата „Един пояс, един път“? – доклад на конференция, организирана от Дипломатическият институт при министъра на външните работи на Република България на тема „България и Китай: развитие в новата ера и нови сфери на сътрудничество“. Съорганизатор Китайската академия за обществени науки (КАОН).
- Данов, Н. (2011). Китайската икономика в прелома на XXI, АИ „Проф. Марин Дринов“, стр. 336.
- Денизова, В. (2020). Сметка за смет. Защо разкриването на банкова сметка от чужденци става все по-трудно. Капитал, 10 юли. Достъпна на https://www.capital.bg/politika_i_ikonomika/ikonomika/2020/07/10/4088915_smetka_za_smet/. Посетена на 08.09.2020 г.

- Джан, Луси (2020). Участието на КОФКО в инициативата „Един пояс, един път“ на базата на сътрудничество в селското стопанство. Агенция Синхуа, Силк Рoad, достъпна на: <https://www.imsilkroad.com/news/p/409906.html> (февруари, 2020), посетена на 16.08.2020 г.
- Йорданов, М. (2011). Вентчър Екиути притежава 96,69% от ФЗЗ Мел инвест след търговото предложение. Инвестор, 12 декември, достъпно на: <https://www.investor.bg/novini/122/a/ventchyr-ekiuti-pritejava-9669-ot-fzz-mel-invest-sled-tyrgovoto-predlojenie-127446/> (декември, 2011), посетено на 16.08.2020 г.
- Калчева, Й. (2015). Китайски инвеститори обявиха план за фуражен завод в Добрич. Капитал, 7 април. Достъпна на: https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2015/04/07/2508509_kitaiski_investitori_obiaviha_plan_za_furajen_zavod_v/ (август, 2015), посетена на 16.08.2020 г.
- Мениджър нюз (2020). Китайски компании искат да произвеждат електрически автобуси в България. Мениджър, 20 януари. Достъпна на: <https://www.manager.bg/biznes/kitayski-kompanii-iskat-da-investirat-eu25-mln-v-baza-i-da-proizvezhdad-avtobusi-v-blgariya>, (януари 2020)
- Министерство на търговията на КНР (2020). Ръководство за чуждестранни инвестиции и сътрудничество по страни (региони): България (Издание 2019 г.) Институт за международно търговско и икономическо сътрудничество, Министерство на търговията, Икономически и търговски офис на Китайското посолство в България. Достъпен на: <http://fec.mofcom.gov.cn/article/gbdqzn/upload/baojialiya.pdf>, (февруари, 2020), свален на 14.08.2020 г.
- Н. Стефанов (21.12.2011) Иновационното развитие на страните от Източна Азия, София, изд. Изток-Запад, стр. 176.
- Н. Стефанов, А. Колева (19.01.2015 г.) Китай. Социално-икономическо развитие от Древността до наши дни, изд. Изток-Запад, стр. 656.
- Наредба № 3 на БНБ (2018). Наредба № 3 на БНБ от 18 април 2018 г. за условията и реда за откриване на платежни сметки,

- за изпълнение на платежни операции и за използване на платежни инструменти http://www.bnb.bg/bnbweb/groups/public/documents/bnb_law/regulations_payments_bg.pdf, (април 2018).
- Николов, К. (2019). Първият китайски купувач на българска IT компания. Капитал, 1 февруари. Достъпна на: https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2018/02/01/3122455_purviat_kitaiski_kupuvach_na_bulgarska_it_kompaniia/, (февруари 2019)
- Нова стратегия ЕС – Китай (16.09.2021). Резолюция на Европейския парламент от 16 септември 2021 г. относно нова стратегия ЕС – Китай (2021/2037 INI, P9_TA(2021)0382
- Оффнюз (2016). Китай започва строителството на фуражен завод в Добрич (обновена). Оффнюз, 7 януари. Достъпна на: <https://offnews.bg/ikonomika/kitaj-zapochva-stroitelstvoto-na-furazhen-zavod-v-dobrich-obnovena-616860.html>, (Януари, 2016), посетена 16.08.2020 г.
- Полсън, Х. (2018) Китай – събуждането на един гигант, СИЕЛА, стр. 480.
- Попова, Д. (2015). През януари започва строежът на китайски фуражен завод в Добрич. Инвестор, 29 декември. Достъпна на: <https://www.investor.bg/ikonomika-i-politika/332/a/prez-ianuari-zapochva-stroejyt-na-kitaiski-furajen-zavod-v-dobrich--208571/>, (декември 2015), посетена 16.08.2020 г.
- Спасов, Н. (2018). Научноизследователски център за иновации в роботиката изграждат в Пловдив. Труд, 16 август. Достъпна на: <https://trud.bg/научно-изследователски-център-за-ино/>, (август 2018), посетена на: 16.08.2020 г.
- Тодоров, Т. (2018). Китайската ThunderSoft приключи придобиването на „ММ Солушънс“ за 31 млн. евро. Капитал, 2 април. Достъпна на: https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2018/04/02/3157015_kitaiskata_thundersoft_prikljuchi_pridobivaneto_na_mm/, (април 2018), посетена на 16.08.2020 г.
- Филипова, И. (2017). „Литекс Моторс“ тръгна към фалит. Капитал, март 28, достъпно на https://www.capital.bg/biznes/kompanii/2017/03/28/2943699_liteks_motors_trugna_kum_falit/, посетено на: 07.09.2020

Христова-Балканска, И. (2020). Икономиките от Централна и Юго-източна Европа и Китай: Конкуренция и сътрудничество? В: Икономическо развитие и политики реалности и перспективи, Международна научна конференция, посветена на 70-годишнината на Института за икономически изследвания при БАН, 21 – 22 ноември 2019, изд. на БАН „Проф. Марин Дринов“, с. 293 – 302. ISBN 978-619-245-039.

Искра Христова-Балканска, Даниела Бобева-Филипова,
Теодора Пенева, Антон Костадинов

ТЪРГОВСКО-ИНВЕСТИЦИОННИТЕ ОТНОШЕНИЯ БЪЛГАРИЯ – КИТАЙ

Българска, първо издание

Предпечатна подготовка: Цветелина Сотирова
Печат и подвързия: Пловдивско университетско издателство

Пловдив, 2022
ISBN 978-619-202-776-6

